

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXVIII Nr. 7 — 8
IULIE - AUGUST
1979

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte
IUSTIN
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos
P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. S. EPIFANIE NOROCEL-
TOMITANUL

Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Tomisului și Dunării de Jos

P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar metropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural metropolitan

REDACTOR ADJUNCT :

P. C. Pr. GH. BOGDAPROSTE

C U P R I N S U L

Pag.

ANIVERSĂRI

REDACȚIA, A XXXV-a Aniversare a revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă — 23 August 1944 — 23 August 1979 . 657

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. NICOLAE CĂNĂNAU, <i>La Sfinții Apostoli Petru și Pavel</i>	661
Pr. NICOLAE CĂNĂNAU, <i>La Duminica a III-a după Rusalii</i>	666
Pr. dr. VICTOR VLĂDUCEANU, <i>La Duminica a VI-a după Rusalii</i>	672
Pr. prof. DUMITRU POPESCU, <i>Invățătura Ortodoxă despre Maica Domnului</i>	675
Pr. HORIA CONSTANTINESCU, <i>Locul și rolul preotului în activitatea pastorală și obștească</i>	683
Pr. IOAN HRISCU, <i>Despre dragoste — meditație</i>	691

COMEMORĂRI

Sfntul Vasile cel Mare, <i>Despre Sfntul Duh</i> , traducere și prezentare de Pr. prof. CONSTANTIN CORNÎȚESCU	694
Pr. conf. ILIE MOLDOVAN, <i>Sensul duhovnicesc al înțelegerii Știntei Scripturi în concepția teologică a Sfntului Vasile cel Mare</i>	710
Diac. drd. VASILE AXINIA, <i>Dispoziții canonice ale sfntului Vasile cel Mare, privind femeia creștină</i>	725
Pr. prof. ION IONESCU, <i>Traduceri din opera Sfntului Vasile cel Mare în manuscrisele românești din biblioteca Academiei Republicii Socialiste România</i>	737

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Fapte și acțiuni în slujba Păcii și a Patriei</i>	757
Diac. prof. OREST BUCEVSCHI, <i>Știri ecumenice</i>	762
NICOLAE MIHĂIȚĂ, <i>Vizita unei delegații a cultelor religioase din România în S.U.A.</i>	766
Pr. Gh. GHE. BOGDAPROSTE, <i>Conferința teologică interconfesională de la Cluj-Napoca</i>	768

ARTICOLE ȘI STUDII

Drd. A. MANOLACHE, <i>Dumnezeiasca Euharistie</i>	773
Pr. asist. NICOLAE DURĂ, <i>Rînduieli și norme canonice privind administrarea Sfintei Euharistii</i>	791
Drd. ALEXANDRU M. IONIȚĂ, <i>Taina Sf. Euharistii la Sf. Chiril al Ierusalimului</i>	804

DOCUMENTARE

- † EPIFANIE NOROCEL TOMITANUL, *Episcop-vicar, Viața bisericească la Tomis în secolele IV—VI* 807
- GION D. IONESCU și Pr. GRIGORE T. POPESCU, *Biserica Popa Soare din București — monografie istorică* 825

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

- Drd. NICOLAE MIHĂIȚĂ, *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin în Statele Unite ale Americii și Canada* 853
- ASISTENT, *Stințirea bisericii din parohia Dragalina, jud. Ialomița* 861
- Pr. DAVID POPESCU, *Stințirea bisericii «Sfinții Constantin și Elena — Parcul Călărași»* 863
- Lector dr. CEZAR VASILIU, *Un nou doctor în teologie: P.C. preot Gheorghe Drăgulin* 865
- Pr. CONSTANTIN GH. POPA, † *Preotul Feraru Gheorghe* 867
- ASISTENT, † *Preotul Ioan Avramescu* 869

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

- Arhim. IERONIM MOTOC, *Vicar-administrativ, Din activitatea Centrului Arhiepiscopal Galați* 870

EPISCOPIA BUZĂULUI

- Pr. Consilier GHEORGHE GUȚĂ, *Știri din cuprinsul Eparhiei* 876

RECENZII

- Valdo Vinay, *Le Confessioni di Fede dei Valdesi riiformati*, Torino, Ed. Claudiana, 1977, 209 p., și Anonimo, *Storia delle persecuzioni e guerre contro il popolo chiamato valdese*, Torino, Ed. Claudiana, 1977, 325 p. de lector dr. CEZAR VASILIU 881
- Documente privind marea Răscoală a țărănilor din 1907*, vol. I, Edit. Academiei R. S. România, 1977, 573 p. de Pr. I. IONESCU 883
- Mircea Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1977, 168 p. + 122 pl., de dr. STELIAN MARINESCU 885
- Ignace Pena, Pascal Castellana, Romuald Fernandez, *Les stylites syriens*, Jerusalem, 1978, 224 p., de Lector dr. CEZAR VASILIU 888
- Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, de drd. A. M. 889
- Gala Galaction, *Opinii literare*, ediție de Gheorghe Cunescu, Edit. Minerva, București, 1979, 362 p., de Pr. prof. SEBASTIAN CHILEA 895
- Pr. I. IONESCU și Diac. prof. O. BUCEVSCHI, *Note bibliografice* 900

ANIVERSĂRI

A XXXV-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

23 August 1944 — 23 August 1979

Anul acesta, sărbătorim, la 23 August, aniversarea a 35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă. Ziua de 23 August este marea sărbătoare a poporului nostru, când aniversăm un eveniment de importanță istorică pentru dezvoltarea suverană a patriei noastre pe calea unei vieți noi, prospere.

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste de la 23 August 1944 s-a datorat largii unități realizată de Partidul Comunist Român, a clasei muncitoare, a forțelor democratice, patriotice, antifasciste, colaborării acestora cu forțele militare.

Mărețul act istoric a avut loc în condițiile internaționale favorabile ale victoriilor obținute de armata sovietică, de armatele celorlalte state ale coaliției antihitleriste. Întorcând armele împotriva hitleriștilor, poporul român s-a angajat cu întreaga sa armată, cu toate forțele: sale umane și materiale, alături de armata sovietică, de întreaga coaliție antifascistă, în războiul antifascist, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste.

Actul de la 23 August 1944 a deschis o pagină nouă în istoria României — epoca unor profunde transformări democratice, revoluționare, a realizării depline a independenței și suveranității naționale, a făuririi vieții noi socialiste.

La cea de a XXXV-a aniversare a eliberării sale, poporul nostru face bilanțul unor victorii istorice în toate domeniile de activitate. Dintr-o țară agrară, slab dezvoltată, România s-a transformat într-un stat industrial-agrar, cu o industrie dinamică în plin proces de dezvoltare, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii contemporane, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. În comparație cu anul 1938 — anul cu producția cea mai dezvoltată, din trecut a României — în 1978 industria a produs de 42 ori mai mult. În energia electrică, de pildă, s-a produs de 111 ori mai mult; în metalurgia feroasă — de 53 ori; în construcția de mașini — de 161 ori; în chimie — de 280 ori; în indus-

tria ușoară — de 35 ori, iar în industria alimentară — de 10 ori. Dacă am lua chiar și numai aceste date se poate spune că, într-o perioadă relativ scurtă, poporul român, înfăptuind principiile socialismului, a obținut rezultate remarcabile în toate domeniile. Toate acestea se reflectă în transformările sociale generale, în deplasarea forței de muncă din agricultură în industrie, în creșterea intelectualității, în lichidarea deplină a analfabetismului și înfăptuirea unei adevărate revoluții culturale, care se concretizează printr-un învățământ modern, în întregime gratuit. Întregul tineret are asigurate condiții de învățatură și trebuie să învețe cel puțin zece clase. Învățământul superior asigură pregătirea tuturor cadrelor pentru toate specialitățile; mai mult, în România studiază astăzi peste 15.000 de tineri din alte țări, îndeosebi din țări în curs de dezvoltare. Au înflorit arta și cultura, a crescut continuu nivelul de trai spiritual și material al poporului. Venitul național a crescut de 13 ori în această perioadă și, pe această bază, au sporit, an de an, veniturile oamenilor muncii. În comparație cu anul 1950, retribuiția este astăzi de aproape cinci ori mai mare. Numai în cincinalul actual — 1976—1980 retribuiția reală va crește cu 32%.

În acești 35 de ani, poporul român a parcurs mai multe etape istorice. Acum se găsește în etapa fărâșirii societății socialiste multilateral dezvoltate, care asigură atât dezvoltarea forțelor de producție, ridicarea nivelului de trai, cât și dezvoltarea democrației socialiste prin participarea directă a poporului la conducerea tuturor sectoarelor de activitate. În perspectivă, conform programului de dezvoltare elaborat de Conducerea țării, România va deveni o țară mediu dezvoltată din punct de vedere economic, cu un venit național de peste 3.000 dolari pe locuitor și, desigur, se va urmări înfăptuirea în continuare a tuturor transformărilor preconizate în legătura cu întreaga dezvoltare economico-socială.

În acești ani a crescut considerabil prestigiul României în lume, țara noastră, prin Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, personalitate de seamă pe arena mondială, afirmându-se ca un factor activ în apărarea păcii, a libertății și suveranității popoarelor, a înfăptuirii unei noi ordini economice și politice internaționale. În ultimii ani, când cursa înarmărilor și armamentele au ajuns la o asemenea amploare încât reprezintă un grav pericol atât pentru dezvoltarea economico-socială a popoarelor, cât și pentru pacea tuturor națiunilor, pentru pacea internațională, România a acționat și acționează în continuare pentru trecerea la măsuri concrete de dezarmare și, în primul rînd, de dezarmare nucleară.

Sprijinind activ Organizația Națiunilor Unite în acest sens, țara noastră militează pentru impulsionearea activității în vederea stabilirii măsurilor concrete de dezarmare — în primul rînd oprirea cursei înarmărilor la nivelul acestui an, spre exemplu, și apoi trecerea treptată la reducerea cheltuielilor militare, pînă în 1985 cu 10—15%, reducerea armamentelor, oprirea experiențelor nucleare, precum și angajamentul tuturor statelor posesoare de arme nucleare de a nu folosi arma nucleară.

Este cunoscută, de asemenea, pe arena internațională contribuția țării noastre la înstaurarea unei noi ordini economice și politice în lume. România, ca țară socialistă în curs de dezvoltare, acordă o mare atenție problemei lichidării subdezvoltării și făuririi unei noi ordini economice internaționale, considerînd că este necesar să se pună capăt cu desăvîrșire vechilor raporturi de inechitate și inegalitate economică, să se treacă la relații bazate pe deplină egalitate în drepturi, la raporturi de echitate în schimburile economice. Totodată, țara noastră militează pentru adoptarea de măsuri practice de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare, ținîndu-se seama că fără un progres rapid în direcția lichidării subdezvoltării, însăși stabilitatea economică și progresul general sînt puse sub semnul întrebării.

De asemenea, țara noastră militează pentru rezolvarea conflictelor care apar în unele părți ale lumii pe calea negocierilor, a tratativelor, fără să se recurgă la forță sau la amenințarea cu forța.

Iată doar cîteva din principalele probleme ale situației internaționale ale contemporaneității, la care România, dezvoltîndu-se liber și suveran în acești 35 de ani, își face auzit glasul la cele mai înalte foruri internaționale, militînd activ pentru binele general și pacea pe întreaga planetă.

*

Actul de la 23 August înseamnă o dată memorabilă și pentru cultele din România, pentru viața religioasă în general, în sensul că statul a garantat prin Constituție libertatea religioasă, înlăturînd totodată orice discriminare în raporturile sale cu cultele. Este demn de remarcat faptul că pentru prima dată în țara noastră cultele sînt egale în fața legii, abrogîndu-se orice privilegiu, orice pretenție de dominație a unui cult față de altul. Avînd la bază acest principiu, cele 14 culte din țara noastră și-au organizat viața religioasă după propriile principii doctrinare și canonice, întreținînd între ele relații de bună înțelegere și colaborare — relații care întemeiază și cultivă ceea ce este îndeobște cunoscut — ecumenismul practic local —, care-și găsește o ilustrare elocventă în organizarea conferințelor interteologice, în participarea reprezentanților tuturor cultelor la un moment deosebit din viața unui cult etc.

Așa cum se cunoaște de mult timp, cultele fac parte din Frontul Unității Socialiste, iar șefii de cult sînt membri în Consiliul Național al F.U.S. Acest fapt, ca și alegerea unor reprezentanți ai cultelor deputați în Marea Adunare Națională sau consilii populare atestă participarea cultelor la viața obștii românești, lipsa oricărei discriminări religioase în România.

Ca și celelalte culte din țara noastră, Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat și se bucură de deplină libertate religioasă. Vom aminti doar cîteva din concretizările acestui climat de libertate :

Învățămîntul teologic, seminarial și superior, a fost reorganizat pe criterii strict teologice — pregătirea viitorilor slujitori ai altarelor străbune făcîndu-se în condiții dintre cele mai bune. Demn de remarcat

este faptul că mulți tineri teologi primesc burse pentru a face studii peste hotare sau pentru pregătirea doctoratului. Catedrele sînt ocupate de profesori teologi cu calificare superioară, asigurîndu-se astfel condiții optime pentru desfășurarea normală a procesului instructiv, educativ-patriotic și duhovnicesc.

Deosebit de meritorie este și activitatea publicistică și editorială a Bisericii noastre. În prezent, Biserica Ortodoxă Română are 10 publicații periodice: trei reviste centrale, cinci mitropolitane, o foaie religioasă care apare la Sibiu și un buletin extern, care apare în limbile franceză și engleză. În tipografii proprii, bine dotate din punct de vedere tehnic, au apărut, în mai multe ediții, cărți de cult, cărți de doctrină, manuale pentru seminarii și institute teologice, pliante, monografii, icoane, ilustrate etc.

Demn de subliniat este și faptul că Biserica noastră, prin slujitorii ei, își aduce contribuția la păstrarea și conservarea obiectelor și lăcașurilor care fac parte din patrimoniul cultural național, îndeplinindu-și astfel o datorie de cinste față de memoria înaintașilor, clerici și mireni, care ne-au lăsat podoabe de mare preț pentru generațiile ce se vor naște pe acest pămînt străbun, pentru a vorbi viitorimii despre moșii și strămoșii noștri. Este o mare mîndrie pentru noi că Biserica noastră străbună, îngrijindu-se de mîntuirea fiilor ei duhovnicești, a fost totodată și depozitara unor valori istorice și de artă de neprețuit.

Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române a purtat de grijă, cu aceeași dragoste, atît credincioșilor din țară cît și celor din emigrație. În țară s-au înființat sau reînființat noi eparhii, iar pentru românii din emigrație au luat ființă noi comunități dotate atît cu personal clerical pregătit în țară cît și cu cele trebuincioase unei bune desfășurări a pastorației.

Este, de asemenea, cunoscută ca o materializare a libertății depline de manifestare, participarea Bisericii noastre la organizații și organisme bisericesti internaționale, atît europene cît și mondiale, participarea la diferite întruniri teologice de peste hotare etc., unde delegațiile noastre, conduse de ierarhi străluciți sau profesori de teologie, își aduc contribuția la promovarea ecumenismului, la rezolvarea unor probleme teologice de interes larg, la sprijinirea acțiunilor puse în slujba păcii, a colaborării în lume, a bunei înțelegeri între țări și popoare, pornind de la principiile noastre evanghelice.

Așa cum a subliniat, cu diferite prilejuri, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, Biserica noastră străbună a fost întotdeauna alături de poporul în care s-a născut, împărtășindu-i deopotrivă și bucuriile și necazurile.

Se cuvine ca la acest popas aniversar să rememorăm izbînzile țării și realizările noastre bisericesti care atestă, fără tăgadă, virtuțile noii orînduiri, care au ca piatră de hotar ziua de 23 August 1944, precum și climatul de deplină libertate religioasă în noua epocă istorică a patriei.

REDACȚIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

Cinstim astăzi pe Sf. Petru și Pavel, apostoli ai lui Hristos, misionari și predicatori ai învățaturii Sale dumnezeiești. Viața lor s-a afirmat eroid, între idealuri, devotament și fapte — pentru care au trăit, au luptat și au murit — făcînd dovada deosebitului curaj moral și al lucidității sufletești cu care au mărturisit și au apărat credința în Fiul lui Dumnezeu.

An de an, la 29 iunie — ziua martirizării lor — Biserica aduce în fața noastră modelul vieții lor de credință, osteneli și împliniri pentru afirmarea adevărului dumnezeiesc în lume.

Două sînt nivelurile de supraașezare valorică între oameni : sfințenia și genialitatea. Dacă unul pornește de la ordinea naturii ca posibilitate legată eroid de efort, celălalt implică prezența harului divin, a chemării care solicită și încununează voința pînă la supranatură. Prin ele se afirmă adevăruri și se concretizează realități prin salturi, spre noi raze și lumini de maximă plinătate spirituală. Între aceste niveluri trebuie privită și prețuită contribuția Sf. Ap. Petru și Pavel pentru viața creștină, pentru noi, pentru Biserica. «Ei sînt alegerea cea frumoasă a Făcătorului și Ziditorului a toate» (Stihira Litiei), «din cer chemarea de la Hristos luînd și arătîndu-se propovăduitori lumii au strălucit cu învățăturile Darului (Sedealna 2 Utrenie).

Lumini printre lumini, învățători, misionari și apărători ai adevărului creștin, pătrund în tainele descoperirii dumnezeiești pe care le predică lumii într-o arie misionară deschisă la nivel de conștiință și devotament total. Străbat spațiul geografic din lumea iudaică și romană de atunci, cu greutatea inerente vremii, făcînd din chemarea la apostolatul creștin îndatorirea căreia i-au subordonat întreaga semnificație a vieții lor. Personalități dinamice, ei au participat direct la viața de început a Bisericii, chemînd lumea la evanghelizarea în Hristos și orientînd-o spre idealuri superioare de viață. «Pentru că harul cel mîntuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor învățîndu-ne să trăim cu în-

telepciune, cu dreptate și cu cucernicie — și să așteptăm fericita nădejde» (Tit 2, 11-13).

*

Originalar din Galileea, provincia de nord a Palestinei, Sf. Ap. Petru, pe vechiul nume Simon — aparținea unei familii modeste de pescari. Senin la suflet ca și limpezimea apei în care își exercita meseria, uneori involburat ca și furia valurilor, Sf. Ap. Petru aude de Domnul în preajma Sf. Ioan Botezătorul al cărui ucenic probabil să fi fost.

Îl vede pe Mesia prin fratele său Andrei și este chemat la demnitatea de apostol într-o altă împrejurare, la Marea Tiberiadei, împreună cu fratele său Andrei, cu Iacov și Ioan, fiii lui Zevedeu, prin acel glas dumnezeiesc de întronare directă: «Veniți după Mine și vă voi face pescari de oamnei» (Matei 4, 19). Era chemarea prin care Fiul lui Dumnezeu își alegea ucenicii apreciați, martorii permanenți ai vieții și activității sale mîntuitoare. Ei se vor convinge de dumnezeirea Lui și-L vor predica lumii ca privilegiați dar și îndatorați ai adevărului netrecător.

Printr-un privilegiu de vîrstă, primește între apostoli o întietate de onoare și deseori ia cuvîntul în numele lor. Astfel, în părțile Cezareei lui Filip, cînd Mîntuitorul întrebă pe apostoli «ce cred despre El, cine zic oamenii că sînt Eu, Fiul Omului? Dar voi cine ziceți că sînt?» (Matei 16, 13). «Răspunzînd Simon Petru, a zis: Tu ești Hristosul Fiul lui Dumnezeu Celui viu» (Matei 16, 17). Mîntuitorul îl ferecește pentru această mărturisire de credință făcută în numele sf. apostoli, spunînd «Că nu trup și sînge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri» (Matei 16, 17). Convingerea în dumnezeirea lui Iisus Hristos și mărturisirea acestui adevăr formează piatra unghiulară a Bisericii, temelul mîntuirii creștine.

Apropiat de Mîntuitorul, de viața și faptele Sale, Sf. Ap. Petru primește convingerea misiunii pe care o va avea în lume, aceea de a predica Evanghelia și a chema lumea la cunoașterea și slujirea adevăratului Dumnezeu. Într-o împrejurare deosebită Mîntuitorul va arăta semnificația înaltă a chemării și alegerii lor: «Nu voi M-ați ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi» (Ioan 15, 16). «Și slava pe care Mi-ai dat-o Părinte, Eu le-am dat-o lor ca să fie una precum sîntem Noi» (Ioan 17, 22). Aceste cuvinte rostite de Mîntuitorul în preajma sacrificiului Său suprem au prins adîncimi în sufletele ucenicilor Săi și Petru va mărturisi la întîlnirea cu Hristos preamărit în înviere: «Doamne Tu toate le știi, Tu știi că Te iubesc» (Ioan 21, 17).

Îl întîlnim pe Sf. Ap. Petru — martor — la împrejurările însemnate din activitatea mesianică a Mîntuitorului; astfel la Schimbarea la față pe muntele Tavorului alege dintre apostoli pe Petru, Iacov și Ioan, cărora le oferă posibilitatea intuirii «pe cît li se putea a slavei netrecătoare a lui Dumnezeu. Extaziat de bogăția slavei dumnezeiești, la această împrejurare Sf. Ap. Petru exclamă cu bucurie deplină: «Doamne bine este nouă să fim aici» (Matei 17, 4). Era mărturisirea pe care Sf. Ap. Petru o face din calitatea sa de martor al acestei transfigurări care-l

aduce mai aproape de vrednicia chemării în care va trebui să lucreze ca ucenic și apostol.

În preajma jertfei supreme, când Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului cere încuviințarea Tatălui în grădina Ghetsimani este de față și Sf. Ap. Petru. Și dacă împreună cu ceilalți apostoli arată o slăbiciune, Mîntuitorul îi îndeamnă la priveghere spunînd: «Privegheați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită. Căci duhul este osîrduitor, dar trupul, neputincios» (Matei 26, 41).

Găsim în viața Sf. Ap. Petru și momente de ezitare și chiar de lepădare; procesul convertirii lui alternează uneori între certitudini și îndoieli. În timpul patimilor lui Iisus Hristos se leapădă de trei ori, dar își va repara greșala, plîngînd cu amar și mărturisind cu deplină convingere: «Doamne Tu toate le știi, Tu știi că Te iubesc» (Ioan 21, 17). Ne arată și nouă prin aceasta că plînsul și căința în dorința îndreptării sînt mijloacele morale de recîștigare a vredniciei și de reabilitare în harul iertării.

Actul care probează în gradul cel mai înalt dumnezeirea Mîntuitorului este minunea învierii Sale din morți. Sf. Ap. Petru este unul din martorii mormîntului gol și beneficiarul repetat al arătatilor Sale după înviere (Luca 24, 34; Ioan 20, 20; 21, 2-15). Și dacă pînă la acest act Sf. Ap. Petru va fi avut și unele îndoieli, după minunea învierii Domnului el devine apostolul care își pune toate puterile lui în slujba predicării Evangheliei cu rîvna care înfruntă prigoane, temnițe și chiar moartea martirică.

Întărit cu puterea Sf. Duh în ziua Cincizecimii, el ridică glas de predicator la Ierusalim chemînd mulțimile la credința și dragostea întru Hristos: «Bărbați israeliți, ascultați cuvintele acestea despre Iisus Nazarineanul — bărbat adevărit între voi de Dumnezeu, prin puteri, prin minuni și prin semne pe care le-a făcut prin El Dumnezeu în mijlocul vostru, precum și voi știți» (Fapte 2, 22).

Cîștigat integral pentru această misiune de dimensiuni ultime începe lucrarea sa misionară în lume printre iudei și păgîni, în Ierusalim și Antiohia, Pont și Galatia, Bitinia și Roma, sub acea cutezanță morală dată de Hristos în anii uceniciei: «În lume necazuri veți avea dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea» (Ioan 16, 33).

Cade în persecuția deslănțuită de împăratul Neron împotriva creștinilor la Roma, cerînd să fie răstignit cu capul în jos pentru a nu egala prin moartea sa pe Mîntuitorul Hristos pe care l-a slujit și pentru a privi cerul spre care a nădăjduit. Recapitulînd parcă propria lui viață și slujire îndeamnă în epistolele sale: «Bucurați-vă suferind acum puțin de este de trebuință din pricina feluritei ispite» (1 Petru 1, 6) «pentru ca lămurirea credinței voastre... să vă fie spre laudă, spre mărire și spre cinste la arătarea lui Iisus Hristos» (1 Petru 1,7).

Alături de el, în icoana praznicului de astăzi vrednic de urmat și mereu povățuitor este Sf. Ap. Pavel, convertitul din drumul Damascului, misionar neîntrecut al neamurilor și predicator al învățăturii creștine.

Originar din Tars — capitala Ciliciei — «metropolă răsfătată de cezari» așezată la încrucișări de drumuri și curente culturale, Sf. Ap. Pavel — pe vechiul nume Saul — crește într-o familie cu puternice tradiții iudaice. — La vârsta de 12 ani trece la Ierusalim unde va ajunge mai târziu discipol al rabinului Gamaliel care-l va iniția în studiul Torei. Iudeu zelos, după proprii mărturisiri — cu deosebită cultură religioasă; se ridică împotriva creștinilor pe care-i prigonește cu ambiție oarbă: «Ați auzit, scrie el, — de purtarea mea de odinioară în iudaism că prigoneam cumplit Biserica lui Dumnezeu și o pustiam» (Gal. 1, 13). — Complice la uciderea cu pietre a Sf. Arh. Ștefan (Fapte 7, 58), primește mai târziu împuternicirea din partea Sinedriului să-i urmărească pe creștini pentru exterminare. Dar intervine alegerea cea de nepătruns a lui Dumnezeu și prigonitorul Saul este cîștigat pentru cauza lui Hristos printr-o convertire fulgerătoare: «Dar pe cînd călătorea el și se apropia de Damasc o lumină din cer ca de fulger, l-a învăluit deodată. Și, căzînd la pămînt, a auzit un glas zicîndu-i: «Saule, Saule de ce Mă prigonești» (Fapte 9, 3-4).

«Dumnezeul nostru a știut — spune Asterie al Amasiei — că dușmanul puternic ar putea ajunge prieten brav și luminîndu-l deodată cu lumina, îl înfricoșează și-l întoarce spre smerenie, îl oprește din drum din pricina fricii și înțelepțește prin orbire ochii înflăcărați de ură și plini de minie». Iconomia cea de nepătruns a lui Dumnezeu îl orbește la ochi dar îi luminează sufletul și-l alege apostol «nu de la oameni, nici prin om ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu-Tatăl» (Gal. 1, 1). — «Și Pavel — condus de mină — a plecat primînd botezul». — De acum începe viața de ziditor al sufletelor în Biserica lui Hristos «chemat să vestească dumnezeiasca Evanghelie» (Rom. 1, 1) «și cine îl va despărți de dragostea cea întru Hristos — căci nu mai trăiesc eu» — spune el — «ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 2, 10) «și mie a vieții este Hristos» (Filip. 1, 21). Se simte îndatorat de atunci să cheme lumea la mîntuire, predicînd cu zelul inegalabil învățătura Mîntuitorului și subordonîndu-și viața în întregimea ei, acestui sfînt ideal.

Superioritatea învățaturii creștine va transpune cultura iudaică și pagină pe care o acumulase în adînci convingeri de conștiință și Sf. Ap. Pavel va deveni crainic al noilor orizonturi spirituale.

Din Antiohia Siriei întreprinde trei călătorii misionare, străbătînd distanțe mari pe uscat și pe mare, în părțile Asiei Mici, în Macedonia și Iliric, în cetatea gîndirii antice Atena și în Roma, centrul politic și administrativ al imperiului roman.

Greutățile drumului apostolic, ca și rezistența iudaică și pagină pe care o înfrunta, viclenia oamenilor și confuzia religioasă sînt piedici pe care apostolul neamurilor le depășește victorios.

Privind spre ele Sf. Ap. Pavel consemnează în epistola II-a către Corinteni: «De la Iudei, de cinci ori cite 40 de lovituri fără una am primit. De trei ori am fost bătut cu vergi; odată cu pietre am fost împroșcat; de trei ori s-a sfărîmat corabia cu mine; o noapte și o zi în largul mării am petrecut. În călătorie adeseori, în primejdii de riuri,

în primejdii de la tilhari, în primejdii de la neamul meu, în primejdii de la păgâni; în primejdii în cetăți, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între frații cei mincinoși; în osteneală și în trudă, în priveghere adeseori, în foame și în sete, în posturi de multe ori, în frig și în golătate» (2 Cor. 11. 24-27).

În fața Areopagului din Atena, face apel la cunoștințele lui de cultură profană și logică spunând că îl predică pe Dumnezeu cel necunoscut ateniienilor «în care viem, ne mișcăm și sintem», — «pentru că sintem din neamul lui Dumnezeu» (Fapte 17, 28).

În anii de închisoare și activitate misionară la Roma își face bilanțul lucrării sale și scrie ucenicului său Timotei: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am terminat, credința am păzit de acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care Domnul îmi va da-o în ziua judecării, El dreptul Judecător» (2 Tim. 4, 7-8). În persecuția lui Neron i se taie capul primind cununa de martir în aceeași zi — după tradiția creștină — cu Sf. Ap. Petru. — Pregătit pentru întâlnirea cu Domnul din viața de dincolo de limitele lumii noastre actuale, consemnează cu convingerea care i-a sfințit viața: «De trăim pentru Domnul trăim și de murim pentru Domnul murim, de aceea ori de trăim ori de murim ai Domnului sintem» (Rom. 14, 8).

Dar Sf. Ap. Petru și Pavel nu stau izolați de realitățile sociale imediate ale vremurilor și participă prin activitatea, convingerile și învățăturile lor la determinarea unor raporturi mai echitabile între oameni și popoare. Învățătura creștină pe care ei au predicat-o pune în discuție substratul moral al structurilor sociale din lumea veche și îi confrunta cu luminile învățaturii creștine.

Predicind cu insistență în duh evanghelic egalitatea oamenilor și a neamurilor, Sf. Ap. Pavel scrie: «Nu mai este nici iudeu, nici elin, nu mai este nici rob nici liber, parte bărbătească și parte femeiască, ci una sînteți în Hristos Iisus» (Gal. 3,28). Într-o vreme în care femeia trăia durerea unui dispreț nedrept, Sf. Ap. Pavel scrie: «Căci bărbatul nu se poate naște fără femeie» (1 Cor. 11, 11) și îndemna: «Bărbați, iubiți-vă femeile voastre și nu fiți aspri cu ele» (Colos. 3, 19). «Dar ele să fie cumpătate, curate, bune gospodine, ca să nu defaime cuvîntul lui Dumnezeu» (Tit 2, 5) «Și se vor mîntui prin nașterea de fii (1 Tim. 2, 15).

Nu s-ar putea formula o mai înțeleaptă recomandare în raporturile dintre soți și îndatoririle față de Dumnezeu și față de societatea căreia îi aparține. Și pentru a înțelege că aceste îndemnuri se cer bazate pe adevăratul om lăuntric care trebuie să-și coordoneze întreaga sa viață pe convingeri proprii, Sf. Ap. Petru spune: «Podoaba voastră să nu fie pe dinafară, ci în omul cel tainic al inimii, împodobit cu frumusețea nepieritoare a duhului blînd și pașnic care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu. Așa s-au împodobit sfintele femei care nădăjduiau în Dumnezeu» (1 Petru 3, 5).

Într-o vreme în care munca se considera o obligație de clasă și sclavii duceau povara unor eforturi asemănătoare animalelor de muncă, Sf. Ap. Pavel spunea: «Cine nu vrea să muncească, nici să nu mănînce»

(2 Tes. 3,8). Și raportându-se la propria lui viață de osteneți și eforturi spune: «Piinea nimănui niciodată n-am mâncat ci în osteneală și trudă am lucrat ziua și noaptea ca să nu îngreuiem pe cineva din voi» (2 Tes. 3, 8). «Argintul, aurul și haina nimănui n-am pofțit; voi înșivă știți că pentru trebuințele mele și ale celor ce erau cu mine au lucrat minile acestea» (Fapte 20, 33-34). Într-o vreme în care etica socială se baza pe privilegiile celui mai tare și mai bogat prin naștere sau apartenență de clasă, Sf. Ap. Petru și Pavel îndemneau la iubire, arătând valoarea fără egal a acestei supreme puteri sufletești: «Căci dragostea niciodată nu piere» (1 Cor. 13, 8). «Mai presus de toate țineți din răspuțeri la dragostea dintre voi» (2 Petru 4, 8).

Într-o lume în care forța, răzbușnarea și ura se impuneau ca forme de viață, Sf. Ap. Pavel îndemna la pace: «Trăiți între voi în bună pace iertând unul altuia... iar peste toate îmbrăcați-vă întru dragoste care este legătura desăvârșirii» (Col. 3, 13-14).

Ne-am amintit câteva împrejurări din viața și faptele Sf. Ap. Petru și Pavel. Chemați și aleși la această demnitate și răspundere, s-au îndatorat cu toată semnificația vieții lor, misiunii ce le-a fost dată de Mîntuitorul Hristos. Au desfășurat o activitate fără egal în istoria primelor zile ale Bisericii, într-o lume ostilă, cu contradicții sociale, religioase și morale care le-au cerut supremul sacrificiu moartea martirică. Dar ei au reușit să aducă această lume — în mijlocul căreia au lucrat — cu fața spre Dumnezeu și spre apărarea marilor valori spirituale care să facă pe oameni mai înțelepți, mai buni și mai drepți.

Contribuția lor pentru idealurile de pace, progres, frățietate și dreptate socială poate fi mai mult prețuită astăzi, cînd o lume nouă și-a temeinicit revendicările pe plan larg social. Solidaritatea socială care ne unește în destin comun de viață este mai aproape de porunca iubirii, pe care Sf. Ap. Petru și Pavel au predicat-o în numele Evangheliei.

De aceea, predicatorii ei, ai adevărului dumnezeiesc dat lumii de Mîntuitorul Hristos, sînt predicatori noi ai aceluiași adevăr de credință.

Luminătorii ei prin învățătură și fapte proprii de viață, luminători noi prin propria noastră formă de trăire. În ziua cinstirii lor să ne plecăm genunchii cu respect și să rostim cu cîntarea Bisericii.

«Pe Petru și pe Pavel să-lăudăm, pe luminătorii lumii și propovăduitorii credinței, trîmbițele Ortodoxiei, pe filcutorii învățăturilor și stîlpilor Bisericii» (Svetilna). — Amin.

Pr. NICOLAE CĂNĂNAU

LA DUMINICA A III-A DUPĂ RUSALII

Lumea creștină trăiește convingerea că viața noastră, realizările și idealurile noastre sînt asistate și întărite de prezența puterii lui Dumnezeu. Nu sîntem singuri pe lume. Dumnezeu este prezent cu noi în viața și eforturile noastre, atît prin dinamismul energiilor creatoare

cuprinse în structura ființei noastre, cit mai ales prin prezența providenței Lui, prin care sîntem ajutați și conduși în direcțiile angajărilor noastre de viață. Această purtare de grijă a lui Dumnezeu este manifestarea iubirii lui față de noi și conlucrarea prin care ne realizăm ca făpturi în planul nostru propriu de existență. «Căci Dumnezeu este cel ce lucrează în voi și ca să voiiți și ca să săvîrșiți după a lui bunăvoință. Toate să le faceți fără de cîrtire și fără de îndoială» (Filip. II, 13).

Sensul dinamic al providenței dumnezeiești cuprinde în mod deosebit ființa omenească în cadrul ei firesc de existență dar mai ales deschiderile ei spre noi realizări și afirmări; «ca și noi să umblăm în înnoirea vieții, sau să slujim în înnoirea duhului» (Romani VI, 4).

În acest sens, în sensul prezenței lui Dumnezeu prin această continuă purtare de grijă a providenței cerești a spus Mîntuitorul în cuprinsul evangheliei de astăzi: «Nu vă îngrijiți pentru sufletul vostru ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca; ... priviți la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe și Tatăl vostru cel ceresc le hrănește» (Matei VI, 25-26).

Fără să demobilizeze, prezența providenței dumnezeiești implică o angajare totală a puterilor noastre prin obligațiunile de viață, prin muncă, prin efort creator, în cadrul unor îndatoriri sociale și morale permanente.

Dar dincolo de îndatoririle elementare de viață, cuprinse în condiționarea firească de existență, în limitele necesarului dat, pe seama conștiinței noastre creștine se afirmă și se impune un ideal suprem — idealul împărăției cerurilor. De aceea forma în care încheie Mîntuitorul evanghelia de astăzi, implică întreaga noastră răspundere printr-o ierarhizare evidentă de fapte și preocupări: «Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă» (Matei VI, 33).

Împărăția lui Dumnezeu sau împărăția cerurilor reprezintă idealul suprem al conștiinței noastre creștine, forma cea mai înaltă de existență la care aspirăm. De aceea și formează tema fundamentală în învățătura Mîntuitorului și totodată scopul ultim al întregii lucrări mîntuitoare.

Mîntuitorul raportează învățătura și lucrarea Sa mîntuitoare spre această împărăție cerească, ca spre un obiectiv de primă instanță.

Spre această împărăție privea din distanță lumea Vechiului Testament dorind o existență care să asigure împlinirea celor mai arzătoare deziderate morale și spirituale; spre această împărăție aspira lumea veche în dorința subordonării ei prin ascultarea suveranității lui Iahve. Pe o linie de intuire din ce în ce mai evidentă înaintau profetii V. Testament, chemînd la ordine morală. Glasul profetului Ioan Botezătorul, în pustiul Iordanului, recapitulează acest deziderat istoric, atunci cînd simțind apropiată prezența lui Mesia învîța: «Pocăiți-vă căci s-a apropiat împărăția cerurilor» (Matei III, 2).

Cu acest îndemn începe Mîntuitorul predica Sa și formează tema centrală a învățăturii Sale: «Pocăiți-vă căci s-a apropiat împărăția cerurilor» (Matei IV, 17). Sfinții Evangheliști consemnează: «Iisus stră-

bătea toată Galileea, învățînd în sinagogile lor și propovăduind Evanghelia împărăției și tămăduind toată boala și toată neputința în popor» (Matei IV, 23).

Sf. Apóstoli, chemați și aleși de Mîntuitorul în această înaltă misiune, au în seama predicării lor aceeași temă principală: «Și mergînd propovăduiți zicînd: s-a apropiat împărăția cerurilor» (Matei X, 7). Eii întăreau cu semne dumnezeiești autoritatea predicării lor, pentru că «le-a-dat putere asupra duhurilor necurate, ca să le scoată și să tămăduiască orice boală și orice neputință» (Matei X, 1).

Sfinții Părinți ai Bisericii au adîncit problema în înfățișări doctrinare care conturează adevărul de bază al religiei creștine și fac din împărăția lui Dumnezeu preocuparea de fond în seama conștiinței creștine și grija principală a sufletului.

Ce este deci împărăția lui Dumnezeu? Este «comunitatea credincioșilor care trăiesc în frățietatea dragostei, sub puterea suverană a lui Dumnezeu». Împărăția lui Dumnezeu este suveranitatea absolută a lui Dumnezeu în viața și conștiința credincioșilor aduse în acord cu voia lui Dumnezeu, este modul de viață în care voința lui Dumnezeu se afirmă sub poruncă supremă a iubirii. «Cei ce caută pe Domnul — spune Psalmistul nu sînt lipsiți de nici o bunătate» (Ps. XXX, 11). Pentru că împărăția lui Dumnezeu este modul de viață din care a fost înlăturat sau condamnat păcatul și se înaintează spre desăvîrșire prin credință și fapte bune.

Este deprinderea vieții noastre cu voia lui Dumnezeu, prin acceptarea continuă sub puterea libertății morale. «Este calea vieții și împărăția harului; este Biserica celor vii și morți în Hristos; este viața trăită după Evanghelie, viața care începe încă de pe pămînt — din inimă și sfîrșește în cer».

După învățătura noastră creștină, această împărăție a cerurilor ne revine ca o moștenire, din relația de fii ai Tatălui Cereșc, înfițați prin Fiul Său. Pentru că «Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți» (Matei XX, 28). «În casa Tatălui Meu multe locașuri sînt. Iar de nu, v-aș fi spus. Mă duc să vă gătesc loc» (Ioan XIV, 2). De aceea în mod repetat se vorbește de moștenirea împărăției cerurilor, a vieții veșnice: «Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii» (Matei XXV, 34). În consensul acestei învățături, Sf. Ap. Petru spune: «Binecuvîntat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care, după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut din nou, spre nădejde vie, spre moștenire neștricăcioasă și neîntinată și neveștejită, păstrată în ceruri pentru voi» (I Petru, 3-4).

Împărăția cerurilor este prin urmare pentru noi un drept adus prin lucrare Fiului lui Dumnezeu; acest drept implică însă obligațiuni în sensul eliberării de păcate prin eforturi personale și înaintarea pe scara faptelor bune care formează veșnica frumusețe duhovnicească a omului

Împărăția cerurilor are două înfățișări: una lăuntrică, nevăzută, alta exterioară, văzută. Are două dimensiuni: una actuală, istorică, alta viitoare, eshatologică.

Împărăția lui Dumnezeu, lăuntrică — este «har, lumină și adevăr pentru că El ne-a scos de sub puterea întunericului și ne-a strămutat în împărăția iubirii Sale» (Col. I, 13). «Este bucurie, dreptate și pace între Duhul Sfânt, nu este mîncare și băutură» (Rom. XIV, 17). Este deprimare de trăire în solidaritate de iubire cu semenii, «căci împărăția lui Dumnezeu — spune Sf. Ap. Pavel — nu stă în vorbe, ci în fapte» (I Cor. IV, 20). «Împărăția lui Dumnezeu — spune Mîntuitorul — este înăuntrul vostru» (Luca XVII, 21). «De aceea Mîntuitorul o găsește la cei care au duhul sărăciei» (Matei V, 3), la cei prigoniți pentru dreptate» (Matei V, 10) în sensul trăirii, conformă cu principiile evanghelice.

Ea are însă și o înfățișare externă, văzută. Exterioritatea ei se bazează pe chiar întruparea Fiului lui Dumnezeu. Mîntuitorul și ucenicii Săi au predicat în public. Ei au vorbit lumii pe față; «Totdeauna am învățat în sinagogă și în templu, unde se adună toți Iudeii și nimic nu am vorbit în ascuns» (Ioan XVIII, 20), spune Mîntuitorul în fața Sinedriului de judecată. Împărăția lui Dumnezeu cuprinde viața noastră ca formă de manifestare în bine, în ordinea socială dată și din relațiile permanente și necesare cu semenii noștri. Împărăția viitoare ca realitate ultimă este o răsplată din relațiile cu semenii noștri în care faptele iubirii, ale milostivirii sufletești și trupești, formează criteriul de bază.

Dar, împărăția lui Dumnezeu are două dimensiuni prin raportare la manifestarea ei în timp; o dimensiune prezentă, actuală, istorică și o dimensiune viitoare, eshatologică. Ea nu reprezintă numai o nădejde care să se concretizeze cîndva în viitor, ci și o realitate actuală.

Prezența ei în planul nostru istoric este dată de prezența prin întrupare a Fiului lui Dumnezeu. De aceea împărăția lui Dumnezeu ca realitate istorică, în forma cea mai proprie este Biserica, al cărei întemeietor este Hristos; «El este capul trupului — spune Sf. Ap. Pavel — adică al Bisericii» (Col. I, 18). «Legea și proorocii — spune Mîntuitorul, au fost pînă la Ioan; de atunci împărăția lui Dumnezeu se binevestește și fiecare se silește spre ea» (Luca XVI, 16).

Cerîndu-i semn din cer, după ce vindecă un demonizat, fariserii și cărturării primesc de la Mîntuitorul următorul răspuns: «Dacă Eu, cu degetul lui Dumnezeu scot demonii, iată a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu» (Luca XI, 20). Această împărăție actual-istorică însemnează delimitarea acțiunii lui satan și ieșirea din starea de vină morală. Neamul omenesc are aici pe pămînt posibilitatea ieșirii din starea de păcat în numele lui Iisus Hristos și în baza lucrării Sale mîntuitoare.

Iertarea păcatelor este o lucrare dumnezeiască, o prerogativă a Fiului lui Dumnezeu intrat prin întrupare în condițiile vieții noastre pămîntești. «Ca să știți că Fiul Omului are puterea să ierte pe pămînt păcatele oamenilor, a zis slăbănogului: Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta» (Marcu II, 10-11). Această prerogativă o dă Mîntuitorul

Sf. Apostoli o încredințează Bisericii prin taina Sf. Mărturisiri : «Luați Duh Sfânt ; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute» (Ioan XX, 23).

Împărăția lui Dumnezeu are și o dimensiune viitoare, eshatologică o formă desăvârșită, care începe cu un pământ nou și un cer nou, după a doua Lui venire. «În ea oamenii vor fi schimbați, binele va fi separat de rău și armonia de haos. Acolo nu va fi moarte, ci numai viață. «Atunci făptura însăși se va izbăvi de stricăciune ca să se bucure de libertatea mării fiilor lui Dumnezeu» (Rom. VIII, 21). «Viața viitoare va fi Dumnică fără sfârșit, sau paradisul regăsit, clipa aurorii cu al ei minunat «deodată» și lumina fără asfințit a zilei a opta în care Dumnezeu va fi totul în toate».

Pentru afirmarea ca valoare spirituală lăuntrică a împărăției cerurilor, pentru extinderea ei ca realitate spațial-geografică și pentru înaintarea în recunoașterea și mărturisirea deplinei suveranități a lui Dumnezeu, ne rugăm mereu : «Vie împărăția Ta» (Matei VI, 10). Multe din pildele rostite de Mintuitorul vorbesc figurat despre împărăția lui Dumnezeu, care se dezvoltă, crește pînă la înfățișarea ei deplină din viața viitoare. Ele vorbesc de sămînța care se aruncă în pământ și care în condiții de fertilizare crește și dă rod» (Matei XIII, 23).

Împărăția cerurilor este asemenea grăunțelii de muștar pe care l-a semănat omul în țarina sa și care este mai mic decît toate semințele dar cînd a crescut s-a transformat în pom și pasărele cerului se odihnesc în el» (Matei XIII, 31). Este asemenea aluatului care dospește întreaga frămîntătură (Matei XIII, 33) dispune de puterea care sporește întreaga viață spirituală și se concretizează într-o realitate cu conținut nou.

Este asemenea comoarei ascunsă în țarină pe care găsind-o un om vinde tot ce are pentru a cumpăra pentru valoarea ei deosebită, este «asemenea unui negustor care a cumpărat mărghăritarul de mult preț» (Matei XIII, 44-45).

Toate aceste învățături, din comoara de lumină adusă lumii de Mintuitorul, scot în evidență cu stăruință valoarea fără egal a împărăției cerurilor spre care trebuie să aspire sufletele noastre și grija cu care trebuie să sporim viața noastră spirituală pentru a ne putea realiza prin afirmarea și promovarea binelui în lume.

Pe de o parte împărăția lui Dumnezeu este prezentă, actual-istorică, pe de altă parte este o nădejde care se împlinește la o a doua venire a Domnului. Pe de o parte este văzută, pe de alta este nevăzută, viitoare ascunsă în adîncul de taină a lui Dumnezeu.

Împărăția lui Dumnezeu văzută, actual-istorică este Biserica, cu întreaga ei lucrare dumnezeiască în lume, cu oameni dreți și păcătoși care se luptă sub protecțiunea și cu ajutorul harului dumnezeiesc să iasă din starea de păcat și să înainteze în bine, avînd în Sf. Taine mijloacele cele mai proprii de ajutorare și sfințire. Această împărăție văzută are un caracter dinamic, ca și istoria lumii ca și progresul ei firesc. Pentru că în împărăția actual-văzută a lui Dumnezeu, credincioșii sînt niște luptători mereu treji, înarmați moral pentru apărarea binelui și pentru statornicirea relațiilor de frățietate și iubire.

Obligațiunea de-a veghea mereu pentru primirea supremelor bucurii duhovnicești, în prezența Mîntuitorului Hristos, o avem dată simbolic în «pilda cu cele zece fecioare», care luînd candelile lor, au ieșit în întîmpinarea mirelui» (Matei XXV, 1). Sf. Ap. Pavel cere să «fim îmbrăcați cu armătura lui Dumnezeu, ca să putem sta împotriva uneltirilor diavolului» (Efes. VI, 11). «Întăriți-vă în Domnul și întru puterea tăriei Lui» (Efes. VI, 10), pentru că «împărăția lui Dumnezeu nu stă în vorbe ci în putere» (I Cor. IV, 20).

În împărăția lui Dumnezeu actuală, Hristos este nevăzut; El trebuie primit prin credință, pe mărturisirea celor care L-au văzut și au crezut (Ioan XX, 31; XXI, 25), cu puritatea morală a copiilor care reprezintă măsura vredniciei cerești: «Adevăr zic vouă: De nu veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor» (Matei XVIII, 2).

Împărăția cerească viitoare, în forma ei deplină începe cu a doua venire a Domnului, cînd Fiul lui Dumnezeu va fi văzut pe norii cerului (Matei XXIV, 30) și «cei drepti vor odihni în bucuria nemărginitei iubiri a lui Dumnezeu». Lumea care a împlinit voia lui Dumnezeu și a intrat prin exercițiul pozitiv al voinței libere în starea de sfințenie, va fi transfigurată și va recunoaște suveranitatea absolută a lui Dumnezeu, așa încît: «înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, să puteți să înțelegeți împreună cu toți sfinții care este lărgimea și lungimea și adîncimea și înălțimea, și să cunoașteți iubirea lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca plini să fiți de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Efes. III, 18-19).

Iată motivele pentru care Mîntuitorul ne-a cerut, în cuprinsul evangheliei de astăzi, să «căutăm mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui». Iată motivele pentru care Biserica cere să luptăm cu armele spirituale proprii, pentru așezarea acestei lumi mai presus de contradicțiile păcatelor.

Mîntuitorul nu ne cere să ne izolăm de îndatoririle pămîntești, ci face o ierarhizare de obligațiuni: «Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu»; ori împărăția lui Dumnezeu este «dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, credință» (Gal. V, 22).

De aceea, cu privirea spre împărăția cerurilor, ca deziderat de supremă reșezare, va trebui să răspundem noi creștinii, cu posibilități sporite, îndatoririlor cetățenești și sociale care asigură tuturor condițiile necesare de viață și bunăstare. Ieșirea din viața de păcate, pe care ne-o cere mereu Biserica — prin misiunea Ei — ne obligă la o viață de disciplină imediată, de solidaritate cu suferințele semenilor noștri, cu neajunsurile materiale și spirituale ale lumii noastre.

Viața noastră, în condițiile sociale date, trebuie să susțină idealurile de dreptate socială, de frățietate, de pace și iubire — care sînt totodată idealuri profund evanghelice și afirmarea lor în lumea noastră contemporană este și o contribuție pe linie creștină. Fără integrarea în obligațiunile necesare de viață, fără prezența activă în îndatoriri sociale, în etapa istorică care cuprinde viața fiecăruia dintre noi, nu se poate aspira și nu se poate intra în împărăția cerurilor.

Moștenirea împărăției cerurilor — cu tot caracterul ei specific divino-uman — trebuie înțeleasă ca o depășire a angajărilor noastre directe în obligațiuni sociale.

Cu conștiința îndatoririlor imediate împlinite, să înaintăm pe plan spiritual, în viața de har a Bisericii, spre așezarea cea din urmă în veșnica împărăție a lui Dumnezeu, nădăjduind să cunoaștem, ceea ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» (I Cor. II, 9). Amin.

Pr. NICOLAE CĂNĂNĂU

LA DUMINICA A VI -A DUPĂ RUSALII

Sufletul nostru în etapa primordială, în starea nevinovăției se aseamănă cu apele cristaline ale lacurilor de munte. În transparența lor diafană se oglindesc feeric toate piscurile munților, măreția fermecătoare a naturii, ca și seninătatea cerului albastru. Așa este și sufletul în neprihana lui cerească, în ale cărui zări se reflectă razele de lumină ale harului. Un astfel de suflet se simte mai aproape de Dumnezeu. El cîntă în armonii divine! O, de am păstra măcar o lacrimă din puritatea îngerească a copilăriei!

Privind cu adîncă cutremurare în tainele sufletului nostru, ne spăimîntăm. Ce chip întunecat! Ce imagine desfigurată! Unde este imaginea de lumină dintru început, unde este oglinda de transparențe negrăite a apelor cristaline? Ce s-a întîmplat? De ce? O știe fiecare, o recunoaște orcine. Sufletul nostru s-a deformat, s-a pervertit prin ruperea contactului cu Creatorul (Ierod. Prof. Dr. Nicolae Mladin, *Prin sbuciumul vremii*, p. 139—140), prin călcarea voiei lui Dumnezeu, prin păcatele săvîrșite, întocmai ca și fiul risipitor din captivanta pildă rostită de Domnul, ca Maria Egipteanca, sau ca slăbănogul tămăduit din Hristos Mîntuitorul, de care amintesc pericopa evanghelică de astăzi.

Păcatele deformează chipul creștinului adevărat, transformîndu-l din 'înger în demôn', din om drept în om păcătos, fiind cauza durerilor și suferințelor noastre, cea mai crasă manifestare a egoismului, ajuns la dimensiuni detestabile.

Această învățătură se desprinde în chip strălucit din slova Sfintei Evanghelii de astăzi, în legătură cu vindecarea minunată a unui slăbănog, în Capernaum, întîmplare zugrăvită atît de expresiv de Sf. Evanghelist Matei, la cap. IX, 2-8. Un om paralizat este adus la Mîntuitorul, în credința că va fi tămăduit, credința care a fost răsplătită de Domnul în atîtea rînduri. Credința în puterea divină a lui Iisus a fost forța tainică ce i-a făcut pe atîția bolnavi să poposească în fața lui Iisus, a determinat mulțimea să alerge năvalnic la Iisus, să-I savureze cuvîntul blînd, lin și fermecător. Credința a vindecat pe fiica Cananeencii și pe sluga sutașului, a redat vedere orbilor, a readus la viață pe fiica lui

Iair. «Și văzînd Iisus credința lor, a zis slăbănogului : *Indrăznește, fiule! Iertate sînt păcatele tale!*» (Matei IX, 2). Prin aceste cuvinte Hristos Mîntuitorul confirmă lapidar și sentențios că boala de care suferea — paralizia — a fost contractată din cauza păcatelor săvîrșite, determinînd vindecarea slăbănogului de iertarea păcatelor lui. Apoi se adresează slăbănogului : «Scoală-te, ia-ți patul și mergi la casa ta. Și sculîndu-se s-a dus la casa sa. Iar mulțimile văzînd acestea, s-au spăimîntat și au slăvit pe Dumnezeu, Cel care dă oamenilor asemenea putere» (Matei IX, 6-8).

Iar cu alt prilej, vindecînd un slăbănog bolnav de 38 de ani, la scaldătoarea Vitezda, Iisus îi zice : «Iată că te-ai făcut sănătos. De acum să nu mai păcătuiești, ca să nu-ți fie ceva mai rău» (Ioan V, 14).

Păcatul este un dușman redutabil al vieții omenești. Și nu există om care să nu-i simtă existența și mai ales urmările nefaste. Oricît am vrea noi să negăm existența păcatului, el lovește concentric la temeliiile sufletului și ale trupului nostru, subminîndu-ne ființa noastră umană și generează toate catastrofele. Lipsa lui din lume — cum se exprimă Sf. Ioan Gură de Aur, una din figurile cele mai reprezentative și proeminente ale Ortodoxiei — ar face de prisos legile, pedepsele, condamnările, războaiele. Sufletește, păcatele sfărîmă legătura dintre credincios și Dumnezeu, iar trupului îi aduce dureri, boală și suferințe.

Cunoscînd consecințele nefaste ale păcatelor, în calitate de creștini adevărați, ne incumbă sacra datorie de a ne elibera din mrejele păcatelor, de a năzui în permanență spre bine, de a renaște la o nouă viață duhovnicească, de a ne regăsi echilibrul nostru sufletesc, de a ne restaura noblețea noastră umană, trăind sub faldurile de lumină ale cerului, în duhul transfigurator al Evangheliei creștine.

Pictorii devin celebri prin măiestria cu care zugrăvesc realitatea prin componența gamei cromatice, a îmbinării coloristice. Despre Zeuxis, pictor grec din antichitate, se afirmă că a pictat cu ațîta expresivitate o ciorchină de struguri, încît lăsînd tabloul afară, veneau păsările și încercau să ciugulească din boabele zugrăvite pe tablou.

Asemenea pictorilor sîntem și noi credincioșii, care avem datoria să zugrăvim în chipul cel mai sublim, portretul vieții noastre spirituale, după modelul ideal care este Hristos Mîntuitorul, nu în culori, ci cu virtuți de seamă, în care să exceleze smerența, bunătatea, cucernicia, iubirea, pacea și bunăînțelegerea.

Să trăim în și cu Hristos, în duhul principiilor evanghelice, prin strădanii și nevoițe duhovnicești, restaurînd trăsăturile divinului în noi credincioșii, creînd din persoana noastră o capodoperă de viață morală. Căci numai această viațuire are darul să ne iradieze calmul, echilibrul, seninătatea și beatitudinea și concomitent să ne cucerească fericirea paradisului nostalgic în împărăția slavei lui Dumnezeu, ținta supremă a vieții noastre. Și această împărăție — cetate așezată pe vîrf de munte — se cucerește prin rivnă continuă întru cele duhovnicești. Iar cel ce rivnește la aceasta în chip serios, luptîndu-se, trudindu-se pentru ea, incontestabil o va cuceri.

Căci ce arenă sportivă ar fi aceea, unde s-ar oferi cupe și medalii fără emulare, fără lupte, fără eforturi continue ?

Creștinul adevărat trebuie să urce zi de zi treptele desăvârșirii spirituale, împodobindu-și sufletul cu nestemate deprinderi nobile și simțăminte alese, cu fapte bune — dovezi ale harului divin care strălăbește în ființa noastră, roadele credinței creștine, pecetea creștinătății noastre. Nici o altă religie nu pune atâta accent pe valoarea faptelor bune, în procesul mântuirii, cum pune creștinismul, religionea iubirii prin excelență. Cu atâta duioșie răsună prin veacuri sublimul mesaj divin : «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzându-i ei faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru Cel așezat în ceruri» (Matei V, 16).

Fapta cea bună este semnul că trăim în Hristos și că El ne-a schimbat radical viața și gândirea.

Faptele bune sînt criteriul după care se va rosti sentința dreptății divine la judecata de apoi, care încheie în chip magnific cursul istoriciei pe pămînt : «Veniți binecuvîntați Părintelui Meu de moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la înmierea lumii. Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mîncăm ; însetați am fost și Mi-ați dat să beau ; străin am fost și M-ați adus la voi ; bolnav am fost și M-ați cercetat...». Căci «adevăr grăiesc vouă, întrucît ați făcut unuia dintre acești frați mei Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut» (Matei XXV, 34—40).

Faptele bune constituiesc cu drept cuvînt una din condițiile esențiale ale mîntuirii, precum acceptuează însuși Hristos Mîntuitorul : «Nu tot cel ce zice Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce va face voia Tatălui Meu, care este în ceruri» (Matei VII, 21).

Faptele bune se fac discret fără zgomot și reclamă, căci ne spui un Sfînt Părinte : «Cele ce își arată faptele sale cele bune pentru lauda și slava oamenilor, acela este asemenea omului, care seamănă sămînța sa deasupra pămîntului și nu umblă cu grapa ca să acopere, ci văzînd păsările cerului mîncă sămînța, rămînînd în zadar toată ostentarea lui. Iar cel ce își ascunde faptele sale cele bune, acela este asemenea omului, care semănîndu-și sămînța sa, îndată o acoperă și aceea rămîne, răsar, crește și rodește» (Pateric p. 372).

Creștinul e merit să trăiească în căldura și lumina iubirii divine, ascultînd încîntat, satisfăcut și ericit simfonia veșniciei, sublimul mesaj divin, făcînd din veacul acesta un fragment din veșnicie. Nota dominantă a creștinului adevărat este elaul spre înălțimi, spre paradisul frumuseții divine, bucuria trăirii în Dumnezeu, mîntuirea prin desăvîșirea morală constituînd starea ideală a naturii umane a credincioșilor. Căci viața virtuoasă este o punte spre desăvîșire, iar cea pătimasă este o decădere din umanitate.

În lumina acestor considerente, cuvîne-se ca învățăturile ce se desprind din Sfînta Evangheliere astăzi să le sădim puternic pe lăptărea inimii noastre.

Veacul acesta fiind stadiu activității noastre în care lucrăm pentru dobîndirea mîntuirii, în care dăluim pe Hristos în ființa noastră, în

credință de creștini adevărați, să ne eliberăm din robia pasiunilor omenești, de sub apăsarea fărădelegilor, din lanțurile păcatelor, înlăturând faptele rele și atitudinile negative, prejudițiile și închipuirile de la spiritele viclene și întunecate.

Să facem din inima noastră un altar aprins de flăcările iubirii față de Dumnezeu și a dragostei față de oameni. Căci creștinul adevărat trebuie să fie cristalul pur și neîntinat care să reflecte lumina lui Hristos în lume.

Pr. Dr. VICTOR VLĂDUCEANU

ÎNVĂȚĂTURA ORTODOXĂ DESPRE MAICA DOMNULUI

Dumnezeu l-a zidit pe om după chipul Său pentru ca prin ascultarea poruncilor lui Dumnezeu să se ridice la asemănarea cu Ziditorul Său. Omul n-a fost zidit de Dumnezeu ca să moară, ci să se împărtășească în viața Sa netrecătoare și veșnică. Din cauza neascultării, omul a căzut în păcat și s-a supus stricăciunii și morții. Dumnezeu nu l-a lăsat pe om, însă, fără nădejde, ci i-a făgăduit de la bun început, prin Adam și Eva, că-l va izbăvi de păcat și stricăciune printr-o femeie (Gen. 3, 15). Făgăduința devine și mai clară prin gura profetului Isaia care vestește ascultătorilor săi: «Ascultați voi cei din neamul lui David. Domnul meu vă va da semn: Iată, fecioara va zămisi și va naște fiu și-i va pune numele lui Emanuil, ce se tâlcuiește, unul noi este Dumnezeu» (Isaia 7, 13-24). Împlinirea acestor profeții se împlinește prin nașterea Mântuitorului din Fecioara Maria, descendentă din neamul lui David. De aceea la Bunavestire, îngerul Gavriil i se închină și vestește Fecioarei cu bucurie: «Nu te teme, Marie, că ai aflat har la Dumnezeu. Și iată vei zămisi în sinul tău și vei naște un fiu și vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare și fiul Celui preamărit se va chema și Domnul Dumnezeu și va lua tronul părintelui său David» (Luca 1, 26-33). Dacă Fiul lui Dumnezeu nu s-a înrușat pentru mântuirea omului imediat după căderea sa în păcat, aceasta se datorează și faptului că Dumnezeu aștepta să apară din neamul lui David, o fecioară curată în care să se întrupeze și să se facă om așezându-se în ea, afară de păcat, la plinirea vremii Fiul Său Cel Unul-Născut din veci. Aceasta fecioară, din neamul lui David, așa cum nearată Sfinții Evangheliști în genealogiile Mântuitorului este Maria, născută din părinții ei Ioachim și Ana și logodită cu bătrânul Iosif ca ocrotitor al ei. Din sinul ei fecerulic s-a născut, prin lucrarea Sfântului Duh, Domnul nostru Iisus Hristos. Ea este Maica Domnului.

Sfânta Fecioară este cinstită în Biserica noastră prin rugăciuni și cântări de o mare frumusețe și sensibilitate duhovnicească care o înfățișează ca fiind slăvită mai presus de îngeri și de sfinți. Toată slujba bisericească este presărată cu nenumărate rugăciuni către Maica Domnului și oricând, la orice sărbătoare, după numele lui Iisus Hristos, cel mai pronunțat și cel mai nărit este cel al Sfintei Fecioare. Preacințirea Maicii Domnului are numeroase teneuri în Sfânta Scriptură.

Multe din aceste temeuri au fost deja amintite mai sus. Astfel, la Buna-Vestire, îngerul Gavriil o numește ca «fiind plină de har» și «binecuvântată între femei» (Luca I, 28); în același fel în care Elisaveta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, o întimplă cu bucurie aleasă, ca pe cea «binecuvântată între femei» (Luca 1, 42-43). Iar

fericirea pe care oamenii din mulțime o adresează Maicii Domnului pentru nașterea Fiului lui Dumnezeu (Luca 11, 27-28) este adevărată de cuvintele Fiului Său, pe care l-a născut după trup, pe cât de lapidare, pe atât de expresive: «așa este» (Luca 11, 27-28).

Maica Domnului a fost cinstită de însuși Fiul Său, fiindcă în copilărie îi era supus (Luca 2, 51), ca mai apoi, pe cruce fiind s-a îngrijit de ea, dându-o în seama Apostolului Ioan, ucenicul Său iubit (Ioan 19, 19, 6—27). Adânc mișcată de cinstea pe care a dobândit-o înaintea lui Dumnezeu, ca să nască pe Mîntuitorul lumii după trup, Ea însăși a grăit sub însuflearea Duhului Sfînt, că «I-a făcut mărire Cel Puternic» și că acum «o vor feriți toate neamurile» (Luca 1, 48-49). Avem astfel tot atîtea motive pentru care Sfînta noastră Biserică, întemeiată pe cea mai curată învățătură biblică, desprinsă din paginile inspirate ale Vechiului și Noului Testament, să cinstească pe Sfînta Fecioară, mai mult decît îngerii și sfinții, care sînt cinșiți sau măriți, să fie preacinstită și preamărită. De altfel chiar numele ei de Maria (Mariam sau Mirim) înseamnă «Doamnă», «Stăpîină» sau «Distinsă».

Deși Fiul lui Dumnezeu s-a născut din Sfînta Fecioară numai ca om, Dumnezeu fiind din eternitate, totuși Biserica noastră pentru a scoate în evidență că Mîntuitorul Hristos n-a fost numai om ci și Dumnezeu, o cinstește pe Sfînta Fecioară ca Născătoare de Dumnezeu. Această învățătură își are temeiul ei profund în Sfintele Evanghelii. Astfel, Sfîntul Evangelist Matei ne spune că la «plinirea vremii», cînd Fiul lui Dumnezeu avea să se întrupeze din Sfînta Fecioară, îngerul Domnului descoperă bătrînului Iosif, că «ceea ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfînt» și că ea «va naște Fiu și vei chema numele lui Iisus, căci El va mîntui poporul său de păcate» (Matei I, 20—21) și «Fiul lui Dumnezeu se va chema» (Luca 1, 34—35). Nașterea Mîntuitorului Hristos este o taină nepătrunsă. Că Dumnezeu se naște din Tatăl, fără mamă, din veci, iar ca om se naște din Sfînta Fecioară, în timp; dar întrucît omul care se naște din Sfînta Fecioară este unit în chip nedespărțit și neamestecat cu Dumnezeu, Sfînta Fecioară este slăvită ca Născătoare de Dumnezeu.

Iisus Hristos este o singură persoană în două firi, e persoana lui Dumnezeu-Fiul, care e Dumnezeu, sau ca persoană a firii dumnezeiești, e născut dinainte de veci din Tatăl, iar ca om, sau ca persoană a firii omenești, e născut în timp din Fecioara Maria. Una și aceeași persoană s-a născut și din Tatăl și din Maria: din Tatăl după firea dumnezeiască, din Maria după firea omenească. Deci, tot Fiul lui Dumnezeu s-a făcut și Fiul Mariei. Nu se poate spune că din Fecioara s-a născut numai firea omenească a lui Hristos, căci nu se naște o fire, ci se naște o persoană prin acea fire. Iar persoana firii omenești a lui Iisus Hristos era însuși Fiul lui Dumnezeu.

Dacă n-am recunoaște că Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu, n-am socoti persoana născută din ea și Dumnezeu, ci numai om. Iar dacă Iisus ar fi fost numai om, nu ne-ar fi putut mîntui. Întreaga noastră mîntuire își are deci temelia în faptul că Maica Domnului a fost Născătoare de Dumnezeu. Cine nu crede în aceasta, nu crede că a fost mîntuit, căci nu crede că Iisus Hristos, născut din Maria, este Fiul lui Dumnezeu. De aici se vede cit de mult greșesc cei ce nu cinstesc pe Fecioara Maria și nu cred îngerului Gavriil care spune Fecioarei: «Acesta va fi mare și Fiul celui de sus se va chema» (Luca 1, 32); nici Sfîntului Apostol Pavel, care spune că la plinirea vremii, «a trimis Dumnezeu pe Fiul Său cel născut din femeie» (Galateni 4,4). Sfînta noastră Biserică cinstește pe Fecioara ca Născătoare de Dumnezeu în cîntări neasemuit de frumoase: «Primit-ai în pîntece pe Cuvîntul

și ai purtat pe Cel ce poartă toate și ai hrănit cu lapte ceea ce ești curată, pe Cel ce hrănește toată lumea». Șau: «Taina cea din veci se descoperă astăzi! Dumnezeu, Cuvîntul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face».

Simbolul de credință (Crezul) Bisericii nedespărțite, din primele veacuri ale creștinătății, ne spune că Fiul lui Dumnezeu «s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și s-a făcut om». Rezultă astfel că: Fiul lui Dumnezeu s-a zămislit ca om din Fecioară, fără sămîntă bărbătească, prin lucrarea cea mai presus de fire a Duhului Sfînt. Sau, cum ne spune Sfîntul Evanghelist Matei: «Iată îngerul Domnului în vis s-a arătat lui zicînd: «Iosife, Fiul lui David, nu te teme a lua pe Maria femeia ta, căci ce s-a zămislit într-însa din Duhul Sfînt este» (Matei 1, 20). Duhul Sfînt nu dă Fiului un trup de la sine, ci din Fecioară, fiindcă doar astfel poate fi vorba despre un trup adevărat omenesc, luat din trup omenesc. Altfel trupul n-ar fi fost adevărat. Dar: Duhul Sfînt dă putere Fecioarei să zămislească trupul Fiului fără sămîntă bărbătească și fără păcat. «Și a zis Maria către înger: cum va fi mie aceasta de vreme ce nu știu de bărbat? Și răspunzînd îngerul a zis: «Duhul Sfînt se va pogori peste tine și puterea Celui înalt te va umbri» (Luca 1, 34-35).

Prin nașterea Sa mai presus de fire, datorată lucrării Sfîntului Duh, din Sfînta Fecioară, Mîntuitorul Hristos a rămas străin de urmările păcatului strămoșesc ca să poată elibera de sub robia păcatului pe cei stăpîniți de păcat. Prin desăvîrșita Sa sfințenie, atît ca Dumnezeu, dar și ca om, în virtutea nașterii Sale suprafirești Mîntuitorul a zdrobit puterea păcatului, ridicîndu-i pe toți cu El de la moarte la viața netrecătoare.

Datorită nașterii suprafirești a Mîntuitorului Hristos, prin lucrarea Sfîntului Duh, Maica Domnului a rămas pururea fecioară. Despre nașterea Mîntuitorului dintr-o fecioară, ne vorbește cu multe veacuri înainte profetul Isaia: «Iată fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și va chema numele lui Imanuel» (Isaia 7, 14), iar despre fecioria ei care a rămas nestrîcătoare și la naștere învățăm de la proorocul Ezechiel, care spune: «Și m-a întors pe mine la calea ușii Sfîntelor cei mai din afară ce căuta către răsărit și aceasta este încuiată. Și a zis Domnul către mine: Ușa aceasta încuiată va fi și nu se va deschide și nimeni nu va trece printr-însa și va fi încuiată» (Ezechiel 44, 1-3). Același fapt îl mărturisește și Evanghelistul atunci cînd scrie: «Și n-a cunoscut-o pînă ce a născut pe Fiul Său Cel întii născut și a chemat numele lui Iisus» (Matei 1, 25). Pururea fecioria Maicii Domnului este rezultatul nașterii mai presus de fire a Mîntuitorului, prin lucrarea Sfîntului Duh.

Este adevărat că în Sfînta Scriptură se vorbește adesea despre «Frații Domnului», unii dintre ei fiind arătați cu numele lor, dar din nici un text public nu urmează că aceștia ar fi fost frați buni ai Domnului Hristos. Dimpotrivă, Sfînta Scriptură ne înfățișează numai pe Mîntuitorul Hristos, ca «fiu al Mariei» (Marcu 6,3), iar despre «frații Domnului» ni se spune că mama lor era «cealaltă Marie» (Matei XXVIII, 1). Dovada cea mai bună că Mîntuitorul n-a avut frați adevărați și că Maica Domnului a rămas pururea fecioară se vede de acolo că Iisus, pe cînd se afla pe cruce, a încredințat-o în grija Apostolului Ioan, spunînd Maicii Sale: «Femeie iată Fiul tău», iar Apostolului Ioan: «Iată mama ta» (Ioan 19, 20-27). Dacă Sfînta Maria ar fi avut și alți fii, ar fi lăsat-o în grija lor. E de la sine înțeles că după ce s-au petrecut cu ea lucruri atît de minunate, Maica Domnului nu se mai putea gîndi să se mai coboare la o viață de rînd. Dacă Apostolii și-au închinat viața lor întregă lui Iisus îndată ce l-au cunoscut, primînd chiar moartea pentru El, nu putem vorbi în niciun

chip că Sfinta Maria, mama Lui, aleasă pentru curăția ei dintre toate femeile pămintului, ca să se nască din ea Domnul, ar fi fost mai prejos decât Apostolii. Nimeni nu poate umbri curăția și fecioria Maicii Domnului, fără să umbrească sfințenia Domnului Hristos. Plinătatea dumnezeirii care sălășluiește în Mîntuitorul Hristos, ne obligă să credem cu fermitate în curăția desăvîrșită și pururea fecioria Maicii Domnului.

Curăția și fecioria sînt două însușiri nedespărțite ale Maicii Domnului. Fecioara implică curăția, curăția presupune fecioria. Curăția de care s-a învrednicit Maica Domnului se înfățișează sub două aspecte. Pe de o parte, Sfinta Fecioară n-a săvîrșit niciun păcat, nici cu gîndul, nici cu cuvîntul, nici cu lucrul. Această virtute i s-a dat printr-un har deosebit de mare, de care vorbește îngerul cînd îi vestește că va naște pe Fiul lui Dumnezeu: «Bucură-te ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine» (Luca 1, 22). Într-o mărturisire de credință se spune în acest sens: «Fiindcă a fost rînduită de Dumnezeu spre un scop mare cu totul deosebit... I s-a dat de Dumnezeu nume mare și deosebit dar, acela de a nu păcătui». Darul acesta s-a întîlnit cu străduința ei deosebită de a trăi în curăție deplină.

Pe de altă parte, curăția Maicii Domnului este și un rezultat al lucrării Sfîntului Duh, care, odată cu puterea de a primi pe Fiul lui Dumnezeu spre a-l naște, a curățit-o de păcatul strămoșesc. Fecioara nu s-a născut fără păcat strămoșesc, așa cum pretind unii, fiindcă «harul» pe care l-a aflat înaintea lui Dumnezeu l-a primit în timpul vieții Sale, și nu la zămislirea Sa. Dacă Maica Domnului s-ar fi născut fără păcat strămoșesc înseamnă că s-ar fi mîntuit înainte de nașterea Fiului Său, micșorîndu-se astfel lucrarea mîntuitoare înfăptuită de Domnul Hristos. Sfinta Fecioară s-a născut cu păcatul strămoșesc, dar a fost curățită de el la zămislirea Fiului Său. «Deci, după consimțămîntul Fecioarei, Duhul cel Sfînt s-a pogorît peste ea potrivit cuvîntului Domnului, spune Sfîntul Ioan Damaschin, pe care l-a spus îngerul, curățindu-o și dîndu-i în același timp putere de a primi Dumnezeierea Cuvîntului și puterea de a naște». Datorită curățirii ei de păcatul strămoșesc și lipsei de păcate personale, Sfinta Fecioară poartă numele de Prea Curată, și îndeamnă pe creștini, prin pilda vieții ei, la curăție și sfințenie în Fiul ei.

La însușirile minunate care împodobește chipul Maicii Domnului, în viziunea noastră ortodoxă trebuie să o adăugăm și pe cea de solitoare a creștinilor înaintea lui Dumnezeu.

Prin lucrarea Sfîntului Duh, ca o Mamă bună și milostivă, înfățișează rugăciunile credincioșilor înaintea iubitului său Fiu și se roagă stăruitor pentru împlinirea lor. Sau cum îi ne adresăm într-o rugăciune: «Preasfîntă Fecioară de Dumnezeu Născătoare, du rugăciunea noastră la Fiul tău și Dumnezeul nostru și roagă-te pentru noi nevrednicii, pentru ca, pentru tine, să mîntuiască sufletele noastre». Prin rugăciunile înălțate către Domnul Iisus Hristos, Maica Domnului a vărsat mila Lui peste sufletele credincioșilor, alinîndu-i în durere, izbăvindu-i de necazuri, întărîndu-i în încercările vieții, ajutîndu-i spre mîntuire. «Precurată și binecuvîntată de Dumnezeu Născătoare Marie, se spune într-o altă rugăciune, Maica cea bună a Bunului Împărat, varsă mila Fiului Tău și Dumnezeului nostru spre pătimașul meu suflet și cu rugăciunile tale mă îndreapteză spre fapte bune, ca cealaltă vreme a vieții mele fără prihană să o petrec și cu tine raiul să dobîndesc, Fecioară de Dumnezeu Născătoare, care ești una curată și binecuvîntată». De aceea, pietatea populară, adînc încrezătoare în sprijinul Maicii Domnului, intrerupe adesea ectenia liturgică, invocînd ajutorul său: «Preasfîntă Născătoare de Dumnezeu miluiește-ne pe noi».

Spriznul sau ajutorul pe care creștinul ortodox îl caută la Sfinta Fecioară, nu umbrește cu nimic rolul Domnului Hristos de unic mijlocitor între Dumnezeu și om (I Timotei 2, 3). Ea nu este mijlocitoare alături de Hristos înaintea lui Dumnezeu, ci numai solitoare a creștinilor înaintea lui Hristos, sau dacă mijlocește pentru ei o face numai cu sens de solire față de Fiul ei. Maica Domnului se roagă pentru noi iubitului său Fiu și tot ajutorul care se revarsă peste creștini vine de la Domnul nostru Iisus Hristos, după bunăvoința Tatălui, prin lucrarea Sfintului Duh. De aceea pe icoanele din bisericile noastre Sfinta Fecioară este înfățișată întotdeauna cu Fiul Său, ca să se pună în lumină roul unic al Domnului Hristos în lucrarea mântuirii noastre. Sfinta Fecioară nu se interpune între noi și Hristos, ci contribuie, dimpotrivă, la întesificarea legăturii de iubire dintre Biserică și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, prin căldura duhovnicească pe care o conferă slujbelor noastre bisericesti. Prin răspunsul pe care l-a dat îngerului la Buna Vestire: «Iată roaba Domnului, Sfinta Fecioară rămâne permanent pentru credincios pildă de ascultare desăvârșită înaintea lui Dumnezeu. Datorită tuturor acestor motive, Sfinta Fecioară dobândește un loc de aleasă cinstire și importanță duhovnicească în viața Bisericii noastre și a credincioșilor noștri.

Există însă unii creștini care, rătălmăcind Sfinta Scriptură, au găsit de cuviință să nu acorde Sfintei Fecioare cinstea de care se bucură ea în Biserica noastră Ortodoxă. În spriznul rătăcirii lor aduc diferite argumente izvorite dintr-o greșită înțelegere a Scripturii: Astfel, zic ei, creștinii nu pot cinsti și nu se pot ruga la Maica Domnului pentru a-i ajuta în izbăvirea lor din necazuri și nevoi, deoarece, după cuvîntul proorocului Ieremia, numai păgînii se închinau la «zeița cerului» (Ieremia 44, 17). Dar profetul Ieremia nu se referă în textul biblic anunțat la Sfinta Fecioară, ci la evreii din vremea sa care, practicînd idolatria, se închinau la zeița Astartea, considerată ca «zeița cerului» (Judecători 2, 13; I Regi 11, 5; II Regi 23, 13). Dacă ar fi avut în vedere pe Maica Domnului, atunci cînd au făcut această afirmație, n-ar mai fi proorocit că mîntuirea va fi mijlocită printr-o femeie (Ieremia 31, 22-23).

Tot astfel, ei mai pretind că însuși Mîntuitorul n-ar fi acordat Sfintei Fecioare o cinstire deosebită, ca mamă a Sa, fiindcă după cuvîntul Său numai cei ce cred în numele Său sînt mamă și frați ai Săi (Matei 12, 48-50). Acest argument este însă fals de două ori: pe de o parte, Mîntuitorul a cinstit pe mama Sa atît pentru că i-a fost ascultător, cit și pentru faptul că pe cruce fiind, a dat-o în grija Apostolului Ioan, ucenicul Său iubit; pe de altă parte, Mîntuitorul nu se referă la rudenia după trup dintre El și mama sa, ci la înrudirea spirituală cu cei ce cred în persoana Sa divino-umană de Fiu al lui Dumnezeu și Mîntuitor al lumii. Conștientă de originea Lui suprafirească, Maica Domnului a crezut în menirea Fiului Său de Mîntuitor și l-a urmat ca o mamă iubitoare, pînă la picioarele crucii, cu sufletul sfîșiat de amarnică durere. Dacă s-ar da crezare rătălmăcirilor de mai sus ar însemna să se ajungă la concluzia că Maica Domnului n-a crezut în Fiul Său. Conștiința noastră de creștini respinge cu indignare o astfel de concluzie, fiindcă îmbracă caracterul unei adevărate blasfemii.

Se mai pretinde apoi că Maica Domnului nu trebuie cinstită ca fecioară pururea curată, fiindcă în afară de Mîntuitorul Iisus Hristos a mai avut și alți fii, denumiți «frații Domnului» (Matei 13, 55; Marcu 6, 3; Ioan 6, 42; 7, 5), Iisus Hristos fiind doar primul cunoscut (Matei 1, 25). Este adevărat că în Sfinta Scriptură se vorbește de «frații Domnului». Sfinta Evanghelie ne spune astfel că odată cînd predica Iisus:

«Încă grăind El către noroade, iată mama Lui și frații Lui stăteau afară, căutînd să vorbească cu Dinsul» (Matei 12, 46; Luca 8, 19). Ală dată cînd predica în signagoga din Nazaret, iudeii se mirau întrebînd: «Au nu este acesta feciorul teslarului? Au nu se numește mama lui Maria și frații lui Iacov și Iosif și Simion și Iuda? Și surorile lui au nu sînt toate la noi?» (Matei 13, 55-56; Ioan 2, 12; Faptele Apostolilor 1, 14; II Corinteni 9, 5). Dar cu toate că în textul amintit se vorbește despre «frații Domnului», lucru sigur este că aceștia n-au fost fiii Sfintei Fecioare Maria, ci ai unei alte Marii, numită în Sfînta Scriptură uneori «cealaltă Marie», sau «Maria lui Cleopa». Despre aceasta Sfînta Scriptură ne spune că era mama lui Iacov și Iosif, doi dintre frații Domnului amintiți mai sus: «Și acolo erau multe femei, privind departe, între care era Maria Magdalena și Maria mama lui Iacov și a lui Iosif (Matei 27, 55-56; Marcu 15, 40-47; Marcu 16, 1; Luca 24, 10; Matei 28, 1; Ioan 19, 25). Dacă Domnul ar fi avut frați, ar fi trebuit să aibă și surori, așa cum rezultă din textul amintit. Dar după cum n-a avut surori, n-a avut nici frați, fiindcă așa-ziiși «frați» ai Domnului erau niște veri sau alte rude ale lui, căci în Sfînta Scriptură se numesc «frați» și alte rude mai apropiate, ca văr sau nepot. Astfel, Avraam numește pe Lot «frate», deși îi era nepot de frate (Facere 11, 27). Mintuitorul n-a avut frați după trup.

Dar de ce numește El «întiul născut»? Pentru două motive importante. Mai întii trebuie știut că la evrei «întiul născut» asigura descendența neamului, cum rezultă din însăși genealogia Mintuitorului din Evanghelii și avea dreptul la o moștenire mai mare. Ca să-și poată revendica aceste drepturi, un fiu, chiar dacă nu mai avea frați, trebuia să se înfățișeze ca «întiul născut». Apoi, în Vechiul Testament, «întii născut», atît dintre oameni, cît și dintre animale, era închinat lui Dumnezeu (Ieșire 13, 2). De aceea, chiar dacă nu mai erau după El alți născuți, se numea tot «întiul născut», și nu, «singurul născut», pentru că «întiul născut» însemna sfințit, închinat lui Dumnezeu. Prin El se cîștiga mila lui Dumnezeu pentru oameni. La oameni primul născut era un fel de preot pentru frații săi în fața lui Dumnezeu, că la animale era adus jertfă lui Dumnezeu. Domnul nostru Iisus Hristos a primit numele de «întiul născut» deși a fost «Singurul născut», ca să se arate că El, ca om, e întiul născut la viața cea nouă dintre toți frații, «ca să fie El întii născut între mulți frați» (Romani, 8, 29). Pe de altă parte, El a fost atît preotul adevărat, cît și jertfa adevărată pentru toți oamenii, cîștigînd de fapt iertarea pentru toți. «întiul născut» trebuie înțeles, astfel, ca unul-născut. Mintuitorul rămîne astfel unicul fiu al Sfintei Fecioare, iar Maica Domnului este cinstită pe bună dreptate ca Pururea Fecioară și Născătoare de Dumnezeu.

După cum s-a văzut, cei care resping cultul Maicii Domnului apelează, în mod greșit, la diferite texte din Sfînta Scriptură, ca să-și poată justifica rătăcirea lor. Dar toată argumentația biblică pe care o desfășoară în sprijinul poziției lor greșite reprezintă un simplu pretext, fiindcă în realitate împotrivirea lor față de cultul Maicii Domnului izvorăște dintr-o concepție străină de învățătura Bisericii noastre.

După această concepție, ființa omului a fost atît de stricată de păcat, încît nu mai poate fi îndreptată sau sfințită nici chiar prin lucrarea lui Dumnezeu. Curăția Sfintei Fecioare, ca rezultat al intrupării Fiului lui Dumnezeu din ea, care presupune posibilitatea sfințirii naturii umane, cu toată influența păcatului exercitată asupra ei, osîndește fără drept de apel o astfel de învățătură greșită. De aceea, în loc să ia aminte la cuvîntul Evangheliei care ne vorbește despre Maica Domnului «cea

plină de har» (Luca 1, 22), adică sfințită de Dumnezeu, refuză să o cinstească ca Preacurată și Pururea fecioară, sub pretextul că Hristos ar fi fost doar primul ei Fiu, alături de alți frați. Devine astfel clar că refuzul unor astfel de creștini de a preamări pe Maica Domnului ca Sfântă și Fecioară, departe de a-și avea temeiul în Sfânta Scriptură, se bazează pe o concepție care este total potrivnică textului biblic. Cinstind pe Maica Domnului, ca pe Prea Curată și Pururea Fecioară, Biserica noastră mărturisește prin aceasta credința ei în posibilitatea sfințirii naturii umane slăbite pe păcat, prin însuși actul întrupării Fiului lui Dumnezeu din Maica Sa. Prin Maica Domnului slăvim pe Insuși Dumnezeu care n-a lăsat pe om în robia păcatului, ci prin întruparea și jertfa Fiului Său i-a deschis acestuia izvoarele sfințeniei și ale vieții celei netrecătoare.

Diferit de cei care sub diferite pretexte caută să respingă Cultul Maicii Domnului, există însă și creștini care exagerează acest cult atât de mult încât tind să ridice pe Sfânta Fecioară deasupra oamenilor și să o așeze pe același plan cu Mântuitorul Hristos. Astfel, din dorința de a înălța pe Maica Domnului deasupra unei condiții care rămâne proprie tuturor oamenilor, acești creștini pretind că Sfânta Fecioară s-ar fi născut fără păcat strămoșesc. Iar din tendința de a așeza pe Maica Domnului pe un plan asemănător cu cel al Domnului Hristos, pretind că Sfânta Fecioară s-ar fi înălțat cu trupul la cer, prin propria ei putere, ca și Mântuitorul Hristos. Și într-un caz și altul este vorba de niște exagerări care caută să atribuie Maicii Domnului niște calități aproape divine. Faptul devine și mai evident, dacă se are în vedere că spiritualitatea catolică — fiindcă despre catolici este vorba — înfățișează pe Sfânta Fecioară ca mijlocitoare a creștinilor înaintea lui Dumnezeu aproape independentă și despărțită de Hristos. Pictura sau arta catolică care ne înfățișează cel mai adesea pe Madona tronând singură și majestoasă, constituie o dovadă concludentă din acest punct de vedere. Noi apreciem zelul catolic față de cultul Maicii Domnului, dar nu putem fi de acord cu exagerările lui.

Dacă Maica Domnului s-ar fi născut fără păcat strămoșesc înainte de întruparea Domnului Hristos, înseamnă că ea să se fi mântuit fără jertfa lui Hristos. Pe lângă faptul că o astfel de învățătură este lipsită de orice temei în Sfânta Scriptură, ea vine să umbrească calitatea Domnului Hristos de Mântuitor unic al lumii, sau umbrește calitatea Domnului de Mântuitor, tocmai din cauză că o astfel de învățătură este lipsită de temei în Sfânta Scriptură. După cuvântul Sfântului Apostol Pavel, Sfânta Scriptură arată că: «Noi ne-am împăcat cu Dumnezeu numai prin moartea Fiului Său» (Romani 5, 10). Și noi ortodocșii învățăm că Maica Domnului a fost curățită de păcatul strămoșesc, dar nu înainte de întruparea Domnului, ci prin zămislirea Lui din ființa Fecioarei, prin lucrarea Sfântului Duh. Numai astfel se poate pune în evidență rolul Domnului Hristos de Mântuitor, chiar în raport cu Maica Sa, în deplin acord cu Evanghelia.

Este adevărat că în cărțile ortodoxe de cult se vorbește uneori despre înălțarea Sfintei Fecioare cu trupul la cer, fapt care explică motivul pentru care această învățătură pioasă este răspândită și în rîndul credincioșilor noștri. Catolicii pretind chiar că una din cauzele pentru care Biserica lor a transformat această învățătură pioasă în dogmă de credință oficială se datorește și circulației ei în cadrul lumii ortodoxe. Trebuie făcute, însă, două precizări: atât prin faptul că Biserica Ortodoxă vorbește despre adormirea Maicii Domnului diferit de catolici, care trec acest eveniment sub tăcere, cit și prin aceea că înălțarea Sfintei Fecioare la cer s-a făcut

prin lucrarea Mântuitorului, această învățătură pioasă dobîndește în Ortodoxie o altă semnificație decît în Catholicism. În loc de a umbrî divinitatea Mântuitorului, așa cum se întîmplă în Catholicism, ea vine să scoată în evidență și mai mult calitatea Domnului de unic mijlocitor între Dumnezeu și oameni. Apoi, chiar dacă pietatea ortodoxă preferă să vorbească despre înălțarea Sfintei Fecioare la cer, totuși Biserica a ezitat să o înfățișeze credincioșilor ca dogmă oficială de credință. Dacă Ortodoxia n-a luat poziție împotriva învățăturii amintite, aceasta se datorește atît ascultării ei de o îndelungată tradiție creștină, cît și din cauză că, interpretată în lumina gîndirii ortodoxe, ea reprezintă un suport al spiritualității noastre răsăritene. Motivul principal pentru care Ortodoxia a evitat orice exagerări în legătură cu Sfînta Fecioară se datorește faptului că a întrevăzut întotdeauna pe Maica Domnului în perspectiva legăturii indisolubile dintre Hristos și Biserică, dată în puterea și lucrarea Sfîntului Duh. Interpretat în această viziune largă, Cultul Maicii Domnului, departe de a se interpune între Hristos și Biserică, umbrînd calitatea Mântuitorului de Cap unic al Bisericii, a contribuit în largă măsură la afirmarea și intensificarea acestei legături. Rolul Maicii Domnului este acela de a orienta gîndul și simțirea credincioșilor către Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Prin calitatea ei de Fecioară, Maica Domnului rămîne pentru toate virstele simbol al curăției, iar prin calitatea ei de Maică rămîne cu duioșie legată de condiția umană a credincioșilor. Îmbinînd în mod tainic fecioria și maternitatea, Maica Domnului rămîne un suport profund al spiritualității noastre ortodoxe concentrată spre desăvîrșirea și transformarea condiției umane prin lucrarea Duhului Sfînt în Hristos. Mai mult decît atît, Maica Domnului a trăit cu rară intensitate în ființa ei curată, tragedia patimilor, răstîgnirii și morții pe cruce a Fiului Său iubit. Iar dureră și suferința cumplită care i-a sfîșiat sufletul în acele momente de cumplită încercare a fost cu atît mai profundă și mai zguduitoare, cu cît știe că Fiul Său iubit a fost dat suferinței și morții pe nedrept. De aceea, ea rămîne aproape și înțelegătoare față de credincioșii care i se roagă în clipe de încercare, necaz, durere sau suferință. Dar pe cit de mare i-a fost durerea pricinuită de răstîgnirea Domnului, pe atît de mare i-a fost bucuria prilejuită de Învierea din morți a Domnului Hristos. De aceea creștinii nu se roagă Sfintei Fecioare cu resemnarea celor lipsiți de nădejde, ci cu încrederea ajutorului pe care au să-l primească, prin Maica Sa, din partea celui ce a biruit suferința și moartea. Prin Fiul Său iubit, Sfînta Fecioară este scut și apărătoare a creștinilor în vreme de încercare. Dar mai există și un alt aspect. Dacă *printr-o femeie, Eva, a venit căderea, printr-o altă femeie, Maria, ne-a venit izbăvirea*. Prin Maica Domnului se restabilește cinstea și demnitatea femeii înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor. De aceea în cultul Maicii Domnului a existat permanent o influență salutară asupra creștinilor, chemîndu-i permanent să lupte neobosit pentru deplina egalitate a femeii și bărbatului în Biserică și în lumea contemporană.

Iată, astfel, cîteva motive pentru care cultul Sfintei Fecioare Maria se bucură de mare prețuire în Biserica noastră Ortodoxă, care a închinat Maicii Domnului mai multe sărbători: 1) Nașterea Maicii Domnului (Sfîntă Măria Mică), la 8 septembrie; 2) Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, la 21 noiembrie; 3) Bunavestire (Blagoveștenia), la 25 martie; 4) Adormirea Maicii Domnului (Sfîntă Măria Mare), la 15 august. În afară de sărbătorile și de zilele închinăte Sfintei Fecioare, fiecare slujbă cuprinde și multe rugăciuni adresate ei. Iar icoana Maicii Domnului este nelipsită din biserici și din casele credincioșilor creștini ortodocși.

Multe și felurite sînt rugăciunile adresate Maicii Domnului, pline de gingășie și sensibilitate duhovnicească. Două dintre ele rezumă, însă, aproape întreaga învățătură a Bisericii noastre despre Maica Domnului, ca Născătoare de Dumnezeu Pururea Fecioară, Preacurată, Solitoare a creștinilor înaintea lui Dumnezeu, mai cinstită decît sfinții și îngerii. Prima dintre ele are următorul conținut: «Cuvine-se cu adevărat să te ferim pe tine, Născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită și prea nevinovată și Maica Dumnezeului nostru. Ceea ce ești mai cinstită decît heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu-Cuvîntul ai născut, pe tine cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu te mărim». Cea de-a doua scoate în evidență dragostea creștinilor față de Maica Domnului, ca ocrotitoare a lor în necazuri și nevoi: «Apărătoare Doamnă pentru biruință, mulțumire, izbăvindu-ne din nevoi, aducem Ție, Născătoare de Dumnezeu, noi robii Țăi. Și ca ceea ce ai stăpînire nebiruită, liberează-ne pe noi din toate nevoile». Să învățăm și să rostim aceste rugăciuni atît pentru cuprinsul lor de rară frumusețe poetică care preamăresc pe Maica Domnului cu toată podoaba însușirii ei alese de Născătoare de Dumnezeu, dar și pentru folosul nostru duhovnicesc și sprijinul pe care îl găsim permanent înaintea ei ca solitoare și ocrotitoare a noastră înaintea Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos.

Pr. Prof. DUMITRU POPESCU*

LOCUL ȘI ROLUL PREOTULUI ÎN ACTIVITATEA PASTORALĂ ȘI OBȘTEASCĂ

În trecut, preoții noștri au fost exponenții autentici ai apărării credinței și neamului, căci apărarea credinței era și apărarea neamului și apărarea neamului era și apărarea credinței.

Prin oficierea cultului, preoții au edificat pe credincioși atît în credința creștină ortodoxă cît și în promovarea vieții morale și spirituale a lor. Icoanele și pictura au fost întotdeauna ca niște adevărate cărți, în care credincioșii au citit tainele credinței celei adevărate. Cazania și predica au fost și ele instrumente prin care preoții au instruit pe credincioși și i-au îndemnat să-și păstreze și să-și apere credința. Viața Mîntuitorului și a sfinților a oferit credincioșilor modele de trăire creștinească și desăvîșire morală. Toate acestea au contribuit la realizarea, păstrarea și adîncirea unității bisericești și au cultivat spiritul de solidaritate religioasă, spirituală și morală.

Sub eticheta religiei se subordonau însă și necesități de ordin național, cu tendințe politice abil deghizate. În bisericile noastre ortodoxe, conștiința religioasă fuzionează cu conștiința națională, iar ideea afirmării lor comune apare ca o cale de izbăvire pentru credință și neam. Unitatea de limbă, de credință, de origine, de neam, de conștiință națională și de unitate politică sînt trepte pe care poporul nostru le-a urcat în istorie, în ambianța vieții religioase.

Tot în această ambianță, fondul nostru principal de cuvinte, de origine latină și numeroase vestigii de cultură materială de proveniență creștină, apar ca documente lingvistice și arheologice de excepțională valoare în problema continuității

noastre pe acest pământ. Descifrate și interpretate, prin cele mai moderne mijloace de investigație, ele descoperă multe și variate elemente creștine, ale căror sensuri sînt tot atîtea argumente în sprijinul continuității noastre aici și tot atîtea răspunsuri date acelora care caută să submineze această realitate istorică.

Primele traduceri în românește ale manuscriselor rotacizante din Maramureș și activitatea tipografică, în același sens, din secolele XVI, XVII și XVIII, dezvăluie o preocupare din partea unor profesioniști ai scrisului, care au fost preoți. Ei devin astfel ctitori de limbă românească, înălțînd limba națională la rang de limbă literară. Operele lor, monumente de limbă și cultură, constituie primele pagini de proză artistică și primele elemente de expresie poetică, cristalizînd astfel diferite genuri literare, care excelează prin expresivitate, vigoare și lirism și crează mijloace literare de exprimare armonioasă, cu o frază de largă respirație, naturală și bogată. Biruința scrisului în limba română marchează vremea care ne-a adus renașterea spirituală, ne-a deschis calea spre o cultură românească și a slujit redeşterea noastră națională.

Cultura însă se exprimă și prin artă, iar preoții s-au făcut exponenții ei, printr-o activitate de mari dimensiuni, din care au rezultat idei de emancipare în acest sens. Din acest punct de vedere, activitatea preoților a îndeplinit întotdeauna o funcție de sinteză, căci în ea s-a concentrat tot geniul creator al trecutului nostru, în direcții diferite: arhitectura, sculptură, pictură, arte minore, broderii, țesături, cizelură etc... Executate cu o chinuitoare mîgală, aceste genuri de artă se înfățișează într-o formă de excepțională exprimare artistică. Prin varietatea și frumusețea stilurilor lor, aceste genuri de artă fac parte din tezaurul artistic al poporului nostru și deci din patrimoniul nostru național.

În sfîrșit, activitatea preoților, în trecut, a fost și o necurmată luptă pe plan social. În această privință, cu o permanentă îndîrjire, preoții se opun asuprașilor naționali și de clasă. Ca expresie a atașamentului lor față de popor, mulți vor activa la viața obștească sau vor fi părtași la problemele sociale ale vremii. Alții vor participa la unele răscoale și revoluții sau în revendicări sociale, religioase, politice și naționale. Călugări, preoți și ierarhi, ale căror nume nu le putem da, unind propaganda cu lupta armată, vor avea mereu o prezență activă la toate marile acte din viața țării și la toate marile evenimente de făurire a unei Români moderne.

*

În misiunea noastră trebuie să știm că preoția este o funcție esențială în structura și viața Bisericii. Astfel, Iisus Hristos este preot: «Tu ești preot în veac după rînduiala lui Melhisedec» (Evrei V, 6); Iisus Hristos trimite pe apostoli în lume: «Apoi Iisus a chemat la Sine pe ucenicii Săi și a ales din ei doisprezece, pe care i-a numit apostoli (Luca VI, 13; Ioan VI, 70), apostolii trimiți pe episcopi: «Luați aminte de voi și de turma pentru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi ca să păstoriți» (Fapte XX, 28); trimiți pe preoți: «Cu rugăciuni și cu ajunări le-a hirotonit preoți în fiecare biserică» (Fapte VI, 7). Cu alte cuvinte, preoția își trage autoritatea din voința și lucrarea dumnezeiască, este învestită de Duhul Sfînt cu putere harică și este o slujire cu o dublă orientare: teocentrică și antropocentrică. Preoția este deci misiune, vocație, dăruire, apostolat, taină inexprimabilă.

Rezultă de aici că noi sîntem preoți prin chemare, pregătire și sfințire, cu scopul de a învăța, a sfinți și a conduce pe credincioși spre mîntuire.

În misiunea învățătoarească preotul are îndatorirea de a predica și a catehiza. Un temei scripturistic în această privință afirmă că, «credița este din auzire, iar auzirea

prin cuvîntul lui Dumnezeu (Matei XXIII, 19—20). Iisus Hristos a predicat. Sfinții părinți, de asemeni au predicat. Pornind de aici, și noi preoții avem datoria de a predica. Iisus trimițînd pe apostoli la propovăduire le-a zis: «Învățați». Deducem de aici că predica reclamă cunoștințe multe și variate. Ca atare noi trebuie să studiem serios temele, cunoscînd filiera dogmelor și problemele teologice actuale, să ne desăvîrșim gîndirea, logica, observația, inițiativa, meditarea și reflectarea, să folosim cît mai multe izvoare, să ținem seamă de genurile predicii, să ne exercităm în tainele elocinței și să facem din predicile noastre sinteze originale. Acestea cu privire la noi predicatorii. Cu privire la ascultători, să cunoaștem firea omenească, cu psihologia sa, cu viața sa, cu vîrsta sa, cu cultura sa, cu nevoile sale sufletești și să le împărtășim cunoștințele într-o formă accesibilă și corespunzătoare nivelului intelectual al lor. Dar noi preoții nu trebuie să fim predicatori numai ai trecutului, ci și ai prezentului. Adică să avem o cultură generală, să cunoaștem problemele contemporaneității, să ne orientăm just în ele, să arătăm poziția Bisericii noastre, să sesizăm setea de cultură a ascultătorilor, să fim pregătiți pentru cele mai imprevizibile reacții ale unor ascultători avansați, să întărim predicile cu argumentele culturii și să facem uz de idei, noțiuni și principii de largă circulație. Numai astfel de predici și cateheze pot să întărească pe credincioși în dreapta credință, să sporească personalitatea lor cu noi valori ale religiei, culturii și civilizației; numai așa vom apăra credința noastră în fața influențelor eterodoxe. Dimpotrivă, o predică sau o cateheză șablonată, lungă, nepregătită și neactuală ne va înfringe și înfrîngerea va fi a noastră și a Bisericii noastre.

Vorbînd de predică trebuie să accentuăm că mai mare decît cuvîntul este fapta, deci exemplul personal. Cel dintîi exemplu este Iisus Hristos, «Păstorul cel bun» (Ioan X, 2—14), apoi apostolii și sfinții. Ca temei scripturistic pozitiv cităm: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri» (Matei V, 16) cum spune Iisus Hristos; «Fă-te pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu puterea, cu dragostea, cu duhul, cu credința cu curăția» (I. Tim. IV, 11—15) sau: «Arată-te pe tine în toate ca pildă de fapte bune, în învățătură și în cuviință» (Tit II, 8), cum spune Sf. Ap. Pavel episcopilor Timotei și Tit. Ca exemplu negativ cităm: «Nici nedreptii, nici desfrînații, nici idololatri, nici preacurvarii, nici malahienii, nici sodomii, nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (1 Cor. VI, 9—20). Rezultă de aici că noi preoții să avem statornicie în credință, înțelepciune în cuvinte, dreptate în lucrări, milostivire în fapte, rînduială în obiceiuri, noblețe sufletească, sobrietate în toate, smerenie în pîntare, dăruire de sine etc... și toate acestea trebuie să fie trăsături din fizionomia spirituală a noastră. Dimpotrivă: cupiditatea, beția, desfrînarea, impostura, necinstea, violența, sermetismul, locvacitatea, delațiunea, adularea, lenea, civilia, fumățul etc... să nu ne aparțină. Să împlinim voia lui Dumnezeu în toate acțiunile, gîndurile, vorbirea și faptele noastre private și publice. Acoasă, pe stradă, în tramvai, în piață, în restaurant, în adunări, în biserică, pretutindeni: cuvîntul, gestul, ținuta și fapta să ne fie preoțești. Să stăpînim nestatornicia minții noastre, iluziile, simțurile, tirania propriilor noastre slăbiciuni, să nu ne îngîmfăm cînd ne merge bine, să nu devenim leneși în abundență, nici orgoloiși cînd ne laudă cineva. Să trăim adevărul creștin pînă la identificare, să avem o viață mereu pilduitoare, să înțelegem frumusețea sarcinilor vocației sacerdotale și să folosim un cuvînt cald, o gîndire curată și o logică clară, peste care să troneze cununa faptelor bune. Să avem

un singur vrăjmaș : păcatul, o singură primejdie : moartea spirituală și o singură răz-bunare : rugăciunea pentru vrăjmași. În propovăduirea credinței noastre nu este de ajuns numai exemplul personal al preotului, ci și acela al familiei sale, al soției și co-piilor. Familia este o realitate socială. Ca atare noi să fim convinși de importanța in-disolubilității căsătoriei, ca fiind o poruncă divină : «Celor căsătoriți, poruncesc nu eu, ci Dumnezeu ; femeia să nu se despartă de bărbat și bărbatul pe femeie să nu o lase» (1 Cor. VII, 10—11). De aceea să ne impunem o perfecționare a stilului de muncă în acest scop și responsabilitatea ce ne revine în calitate de soți. Să fim iarăși convinși de importanța continuității vieții în familiile noastre, adică «nașterea de prunci». Dumnezeu nu ne-a dat un planing familial, ci a zis : «Creșteți și vă înmulțiți»... (Fac. 1, 28). Prin urmare, fenomenul negativ, prin împuținarea vieții este un păcat. Să fim iarăși convinși de importanța «nașterii de prunci buni», adică educația copiilor noștri, după cum citim : «Cel ce învață pe fiul său, folos va avea de el» (Sirah XXX, 2). Sintem apoi datori să dăm copiilor noștri și o educație religioasă după cum iarăși citim : «Părinți, creșteți pe fiii voștri în învățătura Domnului» (Efes. VI, 4). Cu acestea, familia devine răsadniță de virtuți și cel dintâi așezămînt de creștere morală a omului. Altfel spus, și prin familiile noastre să oferim credincioșilor un bun exemplu de con-viețuire trainică între soți, de continuitatea vieții în familie, de buna educație a co-piilor, de credință, de evlavie, de curăție, de morală, de hărnicie și de vrednicie cetă-țenească.

Vocația sacerdotală cere nevoia unei temeinice pregătiri. În acest scop avem la îndemînă biblioteci, tratate de teologie, reviste bisericești, conferințe preoțești, cursuri de reciclare și mai ales Sf. Scriptură și Cartea de învățătură, pentru pregătirea bisericească. Pentru pregătirea profană, însă, avem librării, reviste, ziare, radio-ul, televizorul etc... Astfel pregătiți, vom putea contribui și noi la întocmirea unor studii monografice de biserici, minăstiri și personalități bisericești. Cercetîndu-le la fața locului, descifrînd documente și investigînd arhive și biblioteci, vom reuși să facem lumină acolo unde patima vremii și nepăsarea omului au înstăpînit uitarea. O atenție deosebită a noastră o constituie și colecționarea de obiecte bisericești — cărți vechi, veștminte, icoane, pisanii, vase etc... — care au o valoare artistică. Toate acestea să fie păstrate cu grijă în muzee parohiale organizate în acest scop sau să fie depuse la muzeul eparhial. O altă preocupare a noastră trebuie să fie și cultiva-rea dragostei în rîndurile credincioșilor pentru datinile noastre strămoșești, cu caracter religios, pe primul plan aflîndu-se obiceiurile tradiționale legate de naștere, botez, cununie, înmormîntare, colinde, toate acestea constituind perle de profundă inspi-rație creștină și de aleasă frumusețe artistică. Dar și creația folclorică muzicală merită atenția noastră. Preoții culegători de folclor muzical religios să fie călăuziți de unele principii : respectarea documentului acustic, contactul cu terenul studiat și utilizarea aparatelor de înregistrat. Culegerea, transcrierea și interpretarea să se facă după o metodă științifică.

*

În misiunea sacramentală, printre condițiile externe cerute preotului este și săvîrșirea tuturor serviciilor divine. Ierurgiile, cele șapte laude, Sfintele Taine, și în-deosebi Sfînta Liturghie, oficiate cu regularitate, cu evlavie, cu solemnitate și cu corectitudine, își vor îndeplini nu numai funcția sacramentală, ci și pe cea cate-hetică. Explicarea importanței și semnificației lor, va face ca ele să fie înțelese de credincioși, îi va atrage să participe la ele și-i va întări în credință, în evlavie și

în virtute. Rugăciunile și cîntările acestor slujbe pun la îndemîna credincioșilor o întregă teologie popularizată, care contribuie la rezistența și lupta împotriva tendințelor prozelite ale unor religii, confesiuni și culte neoprotestante. Bogăția și splendida producție a poeziei imnografice, sub formă de tropare, condate, canoane, stihiri etc... sînt mijloace eficiente de a lămuri, susține și apăra credința creștină ortodoxă. Frumusețea stilistică și bogăția figurilor de stil contribuie la exprimarea mai vie, mai plastică și mai ușor de înțeles a adevărilor de credință. La toate acestea se adaugă Sfînta Liturghie, care este slujba de laudă, de mulțumită și de cerere pe care Biserica o aduce lui Dumnezeu. Ea este prelungirea în timp și spațiu a jertfei de pe Golgota. Este crucea lui Hristos la dispoziția tuturor credincioșilor. Sfînta Liturghie, ca parte văzută, cu cîntările, rugăciunile și acțiunile ei, cuprinde adevărurile de credință ale creștinismului, care sînt coordonate ale vieții noastre duhovnicești. În Sf. Liturghie, noi aducem lui Dumnezeu, din inimi, rugăciuni pentru toți pămîntenii, pentru toate trebuințele vieții, pentru Biserică, pentru țară, pentru pace etc... Fiind o lucrare de obște, învățăm să trăim unii lingă alții, unii pentru alții. Prin Sf. Liturghie întreținem simțul de frățietate, de solidaritate, de iubire, de intrajutorare etc... Sf. Liturghie aduce bolnavilor tămăduire, întristaților mîngiere, împovăraților ușurare, greșiților iertare, celor buni sfințenie; aprinde inimile, luminează gîndurile și sporește faptele cele bune. Ea este centrul de har din care țîșnesc liniile comportamentului nostru creștin, exercitînd mereu o pătrunzătoare influență asupra noastră și modelîndu-ne după chipul sublim de trăire dat de Hristos. Dar, Sf. Liturghie are și o parte nevăzută, care este viață și acțiune și prin care trăiește și biruie Hristos. În decursul săvîrșirii ei se petrece un neîncetat schimb de viață divin-uman, schimb mijlocit în chip tainic de Mîntuitorul. Sfînta Liturghie prezintă o viață ce trăiește în veci și o jertfă neîncetat activă. Sufletul ei este jertfa pentru mîntuirea noastră. Focul Sfîntului Duh arde neconținut, luminează, mîngie și sfințește sufletele noastre. El îndeplinește lucrarea de transfigurare a vieții spirituale, de întîlnire cu Dumnezeu și de comuniune cu El. Lucrarea aceasta sporește atunci cînd explicăm credincioșilor graiul simbolic al unora din actele liturgice ca: rostul luminărilor, al îngenuncherii, al facerii semnului Sf. Cruci, al tîmlierii, al ieșirii cu Evanghelia etc... Lucrarea aceasta sporește și mai mult atunci cînd folosim cîntarea bisericească în comun. Muzica dă textului o mai mare forță de sugestie. Cîntarea omofonă atrage, unește și transmite fluidul care leagă suflet de suflet. Ea angajează și pe preoți și pe credincioși, contribuindu-se astfel la păstrarea și adîncirea unității bisericești și spirituale.

*

Abordînd slujirea pastorală, noi preoții sîntem deținătorii unui har special, administratorii Sfîntelor Taine și crainicii cuvîntului lui Dumnezeu, sîntem deci părinți și păstori ai parohiilor noastre. Relațiile dintre noi și credincioși să fie acelea dintre părinți și copii. Ca temei în această privință cităm cuvintele Mîntuitorului: «Cel care vrea să fie mai mare între voi, să fie slujitorul tuturor» (Matei XX, 27). Sentimentul dominant în aceste relații trebuie să fie dragostea, după care să urmeze înțelegerea, încrederea, intrajutorarea, blîndețea, înțelepciunea, bunăvoința etc... Pentru aceasta mai întîi să cunoaștem realitățile din parohiile noastre și să ne orientăm just în ele, să cunoaștem apoi atmosfera religioasă din ele și chiar puterea lor economică, după care să ne cunoaștem credincioșii, adică psihologia lor religioasă, receptivitatea lor la fenomenul religios, preocupările lor, starea lor morală și intelectuală etc... Numai după aceasta să purcedem a grupa pe credincioși în jurul bisericii,

adunându-i într-un singur trup duhovnicesc și într-o sublimă comuniune de viață creștinească. Mai întâi ne vom strădui să câștigăm dragostea, stima și sprijinul colaboratorilor noștri apropiați din parohie: cântăreți, membrii Cons. Parohial și ai Comitetului Parohial și oameni de serviciu. Lărgind aceste relații cu toți credincioșii, noi preoții trebuie să ne aflăm totdeauna, și cei dintii, lângă orice enoriaș, care solicită slujbe la domiciliu, care trece prin vreun necaz, decepție, frământare, isbită etc... și care caută remedii în păsurile, grijile, întrebările și preocupările lor. Să fim în ajutorul lor cu sfatul, cu exemplul și cu fapta. În relațiile noastre cu credincioșii noi să-i adunăm, nu să-i risipim, să-i unim, nu să-i dezbinăm, să-i zidim, nu să-i dărîmăm, să înmulțim dragostea și nu ura. Vom fi mîntuiți sau osîndiți după cît am făcut sau n-am făcut pentru credincioși.

Bunele relații dintre preot și credincioși reflectă și grija pentru buna întreținere a locașurilor de cult. Decizia M. Cultelor nr. 17.802/1949 ne consideră pe noi preoții parohi gestionari, îndatorați a păstra bunurile bisericești, deci și locașurile de cult, fie ele biserici, mînăstriri sau monumente istorice. Toate acestea să fie, de noi, prețuite și studiate, îngrijite cu pietate și cu seriozitate. Grija noastră pentru aceste locașuri nu trebuie să se limiteze numai la ele, ci și la întregul ansamblu, precum și la celelalte bunuri și obiecte. Ori de cîte ori întreprindem asemenea lucrări trebuie să le punem de acord cu legile statului și ale Bisericii. Astfel de locașuri bine îngrijite, constituie pentru credincioși mediul necesar promovării vieții religioase, morale și spirituale. Prezența permanentă a noastră în parohie și contactul activ cu credincioșii facilitează frecventarea bisericii, participarea la slujbe și oficierea ierurgiilor la domiciliu. Toate acestea asigură continuitatea religioasă, adîncește legătura spirituală, sesizează pericolul eterodox și generează apărarea dreptei credințe.

Noi preoții trebuie să fim o lume vie, nu trebuie să ne detașăm de viață și trebuie să însoțim pe credincioși în toate împrejurările din viața lor. Spre pildă sănătatea este o realitate socială. Păstrarea ei și-a dovedit importanța încă din vechime: «Fiule, în boala ta nu fi nebagător de seamă, ci te roagă Domnului și el te va tămădui» (Sirah XXXVIII, 1-4). Potrivit practicii Bisericii noastre avem datoria să ne rugăm pentru cei bolnavi, dar trebuie, să-i îndemnăm să ceară și ajutorul medicilor: «Cinstește pe doctor cu cinstea lui, că și pe el l-a făcut Domnul» și «Domnul a zidit din pămînt leacurile și omul înțelept nu se va scribi de ele». Ca preoți, trebuie să-i cercetăm, să-i încurajăm, să-i mîngîiem și să-i îndemnăm la răbdare și încredere în Dumnezeu (Sirah XXXVIII, 1—4). În felul acesta, bolnavii, însănătoșiți, vor intra în circuitul universal al vieții, vor recăpăta, capacitatea de lucru și vor fi puși în stare de utilitate socială.

O altă realitate socială este și familia. Cu exemplul cel bun al familiilor noastre, vom reuși să combatem cu succes concubinajul și adulterul, să recuperăm familiile dezorganizate și nerecunoștința unor copii față de părinți și să consolidăm în general familia.

Viața noastră este strînsă în menghinea păcatului. În duhul învățaturii Bisericii noastre, atunci cînd este vorba de păcat, glasul nostru să devină un strigăt către toți cei ce trăiesc departe de viața cea adevărată și dreaptă. Denunțînd păcatul, acest strigăt să comunice ideea într-un limbaj expresiv. Să insuflăm credincioșilor convingerea că, puterea morală este în ei și că efortul personal este temeiul oricărui reviriment rușal. Să-i convingem apoi că păcatul a adus blestemul, Iisus binecuvîntarea, păcatul rușinea, Iisus curăția, păcatul robia, Iisus libertatea, păcatul neliniștea, Iisus

pacea, păcatul bolile. Iisus sănătatea, păcatul moartea, Iisus învierea. Ca armă împotriva păcatului în lume este și cultivarea sentimentului iubirii, ca poruncă evanghelică supremă și virtute creștină de bază. Textele biblice în care a fost formulată porunca iubirii, sub formă de lecturi — paremii, apostole, evanghelie — citite în diferite ocazii și sărbători, prin îndemnul nostru, să fie însușite și valorificate și de credincioși. Propovăduirea iubirii creștine urmărește instaurarea bună înțelegeri și a păcii între oameni și popoare. Ideea păcii urmărește înlăturarea urii și vrajbei și statornicirea înțelegerii și a unor raporturi cinste și drepte, de înțelegere, de într-ajutorare și de frățietate între oameni.

*

Noi preoții nu sîntem numai preoți, ci și cetățeni. În această calitate noi sîntem interpreți ai diferitelor probleme teologice și transmițători ai unor imperative laice de actualitate.

Ca preoți sîntem și noi cetățeni ai unei patrii și patria noastră este România, cu pămîntul ei străbun, cu trecutul ei legendar și istoric, cu frumusețile și bogățiile ei, cu locurile ei rînduite să ne împlinim rostul pe pămînt etc... Pildă de iubire de patrie avem pe însuși Iisus Hristos. Sf. Ev. Marcu, în cap. VI, vers. 1 spune că «Iisus ieșind de acolo a venit în patria sa». El se bucură descriind frumusețile patriei Sale în parabole și se tînguie la gîndul dărîmării Ierusalimului. Pildă de iubire de patrie sînt și înaintășii noștri care au luptat și au murit pentru țară. Și noi preoții să iubim, să prosperăm și să apărăm țara. Mai mult, avem datoria de a cultiva sentimentul iubirii de patrie și la credincioșii noștri, îndemnindu-i să-i viziteze frumusețile, să-i cunoască istoria și să-i aprecieze valorile naționale. Dar iubirea de patrie se vedește mai mult și mai bine din fapte. Iubim patria cînd muncim: noi preoții la altar, profesorul la catedră, slujbașul la masa lui de lucru, muncitorul la uzină, plugarul pe ogoare, ostașul la frontarii etc... Iată o primă îndatorire cetățenească a noastră.

O altă îndatorire cetățenească este și cunoașterea, respectarea și aplicarea legilor. În Sf. Scriptură a V. T. citim: «Cel ce păzește legea este un fiu înțelept» (Pilde XXVIII, 7). Iisus Hristos plătind un stactir stringătorilor de bir și dînd «cezarului cele ce sînt ale cezarului», respectă și aplică legea. Noi știm, cum spune Sf. Ap. Pavel, că «legea este bună, dacă se folosește cineva de ea potrivit legii» (Tit 1, 8) și că «legea nu este pusă pentru cel drept, ci pentru cel fără de lege» (Tit 2, 9). Rezultă de aici că și noi preoții trebuie să avem o atitudine pozitivă față de legile țării. Spre pildă, să cunoaștem, să respectăm și popularizăm toate legile, mai cu seamă pe cele care ne privesc, ca: legea patrimoniului național, legea pentru păstrarea avutului obștesc, legea pentru înfrumusețarea și sistematizarea localităților rurale și urbane, codul familiei, codul muncii și diferite ordonanțe municipale, sau comunale, precum și legile noastre bisericești.

Legătura cu autoritățile locale de stat este o altă îndatorire cetățenească a noastră. Această îndatorire rezultă din sprijinirea activităților igienice, agricole, obștești patriotice etc... Și aici exemplul personal al nostru să fie hotărîtor. Această colaborare, acolo unde există, dă roade multe și bune atît pentru Biserică cît și pentru țară.

La întărirea, păstrarea și promovarea unității poporului nostru, noi preoții avem și noi partea noastră de contribuție, participînd activ în cadrul F.U.S. Acest forum național, din care face parte și Biserica noastră iar Prea Fericitul Patriarh Iustin ca membru în Consiliul Național al F.U.S., este forma și expresia superioară de întărire și manifestare a unității poporului nostru, lupta pentru o viață demnă prosperă. Noi preoții,

alături de toți cetățenii patriei noastre, să sprijinim cu însuflețire toate acțiunile de interes obștesc, pentru o continuă dezvoltare economică și socială a fiecărei localități din țara noastră.

Dar această colaborare se face mai cu folos prin muncă și aceasta este o altă îndatorire cetățenească a noastră. Chiar de la facerea lumii, munca apare ca un temel primordial al vieții (Gen. 11, 15). Mintuitorul zice: «Se cade să lucrez lucrurile Celui ce m-a trimis pe Mine» (Ioan IX, 4). Alte atestări scripturistice confirmă originea muncii (Is. Sirah VII, 16), diversitatea ei (Iov V, 7), calitatea ei (Efes. IV, 23) și peste toate dragostea față de ea (Is. Sirah VII, 6). Se știe că munca este sfințită de gândul care o poartă și-i bine cuvântată atât cât clădește. Munca este deci o realitate a vieții. Aceasta înseamnă că noi și credincioșii trebuie să fim convinși, că la temelia vieții stă principiul creator al muncii. Prin muncă, țara și credincioșii sporesc spre tot lucrul bun, se înmulțește întru bunătați viața lor și se umple de toate trebuințele vieții pămîntești. Prin muncă noi ne legăm strîns unii de alții, ne împlinim lipsurile și ne desăvîrșim darurile. Munca adaugă vieții un spor de bine și de frumusețe, este forța de ferment moral care duce la progres spiritual și material, la condiția umană, la calitatea vieții.

Această muncă se reflectă și în relațiile noastre cu celelalte culte din țara noastră. Relațiile acestea slujesc nu numai cunoașterea și prețuirea reciprocă, ci și unitatea ecumenistă, interesele superioare ale patriei noastre și lupta comună a tuturor cultelor pentru progres, colaborare, înfrățire și pace. Acolo unde este cazul, noi preoții să cultivăm bunele relații și cu celelalte naționalități conlocuitoare.

Această colaborare se poate întîlni și într-o altă problemă de actualitate: patrimoniul nostru cultural național. Este bine cunoscut faptul că în țara noastră păstrarea intactă a comorilor de artă și valorificarea lor constituie o problemă care preocupă continuu conducerea noastră de stat. În această privință, noi preoții să păstrăm cu grijă piesele identificate ca făcînd parte din patrimoniul nostru cultural național și, ca oameni de carte, să ne străduim a descoperi și altele și a le valorifica sesizînd organele de resort.

Înțelegînd să slujim unei omeniri contemporane, să ne aducem și noi contribuția de intenții și fapte. Pentru aceasta să respingem ideea unei preoții inerte, împietrită în literă și rutină. Conștienți de misiunea noastră să înțelegem sensul preoției în lumea de azi, să intrăm în circuitul vieții istorice și să o slujim după principiul Evangheliei pe care o propovăduim. Apreciînd valorile etice și umane să tindem la transfigurarea reală a credinciosului și la armonizarea cerințelor lui diurne cu preceptele evanghelice. Problemele de azi cer preoților și credincioșilor să lupte pentru dragoste, frățietate, bunăstare, dezvoltarea, socialismului, dreptate socială, egalitate între oameni, colaborare între națiuni, fiducerea popoarelor subdezvoltate, recunoașterea demnității umane, primejdia armelor nucleare, plaga colonialismului și a neocolonialismului, obsesia discriminării rasiale, năzuința popoarelor spre progres și pace. Pentru rezolvarea acestor probleme Biserica noastră și celelalte Biserici din lume, printr-un ecumenism lucid și activ să tindă spre realizarea acestui deziderat social obștesc, pe care experiența istorică îl impune.

*

În incheiere, întrebunțînd timpul cu petrecerea și îndatoririle noastre preoțești, deci slujind Bisericii, făcîndu-ne utili cetățenilor prin acțiuni de interes obștesc, deci slujind Patriei, iubind cartea și împărtășînd și altora lumina ei, deci slujind culturii și îmbogățîndu-ne cu practica virtuții, cu o conduită morală și sfîntă, cu multă cucer-

nicie și modestie și cu fapte laudabile, deci slujind vieții, preoția noastră de azi va fi un bun prilej de totală dăruire în slujirea lui Dumnezeu și a omului. În acest fel, noi preoții făcând parte din însăși ființa Bisericii vom rămâne factori principali ai vieții bisericești, slujitori devotați ai Patriei și colaboratori activi ai societății în care trăim.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

DESPRE DRAGOSTE

«... Și de aș avea darul proorociei și tainele toate le-aș cunoaște și orice știință, și de aș avea atita credință încât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sint...» (I Cor. XII, 2).

Purtându-ne privirile mîinii înapoi peste veacuri multe și oprindu-ne în cetatea Efesului, parcă-l vedem pe ucenicul iubit al Mîntuitorului Hristos, bătrîn de data aceasta, cu părul nins, cu spatele încovoiat de povara anilor, sprijinit de toiagul bătrînețelor sau de brațul vreunui ucenic mai apropiat, repetînd, cu orice ocazie, predica bătrînețelor sale : «Fiilor, iubiți-vă unii pe alții». Era întrebat adesea de către ascultătorii săi, pentru ce se rezumă numai la aceste cuvinte, el, care a petrecut atita timp în preajma Învățătorului său iubit. Liniștit, Sf. Apostol Ioan le răspundea : «Aceasta este porunca Domnului Iisus Hristos și păzind-o pe ea vă este de ajuns».

De bună seamă că Sf. Apostol Ioan știa ce înseamnă puterea dragostei creștine, o simțea încă în inima sa, și îi simțea din plin undele ei fierbinți, atunci cînd, în tinerețile sale, nu odată își va fi plecat capul pe pieptul Domnului și Învățătorului său.

Pentru mulți poate, acest lucru pare de prisos și totuși, pentru un creștin cu inimă curată și sîrguitor după cele ale lui Dumnezeu, este un fapt firesc și necontestat. De aceea nu ni se par de prisos cîteva gînduri asupra dragostei creștine și asupra citorva lucrări ale ei.

Multe și felurite sînt poruncile lui Dumnezeu : legi, sfaturi, învățături, îndemnuri, însă toate sînt legate de dragoste ; toate sînt odoare ale dragostei ; toate izvorăsc din dragoste, ca și apa din izvor ; tuturor le este maică dragostea. Însuși Dumnezeu ne-a creat ca să fim, prin ea, părtași la viața divină și tot ea, la «plinirea vremii», ne-a restaurat prin intruparea Fiului lui Dumnezeu (Ioan III, 16). Dragostea dă sens vieții noastre, o înfrumusețează, o face nobilă și în același timp o face plăcută și înțeleaptă.

Dragostea este porunca de frunte a Mîntuitorului Iisus Hristos (cf. Ioan XV, 12), care a pus-o lege de temelie la lumea nouă pe care voia s-o rezidească și să o mîntuiască. El ne învață limpede că trăirea învățăturii Lui este strîns legată de dragoste (cf. Ioan XVI, 15), că păzim învățăturile Lui numai în măsura în care îl iubim. Mîntuitorul știa că cel ce împlinește această poruncă se aseamănă cu Dumnezeu, iar cel ce se aseamănă cu Dumnezeu și-a împlinit în chip fericit misiunea sa în lume. De aceea tot ceea ce face creștinul, se judecă prin prizma dragostei și primește valoarea înaintea lui Dumnezeu numai întrucît este făcut din dragoste. Numai în condiția aceasta, paharul de apă, de care vorbește Iisus Hristos Domnul nostru (Matei X, 42), dat unui frate al nostru are o valoare veșnică.

De fapt, după cuvîntul Sfintei Scripturi, cel ce nu are dragoste, nici nu se poate numi creștin, pentru că «... cel ce nu iubește, nu cunoaște pe Dumnezeu» (I Ioan IV, 8). Creștinul trebuie să fie prin excelență omul dragostei, pentru că «dragostea din inimă curată și din cuget bun și din credință nefățarnică (I Tim. I, 5) direcționează, orientează viața lui, dîndu-i soluții după voia lui Dumnezeu pentru comportarea practică de fiecare zi. Într-adevăr, puterea dragostei este mare, lucrările ei se revarsă în două direcții: în una negativă și alta pozitivă.

— În sens negativ — creștinul pătruns de duhul dragostei evanghelice nu vatămă sub nici o formă pe semenul său: «Dragostea nu îngăduie a face rău aproapelui» zice Sf. Apostol Pavel (Rom. XIII, 10). Ea nu refuză sau nu oprește ceea ce se cuvine altuia, nu asuprește, nu se simte bine cînd semenul este în suferință sau în mizerie, nu face lux printre cei goi și nu merge sătulă printre cei flămînzi, nu minte pe altul, nu îl înșeală, nu caută la starea sau la fața cuiva, nu caută la credința, limba sau rasa cuiva. Dragostea «nu pizmuește», pentru că este fără pretenții și pentru că fericirea și succesul altuia n-o supără, «dragostea nu se ține semeată» ea nu imită pe fariseii care-și trîmbețiază binefacerile lor, ea «nu se trufeste» pentru că este mai grijulie de binele pe care îl are de făcut, decît la cel pe care l-a realizat, «ea nu se poartă cu necuviință, evitînd cu grijă în vorbirea și atitudinea sa tot ceea ce ar putea vătămă sau ofensa pe aproapele, «dragostea nu caută ale sale», pentru că ea vrea să omoare egoismul, ea «nu se întărită și nu se gîndește la rău», chiar dacă este nesocotită sau calomniată, pentru că dragostea este deasupra preocupărilor mărunte și meschine ale vieții, cum frumos zice un teolog pe marginea spuselor Sf. Apostol Pavel din I Cor. XIII, 4-7.

— În sens pozitiv — dragostea se face tuturor toate. Dragostea ia de braț și stă de vorbă cu cel disprețuit, întinde mîna celui gata să se înece, pune umărul la carul împotmolit al semenului, poartă poverile celor mai slabi (Gal. VI, 2), sfătuiește în bine pe cel ce este gata să cadă în ispită, rugîndu-se pentru el, ea satură pe cel flămînd, adapă pe cel insetat, îmbracă pe cel gol, cercetează pe cel bolnav (Matei XXV, 35-36). Iar dacă a fi părtaş de suferința acestuia, este un lucru mai ușor, a te bucura cu cei ce se bucură, fără ca invidia să se strecoare în suflet, este un lucru mult mai greu. Dragostea apropie pe om de om și pune pe om în slujba omului, ea apropie pe cel învățat de cel neînvățat, pe cel mic de cel mare, pe cel tare de cel slab.

Dragostea face pe cel ce o are și o dezvoltă să fie inundat de o sfință bucurie, bucuria de a face altora bucurie, bucuria împlinirii unei fapte bune — ea stîrnește o pornire de a îmbrățișa pe oricine, cum zic Sfinții Părinți, este puterea de dăruire fără rezervă în slujba altora. De aceea dragostea înseamnă activitate, muncă, neodihnă, stare de veghe, căutare conștientă de noi și noi căi pentru realizarea binelui. În felul acesta, dragostea scoate la lumină și fructifică cei mai ascunși talanți ai omului.

Dragostea ne face să ieșim din noi și să ne apropiem cu gînduri curate și simțiri frățești față de toți oamenii, în fața dragostei toți sînt egali, toți au dreptul la viață, indiferent de culoarea, religia sau poporul căruia ar aparține cineva. În fața ei cade orice zid despărțitor dintre oameni.

Dragostea se roagă pentru cei de aproape și pentru cei de departe, pentru cei cunoscuți și pentru cei necunoscuți, pentru prieteni și pentru cei neprieteni. Ea răspunde cu piine pietrelor cu blîndețe insultelor și batjocurilor, deoarece ea știe că în felul acesta mai mult poate să îndrepte. Mintuitorul Iisus Hristos, pe cruce ne-a dat supremul exemplu în acest sens, după torturile soldaților, după drumul istovitor al Golgotei, în chinurile cumplite ale răstignirii, plin de dragoste se roagă pentru cei ce-L răstignesc și-L batjocoresc: «Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34).

Dragostea îmblinzește și luminează lăuntric, ea ajută la cunoașterea lui Dumnezeu și a aproapelui. Dragostea îmbogățește sufletește mai mult ca orice.

Dragostea ne apropie nu numai de cei de o seamă cu ea, ci ea ne înfrățește și ne solidarizează cu întreaga creatură. Prin dragostea omului, întreaga zidire se va ridica la starea după care «suspină» (Rom. VIII, 22), ajutînd pe om «în ridicarea lui spre Dumnezeu» († Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Învierea Domnului 1958*). Într-un cuvînt, dragostea, pe unde trece, împrospătează, pune temelii noi și zidește.

Toate aceste bogate puteri, dragostea și le ia din izvorul cel nesecat de dragoste, care este Dumnezeu, cu care stă în legătură continuă prin multe și nevăzute fire.

Dragostea, deci, este elementul cel mai adînc și mai autentic al omului. De aceea, cineva este om și este creștin mai ales în măsura în care este pătruns de dragoste. Creștinul plin de dragoste evanghelică este un om cu adevărat mare, generos, cumpătat în toate, un om care are ceva din măreția lui Dumnezeu, lumină fiind în lume, după cuvîntul Domnului ce zice: «Voi sînteți lumina lumii... Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri» (Matei V, 14-16).

Acum înțelegem mai bine sensul cuvîntelor Mîntuitorului în legătură cu această poruncă, înțelegem cuvintele Sf. Apostol Ioan, ale Sf. Apostol Pavel și ale celorlalți apostoli și Sfinți Părinți, care au trăit și au simțit adîncurile acestei vieți creștine.

Dragostea este o forță motrice și în vremurile noastre. Ea zămislește bunăvoința în relațiile dintre persoane, pacea și prietenia între popoare. Unde este dragoste este înțelegere, este pace, este împreună-lucrarea pentru binele tuturor. Glasul Sf. Apostol Ioan cu aceeași stăruință ne îndeamnă și pe noi cum îndemna pe contemporanii săi: «Fiilor, iubiți-vă unii pe alții», îngăduindu-vă unii pe alții, parcă vrea să spună iertați-vă unii pe alții, fiți mai buni, mai dreپți, mai binevoitori unii față de alții.

Să ne aprindem, deci, de acest foc sfînt, să ardem de dragostea creștină, să ne iubim unii pre alți, pentru mai binele nostru și pentru ca pacea și buna înțelegere să se instaureze și să domnească pentru totdeauna în lume. Trebuie înțeles din capul locului că dragostea, este temelia legilor lui Dumnezeu, rădăcina și izvorul tuturor faptelor bune și bucuria acestei vieți și mîntuirea sufletului, dătătoarea fericirii veșnice și unirii omului cu Dumnezeu, totuși nefiind un lucru prea greu pentru noi. Ca să iubești pe Dumnezeu nu ai trebuință nici de lupte, nici de arme atomice, nici de osteneli, nici de călătorii, nici de bani, nici de mijlocitori, nici de altceva, căci dragostea față de Dumnezeu este un bun comun tuturor oamenilor: bărbați, femei, tineri, bătrîni, sănătoși și bolnavi, împărați și ostași, bogați și săraci. Orice om de orice vîrstă și stare poată să iubească pe Dumnezeu și să ajungă la cea mai desăvîrșită treaptă a dragostei.

În felul acesta, se vor împlini întru totul cuvintele Sf. Ap. Ioan Gură de Aur, care zice: «Dacă toți oamenii ar iubi și ar fi iubiți, nimeni n-ar mai nedreptăți pe altul, ci și uciderile, luptele și războaiele, răpirile, lăcomiile și toate relele ar fi îndreptate și răul s-ar cunoaște numai din lume. «Căci dacă mă iubește cineva, cuvîntul Meu va păzi și Tatăl Meu îl va iubi; și la El vom veni și lăcaș ne vom face la dînsul» (Ioan XIV, 23). «În ziua aceea veți cunoaște că Eu sînt în Tatăl Meu și voi în Mine și Eu în voi» (Ioan XIV, 20).

Pr. HRISCU IOAN

COMEMORĂRI

SFÎNTUL VASILIE CEL MARE, DESPRE SFÎNTUL DUH Cap. I – VIII

1. ÎMPREJURĂRILE ÎN CARE A FOST COMPUSĂ LUCRAREA

Deși la sinodul I ecumenic (Niceea 325), arianismul a fost condamnat, această erezie a continuat încă mult timp să tulbure Biserica sub diverse forme. O consecință firească a acestei abateri de la dreapta credință a fost erezia «luptătorilor împotriva Duhului», pe care Sf. Vasile cel Mare o combate în această lucrare. Dacă toți arienii pot fi considerați și pnevmatomahi^a, un rol aparte în istoria și evoluția acestei erezii îl joacă arienii moderați^b, iar dintre aceștia, se remarcă în deosebi Macedonie și Eustațiu de Sebasta^c.

Compunerea acestei lucrări a fost provocată de faptul că, pe cînd serba, la 7 septembrie 374, în Cezareea Capadociei, înconjurat de mulți episcopi și credincioși, pe Sfîntul Eupsyche, aducînd slavă lui Dumnezeu printr-o dublă formulă liturgică: a) Slavă lui Dumnezeu-Tatăl cu Fiul împreună cu Sfîntul Duh; b) Slavă lui Dumnezeu-Tatăl prin Fiul în Duhul Sfînt, Sfîntul Vasile a fost învinuit că folosește în cult formele nescripturistice, care ar altera învățătura despre ființa și relațiile dintre persoanele Sfîntei Treimi. Aceste reproșuri i s-au făcut cunoscute de ucenicul său, episcopul Amfilohie de Iconiu, care i-a cerut,

a) Arie afirmă că numai Tatăl este ființă absolut transcendentă, că toate celelalte sînt creaturi. Eunomiu, pe lângă faptul că afirmă că Fiul este creatura Tatălui, susține că Sf. Duh este creatura Fiului. Vezi: Sf. Epifanie, *παράριου*, 3, 1, P.G. 42, 337; Sf. Vasile cel Mare, *A doua cuvîntare împotriva lui Eunomiu*, 35; I, 270 C, P.G. 29, 649 b).

b) Așa-zisii homoiousieni, care susțineau că natura Fiului este asemănătoare celei a Tatălui, și că Sf. Duh este creatură a Fiului. Vezi Epifanie, *op. cit.*, col. 337.

c) Socrate, *Istoria Bisericească*, II, 45, P.G. 67, 360 ab. Pină în anul 373 Eustațiu își ascunsese adevăratele sale gînduri, iar Sf. Vasile cel Mare îi era prieten și îl prețuia mult pentru că îl considera organizatorul monahismului din Asia Mică. În anul 373 obține de la el chiar și o mărturisire de credință ortodoxă. Dar nu mult după aceasta Eustațiu retractează și încearcă să întunece reputația marelui ierarh, punîndu-i în seamă niște apocrife și învinuindu-l de inovații. Atunci Sf. Vasile întreprinde orice comuniune cu el și îl declară căpetenie a pnevmatomahilor. Vezi: Sf. Vasile cel Mare, *Scrisoarea* 263, 3; III, 406 C; P.G. 32, 980 b; Idem, *Scrisoarea* 244; III, 381 a; P.G. 32, 921 b. Pentru relațiile dintre Sf. Vasile cel Mare și Eustațiu, a se consulta: Χρήστου, *Εἰσαγωγή εἰς τὰς ἐπιστολὰς βασιλείου πρὸς εὐσταθίου*, 2,60 sg.

în același timp, explicații despre sensul tainic al cuvintelor folosite în doxologie. Pentru a-și legitima doxologia^d Sf. Vasile întreprinde compunerea acestei lucrări, pe care o începe după 7 septembrie 374 și o termină către sfârșitul anului următor^e.

2. CUPRINSUL PE SCURT AL LUCRĂRII

Lucrarea cuprinde 30 capitole. În primul capitol sînt expuse, așa cum s-a mai amintit, motivele care l-au determinat pe autor să o scrie. Apoi se vorbește despre însemnătatea pe care o au pentru învățatura de credință chiar și cele mai mici și neînsemnate cuvinte. În cap. II sînt date pe față adevăratele motive pentru care ereticii țin ca persoanele Sfintei Treimi să fie invocate diferit, anume faptul că ei nu le socotesc egale și consubstanțiale. În cap. III—IV demonstrează că aceia care îi reproșează că folosește formele nescrituristice au preluat acest mod de cugetare din înțelepciunea profană și că acest mod de cugetare este necunoscut în Sf. Scriptură. În cap. V dezvoltă ideea că expresiile folosite de el în doxologii sînt folosite de Sf. Scriptură fără deosebire, în legătură cu persoanele Sfintei Treimi. În cap. VI—VIII demonstrează mai întii egalitatea Fiului cu Tatăl, apoi arată care trebuie să fie sensul expresiei *ὁὐ* (prin).

În cap. IX expune succint argumentele cu care în cap. X—XXVI combate afirmațiile pnevmatomahilor. În cap. XXVII—XXIX aduce mărturii din operele Sfinților Părinți pentru a demonstra că formula „μετὰ τοῦ γιού σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι” nu este o inovație. În ultimul capitol (XXX) zugrăvește, asemănînd-o unei lupte navale, situația care domnea în Biserică.

3. IDEI DEZVOLTATE ÎN LUCRARE

Sf. Vasilie lămurește că Sf. Duh nu este o creatură, că nu este întru nimic inferior Tatălui și Fiului, că le este consubstanțial și de aceea i se cuvine aceeași cinste. Cu toate acestea, nu-l numește Dumnezeu. Face acest lucru din prudență. O astfel de afirmație ar fi înrăit și mai mult pe eretici și ar fi provocat persecuții violente, ar fi pus în pericol libertatea marelui ierarh și odată cu aceasta ar fi dat prilej de apostazie multor credincioși.

Acestei atitudini de a exprima voalat, în vremuri de răstriaște, adevărurile de credință, Sf. Atanasie și Sf. Grigorie de Nazianz i-au dat numele de economie^f.

Sf. Vasilie afirmă că Sf. Duh se află în deplină comuniune cu Tatăl și cu Fiul, dar precizează în același timp că această comuniune nu echivalează cu dispariția persoanelor, așa cum susținea Sabelie. Astfel, pe cînd conjuncția καὶ (și) dă mărturie despre «comuniunea veșnică și

d) Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfintul Duh*, I, 3; III 3 d, P.G. 32, 72 c; Idem, *Scrisoarea 176*; III, 263 b, P.G. 32, 653 b.

e) Idem, *Scrisoarea 231*, III, 354 a, P.G. 32, 861.

f) Sf. Atanasie cel Mare, *Scrisoare către Ioan și Antiochus*, P.G. 26, 1168 a; Sf. Grigorie de Nazianz, *Scrisoarea 58*, P.G. 37, 113 sq.

despre legătura neîntreruptă» dintre ipostaze, prepoziția *σύν* (împreună) dă mărturie despre faptul că ipostazele nu se confundă ^g.

În legătură cu modul de ființare al Duhului Sfânt, afirmă că acesta este deosebit de naștere și că constă din purcedere. Asemănă purcederea cu respirația, făcînd precizarea că purcederea rămîne, totuși, un mister, care nu afectează cu nimic mîntuirea oamenilor ^h.

Despre energiile Duhului Sfânt, afirmă că ele cuprind tot timpul de la naștere pînă în vremurile de pe urmă, țintind desăvîrșirea ființelor raționale. Lucrarea de sfințire a Duhului a început înaintea creării lumii sensibile, atunci cînd Duhul a făcut sfințirea și desăvîrșirea puterilor îngerești ⁱ, s-a continuat în perioada Vechiului Testament, la întruparea și la acțiunile Mîntuitorului și continuă a se exercita în Biserică pînă la sfîrșitul veacurilor ^j.

În concluzie, spune Sf. Vasile cel Mare, după cum, Fiul este chipul Tatălui și în El vedem pe Tatăl, Duhul Sfânt este icoana Fiului și în El se oglindește divinitatea Domnului. Este imposibil ca fără iluminarea Duhului să ne ridicăm la contemplarea chipului lui Dumnezeu celui nevăzut. Pentru contemplarea lui Dumnezeu există o singură cale: «de la Duhul, prin Fiul, la Tatăl» ^k.

SFÎNTUL VASILIE CEL MARE, DESPRE SFÎNTUL DUH

Cap. I : Introducere, în care (se demonstrează) că este necesar studiul celor mai puțin însemnate capitole ale teologiei.

Col. 68 *Am lăudat zelul și dragostea ta de cunoaștere, o, frate Amfilohie, cap iubit și mie mai scump decît orice și m-am bucurat mult (văzînd) înclinarea către studiu și agerimea minții tale, care (te fac) să socotești necesar a nu lăsa necercetat nici un cuvînt, din cele cîte, în mod necesar, se rostesc, (vorbind) despre Dumnezeu. Pentrucă ai înțeles bine îndemnul Domnului (cuprins în cuvintele): «Oricine cere primește și oricine caută găsește»², mi se pare că prin stăruința (ta) în a cere ai putea dispune să comunice (ceea ce cunoaște) chiar și pe cel mai puțin dispus (să facă aceasta). Dar, ceea ce admir și mai mult la tine, este faptul că nu pui întrebări pentru a (mă) încerca, ci pentru a afla care este adevărul (în chestiunile controversate). Pentrucă sînt destui³) aceia care ne ascultă acum cu curiozitate și ne întrebă cu stăruință, dar este foarte greu să aflî un suflet dornic (cu adevărat) să cunoască, (un suflet) care să caute adevărul, pentru a nu rămîne în necunoaștere⁴.*

g) Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfîntul Duh*, cap. 13, 30 și 25; 59; P.G. 32, col. 120 și 176, 137.

h) *Idem*, cap. 18, 46, P.G. 32, col. 152. i) *Idem*, cap. IX, 22, P.G. 32, col. 108.

Cap. XVI, 38, P.G. 32, 136; cap. XIX, 49, P.G. 32, 157.

A se vedea amănunte la Olimpia Papadopol, *Antropologia Marelui Vasile*, Tesalonic, 1970, p. 26 sq; A. Heising, *Der Heilige Geist und die Heiligung der Engel in der Pneumatologie des Basilii von Căesarea*, în «Zeitschrift für katholische Theologie», 87 (1965), 299–300.

j) Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sf. Duh*, cap. XVI, 39, XIX, 49; XV, 35; P.G. 32, col. 140, 157, 129.

k) *Idem*, cap. XXVI, 64; XVIII, 47.

1. Substantivul este la plural : studiile, cercetările.

2. Luca, XI, 10.

3. Mare abundență.

4. Pentru vindecarea ignoranței.

Asemenea cursei războinicilor și capcanei vânătorilor, cu momeala meșteșugit ascunsă, sînt întrebările celor (mai) mulți; aceștia pun întrebări, nu pentru a trage vreun folos din ele, ci pentru ca în cazul în care vor găsi că răspunsurile nu concordă cu dorințele lor, să pară că au motiv întemeiat de ceartă⁵.

Dacă nesăbuitul care întreabă este considerat înțelept, de cîtă (prețuire) vom socoti vrednic pe ascultătorul înțelept, pe care profetul l-a comparat cu un sietnic minunat?⁶ Este drept să dăm toată cinstea și să (ajutăm) să progreseze pe cei care împărtășesc zelul și toate nevoițele celui care ne îndreaptă către desăvîrșire. Pentru că, faptul de a nu trece⁷ cu ușurință peste cuvintele (cu conținut) teologic și a încerca să găsească sensul ascuns al fiecărei silabe și al fiecărui cuvînt, (însușirea oamenilor) puțin evlavioși, ci a aceluia care cunosc scopul chemării noastre. Pentru că am fost chemați să ne asemănăm lui Dumnezeu, pe cît este cu puțință firii umane. Asemănarea, însă, nu (se realizează) fără cunoaștere, iar cunoașterea (este imposibilă) fără învățatură. Baza⁸ (oricărei) învățături este discursul; părțile (alcătuitoare ale) discursului sînt cuvintele și silabele. De aceea, nu este fără sens examinarea silabelor. Ar putea afirma cineva că întrucît unele cuvinte⁹ sînt mici, se cuvine a le trece cu vederea; dar, întrucît adevărul (se lasă) cu greu surprins, trebuie să-l căutăm pretutindeni. Pentru că, dacă evlavia, întocmai ca și meșteșugurile, crește prin mici adăugiri, nimic nu trebuie neglijat din cele care conduc la cunoaștere; dacă cineva va trece cu vederea noțiunile elementare¹⁰, (socolindu-le) ca fără importanță, nu ajunge nici odată la culmile înțelepciunii. «Da» și «nu» sînt două silabe; deseori, însă, cel mai mare dintre bunuri, adevărul și ultima expresie a răutății, minciuna sînt redade prin aceste cuvînte mici. Dar ce spun acestea? Cineva a fost socotit împlinitor a toată cucernicia, făcînd numai semn cu capul, pentru a mărturisi pe Hristos. Dacă așa stau lucrurile, care dintre cuvintele (cu conținut) teologic este atît de neînsemnat — exprimînd (el) fie ceva bun, fie ceva rău — să nu aibă mare influență, pozitivă sau negativă? Și dacă din lege nu va trece nici o iotă nici o cirtă¹¹, cum vom fi în siguranță lăsînd la o parte fie pe cele mai neînsemnate (cuvinte)? Prin urmare, (cuvintele) pe care tu ne-ai cerut să le lămurim Col. 72 sînt în același timp mici și mari; mici (în ceea ce) privește extensiunea¹²) pronunțării, din acest punct de vedere poate și de disprețuit; mari, însă, prin forța celor pe care le desemnează, după chipul (grăuntelui) de muștar, care, deși este cel mai mic dintre semințele copacilor, însă învrednicindu-se de îngrijirea necesară și dezvoltîndu-se puterea sădită în el, crește (copac) destul de înalt. Dacă cineva rîde, văzînd poliloghia noastră în legătură cu silabele, — pentru a vorbi ca psalmistul¹³ —, acela să știe că va culege rodul nefolositor al rîsului; noi însă, nu vom întrerupe cercetarea, cedînd batjocurilor oamenilor mici, lăsîndu-ne înfrînși de disprețul lor. Sînt alît de departe a mă rușina de aceste (cuvinte) ca de niște (cuvinte) neînsemnate, încît, dacă aș reuși să surprind o inimă parte a valorii lor, aș socoti că m-am învrednicit de (lucruri) extraordinare; (aș susține, în același timp) că cîștigul fratelui, care cercetează împreună cu noi, nu este mic. Deci, văzînd că este vorba despre o mare luptă pentru cuvinte mici, nu evit truda în speranța că voi fi răsplătit. Sînt convins că această dezbatere va fi fructuoasă pentru mine, iar pentru cei ce o ascultă aducătoare de folos netrecător. De aceea, cu ajutorul însuși

5. «Nesăbuitului care întreabă i se va socoti (aceasta drept) înțelepciune» (Proverbe, XVII, 28).

6. *Isaia*, III, 3. 7. A asculta. 8. Inceputul, principiul. 9. Întrebări.

10. Primele elemente, primele noțiuni, probabil literele. 11. *Matei*, V, 18.

12. Conciziunea, scurtimea. 13. *Psalmul* 118, 85.

al Duhului Sfânt, să zic așa, voi purcede numai de cât la explicare. Și dacă vrei să apuci drumul expunerii, mă voi referi pe scurt la originea controverselor.

Nu de mult, pe când mă rugam cu poporul, slăvind pe Dumnezeu-Tatăl în două feluri: când cu Fiul, împreună cu Duhul Sfânt, când prin Fiul în Duhul Sfânt, ne-au acuzat unii dintre cei de față că folosim cuvinte străine și în același timp contradicțiilor. Tu, mai ales pentru folosul acelora, iar dacă boala lor este fără remediu, pentru a feri pe cei care întrețin relații, ai cerut să fie formulată clar învățătura despre sensul¹⁴ acestor silabe. Se cuvine, deci, să vorbesc concis, pornind de la un fapt acceptat de toți.

Cap. II : Unde își are punctul de plecare preocuparea ereticilor în legătură cu silabele (Col. 73)

Minuțiozitatea cu care acești oameni cercetează silabele și cuvintele nu este întâmplătoare, după cum s-ar putea crede, nici nu conduce la un rău neglijabil; ea ascunde un plan bine conturat și ascuns, (îndreptat) împotriva dreptei credințe¹⁵. (Aceștia) încearcă să demonstreze că felul în care ne exprimăm despre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh este diferit, pentru ca din această (demonstrație) să scoată o dovadă ușoară a deosebirii după fire (a persoanelor). Așadar folosesc un vechi sofism inventat de Aetus, șeful acestei erezii, care a scris undeva în epistolele sale, așa: cele deosebite după fire sînt numite diferit și invers: cele numite diferite sînt deosebite după fire. În sprijinul afirmației (sale) invocă pe Apostolul (Pavel) care zice: «Unul este Dumnezeu și Tată, de la care sînt toate și unul este Domnul Iisus Hristos, prin care sînt toate»¹⁶. Astfel, zice (Aetius, raportul) în care se află cuvintele între ele va fi și (raportul) dintre firile desemnate de aceste (cuvinte). Or, deosebite fiind (expresiile) «din care» și «prin care», deosebit este și Fiul de Tatăl. De la această rătăcire¹⁷ provine poli-loghia acestor bărbați în legătură cu cuvintele despre care este vorba. De aceea, ei atribuie lui Dumnezeu-Tatăl, ca privilegiu deosebit (expresia) «de la care», lui Dumnezeu-Fiul (expresia) «prin care», iar Sfântul Duh, (expresia) «în care»¹⁸. Susțin că acest mod de folosire a expresiilor¹⁹ nu se schimbă niciodată, pentru că, după cum am zis, deosebirea expresiei presupune deosebirea firilor. Dar n-au putut să ascundă (faptul) că prin minuțiozitatea (arătată în examinarea) cuvintelor (nu fac altceva decît) să sprijine doctrina lor eretică. Ei vor ca expresia «de la care» să desemneze pe creator, expresia, «prin care» să desemneze pe colaborator sau instrumentul, iar expresia «în care» să desemneze timpul sau locul. (Fac astfel de afirmații) pentru ca (Fiul), creatorul tuturor, să nu fie considerat cu nimic superior unui instrument, iar Duhul Sfânt să pară că nu oferă creaturilor (nimic altceva) decît spațiul și timpul.

Cap. III : Că felul de a analiza cuvintele²⁰ imită logica²¹ celor din afară²² (Col. 76)

La această rătăcire i-a condus și imitarea (logici) celor «din afară», care atribuiau expresiile «din care» și «prin care» la lucruri de natură diferită. Pentru că, după

14. În legătură cu puterea (existentă) în aceste silabe.

15. Pietății.

16. I Corinteni, VIII, 6.

17. Boală.

18. Pentru Tatăl expresia εἰς οὐ, pentru Fiul δι οὐ, iar pentru Sf. Duh. ἐν φ.

19. Pentru cuvîntul «expresie» întrebuințează pe cel de «silabă».

20. «Tehnologia silabelor».

21. Cuvîntul «înțelepciune» are aici sensul de logică.

22. Prin expresia «cei din afară» se desemnează de obicei, de către Părinții Capadocieni și Sfîntul Ioan Gură de Aur, filozofii greci.

socolința aceloră, expresia «din care» indică materia, pe când expresia «prin care» desemnează instrumentul său, în general, pe cel ce asistă. Mai mult, — pentru că ce ne împiedică să ne referim la întreaga lor învățătură și să arătăm pe scurt îndepărtarea acestor bărbați de adevăr și dezacordul lor cu (filozofii) înșiși? — cei care s-au preocupat de filozofia greacă²³, când explică natura cauzei în multe feluri și îi scot în evidență sensurile proprii, zic că unele dintre cauze sînt primare, altele auxiliare sau secundare, iar altele au sens de cauze necesare. Fiecăreia dintre acestea îi rezervă o denumire specială, încît altfel este numit creatorul și altfel este numit instrumentul. Creatorului, socotesc ei, trebuie să i se atribuie (expresia) «de către care»²⁴ pentru că, zic ei, de obicei se spune că scaunul a fost făcut de tîmplar. Instrumentului (trebuie să i se atribuie expresia) «prin» («cu care») ²⁵ pentru că, zic ei, (se spune că scaunul se lucrează) «cu»²⁶ toporul, «cu» burghiul și «cu» alte (instrumente). În același chip, ei socotesc că expresia «din care»²⁷ revine materiei pentru că se spune că scaunul este «din» lemn; că expresia «după care»²⁸ exprimă planul sau modelul propus meșterului, pentru că (se presupune) că acesta fie că și-a plănuțit mai dinainte opera și apoi a transpus închipuirea în faptă, fie privind un model a căutat să-l imite. Expresia «pentru care» vor s-o raporteze la scop; pentru că, (se spune că pentru oameni a fost făcut scaunul. Expresia «în care»²⁹ ar sugera spațiul sau timpul. Pentru că (la întrebarea:) Cînd s-a întîmplat? (Se răspunde) «În acest timp». Și unde? «În acest loc». Deși acestea (timpul și locul) nu adaugă nimic la ceea ce s-a făcut, totuși fără ele nu este posibil să se facă ceva. Pentru că cei care acționează au nevoie de loc și timp. Aflînd și admirînd aceste învățături în cugetarea grecească³⁰, (eretică) le transpun în învățătura simplă a Scripturii³¹, pe de o parte spre micșorarea Cuvîntului lui Dumnezeu, pe de altă parte, spre negarea Duhului Sfînt. Ei n-au ezitat să atribuie stăpînului tuturor cuvîntul rezervat de cei din afară «instrumentelor neînsușite» și servului umil, înțeleg (expresia) «prin care» — și nu se rușinează (ei), creștinii să atribuie stăpînului lumii expresia (cuvînită) ferestrăului sau ciocanului.

Cap. IV : Scriptura folosește fără deosebire aceste expresii (Col. 77)

Recunoaștem, desigur, că și Scriptura³² folosește adesea aceste expresii. Zicem, însă, că libertatea Sfîntului Duh nu este aservită întru totul logicii³³ celor din afară, că în fiecare împrejurare (Scriptura) acomodează expresiile după nevoi. De exemplu, expresia «din care», în Scriptură nu se referă totdeauna la materie, — cum'li se pare acelor (filozofii) — ci, de obicei, se atribuie cauzei supreme. Ca în (afirmațiile): «Unul este Dumnezeu», de la³⁴ care sînt toate³⁵ și «Toate sînt de la Dumnezeu»³⁶. Alteori, însă, Scriptura folosește această expresie în legătură cu materia, că (de exemplu), cînd zice: «Să faci corabie din lemne neputrezitoare»³⁷, «Să faci candelabru

23. Înțelege filozofia greacă, în contrast cu doctrina creștină pe care o numește «filozofia cea adevărată» sau, simplu, «filozofie». 24. ὅφ' οὗ. 25. δι' οὗ.

26. Am tradus prepoziția «διὰ» prin prepoziția «cu», prepoziție care indică instrumentul.

27. ἐξ οὗ. 28. καθ' οὗ. 29. ἐν ᾧ.

30. Cugetarea grecească este numită de această dată «zadarnică» și «goală înșelătorie».

31. A Duhului. 32. Prin «cuvîntul adevărului» desemnează Sf. Scriptură.

33. Prin cuvîntul «meschinărie», «micime» caracterizează modul de gîndire al «celor din afară».

34. Am tradus prepoziția ἐξ prin «de la» și nu prin «din».

35. I Corinteni, VIII, 6.

36. I Corinteni, XI, 12.

37. Geneză, VI, 14.

din aur curat»³⁸, «primul om (făcut) din pământ, a fost pămîntesc»³⁹, «din pământ ai fost făcut tu ca și mine»⁴⁰. Or, aceștia, pentru a susține deosebirea de natură⁴¹, după cum am mai spus, au legiferat că numai Tatălui se cuvine acest cuvînt. (În rîndul al doilea) preluînd principiile teoriei lor la cei din afară, nu-i urmează pe aceștia întru totul. Astfel, pe cînd pe Fiul, urmînd codului acelora, îl socotesc⁴² instrument, iar pe Duhul Sfînt loc, — pentru că, zic ei (la această concluzie duce afirmația că creația lumii s-a făcut «prin Fiul», «în Duhul» — atribuind lui Dumnezeu-Tatăl expresia «de la care» (EK) nu mai urmează, după cum susțin, celor din afară, ci dau expresiei sensul apostolic, cel din spusa: «Voi de la El sînteți în Hristos Iisus»⁴³ și «Toate sînt de la Dumnezeu»⁴⁴.

Prin urmare, care este concluzia acestei analize (a ereticilor)? — Că alta este firea cauzei, alta a instrumentului și alta a locuții. Ca atare, Fiul este deosebit de Tatăl după fire, pentru că instrumentul se deosebește de meșter, iar Duhul se deosebește (de Tatăl și de Fiul) pentru că locul și timpul se deosebesc inițial de instrumente și de cei care le mînuiesc.

Cap. V : Expresia «prin care» (atribuită exclusiv Fiului de către eretici) se folosește (în Scriptură) și în legătură cu Tatăl, iar expresia «din care» (atribuită exclusiv Tatălui) se folosește și în legătură cu Fiul și cu Duhul (Col. 80).

Acestea⁴⁵ sînt (părerile) acelora. Noi, însă, vom demonstra ceea ce ne-am propus: că expresia «de la care» nu se atribuie doar Tatălui, că Fiului nu i s-a rezervat expresia «prin care» și că Fiul n-a exclus pe Duhul — așa cum susțin aceștia — de la părăsirea expresiilor «din care» și «prin care». «Unul este Dumnezeu și Tată, de la care sînt toate și unul este Iisus Hristos, prin care «s-au făcut toate»⁴⁶. (Col. 80). Acestea nu sînt cuvintele unuia care legiferează, ci ale unuia care distinge ipostazele. Apostolul se exprimă așa, nu pentru a sublinia vreo diferență de natură, ci pentru a face distinctă noțiunea de Tată și de Fiul. Că expresiile nu se opun unele altora, nici — cum se întîmplă în război cînd se trece în tabăra dușmană, — nu combat naturile cărora aparțin, se vede și de acolo că fericitul Pavel, zicînd: «Toate (s-au făcut) de el, prin el și în el»⁴⁷, a atribuit acele trei⁴⁸ unuia și aceluiași subiect. Oricine va cerceta, cît de puțin sensul frazei, de bună seamă va zice că acest (text) se referă la Domnul. Pentru că, după ce apostolul a citat din profeția lui Isaia, textul: «Cine a cunoscut gîndul Domnului și cine a fost sîtnicul Lui?» a adăugat: «de la El, prin El și în El sînt toate»⁴⁹.

Că acestea s-au spus profetului despre Dumnezeu Cuvîntul, Creatorul întregii lumi, poți afla din cele ce urmează: «Cine a măsurat apa cu pumnul, cerul cu palma și tot pămîntul cu căușul palmei? Cine a pus munții în cîntar și vîlcelele în cumpănă? Cine a cunoscut gîndul Domnului și s-a făcut sîtnicul Lui?»⁵⁰. Aici, cuvîntul «cine» nu exprimă imposibilul, ci raritatea, ca și textul: «Cine se va ridica împreună cu mine împotriva celor răi?»⁵¹. «Cine este omul care dorește viața?»⁵² și «Cine se va sui în

38. Exod, XXV, 30.

39. I Corinteni, XV, 47.

40. Iov, XXXIII, 6.

41. Între persoanele Sfintei Treimi.

42. I-au dat denumirea.

43. I Corinteni, I, 30.

44. I Corinteni, XI, 12.

45. Cele expuse în capitolul precedent.

46. I Corinteni, I, 30.

47. Romani, XI, 36.

48. În text sînt «ambele» (expresii).

49. Romani, XI, 34—36; Isaia XL, 13.

50. Isaia, XL, 12—13.

51. Psalmul XCIII, 16.

52. Psalmul XXXIII, 13.

muntele Domnului» ?⁵³. Același este cazul și aici : Cine este cel care cunoaște gîndul Domnului și este părtaș la voința lui ? (Fiul), pentru că Tatăl iubește pe Fiul și pe toate le descoperă⁵⁴ El (Fiul) este cel care ține pămîntul și-l cuprinde cu plama, el este cel care a înrumusețat și a pus ordine în toate ; cel care a pus echilibru în munți, măsuri apelor și rînduială în toate cîte există pe lume ; el cuprinde cerul cu o inimă parte a puterii sale (parte), pe care cuvîntul p̄ofetic, în chip figurat, a numit-o palmă⁵⁵. De aceea, în sensul propriu (al cuvîntului), Apostolul a adăugat «De la El, prin El și în El (sînt) toate»⁵⁶. (Col 81). «De la El pentru că El este cauza celor ce există, conform voinței lui Dumnezeu-Tatăl. «Prin El» (pentru că Lui) se datorește, conservarea tuturor ; după ce le-a zidit pe toate, a adăugat fiecăreia dintre cele făcute (Insușirile necesare) pentru conservare. De aceea, cu o dorință irezistibilă și o dragoste de negrăit, către el, stăpînul și dătătorul vieții, s-au îndreptat toate, așa cum s-a scris : «Ochii tuturor privesc cu speranță către, tine»⁵⁷ și iarăși : «Toate nădăjduiesc în tine»⁵⁸ «deschizi tu mîna ta și orice viețuitoare se umple de bunăvoință»⁵⁹.

Dacă (adversarii noștri) se împotrivesc păreri noastre acesteia, ce raționament vor aduce pentru a nu fi în contradicție flagrantă cu ei înșiși ? Pentru că dacă nu sînt de acord că cele trei expresii se referă la Domnul, este absolut necesar să atribuie lui Dumnezeu-Tatăl expresiile «de la El» (ἐξ αὐτοῦ), «prin El» (δι' αὐτοῦ) și «în El» (εἰς αὐτόν). Datorită acestui (raționament teoria lor, în mod vădit, cade. Pentru că Tatălui i se atribuie nu numai expresia «de la care» (ἐξ αὐτοῦ), ci și expresia «prin care» (δι' οὗ). Dacă aceasta⁶⁰ nu exprimă nimic umilitor, de ce o atribuie Fiului în semn de inferioritate ? Dacă, în mod necesar exprimă (acțiunea de slujire), atunci să ne răspundă : căruia demnitar este slugă Dumnezeuul slavei și Tatăl lui Hristos ? În Ielul acesta, deci, acei (oameni) se anihilează singuri, pe cînd noi sintem tari în ambele cazuri. Căci dacă se adeverește (păreră) că (în textul respectiv) este vorba despre Fiul (atunci), expresia «din care»⁶¹ va trebui atribuită Fiului, și dacă stăruie cineva să raporteze Cuvîntul profetului la Dumnezeu⁶² va trebui să acorde lui Dumnezeu (Tatăl) și expresia «prin care» (δι' οὗ), astfel încît fiecare dintre cele două (expresii) va avea aceeași valoare, pentru că (ambele) sînt raportate în egală măsură, la Dumnezeu, la una și aceeași persoană. Dar să revenim la subiect⁶³. Scriind Efesenilor, apostolul zice : «Credincioși adevărului, în dragoste, să creștem în toate privințele, ca să ajungem la Cel ce este Capul, Hristos. Din El tot trupul, bine încheșat și strîns legat, prin ceea ce dă fiecare încheșetură, își primește creșterea, potrivit cu lucrarea fiecărei părți»⁶⁴. Iar în epistola către Coloseni a zis către cei care cunoșteau pe (Fiul) Unul-Născut : «Cel ce se ține de Hristos, de cel ce este Capul, — din care este tot trupul (Col. 84) hrănit și bine încheșat, cu ajutorul încheșeturilor și legăturilor —, își primește creșterea pe care i-o dă Dumnezeu»⁶⁵. Că Hristos este cap al Bisericii, am aflat din altă parte (de acolo unde) apostolul zice : «Și pe El cap l-a pus Biserica peste toate»⁶⁶ și «din plinătatea lui noi toți am luat»⁶⁷. Domnul însuși zice : «Din al

53. Psalmul XXIII, 3. 54. Ioan, V, 20. 55. Isaia, XL, 12. 56. Romani, XI, 36.

57. Psalmul CXXXI, 15. 58. Psalmul CIII, 27. 59. Psalmul CXLIV, 16.

60. Expresia «ἐξ οὗ» am tradus-o uneori prin expresia «din care», alteori prin expresia «de la care».

62. Aici, ca și în multe alte locuri, întocmai ca și apostolul Pavel, atribuie denumirea de Dumnezeu primei persoane a Sfintei Treimi.

63. Să revenim la expresia «ἐξ».

64. Efesenii, IV, 15—16. 65. Coloseni, II, 19. 66. Efesenii, I, 22. 67. Ioan, I, 16.

Meu va lua și vă va face cunoscut»⁶⁸. Într-un cuvânt, multiple i se vor arăta, celui ce cu rîvnă adună (textele respective), întrebuintările (expresiei) «din care» (ἐξ οὗ). Pentru că și Domnul zice: «Am simțit o putere ieșind din Mine»⁶⁹. De asemenea, am remarcat că în multe locuri (expresia) de la care (ἐξ οὗ) se referă la Duhul Sfînt, «Cel ce seamănă cu Duhul, de la Duhul va secera viață veșnică» (zice Apostolul Pavel)⁷⁰. «Din aceasta cunoaștem că este întru noi, de la Duhul care ni s-a dat»⁷¹, (zice) Ioan. «Cel conceput în ea este de la Duhul Sfînt»⁷² (zice) îngerul. Și Domnul zice: «Cel născut de la Duhul, Duh este»⁷³. Așa stau lucrurile în această chestiune.

Se cuvine să demonstrăm (acum) că Scriptura folosește expresia «prin care» (δι οὗ) în mod egal pentru Tatăl și pentru Fiul și pentru Sfîntul Duh. Pentru (că se folosește în legătură cu) Fiul este de prisos să aducem mărturia, pentru că sînt cunoscute și de ele se face caz de către adversari. Noi însă demonstrăm că (expresia) «prin care» s-a aplicat și Tatălui: «Credincios este Dumnezeu prin care ați fost chemați la părăsirea Fiului Său», zice (Apostolul Pavel)⁷⁴. Același (Apostol zice): «Pavel, prin voia lui Dumnezeu, apostol al lui Iisus Hristos»⁷⁵. «Nu mai ești rob, ci fiu; iar dacă ești fiu, ești și moștenitor prin Dumnezeu»⁷⁶. «După cum Hristos a fost sculat din morți prin slava Tatălui» (așa și noi)⁷⁷. Isaia zice: «Vai vouă, celor ce faceți planuri în ascuns, dar nu după (διὰ) voia Domnului»⁷⁸. (În sprijinul afirmației) că această expresie se atribuie și Duhului, se pot cita multe dovezi. «Nouă, zice (Apostolul Pavel), ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Sfînt»⁷⁹. Și-n altă parte: «Depozitul cel bun păstrează-l prin Duhul Sfînt»⁸⁰. Și iarăși: «Pentru că unuia i se dă prin Duhul darul înțelepciunii»⁸¹.

Aceiași lucruri avem de spus și în legătură cu prepoziția «în» (ἐν), (anume) că Scriptura a folosit-o și cînd s-a referit la Tatăl. De exemplu, în Vechiul Testament: «În Dumnezeu, zice (Psalmistul) vom căpăta putere»⁸²; «Tu ești lauda mea totdeauna»⁸³. Și iarăși: «În numele Tău mă voi bucura»⁸⁴. La Pavel: «În Dumnezeu, zice, care a zidit toate»⁸⁵. «Pavel, Silvan și Timotei, Biserica Tesalonicenilor (Col. 85) în Dumnezeu-Tatăl»⁸⁶; «Dacă (slă) în voia lui Dumnezeu, voi putea veni la voi»⁸⁷; «Laudă-te, zice, în Dumnezeu»⁸⁸. Și cite (altele) pe care nu este ușor nici a le enumăra. Scopul nostru, însă nu este de a face caz de mulțimea mărturiilor (pe care le cunoaștem), ci de a face dovada că observațiile lor nu sînt corecte. Nu vom demonstra, — considerînd ceva cunoscut —, faptul că această expresie se folosește și în legătură cu Fiul și cu Duhul. Socolim, însă, necesar să spunem că pentru un ascultător înțelept este suficientă combaterea spuselor lor din inversarea raționamentului. Anume, dacă expresiile diferite indică o deosebire de esență, — așa cum spun ei — (atunci) identitatea expresiilor trebuie să-i facă să mărturisească acum, cu sfială, că esența este identică. Cuvintele se folosesc unele în locul altora, nu numai cînd se vorbește despre Dumnezeu, ci deseori (în vorbirea curentă), are loc o comunicare reciprocă a sensurilor, cînd o expresie ia locul alteia. De exemplu: Am dobîndit un om «prin» Dumnezeu⁸⁹, zice Adam, ceea ce echivalează cu «de la» Dumnezeu. În alt loc (se spune): «Cîte a poruncit Moise lui Israil «prin» (διὰ)

68. Ioan, XVI, 14.

69. Luca, VIII, 46.

70. Galateni, VI, 47.

71. I Ioan, III, 24.

72. Matei, I, 20.

73. Ioan, III, 6.

74. I Corinteni, I, 9.

75. II Corinteni, I, 1.

76. Galateni, IV, 7.

77. Romani, VI, 4.

78. Isaia, XXIX, 15.

79. I Corinteni, II, 10.

80. II Timotei, I, 14.

81. I Corinteni, XII, 8.

82. Psalmul, CVII, 14.

83. Psalmul LXX, 6.

84. Psalmul LXXXVIII, 17.

85. Efeseni, III, 9.

86. II Tesaloniceni, I, 1.

87. Romani, I, 10.

88. Romani, II, 17.

89. Geneză, IV, 1.

porunca Domnului»⁹⁰. Și altundeva: «Explicarea lor nu se face «prin» (ajutorul) lui Dumnezeu?»⁹¹. Despre vise vorbind Iosif cu cei aflați în temniță cu el, în loc să spună «de la» Dumnezeu, a zis «prin» Dumnezeu. Invers, Pavel folosește propoziția «din» în loc de «prin», când zice: «Născut din femeie»⁹². Că despre femeie se cade a se spune că s-a născut «din» bărbat, iar despre bărbat că (s-a născut) «prin» femeie, acest lucru ni l-a explicat clar în altă parte, în cele ce zice: «După cum femeia este din bărbat, la fel bărbatul este prin femeie»⁹³. Aici însă (Pavel) făcând dovada că expresiile se pot folosi diferit (decît se obișnuiește), corectează, în același timp, în treacăt, greșeala unora care socotesc că trupul Domnului este spiritual. (Vrînd) să arate că trupul purtător de Dumnezeu a fost alcătuit din frămîntătura omenească, a preferat termenul cel mai expresiv (pentru că) expresia «prin femeie» putea să sugereze o naștere aparentă, pe cînd expresia «din femeie» putea să indice suficient părăția firii fiului la firea (mamei). Nu se contrazice; arată numai cît de ușor se substituie prepozițiile unele altora. Prin urmare, cînd și în (cazurile) în care, de obicei, se folosește expresia «prin care» s-a pus expresia «din care», ce rațiune, — pentru ponegrirea dreptei credințe — există, să facem distincție între cuvinte ?

Cap. VI : Răspuns celor ce afirmă că Fiul nu este «cu Tatăl» (μετὰ τοῦ πατρὸς) ci «după Tatăl» (μετὰ τοῦν πατέρα). În același timp (se expun dovezile în favoarea) egalității de cinste.

Nici la scuza că din neștiință (zic acestea) nu pot să recurgă (dacă se are în vedere) cu cît meșteșug și cîtă răutate susțin discuția, Ei se mînie, vădit, împotriva noastră, pentru că preamărim pe (Fiul) Unul-Născut împreună cu Tatăl și pe Duhul Sfînt nu-l separăm de Fiul. De aceea ne numesc introducători de credințe noi, inovatori, inventatori de cuvinte și cite nume din cele dezonorante nu ne dau? Sîntem atît de departe de a ne supăra de injuriile lor, încît dacă nu ne-ar aduce mîhnire și neîncetată durere vătămarea pe care și-o provoacă, aș zice că le datorăm mulțumire pentru ocară, ca unora care ne aduc fericirea. «Pentru că, zice (Mîntuitorul), fericiri veți fi cînd vă vor ocări din cauza mea»⁹⁴. (Problemele) pentru care se tulbură sînt acestea: Fiul, zic ei, nu (trebuie cinstit) «cu Tatăl», ci «după Tatăl»; Tatălui i se cuvine mărire «prin» el (adică prin Fiul) și nu «cu» el. Pentru că, pe cînd expresia «cu el» exprimă egalitatea de cinste, expresia, «prin care» sugerează (ideea) de slujire. Nici Duhul, zic ei, nu trebuie pus (pe aceeași treaptă) cu Tatăl și cu Fiul, ci sub Fiul și sub Tatăl, nu pe același plan ci subordonat, nici connumărat, ci subnumărat. Cu astfel de cuvinte strică simplitatea și naturalețea credinței. Prin urmare, ce scuza pot să aibă, (invocînd) necunoștința cei care prin indiscreția lor, nu lasă nici pe alții în «necunoștință» ?

Noi, mai întîi, le vom pune această întrebare: în ce sens zic ei că Fiul este «după» Tatăl? datorită faptului că este posterior în timp sau datorită locului (pe care îl ocupă), sau datorită cinstei (care i se dă)? În privința timpului (socotim) că nimeni nu este atît de fără minte, încît să spună că făcătorul veacurilor este al doilea (în timp), pentru că nici o perioadă de timp nu se intercalează în legătura firească a Fiului cu Tatăl. Dar nici după mintea oamenilor nu se poate spune că Fiul este posterior Tatălui; nu numai pentru că sînt concepuți totdeauna împreună, ci și,

90. Levitic, VIII, 21.

91. Geneză, XL, 8.

92. Galateni, IV, 4.

93. I Corinteni, XI, 12.

94. Matei, V, 11.

pentru că cronologic se zice «al doilea» acele (fapte), care sînt mai apropiate de prezent și invers, se zic «primele» acelea care sînt mai îndepărtate de prezent. De exemplu, cele întîmplătoare pe timpul lui Noe sînt anterioare celor întîmplătoare în Sodoma, pentru că sînt mai îndepărtate de prezent, și acestea (cele întîmplătoare în Sodoma), sînt posterioare aceluia (din vremea lui Noe), pentru că par, cumva, să se apropie mai mult de prezent. (Col. 89). Or, a măsura cineva existența vieții care este mai presus de orice timp și de toate veacurile, cu distanța raportată la prezent, nu denotă lipsă de evlavie și o mare lipsă de cugetare? În felul în care se spune despre lucrurile făcute și stricătioase, în același fel (a spune) că Dumnezeu-Tatăl este superior lui Dumnezeu-Fiul, cel existent înainte de veci (nu denotă lipsă de cugetare)? O atare superioritate a Tatălui este de neconceput și pentru motivul că nici o minte nu poate merge mai departe de nașterea Domnului, pentru că Ioan (referindu-se la aceasta) a limitat mintea noastră la două noțiuni, atunci cînd a zis: «La început a fost Cuvîntul»⁹⁵. Mintea nu poate să meargă mai departe de noțiunea «a fost» iar închipuirea nu poate să treacă de (noțiunea) «început». Pentru că, oricît de sus te vei lansa cu mintea, nu vei trece de noțiunea «a fost». Și oricît te-ai lîrța să concepi existența din veșnicie a Fiului, nu vei putea să treci de «început». În felul acesta, deci, este lucru cucernic a gîndi că Fiul este deodată cu Tatăl.

Dacă ei înțeleg o coborîre a Fiului față de Tatăl în sens local, așa încît Tatăl să stea deasupra și în continuare în jos, să fie împins Fiul, să mărturisească acest lucru și noi vom tăcea; că acest lucru este absurd se va vedea de la sine. Aceștia care nu atribuie Tatălui (calitatea) de a fi peste tot, — pe cînd după socotința celor ce cugetă sănătos, Dumnezeu umele toate — nu sînt consecvenți în raționamentele lor, nici în acord cu profetul care zice: «Dacă mă voi sui în ceruri, Tu ești acolo; dacă mă voi coborî în iad, Tu de față ești»⁹⁶, nu-și amintesc cei care atribuie separat Tatălui și Fiului (locul) de sus și de jos. Eu voi înceta a combate neștiința aceluia care atribuie un loc (în spațiu) celor netrupești; războiul și împotrivirea atît de nerușinată pe care o fac Scripturilor le vor fi, însă, temperate de textele: «Șezi de-a dreapta mea»⁹⁷ și «a stat de-a dreapta măreției lui Dumnezeu»⁹⁸. De-a dreapta nu indică un loc de jos (după cum zic ei), ci un raport de egalitate; și întrucît «dreapta» nu trebuie luată în sens corporal (pentru că astfel ar trebui să existe la Dumnezeu și o «stîngă», prin cuvinte care exprimă cinstea de a fi așezat lingă cineva, Scriptura reprezintă marea cinste (de care se bucură), Fiul. Le rămîne, așadar, să susțină că prin această expresie (col. 92) se indică o demnitate de ordin inferior. Să afle, deci, că «Hristos este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu»⁹⁹, că este «chipul lui Dumnezeu celui nevăzut»¹⁰⁰ și că «pe acesta l-a pecetluit Dumnezeu-Tatăl»¹⁰¹, imprimînd în el toată ființa Sa. (Ce trebuie), așadar, să spunem: că aceste mărturii, și cîte altele se află răspîndite prin Sfînta Scriptură, sînt umilitoare sau că, asemenea unor proclamații, fac cunoscute splendoarea Fiului unic și egalitatea slavei Sale cu a Tatălui? Să audă și pe Domnul însuși care prezintă clar slava Sa egală cu slava Tatălui, atunci cînd zice: «Cel care Mine a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl»¹⁰². Și acestea: «Cînd Fiul va veni întru slava Tatălui»¹⁰³; «Pentru ca să cinstească pe Fiul, după cum cinstească pe Tatăl»¹⁰⁴; «Am contemplat slava Sa, ca pe slava Fiului

95. Ioan, I, 1.

96. Psalmul CXXXVIII, 8.

97. Psalmul, CIX, 1.

98. Evrei, I, 3.

99. I Corinteni, I, 24.

100. Coloseni, I, 15.

101. Ioan, VI, 27.

102. Ioan, XIV, 9.

103. Marcu, VIII, 38.

104. Ioan, V, 23.

unic al Tatălui»¹⁰⁵; «Dumnezeu, Unul-Născut, care este în sînul Tatălui»¹⁰⁶. Neluînd în seamă nimic dintre acestea îi dau Fiului locul hărăzit dușmanilor. Pentru că sînul părintesc este scaunul care se cuvine Fiului; pe cînd locul de sub picioare revine celor care trebuie să se smerească. Pentru că avem să ne ocupăm și de alte (aspecte) am adus mărturii numai în treacăt; tu, însă, culegînd pe îndelete dovezile, poți să cunoști bine înălțimea slavei și puterea nemăsurată a Fiului. Totuși, nici aceste (mărturii) nu sînt fără importanță pentru un ascultător înțelept, numai dacă nu înțelege «dreapta» și «sînul» în sens inferior și trupesc, încît să limiteze pe Dumnezeu la un loc și să-i atribuie formă, chip și poziție corporală (însușiri) care îndepărtează foarte mult de noțiunea: (ființă) simplă, infinită și necorporală. De altfel, această interpretare inferioară ar afecta pe Fiul în mod egal ca și pe Tatăl. Cel ce dă o atare interpretare nu micșorează numai cîntea (dată) Fiului ci, pe deasupra atrage asupra-și condamnarea pentru blasfemie împotriva lui Dumnezeu. Pentru că toate cîte ar îndrăzni (să spună) despre Fiul, se atribuie în mod necesar, Tatălui. Cel care, pentru a pune mai presus pe Tatăl, îi atribuie un loc mai sus, iar despre Fiul zice că stă mai jos, acesta consecvent raționamentului său, va accepta (pentru ambele persoane) caracteristicile corporale care urmează (de aici). Acestea sînt închipuiri de bețivi și de nebuni. Corect este, însă, ca pe cel unit (cu Tatăl) după fire, slavă și vrednicie, să-l adore și să-l slăvească împreună cu Tatăl, cei care au fost învățați de el că (col. 93): «Cel ce nu cinstește pe Fiul, nu cinstește pe Tatăl»¹⁰⁷. Pentru că ce am putea zice? Ce justificare vom avea în vremea înfricoșatului și a toată lumea județ comun, dacă pe cînd Domnul promite clar că va veni întru slava Tatălui¹⁰⁸, pe cînd Ștefan (afirma că) l-a văzut pe Iisus stînd de-a dreapta lui Dumnezeu¹⁰⁹, pe cînd Pavel, mărturisind în Duh despre Hristos zice că se află de-a dreapta lui Dumnezeu¹¹⁰, pe cînd Tatăl zice: «Șezi de-a dreapta Mea»¹¹¹, iar Duhul dă mărturie că a stat de-a dreapta majestății lui Dumnezeu¹¹², noi, pe cel de aceeași cinste și de același tron (cu Tatăl) îl coborîm din raportul de egalitate (la un rang inferior?). Pentru că, socotesc, că faptul de a sta sugerează neschimbabilitatea firii. De aceea și Baruh, referindu-se la neschimbabilitatea vieții lui Dumnezeu, a zis: «Tu rămîi în veac iar noi pierim în veac»¹¹³. Iar locul din dreapta indică egalitatea de vrednicie. Prin urmare, nu este nesăbuit faptul de a lipsi pe Fiul de părăția laudei, ca și cînd s-ar cuveni să fie așezat într-un loc de mai mică cinste?

**Cap. VII : Către cei care afirmă că nu se cade să se spună despre Fiul
«cu care» (μετ'οὗ) ci «prin care» (δι'οὗ)**

A folosi expresia «cu care», zic ei, este ceva cu totul străin și neobișnuit, pe cînd expresia «prin care» este foarte obișnuită în textul Scripturii și des folosită de către frați. Deci, ce (vom răspunde) acestor (afirmații)? Că fericite sînt urechile care nu v-au auzit și inimile care s-au păstrat nerănite de cuvintele voastre. Vouă însă, celor care iubiți pe Hristos, vă spun că Biserica cunoaște ambele expresii și că la niciuna dintre ele nu renunță pentru motivul că nu contrazice una pe cealaltă. Cînd contemplăm mărirea și strălucirea demnității (Fiului cel) Unuia-Născut, zicem că slava sa este «cu» Tatăl; cînd avem în vedere bunurile pe care ni le-a dat sau adu-

105. Ioan, I, 14.

106. Ioan, I, 18.

107. Ioan, V, 23.

108. Matei, XVI, 27.

109. Faptele Apostolilor, VII, 55.

110. Romani, VIII, 34.

111. Psalmul CIX, 1.

112. Evrei, VIII, 1.

113. Baruh, III, 5.

cerea (noastră) la Dumnezeu și familiaritatea cu el, mărturisim că acest har s-a făcut lucrător în noi «prin el» și «în el», în Hristos. Astfel, pe când expresia «cu care» este proprie celor ce aduc laudă, expresia «prin care» este nimerită pentru cei care mulțumesc. Este minciună și acea (afirmație) că expresia «cu care» nu este folosită de cei de bună credință pentru că (toți) aceia, de la sat sau oraș, care pentru statornicia moravurilor au preferat noutății mărturia antichității și au păstrat nealterată tradiția părinților, se folosesc de această expresie. Însă aceștia, care s-au săturat de cele obișnuite, care se ridică împotriva celor vechi ca (împotriva unor lucruri) învechite, aceștia sînt cei care acceptă inovațiile, după (Col. 96) cum în materie de îmbrăcăminte, iubitorii de găteți preferă totdeauna îmbrăcăminte excentrică celei obișnuite. Poți, așadar, să vezi că (mulți dintre) săteni încă și acum (folosesc) expresia în sensul vechi, pe când la acești comediași, dibaci în luptele de cuvinte, vorbele poartă stigmatul noii înțelepciuni¹¹⁴. (În ceea ce ne privește), ceea ce spunem părinții noștri, spunem și noi (anume) că slava este comună Tatălui și Fiului și de aceea aducem mărire Tatălui «cu Fiul». Desigur nu socotim suficient faptul (că acest adevăr așa a fost formulat) de tradiția părinților ci pentru că și aceia au luat drept ghid sensul scripturii, scoțînd principiile din mărturiile scripturistice pe care vi le-am expus puțin mai înainte. Pentru că strălucirea (slavei) este concepută împreună cu slava, imaginea cu prototipul și Fiul totdeauna cu Tatăl. Nici perindarea numelor, nici măcar firea lucrurilor, nu admite depărtarea.

Cap. VIII : În cite sensuri (se folosește) expresia «prin care» (δι' οὗ) și cînd trebuie preferată expresia «cu care» (μετ' οὗ). În același timp se explică în ce sens Fiul «primește poruncă și în ce sens, este trimis»

Prin urmare, cînd Apostolul mulțumește lui Dumnezeu «prin» Iisus Hristos¹¹⁵ și zice că «prin el» a primit harul și apostolia de a aduce la ascultarea credinței toate neamurile sau (atunci cînd zice) că «prin el» am fost introduși în această (stare de) har în care ne aflăm și de care sîntem mîndri¹¹⁶, prezintă binefacerile (lui Hristos) față de noi, care odată ne transmite bunuri de la Tatăl, altădată ne conduce el însuși la Tatăl. Cînd spune : «prin care am primit harul și apostolia»¹¹⁷ (Apostolul) arată de unde vine distribuirea bunurilor, iar cînd spune : «prin care am fost introduși»¹¹⁸, arată că ridicarea la Dumnezeu și familiaritatea (cu el) s-a făcut prin Hristos. Oare, mărturisirea că harul s-a făcut lucrător în noi prin el echivalează cu o împușinare a slavei (lui Hristos)? Oare nu este mai corect să spunem că enumerarea binefacerilor este un motiv de laudă? De aceea, am găsit că Scriptura nu ne vorbește despre Domnul (numindu-l) cu un singur nume, nici numai cu acele nume care vorbesc despre dumnezeirea și mărirea Sa.

Uneori, referindu-se la (însușirile) caracteristice firii Sale (dumnezeiești), zice că numele Fiului este mai presus de orice nume¹¹⁹, că este Fiu adevărat, Dumnezeu Unul-Născut, puterea lui Dumnezeu, Înțelepciunea și Cuvîntul. Alteori, avînd în vedere multiplele forme (sub care ne-a dăruit) harul, — (har) pe care-l dăruiește în bunătatea și înțelepciunea Sa, celor care i-l cer —, (Scriptura) îl numește cu foarte multe alte nume.

114. Se referă la cugetarea eretică.

115. Romani, I, 18.

116. Romani, V, 2.

117. Romani, I, 5.

118. Romani, V, 2.

119. Filipeni, II, 9

(Col. 97) Când îl numește păstor, împărat și doctor; când mire, cale, poartă, izvor, pline, secure și piatră. Aceste (nume) nu se referă la firea Sa ci, după cum am zis, la multiplele haruri, pe care, din îndurare față de creaturile Sale, le acordă, celor care i le cer, pentru felurite trebuințe. Pe de o parte, pe cei care au recurs la ocrotirea Lui și au reușit, suportând prigoane, să transmită (credința) îi numește oi și se consideră păstorul lor, — al acestora care ascultă glasul Său și nu iau în seamă învățăturile străine «Pentru că, zice, oile Mele ascultă glasul Meu»¹²⁰. Pe de altă parte, El este rege al celor care deja s-au ridicat (la cer) și au nevoie de ocrotire legitimă. Este (numit) poartă, pentru că prin dreptarul poruncilor Sale conduce la fapte importante și pentru că oferă adăpost sigur celor ce caută, prin credință în el, bunul cunoașterii». De aceea, spune: «Dacă intră cineva prin Mine (acela) va intra și va ieși și și pășune va afla»¹²¹. Este numit piatră¹²², pentru că El este pentru credincioși o fortăreață puternică, de nezdruncinat și mai puternică decât orice zid. De aceea, expresia «prin el» este preferabilă și semnificativă atunci când se vorbește (despre Hristos) ca poartă sau cale. Ca Dumnezeu și ca Fiul, are slava «cu Tatăl» (μετὰ πατρός) și «împreună cu Tatăl» (σὺν πατρί), «Pentru că în numele lui Iisus se va pleca tot genunchiul, al celor cerești și al celor de pe pământ și orice limbă va mărturisi că Iisus Hristos este Domn întru slava lui Dumnezeu-Tatăl»¹²³. De aceea folosim ambele expresii (μετ' οὗ și δι' οὗ); printr-una făcând cunoscută demnitatea Sa, printr-alta, harul Său (dat) nouă.

Dat fiind că prin intermediul Său (vine) tot ajutorul sufletelor, pentru fiecare solicitare s-a găsit și o denumire specială. Când sufletul curat, asemenea unei fecioare caste, fără pată nici zălbicitură, i se încredințează, este numit mire. Când primește (același suflet) vătămat de rănilor viclene ale diavolului, și-l vindecă de boala grea a păcatului, este numit doctor. Oare astfel de solicitare față de noi (trebuie) să ne ducă cu mintea la ceva care umilește? (Col. 100). Sau, din contră (trebuie să) provoace admirație pentru puterea cea mare și-n același timp pentru dragostea de oameni (arătată de) Mîntuitorul, care a acceptat să se facă părtaș al slăbiciunilor noastre¹²⁴ și a putut să coboare (și să ia asupra-și) slăbiciunile noastre. Pentru că cerul, pămîntul, imensitatea mărilor, vietățile marine și de pe uscat, plantele și astrele, aerul, anotimpurile și frumusețea Universului, nu vădesc alt de mult puterea nemăsurată a lui Dumnezeu cît faptul că Dumnezeu cel necuprins a putut, prin intermediul trupului să înfrunte moartea fără pătimire pentru a ne dărui nepătimirea. Și cînd Apostolul zice că: «în toate acestea noi biruim cu ajutorul celui care ne-a iubit»¹²⁵, cu această expresie nu face aluzie la vreo slujire scoboritoare (a Fiului), ci la ajutorul pe care îl dă în virtutea puterii sale. El, legînd pe cel puternic (pe diavol), i-a smuls instrumentele¹²⁶ (adică) pe noi, de care se folosea în orice faptă rea și ne-a făcut instrumente plăcute Stăpînului, gata prin voința noastră liberă¹²⁷, pentru orice faptă bună. Prin El am fost conduși la Tatăl, am fost mutați din împărăția întunericului în locul revenit sfinților (în împărăția) luminii¹²⁸. Prin urmare, să nu socotim Iconomia¹²⁹ Fiului ca pe o slujire forțată, urmare a situației lui de su-

120. Ioan, X, 27.

121. Ioan, X, 9.

122. I Corinteni, X, 4.

123. Filipeni, II, 10—11.

124. Tit, III, 4; Evrei, IV, 15.

125. Romani, VIII, 37.

126. Matei, XII, 29.

127. τοῦ ἐφ' ἡμῖν, expresie stoică prin care se desemna libertatea voinței. Vezi și Pruche, op. cit., p. 138.

128. Coloseni, I, 12.

129. Prin Οἰκονομία Părinții din sec. IV desemnau întruparea Mîntuitorului.

pus, ci ca pe o voită purtare de grijă față de creatura sa, inspirată de bunătate și milostivire, conformă voinței lui Dumnezeu-Tatăl. Numai așa ne putem considera drept credincioși (în măsura în care) vedem reflectându-se, în toate cele făcute, puterea desăvârșită a Fiului și nu separăm niciodată (voința Sa) de voința Tatălui. La fel, când Domnul este numit «cale», să nu luăm acest cuvânt în sensul obișnuit, ci să ne ridicăm cu mintea la un sens mai înalt. Pentru că prin cuvântul «cale» (#rebuie) să înțelegem progresul către desăvârșire (progres) care se realizează continuu și ordonat, prin săvârșirea faptelor dreptății și prin iluminarea (venită) din cunoaștere. În acest proces, dorim continuu pe cele ce ne stau înainte și tindem¹³⁰ către cele care ne lipsesc, pînă cînd vom ajunge la sfîrșitul fericit, la cunoașterea lui Dumnezeu, pe care Domnul o dăruiește celor care au crezut în el. Într-adevăr, Domnul nostru este calea cea bună, cea fără bifurcări rătăcitoare, cea care duce la ceea ce prin excelență este bun, la Tatăl. «Pentru că, zice, nimeni nu vine la Tatăl, decît numai prin Mine»¹³¹. Acesta, deci, este urcușul nostru către Dumnezeu prin Fiul.

În continuare, vom arăta ce fel de bunuri ne vin de la Tatăl, prin ajutorul Fiului. Pentru că firea întregă, atît cea văzută cît și cea nevăzută (Col. 101) întrucît este creată, are nevoie de ajutorul divin pentru a subzista. Cuvîntul creator, Dumnezeu Unul-Născut acordă ajutorul Său fiecăruia după nevoile sale și dă daruri care, datorită diversității celor miluiți, sînt multe și de multe feluri. Pe cei care se află în întunericul necunoștinței îi luminează, de aceea este lumina cea adevărată. Judecă, și după valoarea faptelor, acordă (fiecăruia) răsplată cuvenită de aceea este judecător drept. «Pentru că Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului»¹³². Ridică din cădere pe cei care de la un înalt grad de viață morală au alunecat în păcat, de aceea este înviere¹³³. Acționează în baza buneii sale voințe și face totul prin (simpla) atingere a puterii sale. Păstorește, luminează, hrănește, conduce, vindecă, înviază. Aduce la existență pe cele care nu există, iar pe cele create le conservă. Astfel, bunurile lui Dumnezeu ajung la noi prin Fiul, care împlinește cele de care are trebuință fiecare, cu o iușeală mai mare decît se poate spune. Pentru că nici fulgerele, nici propagarea luminii în aer, nici clipirile precipitate ale ochilor, nici mișcărilor cugetului nostru nu sînt atît de iuși (ca lucrarea Fiului). Fiecare dintre acestea sînt întrecute în repeziciune de lucrarea divină, mai mult decît sînt întrecute în mișcare cele mai greoaie animale — n-aș spune de păsări, de vînturi sau de mișcarea astrelor — ci de însuși gîndul nostru. Pentru că, de ce durată de timp poate avea nevoie Cel ce pe toate le ține cu puterea Sa?¹³⁴ Cel care nu lucrează în felul celor trupești nici nu are nevoie, pentru a crea, de muncă manuală, iar cele create îl urmează fără șovăire? După cum spune Iudit: «Tu ai gîndit și toate cîte ai gîndit și s-au înlășțat»¹³⁵. Dar, pentru ca, datorită grandoarei celor săvîrșite, să nu fim tentați a crede că Domnul este fără principiu¹³⁶, ce zice cel ce este viață prin excelență? «Eu trăiesc prin Tatăl»¹³⁷. (Ce zice) cel ce este puterea lui Dumnezeu? «Fiul nu poate să facă nimic de la Sine»¹³⁸. (Ce zice) cel ce este însăși înțelepciunea? «Pentru că am primit ce trebuie să spun și să vorbesc»¹³⁹. Prin toate acestea ne conduce la cunoașterea Tatălui și îi atribuie faptele minunate, pentru ca prin El să cunoaștem pe Tatăl. Tatăl nu trebuie considerat (ca atare, pornind) de la o deosebire

130. Filipeni, III, 14.

131. Ioan, XIV, 6.

132. Ioan, V, 22.

133. Ioan, XI, 25.

134. «Cu cuvîntul puterii sale» (Evrei, I, 3).

135. Iudit, IX, 5-6.

136. ἄναρχος. Principiul Fiului este Tatăl.

137. Ioan, VI, 57.

138. Ioan, V, 19.

139. Ioan, XII, 49.

a lucrărilor, de la faptul că ar vădi o lucrare proprie și distinctă de a Fiului («Pentru că toate câte vede pe Tatăl făcînd, face și Fiul») ¹⁴⁰, ci (este considerat Tatăl și) culege admirația pentru strălucirea celor săvîrșite (Col. 104), fiind lăudat și slăvit de cei care îl cunosc ca Tatăl al Domnului nostru Iisus Hristos, — prin care și pentru care toate s-au făcut ¹⁴¹, în virtutea slavei adusă lui de (Fiul) Unul-Născut. De aceea, Domnul zice: «Toate ale Mele ale Tale sînt» pentru a face din Tatăl principiul celor create. «Și ale Tale, ale Mele sînt» ¹⁴², (pentru a arăta) că mobilul creației îi este inspirat de El, că nu are nevoie de ajutor pentru a săvîrși ceva, nici că i se încredințează aparte împlinirea fiecărei lucrări. Pentru că un atare (rol) este (rolul) sclavului și nu cadrează deloc cu demnitatea divină. Încărcat de bunătățile părintești, Cuvîntul reflectînd strălucirea Tatălui, toate le face asemenea celui care l-a născut. Dacă după esență este întru totul asemenea (Tatălui), întru totul asemenea trebuie să fie și în privința puterii. Persoanele a căror putere este egală, de bună seamă egală le este și lucrarea. Pentru că Hristos, «este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu» ¹⁴³. Astfel (zicînd): toate prin El s-au făcut și toate prin El și pentru El s-au zidit ¹⁴⁴ (credem că), pe cînd săvîrșește ceva El nu are rolul unui instrument nici pe cel al unui supus ci că împlinește, în mod constructiv, voia Tatălui.

Deci, cînd zice: «Eu n-am vorbit de la Mine însumi» și «Eu vorbesc așa cum Mi-a spus Tatăl» ¹⁴⁵, «Cuvîntul pe care îl auziți nu este al Meu ci al celui ce M-a trimis» ¹⁴⁶ și în altă parte: «Eu fac așa cum Mi-a poruncit Tatăl» ¹⁴⁷, nu se folosește de aceste expresii pentru că ar fi lipsit de libertate sau inițiativă, ci pentru a arăta că voința Sa este totdeauna aceeași cu a Tatălui. Prin urmare, să nu luăm așa-zisa poruncă drept un ordin emis verbal, ordin prin care se pune în vedere Fiului, ca unui supus, ceea ce trebuie să facă, ci să înțelegem (acest cuvînt) într-un mod vrednic de Dumnezeu, anume ca transmiterea voinței care atemporal pornește din Tatăl și trece în Fiul, asemenea înfățișării unui chip în oglindă. «Pentru că Tatăl iubește pe Fiul și îi arată lui toate» ¹⁴⁸. Încît, toate câte sînt ale Tatălui sînt ale Fiului, nu printr-o posedare progresivă, ci deodată Fiul avîndu-le. Pentru că, printre oameni, este posibil ca acel care și-a însușit o meserie și o stăpînește bine printr-o practică îndelungată, să nu poată efectua ceva singur, aplicînd principiile științei pe care le posedă, trebuie ca (Fiul care este) înțelepciunea lui Dumnezeu, creatorul a toată zidirea, cel pururea desăvîrșit învățat fără a fi instruit, puterea lui Dumnezeu, în care sînt ascunse toate comorile înțelepciunii și ale cunoașterii ¹⁴⁹ să aibă nevoie de supraveghere la fiecare lucrare, supraveghetor care trebuie să-i definească felul și măsura acțiunilor? De bună seamă, în zădărnicia cugetelor tale, tu vei deschide și (Col. 105) școala și pe unul îl vei face să stea în locul dascălului, iar pe altul să stea în locul ucenicului neexperimental, care încet-încet, prin acumularea de învățături devine înțelept și se desăvîrșește. (Pornind) de-aici, dacă vrei să fii consecvent în raționamentele tale vei găsi că Fiul învață totdeauna și că niciodată nu poate să ajungă la desăvîrșire, dat fiind că înțelepciunea Tatălui este infinită, iar la capătul infinitului nu se poate ajunge. Încît, cel ce nu socotește că Fiul are toate calitățile de la început, niciodată nu va socoti că Fiul va ajunge la desăvîrșire. Mă rușinez de josnicia gîndurilor la care am ajuns, urmînd acest raționament. Deci să revenim la ideile mai înalte ale discursului.

140. Ioan, V, 19.

141. Evrei, II, 10.

142. Ioan, XVII, 10.

143. I Corinteni, I, 24.

144. Ioan, I, 3; Coloseni, I, 16.

145. Ioan, XII, 50.

146. Ioan, XIV, 24.

147. Ioan, XIV, 31.

148. Ioan, V, 20.

149. Coloseni, II, 3.

«Cel care M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl»¹⁵⁰; desigur, (n-a văzut) figura nici forma (Tatălui), pentru că natura divină este mai presus de orice compoziție; a văzut însă bunătatea voinței care, întrucît se află în esență, este asemenea și egală cu aceasta, mai mult chiar, este considerată identică în Tatăl și în Fiul. Deci, ce înseamnă: «S-a făcut ascultător»?¹⁵¹ și «s-a dat pe Sine pentru toți»?¹⁵². (Vrea să spună) că lucrarea mîntuitoare pornește de la Tatăl și se realizează prin Fiul. Ascultă și acestea: «Hristos ne-a răscumpărat din blestemul legii»¹⁵³ și că: «Încă păcătoși fiind noi, Hristos a murit pentru noi»¹⁵⁴. Ia bine aminte la cuvintele Domnului: pe cînd ne instruește în legătură cu Tatăl se folosește de termeni care inspiră suveranitatea, ca atunci cînd zice: «Vreau, curățește-te»¹⁵⁵ și: «Taci, închide-ți gura»¹⁵⁶, «Eu însă vă zic vouă»¹⁵⁷, «demon mul și surd, Eu îți poruncesc»¹⁵⁸ și cîte altele asemenea acestora. Pentru ca prin acestea să cunoaștem pe Stăpînul și pe creatorul nostru, iar prin acelea să aflăm pe tatăl Stăpînului și creatorului nostru. Astfel, de pretutindeni se adevărește cuvîntul că, faptul de a crea Tatăl prin intermediul Fiului, nu face imperfectă lucrarea creatoare a Tatălui nici nu micșorează (valoarea) lucrării Fiului; (prin acest cuvînt) se demonstrează unitatea voinței (lor). Prin urmare, expresia «prin care» ne vorbește despre cauza primară și nu (este folosită) pentru desconsiderarea cauzei creatoare.

Traducere și prezentare de
Pr. Prof. Constantin CORNÎȚESCU

(Va urma)

SENSUL DUHOVNICESC AL ÎNTELEGERII SCRIPTURII ÎN CONCEPȚIA TEOLOGICĂ A SFÎNTULUI VASILE CEL MARE

Sfînta Scriptură, cuvînt al lui Dumnezeu

De la început și pînă la sfîrșit, Biblia este «puterea vie a lui Dumnezeu» (Rom. I, 16). Mai mult decît o mărturisire despre Dumnezeu și despre descoperirea lui în lume, în Sfînta Scriptură îl aflăm pe Iisus Hristos, îl aflăm pe Dumnezeu-Omul, căci citind paginile ei auzim însuși glasul Domnului. În unanimitate, Sfinții Părinți susțin că Scriptura este cuvîntul lui Dumnezeu.

Într-un fel propriu gîndirii sale, Sfîntul Vasile cel Mare, primul dintre «Cei trei mari dascăli ai lumii creștine și ierarhi», care a apărut adevărul creștin într-o vreme de mari frămîntări religioase, exprimă această idee privitoare la Scriptură, spunînd că «harul lui Dumnezeu răsună în ea»¹. După cum în Iisus Hristos, desăvîrșita descoperire a Tatălui ceresc, îl vedem pe Dumnezeu, în Sfînta Scriptură, cartea vieții și a nemuririi, auzim apelul pe care același Dumnezeu ni-l adresează inimii și conștiinței noastre.

Felul în care Sfînta Scriptură conține și exprimă cuvîntul lui Dumnezeu ne este lămurit de către Sfîntul Vasile cel Mare prin concepția pe care o are despre Biblie ca operă divin-umană. Scrierile sfînte îl au pe Dumnezeu ca autor. Ele însă nu s-au putut scrie de la sine, de aceea Dumnezeu s-a folosit de oameni ca de niște organe

150. Ioan, XIV, 19.

151. Filipeni, II, 8.

152. Romani, VIII, 32.

153. Galateni, III, 13.

154. Romani, V, 8.

155. Matei, VIII, 3.

156. Marcu, IV, 39.

157. Matei, V, 22.

158. Marcu, IX, 25.

1. Sf. Vasile cel Mare, *Comentar la Psalmi*, ed. II, trad. de Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, București, 1945, p. 31.

ale voinței Sale². În ce măsură Biblia este divină și în ce măsură este omenească, este o problemă care se pune în diferite chipuri. Una din acestea privește inspirația biblică. Călăuziți de către Sfântul Duh, care le-a întărit puterile și i-a păzit de erori, scriitorii inspirați s-au învrednicit de primirea descoperirilor dumnezeiești, pe care ei le transmit, într-o formă scrisă, peste veacuri, celor ce sînt destinați să le cunoască. Dar Sfântul Vasile este preocupat nu numai să sublinieze caracterul inspirat al Scripturii, ci și să pună în lumină conținutul ei revelațional, pentru a arăta că e vorba de o lucrare divină. Fiind glasul lui Dumnezeu adresat omului credincios, Biblia are o valoare religioasă absolută. «Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și folositoare» afirmă Sfântul Vasile, urmînd celor zise mai înainte de către Sfântul Apostol Pavel (cf. II Tim. II, 16). El însă întregeste imediat această idee cu îndemnul de a se vedea în Scriptură un tezaur de lucruri nemuritoare, de remedii mîntuitoare. «Ea a fost scrisă de Duhul Sfînt pentru ca oamenii să găsească în ea, tocmai ca într-un spital sufletesc la care pot să vină cu toții, doctoria potrivită cu boala fiecăruia»³.

În Biblie aflăm povestiri despre neamuri și popoare, diferite documente istorice, colecții de legi, predici și poezii, un număr mare de epistole și alte scrieri mai deosebite. Dacă am ține seama doar de caracterul istoric, filologic sau estetic al Scripturii nu am mai putea spune despre ea că este cuvîntul lui Dumnezeu. Numai prin însuflarea divină și prin comunicarea din partea lui Dumnezeu a unor conținuturi supranaturale, Biblia închide în sinul ei cuvîntul vieții veșnice. Tainele acestei vieți sînt descoperite însă de către scriitorul inspirat ca subiect uman. Vorbînd în numele profetului, care se află în legătură directă cu Dumnezeu, Sfîntul Vasile ridică vîlul de pe sensul duhovnicesc pe care îl au, în ultimă analiză, conținuturile revelației divine: «Cele ce vă învăț Eu, sînt de la Duhul. Eu vă vestesc numai pe acestea, nespunîndu-vă nimic de la Mine, nimic omenesc. Căci, deoarece m-am făcut loc de sălășluire a gîndurilor Duhului, care ne trimite nouă în stîină înțelepciunea lui Dumnezeu, vă deschid vouă și vă fac lămurit gîndul acesta»⁴. Lămurirea la care se referă Sfîntul Vasile privește, mai întîi, actul inspirației, al cărui specific e afirmat cu deplină claritate. Inspirația este înțiruirea liberă și pozitivă, imediată și supranaturală a Sfîntului Duh asupra subiectului uman, în vederea cunoașterii, primirii și transmiterii fără nici o eroare către semenii, în scrierea pe care o alcătuieste, a adevărului descoperit. Sălășluind în mintea aghiografilor și trecînd prin graiurile lor, cuvîntul lui Dumnezeu dobîndește, astfel asemănarea cuvintelor omenești. Dar Sfîntul Vasile cel Mare vrea să evidențieze și un plus de cunoaștere pe care scriitorul biblic îl capătă în momentul inspirației, venindu-i direct de la Dumnezeu și care ne face să vedem că sufletul textului sacru este format de către «gîndurile Duhului» și de către «înțelepciunea lui Dumnezeu». Revelația nu e atît de mult o poruncă, o idee sau o lege dată oamenilor în numele lui Dumnezeu, cît este un act divin care traduce conceptual o realitate spirituală. În prezența Duhului, adevărul religios nu e o simplă învățătură, ci e putere și viață. De aceea, pe lîngă sporul de iluminare de care se bucură și prin care are acces la cunoașterea lui Dumnezeu, subiectul uman se împărtășește de înțelegerea sensurilor divine ale comunicării revelaționale. Fără această înțelegere, adevărul revelat nu este altceva decît un simplu rod al unui ajutor intern pe care Dumnezeu îl acordă scriitorului biblic.

2. *Ibidem*, p. 264 și 287.

3. *Ibidem*, p. 287; Cf. Basile de Césarée, *Traité de Saint-Esprit*, introd., trad. et notes de Benoit Pruche, «Sources chrétiennes», Paris, 1947, p. 130; P.G., XXXII, 96 A.

4. *Comentar*, p. 287.

Cu intenția de a pune în lumină latura divină a Sfintei Scripturi, scriitorii bisericești aparținători școlii exegetice alexandrine, care au trăit înaintea Sfântului Vasile, se străduiau să accentueze cât mai mult cu putință elementele ei veșnice, spirituale, în dauna celor istorice și umane. Astfel ei susțineau că în Biblie tot ce se leagă de realitățile omenești nu poate fi decât un lucru vremelnic, local și particular, adică ceva care intră în ordinea «literiei moarte». Inspirația biblică e posibilă, după ei, atât din partea lui Dumnezeu cât și din partea noastră, pe temeiul unei intenționalități reciproce de apropiere și de colaborare. Cu toate acestea, însă, în elaborarea scrierilor sfinte, cele două părți, chiar în acțiunea lor comună, rămân eterogene. Dumnezeu nu se coboară pînă la om pentru a se adapta vorbirii lui și felului său de exprimare, pentru că acest lucru ar duce la degradarea măreției divine. În ceea ce îl privește pe om, el este incapabil de infinit. În acest fel, Dumnezeu nu se descoperă propriu-zis pe Sine. Adresându-se oamenilor în Scriptură, prin mijlocirea oamenilor, El a trebuit să inspire sensuri ascunse și înalte, menite să indice realitatea divină, dar tot atât de mult să o și disimuleze. Faptul că Dumnezeu alege forma de comunicare pămîntească a cuvîntului nu înseamnă că El a și ridicat vălul de pe tainele dumnezeiești. În exagerările interpretării alegorice a Sfintei Scripturi, școala alexandrină relevă «cuvîntul» ca mijloc de comunicare a adevărului divin numai pentru că acesta se poate sustrage unei semnificații obiectiv-divine, putînd, în schimb, exprima transcendentul într-o formă simbolică. În acest sens, Origen compară pe Dumnezeu cu cineva care se află pe o stîncă înaltă, de unde dă îndrumări celui ce se află la poalele ei să se urce pînă pe vîrf, fără însă să-i ofere pentru împlinirea acestui lucru nici un ajutor. Sensul interpretării Scripturii, din această comparație, este evident. Înțelegerea literală a Scripturii este depreciată de Origen în așa măsură, încît el o numește trupească și grosieră⁵. În Sfînta Scriptură, susține el, se află fraze obscure, precum și unele antinomii, pe care Dumnezeu le-a îngăduit numai ca prin ele să aducă pe cercetătorul acestei scrieri la o interpretare alegorică. Ridicarea pînă la Dumnezeu pe calea alegorismului însă nu e tot una cu o întîlnire reală cu El. E adevărat că Origen ne vorbește și despre o înțelegere tainică a Scripturii, prin care se apropie de interpretarea răsăriteană tradițională. Astfel, el află în «duhul lui Hristos» însăși cheia de pătrundere în adîncurile spirituale ale Scripturii⁶. Cu această noțiune însă Origen evită consecințele grave ale alegorismului alexandrin în interpretarea Scripturii și se întoarce spre înțelegerea ei duhovnicească.

Atașamentul profund al Sfîntului Vasile cel Mare față de Revelația divină și față de cuvintele inspirate ale Scripturii îl fac pe ierarhul din *Cezareea Capadochiei* să fie, în același timp, un îndepărtat discipol al lui Origen, înaintînd pe linia cunoașterii duhovnicești a scrierilor sfinte, dar și un sever critic al maestrului său, aducînd un corectiv însemnat alegorismului în interpretarea biblică. Eliberînd exegeza din cătușele simbolismului, el încearcă să apropie sensul duhovnicesc al Scripturii de interpretarea istoric-literară. Punctul de plecare pentru înlăturarea devierilor la care au ajuns alexandrinii, în frunte cu Origen, îl constituie concepția sa privitoare la posibilitatea întîlnirii divinului cu umanul, atât cu prilejul inspirației bi-

5. P.G., XI, 341-414, mai pe larg la Pr. Prof. V. Prelipcean, *Adaptarea divină la condițiile firii omenești, în lucrarea inspirației divine, după învățătura Sf. Ioan Hrisostom*, în «Studii teologice», XI (1959), nr. 7-8, p. 404.

6. M. Harl, *Origène et la fonction révélatrice du Verbe incarné*, Paris, 1958, p. 112; H. Roventja, *Interpretarea Scripturii după Origen*, Rîmnicu-Vîlcea, 1929, p. 39.

blice, cît și cu acela al tilcuirii cuvîntului lui Dumnezeu. Reținînd de la Origen semnificația duhovnicească și funcția revelatoare a Cuvîntului întrupat, ideea că Dumnezeu poate fi contemplat în Logosul pe care îl descoperă textele sfinte, Sfîntul Vasile scoate în evidență adevărul că Dumnezeu se acordă, în actul revelațional, cu puterile noastre de cunoaștere, pe care de fapt El însuși le-a creat conforme cu intenția Sa de a se descoperi. «Cei ce se găsesc în afara cuvîntului adevărului numesc predica Evangheliei nebunie (cf. 1 Cor. I, 21), disprețuind simplitatea vorbirii care este în Scripturi, zice Sfîntul Vasile. Noi, însă, care ne lăudăm cu crucea lui Hristos și căroră ni s-au arătat prin Duhul cele ce au fost hărăzite nouă de Dumnezeu, nu în cuvintele cele învățate ale înțelepciunii omenești, știm că harul care se revarsă de la Dumnezeu în cuvintele cele referitoare la Hristos este cît se poate de bogat... Predica Evangheliei, făcîndu-se în cuvinte mărunte și vrednice de dispreț, are multă putere întru a conduce și a mîna pe cineva la mîntuire»⁷. În comentariile pe care le face la Geneză, în *Hexaïmeron*, condamnînd alegorismul exagerat al lui Origen, care nu vrea să accepte că în Scriptură cuvîntul «apă» sau «iarbă» se referă în mod direct la anumite elemente ale naturii și nicidecum la niște «puteri cerești», Sfîntul Vasile se dovedește a fi un bun cunoscător al regulilor de interpretare scripturistică literar-istorică, pe care le minuieste judicios, fără să piardă din vedere sensul duhovnicesc al textelor de care se ocupă⁸.

În *Tratatul despre Sfîntul Duh*, mai mult decît în celelalte opere ale sale, Sfîntul Vasile cel Mare, dedîndu-se unor investigații scripturistice aprofundate, se arată interesat de examenul minuțios al cuvintelor și chiar al silabelor, tocmai pentru a releva sensul obiectiv duhovnicesc al textului sacru. «În adevăr, scrie el, adresîndu-se lui Amfilohie, a nu înțelege limba teologică în chip superficial, ci a se strădui să se atingă înțelesul ascuns în fiecare cuvînt și în fiecare silabă, nu este atitudinea celor călăduți în evlavie, ci a celor care înțeleg scopul chemării noastre, căci ni se propune asemănarea cu Dumnezeu, atît cît este cu puțință firii omenești. Dar asemănarea nu există fără «gnoză» și «gnoza» ia naștere din învățătură. Or, cuvîntul este la începutul oricărei învățături, iar cuvîntul se compune din silabe și vorbirea din cuvinte, încît nu e nepotrivit să cercetăm silabele»⁹. Deși acest tratat nu face parte dintre operele exegetice vasiliene, în el întrezărim liniile directoare ale unei concepții privind talmăcirea textelor sfinte. Scriptura este cuvînt al lui Dumnezeu într-un înțeles propriu și deplin. Caracterul ei istoric-literar se îngemînează cu cel tipic, într-un singur sens anagogic, care le menține pe amîndouă într-o unitate indisolubilă¹⁰. E meritul Sfîntului Vasile de a ne fi arătat că înțelesul duhovnicesc al Scripturii nu aparține numai tipului sau alegoriei, așa cum credea Origen, ci poate fi ascuns și în fiecare cuvînt, iar uneori este ascuns chiar în silabe. Astfel, Sfîntul Vasile înlătură ceața alegorismului de pe interpretarea duhovnicească a Scripturii și deschide o perspectivă nouă, în orizontul căreia urmașii săi vor aduce roade bogate.

7. *Comentar*, p. 242–243.

8. Basile de Césarée, *Holélies sur Hëxaëmëron*, trad. par S. Giet, «Sources chrétiennes», ed. II, Paris, 1968, p. 302.

9. *Despre Sfîntul Duh*, 69 B, p. 107.

10. Utilizarea Sfintei Scripturi în *Tratatul despre Sfîntul Duh*, la Pr. Prof. Ioan G. Coman, *ELEMENTELE DEMONSTRĂȚEI ÎN TRATATUL «DESPRE SFÎNTUL DUH» AL SFÎNTULUI VASILE CEL MARE*, în «Studii teologice», XVI (1964), nr. 5–6, p. 294–295.

Premisele fundamentale ale înțelegerii Sfintei Scripturi

Posibilitatea înțelegerii Sfintei Scripturi, adică a împărtășirii noastre cu ideile sau cu gândurile pe care Dumnezeu ni le comunică prin aghiografia biblică, nu este dată în faptul inspirației sale divine, așa cum am văzut mai înainte. Ceea ce caracterizează deosebi învățătura Sfintului Vasile cel Mare despre inspirație nu este atât teoria adaptării divine la condițiile umane, pe care o găsim în mod explicit formulată în opera exegetică a Sfintului Ioan Gură de Aur, cit este concepția privitoare la prezența și lucrarea Sfintului Duh în viața creștinului și în existența Bisericii¹¹. Scopul inspirației este doar manifestarea gândirii divine pe care o insuflă Duhul lui Dumnezeu în vederea edificării spirituale a credincioșilor. Pe acest drum, marele Vasile calcă pe urmele Sfintului Apostol Pavel, care zice: «Toate câte s-au scris, spre învățătura noastră s-au scris» (Rom. XV, 4)¹². După cum Sfintul Duh, comunicând cu aghiografii în actul inspirării Sfintei Scripturi, s-a pogorât pînă la noi, tot la fel se pogoră și colaborează cu noi pentru înțelegerea celor comunicate în scrierile sfinte. Tilcuirea Scripturii este astfel o harismă. Sfintul evanghelist Luca ne spune că Mîntuitorul, arătîndu-se după înviere ucenicilor Săi, «le-a deschis mintea ca să înțeleagă Scripturile» (Luca XXIV, 45). În această cunoaștere e vorba despre o relație sinergică dintre persoana condescendentă a lui Dumnezeu și persoana aghiografului sau a tilcuiătorului Sfintei Scripturi. De aceea, Sfintul Vasile nu ne grăiește numai de necesitatea dobîndirii unui dar duhovnicesc pentru pătrunderea în conținutul tainic al Scripturii, ci și de obligația de a ne curăți inimile și de a spori în virtuți, precum și de a ne ridica pînă în sferile cele înalte ale contemplației, pînă la «gnoză», în vederea înțelegerii acestui conținut¹³. Căci condescendența pe care Dumnezeu o face față de noi nu se traduce numai prin aceea că cuvîntul divin devine cuvînt omenesc, iar actul descoperirii divine o realitate istorică, ci tot atât de mult putem înțelege «pogorîrea» aceasta în sensul că Dumnezeu dă credinciosului Duhul Său, în măsura în care acesta e capabil din punct de vedere spiritual să-l primească. «Apropierea noastră de ceea ce este sfînt se poate face numai prin sfințenie», scrie Sfintul Vasile¹⁴. Mai tirziu, Sfintul Maxim Mărturisitorul va explica același lucru cu alte cuvinte: «Harul Sfintului Duh nu lucrează în sfinți înțelepciunea fără mintea care să o primească, nici cunoștința fără rațiunea capabilă de ea..., nici vreun altul din aceste daruri fără deprinderea și puterea capabilă din fiecare»¹⁵.

Faptul că Dumnezeu ne-a zidit într-un anumit fel, înzestrîndu-ne cu capacitatea de a-l cunoaște atunci cînd Duhul Său pogoară la noi, ca și faptul că vrea să ne descopere ceva din desăvîrșirile Sale supranaturale, dovedește o anumită înrudire a firii noastre cu El. Încă de la creație, omul este o revelație a lui Dumnezeu, după a cărui icoană este zidit. Acest chip formează punctul de plecare ce predestinează fătura spre o stare de plenitudine, adică spre asemănare. Numai starea de asemănare aduce cu sine «gnoza» prin care ajungem la perceperea sensului divin al Scripturii. Dar asemănarea înseamnă acțiune, care la rîndul ei presupune libertate. Omul este o ființă care are toate condițiile activității sale în sine însuși, în adîncul rațiunii proprii și în plinătatea voinței sale proprii, fără să devie o ființă necondiționată. Sfîntul Vasile ne învață că chipul este asemănarea în potență, iar asemănarea este

11. *Despre Sfîntul Duh*, 96 A. p. 130.

12. *Ibidem*.

13. *Comentar*, p. 83.

14. *Ibidem*, p. 112.

15. *Răspunsuri către Talasie*, în «*Filocalia*», trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, vol. III, Sibiu, 1948,

chipul în actualitate¹⁶. Acest adevăr are consecințe fundamentale în cunoașterea lui Dumnezeu și a voinței Sale exprimată în Scriptură. Dacă credinciosul ar fi dependent, după un mod fatalist, de Dumnezeu ca realitate exterioară, el ar rămâne cu totul pasiv la primirea descoperirilor divine, iar acest lucru aduce cu sine credința că Dumnezeu nu colaborează cu subiectul uman la comunicarea adevărului pe care El îl transmite. De aici rezultă trei erori posibile în interpretarea Scripturii: a) Dumnezeu folosește în Scriptură o vorbire directă, cu un înțeles propriu; de aceea expresiile antropomorfe, după caracterul lor mai mult material, fiind corespunzătoare întru totul naturii divine, trebuie să fie considerate ca atare. Cuvântul lui Dumnezeu își pierde astfel puterea transcendenței divine. b) Dumnezeu se folosește în Scriptură de exprimarea alegorică numai pentru a atrage atenția că sensul literar nu are nici o valoare, urmînd a se căuta alte sensuri mai înalte, dumnezeiești, dar pentru identificarea cărora nu avem nici un criteriu și nici o siguranță. c) Adaptîndu-se la condițiile firii și ale existenței pămîntești, Dumnezeu vorbește omului în Scriptură coborînd la înțelegerea lui comună. De vreme ce sufletul acestuia nu reprezintă chiar un spațiu gol, ci poartă cu sine zestrea unor cunoștințe specifice situației sale religioase, Dumnezeu nu i se poate adresa decît într-un limbaj propriu priceperii sale care este un limbaj mitic. De aici rezultă că înțelegerea Scripturii devine una cu o încercare de demitologizare a ei. Aceste erori pot fi înlăturate luînd în considerare concepția Sfîntului Vasile. Privind înțelegerea, însușirea și propagarea Revelației divine ca un proces teandric, marele ierarh subliniază necesitatea ridicării sufletului nostru la starea de «asemănare», prin care înțelegerea însăși devine «gnoză». Orice cunoștință care ne vine de la Dumnezeu se adecvază gîndirii umane și realităților concrete în care ne aflăm pe pămînt, dar în același timp aduce cu sine înțelesuri mai presus de om și de tot ce cunoaște el în lumea sa înconjurătoare. Pentru sesizarea acestor rațiuni divine, pe care le pune în funcțiune Duhul Sfînt, credinciosul însuși trebuie să aibă mintea aptă ca să primească în ea înțelepciunea Duhului, trăind după normele obiective ale vieții duhovnicești și adăpîndu-se din izvorul obiectiv al Duhului care a inspirat Sfînta Scriptură.

Pentru înțelegerea duhovnicească a Sfîntei Scripturi, e necesar să avem în vedere și anumite premise pe care ni le oferă teologia sau învățătura despre Dumnezeu a Sfîntului Vasile cel Mare. Pe Dumnezeu îl cunoaștem nu numai atît cît putem noi să ne ridicăm spre El, dar mai ales cît binevoiește El să coboare la nivelul nostru, împărtășindu-ne ceva din cuprinsul nesfîrșit de lumină al existenței Sale. Dumnezeu se descoperă și prin această descoperire se face cunoscut pe Sine, dar nu în ființa Lui, ci numai în energiile Sale. Nimeni nu ajunge să-l cunoască pe Dumnezeu în ființa Lui. Ființa lui Dumnezeu rămîne necunoscută și inaccesibilă pentru noi. Acest lucru nu se datorește faptului că Dumnezeu ar opune o limită înțelegerii noastre, ci se datorește infinității Lui. Cel dintîi scriitor bisericesc care s-a ocupat temeinic cu inaccesibilitatea ființei dumnezeiești pentru rațiunea umană este Clement Alexandrinul. Înaintea lui, Atenagora din Atena caracterizase pe Dumnezeu ca fiind «de neînțeles» și «necuprins». În teologia care urmărește interpretarea divină a Sfîntei Scripturi se înfiripează astfel apofatismul. Ideea de nepătrundere și de infabilitate a ființei lui Dumnezeu este punctul de plecare, obiectul și rezultatul la care ajunge apofatismul. Sfîntul Vasile cel Mare este cel dintîi dintre teologii pe-

16. *Despre structura omului*, I, P.G., XXX, 32 C.

rioadei patristice care a formulat o învățătură explicită privitoare la inaccesibilitatea ființei divine și a deosebirii dintre ființă și energiile divine. Împotriva lui Eunomie, purtătorul de cuvânt al anomeilor, care gîndeau aristotelic și credeau în posibilitatea vorbirii directe despre ființa divină, Sfîntul Vasile scrie că nu numai pe Dumnezeu nu-L putem exprima în idee, dar nici fapăturile. Noi exprimăm numai în-sușirile lor, dar rămîne întotdeauna ceva ce nu se poate exprima¹⁷. Acest lucru este ființa sau ousia necunoscută și nedeterminată a lucrurilor. În ce privește «numele» ce le acordăm lui Dumnezeu, ele fac cunoscute energiile, dar nu ființa Sa. Singura cunoaștere a ființei dumnezeiești este experiența necuprinderii Sale.

În gîndirea Sfîntului Vasile cel Mare ideea distincției dintre ființa lui Dumnezeu și energiile Sale divine constituie un corectiv important la aplicarea apofatismului în înțelegerea Sfintei Scripturi, așa cum apofatismul a fost folosit în școala alexandrină, în sprijinul interpretării alegoriste. Apofatismul prezintă însă, la Sfîntul Vasile, două caracteristici esențiale: a) El nu este o simplă negație ci punctul de oprire al gîndirii în fața misterului divin, din care ia naștere doxologia. b) Apofatismul se bazează pe distincția dintre esența și energiile lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă că e însoțit totdeauna de cațafatism. Precizările aduse de Sfîntul Vasile sînt de un real folos în stabilirea unei punți de legătură între exegeza literară, care se servește de ideea istoricității documentelor biblice, pentru a satisface o anumită exigență de gîndire, și exegeza simbolică alegorică, care, în tendința sa de a demitologiza limbajul scripturistic, ajunge la o extremă subiectivistă.

a) Dacă apofatismul este considerat ca temelie a oricărei vorbiri despre Dumnezeu și despre Revelație, semnificația lui trebuie adusă în legătură cu specificul noțiunii de inefabilitate¹⁸. Sfîntul Vasile afirmă, bunăoară, că Sfîntul Duh porcede de la Tatăl într-un mod inefabil¹⁹. Purcederea aceasta însă nu semnifică numai inefabilitatea propriu-zisă, ci tot atît de mult familiaritatea, intimitatea, adică tot ceea ce ține de ambianța misterului și apără un mod de existență inexprimabil. E vorba despre conștiința imposibilității depline a lui Dumnezeu, dar și de sesizarea misterului divin. Strălucirea de lumină a veșnicului Dumnezeu e un adînc de nepătruns, dar nu fără a forma obiectul unei deosebite cunoașteri, în sensul care îl are acest cuvînt în scrierile ioaneice și pauline, după care a cunoaște înseamnă a participa în Sfîntul Duh la slava împăratească a lui Dumnezeu. La Sfîntul Vasile cel Mare, în conformitate cu îndoitul sens al cuvîntului «doxa», cunoașterea lui Dumnezeu nu este înțeleasă numai ca dreptă conștiință sau învățătură, atît cît e posibilă, ci și ca dreptă premărire a lui Dumnezeu, adică doxologie²⁰.

b) Învățătura despre deosebirea dintre ființa și energiile necreate ale lui Dumnezeu a fost dezvoltată, în veacul al XIV-lea, de către Sfîntul Grigore Palama, dar aceasta nu este o creație teologică a lui. Din punct de vedere clasic, distincția a fost făcută de către Sfîntul Vasile cel Mare. «Energiile sînt de mai multe feluri, dar ființa este simplă. Noi zicem că pe Dumnezeu îl cunoaștem prin energii, dar nu afirmăm că ne apropiem de ființa Lui însăși, căci energiile Sale se pogoară la noi, dar ființa Sa rămîne inaccesibilă»²¹. După cum soarelui îi aparțin razele prin care el

17. *Împotriva lui Eunomiu*, V, P.G., XXIX, 772 B.

18. A fi inefabil înseamnă a fi de negrăit, încă la vechii elini.

19. *Împotriva lui Sabelie și Arie*, VII, P.G., XXXI, 616.

20. Pr. Prof. I. G. Coman, *Elementele demonstrației*, p. 293–294.

21. *Epistola către Amfilohie*, 224, P.G., XXXII, p. 869.

strălucește în afara discului solar, naturii dumnezeiești îi aparține o putere de răspindire, veșnic proprie ei, prin care divinitatea se comunică creaturii. Sfântul Duh coboară energiile divine la noi, act ce corespunde «pogoririi» Lui. Am ajuns astfel la următoarea situație. Pe de o parte: simțirea necuprinderii și a inaccesibilității lui Dumnezeu constituie un fel de a vorbi despre Dumnezeu. Ea este chiar o trăire la care ajungem după ce toate celelalte căi de acces la El s-au dovedit fără ieșire. Cine știe să-și oprească gândirea în fața misterului, fără a substitui lui Dumnezeu imaginea reflectată, ajunge la o relație cu subiectul divin, care nu mai este aceea de cunoaștere propriu-zisă, ci de unire, adică de îndumnezeire. Pe de altă parte, necunoașterea însăși devine o cunoaștere. Dumnezeu, «Cel ce după fire e nevăzut, devine vizibil prin energii». În acest fel, trecem de la apofatism la catafatism, pentru că cunoașterea lui Dumnezeu nu poate să rămână nici abstracție și nici negație, ci trebuie să constituie un orizont în cuprinsul căruia subiectul uman are posibilitatea să privească descoperirile divine din perspectiva înțelegerii spirituale pozitive.

Însușirea unui postulat neoplatonician, după care Dumnezeu e mai presus de orice experiență sensibilă, a condus pe gânditorii școlii alexandrine la ideea Revelației numai simbolic reale, de care nu e departe tentativa «demitologizării» textului biblic în interpretarea Scripturii. Învățătura Sfântului Vasile despre energiile divine, dimpotrivă, arată că revelația reprezintă o realitate nederivată, întemeiată numai în ea însăși, o comunicare corespunzătoare inițiativei divine, asigurând o cunoaștere reală a lui Dumnezeu, harismatică și actuală. E adevărat că Dumnezeu nu poate fi cunoscut în ființa Sa, dar poate fi cunoscut în lucrările Sale. De aceea, «numele divine» pe care cunoscându-le, nu cunoaștem ființa lui Dumnezeu, nu sînt niște vorbe goale, cum pretindea Eunomiu, de vreme ce ele corespund la ceva real în Dumnezeu. Astfel, Dumnezeu își comunică prezența în conștiința celui pregătit în acest sens, iar această lucrare se aude ca un glas, pentru că ea se imprimă ca «o imagine a minții»²¹ a. Cu alte cuvinte, Dumnezeu vorbește despre însușirile Sale în noi, se «numește» pe Sine cu ajutorul facultăților noastre sufletești, iar această «numire» nu este altceva decît manifestarea energiei Sale dumnezeiești. «Tainele care se vestesc prin minte, zice Sfântul Vasile, își au obirșia sus, ca și cînd mintea omului ar primi în sine un sunet prin Duhul»²². Se înțelege, așadar, că tainele acestea nu pot fi privite numai ca simple construcții omenești, ca sunete inventate de om. Dar ele se și deosebesc de energiile divine, într-un fel oarecare, deoarece se realizează în om și prin mijloace omenești. «În comparație cu lărgimea inimii noastre, Duhul înscrie în ea, mai multe sau mai puține gânduri... potrivit cu pregătirea de mai înainte a stării de curăție»²³. În slovele Sfintei Scripturi, lumina ce iradiază din izvorul cel veșnic al dumnezeirii, trecînd prin mintea scriitorilor înșirați, se descoperă în cuvînt și cuvîntul, numire divină, se arată ca o întrupare a acestei străluciri. Același cuvînt, în care energia divină vorbește despre sine, în momentul în care ajunge în cugetul iubitorului de înțelepciune se prefacă din nou în lumină.

Sensul cunoașterii duhovnicești a Sfintei Scripturi

Ca să pătrundem sanctuarul cugetării divine ce se află în Sfînta Scriptură avem nevoie de «cheia cunoștinței» (Luca XI, 52). Litera nu ne dă sensul întreg și ade-

21 a. *Comentar*, p. 120.

22. *Comentar*, p. 164.

23. *Ibidem*, p. 241.

vărat al scrierilor sfinte, de aceea chiar scriitorii biblici sînt cei care ne sfătuiesc să căutăm «cheia» care ne deschide încăperile ascunse ale Scripturii. Dumnezeu, nu spune Sfîntul Apostol Pavel «ne-a învrednicit să fim slujitorii Noului Așezămînt, nu al literei, ci al Duhului; pentru că litera ucide, iar Duhul face viu» (II Cor. III, 6). Îndemnul de a vedea în dosul literei «duhul» ei dătător de viață ni-l face și Sfîntul Vasile, care comentează cuvintele Marelui Apostol al Neamurilor, folosindu-se și de unele versete profetice din psalmi: «Cel ce nu înțelege Legea în chip trupesc, ci cunoaște latura ei duhovnicească, unul ca acesta cîntă cîntare nouă (cf. Ps. XXXII, 3). Aceasta pentru că vechimea și bătrînețea Legii au trecut, iar pentru noi a urmat cîntarea cea nouă și înnoitoare a Domnului, care înnoiește tinerețea noastră ca a vulturului»²⁴. Sfîntul Vasile observă astfel că interesul Apostolului Pavel nu este de a compara Legea cu Evanghelia, ci de a compara cele două slujiri, slujirea Legii cu slujirea Evangheliei. Vechiul Testament a avut și el o mărire, chiar dacă a fost trecătoare (cf. II Cor. IV, 7). Mărirea aceasta este însuși «duhul» lui Hristos, sensul profund al Sfintei Scripturi. Din această cauză, Scriptura nu trebuie citită numai după literă, pentru că atunci se pierde tocmai esențialul ei. Sub literă se ascunde «duhul ei», care nu-i cu puțință să-l putem înțelege decît dacă ne ridicăm de la înțelesul literei la «pnevma» Sfintei Scripturi.

Preocuparea pentru examenul minuțios al cuvintelor scripturistice nu limitează pe Sfîntul Vasile cel Mare la suprafața literei prin care se pierde legătura cu adîncurile spirituale ale Scripturii; căci nu litera Scripturii este pentru el obiectul unor studii biblice amănunțite, ci cuvîntul cel viu care-l pune în lumină pe Hristos. Logosul intrupat este revelația deplină a lui Dumnezeu, iar Biblia în întregime stă mărturie pentru acest adevăr. În toată Scriptura nu există un astfel de cuvînt sau verset, care să fie inspirat de Dumnezeu în sensul că, prin el însuși, să aibă însemnătate și scos din întreg să poată transmite toată esența spiritului dătător de viață al Scripturii. A izola din Sfînta Scriptură anumite texte și a scoate din ele înțelesuri arbitrare și monstroase, potrivit mărginirii la care acestea sînt supuse, înseamnă a alătura «gîndurilor Sfîntului Duh» o cugetare copilărească sau un sofism cu intenții rele. În Tratatul despre Duhul Sfînt, Sfîntul Vasile se angajează să spulbere sensul fals pe care pnevmatomahii îl acordă unor propoziții, cuvinte și expresii ale textului sacru sau a unor derivate din text, dovedind că aceștia cunoșteau foarte puțin Scriptura, după cum o și interpretau foarte greșit. Urmărind o demonstrație care pleacă întotdeauna de la termeni preciși, pătrunzînd apoi în labirintul ideilor a căror imprecizie și inexactitate exegetică o corectează prin eliminări mai mult sau mai puțin masive, Sfîntul Vasile va arăta, în diferitele sale lucrări teologice, că metoda istorico-filologică a comentariilor biblice nu stă în nici o contradicție cu principiile care călăuzesc cunoașterea spiritului și al sensului adevărat al Scripturii, ci, dimpotrivă, are de scop să conducă spre înțelegerea acestui sens interior, ascuns în învelișul istoric.

La sesizarea sensului duhovnicesc al scrierilor sfinte nu putem ajunge fără să intrăm în nemijlocită legătură cu «taina cuvintelor» ce se găsesc în Scriptură²⁵ și prin care de fapt iradiază taina însuși a Cuvîntului lui Dumnezeu care a luat asemănarea graiului omenesc. Pentru lămurirea acestui adevăr, Sfîntul Vasile ne va spune că expresia din psalmul XXXII, 7: «punînd (Dumnezeu) în comori adîncuri» ar

24. *Ibidem*, p. 164.25. *Ibidem*, p. 264.

fi putut să aibă, în conformitate cu sensul comun, o altă formă și anume: «punind comorile în adâncuri», ceea ce ar fi însemnat că bogăția de înțelesuri în Scriptură stă ascunsă în diversitatea cuvintelor ce le conține. «Totuși în cuvintele psalmului se zice că adâncurile sînt întocmai ca niște odoare vrednice de comorile dumnezeiești»²⁶. Așadar, nu e vorba despre o simplă inversiune de cuvinte în această expresie, ci de o noțiune diferită. Cuvintele Scripturii din care iradiază înțelesuri și lumini mai presus de om, sînt purtătoarele unor taine pe care numai venirea Fiului lui Dumnezeu le descoperă într-o oarecare măsură. «Oare cuvintele cu privire la judecata dumnezeiască, fiind nespuse și neînțelese de gîndurile omenesti, nu cumva se numesc adîncuri, întrucît cuvintele acestea, după care Dumnezeu iconomisește toate, rămîn numai în cunoștința lui Dumnezeu?», se întrebă Sfîntul Vasile cel Mare²⁷. Dar tot el conchide: «Ceea ce este închis în comorile dumnezeiești nu este ușor de priceput de orîșicine la întîmplare»²⁸. Numai Sfîntul Duh este în măsură să-i deschidă credinciosului izvoarele descoperirii lui Dumnezeu, Cel mai presus de toate și să-l ridice la trăirea Revelației divine. «Duhul cunoaște profunzimile lui Dumnezeu, scrie Sfîntul Vasile, iar făptura primește prin El descoperirea tainelor»²⁹.

Sfînta Scriptură este descoperirea iconomiei lui Dumnezeu în vederea mîntuirii oamenilor, de aceea conținuturile ei au însemnătate veșnică și absolut adevărată numai dacă stau în legătură cu această iconomie. «Nu înfățișează atît de mult puterea Cuvîntului lui Dumnezeu, nici întemeierea cerului, nici a pămîntului... ca iconomia intrupării și condescendența față de slăbiciunea și umilința omenirii», afirmă Sfîntul Vasile³⁰. Fiul Tatălui cresc, care din veșnicie este chipul lui Dumnezeu și descoperirea dragostei Lui, prin intrupare devine arătarea deplină a lui Dumnezeu în lume, după cum este și arătarea iubirii lui nepieritoare față de om. Venind la noi și pătrunzînd în interiorul umanului, Dumnezeu a voit să fie cunoscut prin uman. Pentru această cunoaștere, credinciosul a primit harul Sfîntului Duh. Iluminarea Duhului face ca tot ceea ce este uman în Hristos să fie revelația lui Dumnezeu. «Duhul nostru, iluminat de Duhul, scrie Sfîntul Vasile, își fixează privirea asupra Fiului și în acesta ca într-o imagine contemplă pe Tatăl»³¹. Sfînta Scriptură ne dă mărturie despre venirea Mîntuitorului în lume și despre faptele săvîrșite de El în vederea rîscumpărării neamului omenesc, dar existența Domnului confirmată în Noul Testament, ar putea constitui pentru cititor numai cunoașterea vîlului după care se ascunde Dumnezeirea Lui. Priceperea pe care trebuie să o aibă cineva pentru a putea trece la sesizarea vieții divine a Mîntuitorului din Scriptură se capătă prin mijlocirea Sfîntului Duh. Referindu-se la această lucrare, Sfîntul Vasile zice că Duhul este «lumină inteligibilă» prin care se descoperă Hristos ca Dumnezeu. E vorba despre puterea care a condiționat o neobișnuită înălțare, aprofundare și curăție a conștiinței la Sfinții Apostoli, printr-o luminare deosebită a ființei lor spirituale și mai ales a rațiunii lor, în așa măsură, că ei au ajuns să dobîndească «mintea lui Hristos» și cu ea capacitatea de a pătrunde în tainele credinței (cf. I Cor. II, 14—16). «Cînd sub influența puterii iluminatoare, scrie Sfîntul Vasile, ochii se fixează asupra frumuseții imaginii lui Dumnezeu invizibil și care putere îi ridică pină la viziunea răpitoare a Arhetipului, duhul cunoașterii este acolo, în mod inseparabil prezent, oferind, în El, puterea de a vedea imaginea celor ce doresc a privi adevărul. El nu face

26. *Ibidem*, p. 173.27. *Ibidem*.28. *Ibidem*, p. 174.29. *Despre Sfîntul Duh*, p. 172 B., p. 217.30. *Comentar*, p. 246.

31. P.G., XXXII, 849 A.

să-l descopere din afară, dar îl conduce pînă la recunoașterea acestuia... «În lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. XXXV, 10), adică în iluminarea Duhului vom vedea adevărata «lumină care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan I, 9)³², iar în alt loc tot Sfîntul Vasile zice: «Duhului asemenea soarelui care avînd stăpînire în ochiul curat își arată cu desăvîrșire, în el însuși chipul invizibilului»³³. Fără cunoașterea lui Hristos, în lumina pe care o proiectează asupra persoanei și operei sale Sfîntul Duh, din adîncul conștiinței credinciosului, înțelegerea Scripturii întîmpină opreliștea zăbranicului ce învăluia ochii lui Israel, cînd fața lui Moise strălucea de slavă și de care ne aduce aminte Sfîntul Apostol Pavel în cap. III al Epistolei sale a II-a către Corinteni.

Prin iluminarea Sfîntului Duh, cuvintele Evangheliei oferă, prin ele însele, dovada nemijlocită a valorii lor religioase, avînd o eficacitate intrinsecă, un fel de evidență imanentă a naturii lor inspirate. După Sfîntul Vasile cel Mare ele nu ar fi cuvintele lui Dumnezeu adresate oamenilor, dacă nu ar pătrunde în inimile acestora ca o sabie ascuțită. «Datorită repeziciunii cu care sînt scrise, toată lumea de la un capăt la altul este plină de cuvîntul Evangheliei»³⁴. Evidența interioară pe care cineva o primește citind paginile Sfintei Scripturi și primind în conștiința sa claritatea pe care Duhul Sfînt o împărtășește pentru cunoașterea lui Hristos, trebuie să se armonizeze în mod deplin cu evidența exterioară pe care o procură sursele istorice ale descoperirii divine. Lipsind evidența interioară, putem ajunge la concluzia că în canonul Sfintei Scripturi am avea o serie de texte moarte, mărturie a unor vremuri apuse, nu cuvîntul viu și de viață dătător al lui Dumnezeu pe care Biserica îl posedă în documentele sale scrise. Hristos e un centru strălucitor către care tînde tot ceea ce din punct de vedere religios este bun, de la care iese tot ceea ce moral e desăvîrșit și către care creațiunea înseși se întoarce. El este centrul revelațiunii dumnezeiești care, pînă la El, nu a fost decît o pregătire a omenirii spre primirea operei de răscumpărare, iar după El, o educație treptată a lumii creștine spre înțelegerea spiritului dătător de viață a cuvintelor nemuritoare ce au ieșit din gura lui Dumnezeu³⁵.

Dacă cunoașterea Sfintei Scripturi nu poate fi mărginită la suprafața literei, ea nu poate fi nici limitată, în sine, la totalitatea scrierilor sfînte. Biblia aparține vieții tainice a Bisericii în care este prezent Sfîntul Duh, care inspiră pe scriitorii sacri, dar care se manifestă și în Sfînta Tradiție. Fără pătrunderea în spiritul Tradiției, ne învață Sfîntul Vasile, ne lipsește și înțelegerea duhovnicească a Scripturii, pentru că izolată de Tradiție, acestea din urmă își se usucă rădăcinile ce se adapă din adîncuri spirituale. Tradiția însăși, am putea spune, are mai multe aspecte, dintre care una este scrisă. «Dintre dogmele (dogmata) și propovăduirile (kerygmata) păstrate în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, pe altele le-am primit din Tradiția Apostolilor, transmise în taină. Amîndouă aceste categorii au aceeași autoritate pentru evlavie»³⁶. De aici și necesitatea cunoașterii duhovnicești a Scripturii împreună cu Tradiția. Sfîntul Vasile ne vorbește despre o Tradiție tainică, ascunsă, transmisă

32. *Despre Sfîntul Duh*, 155 A—B, p. 197.

33. *Ibidem*, 109 B, p. 147.

34. *Comentar*, p. 241.

35. Viziunea Sfîntului Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în «Filocalia», III, p. 69—74.

36. *Despre Sfîntul Duh*, 188 A, p. 232—233. Vezi și J. Gribomart, *Esoterisme et Traditions dans la Traité du Saint-Esprit de Saint Basile*, în «Oecumenica», 1967, p. 46; R. P. C. Hanson, *Basile et la doctrine de la Tradition*, în «Verbum Caro», XXII (88), p. 56—68.

«în tăcere» de Sfinții Părinți, ca pe o sfință a sfințelor a Revelației în care se păstrează roadele cele mai de seamă ale Evangheliei³⁷. Distincția dintre «dogma» ce se cunoaște și se ține într-un chip tainic și minunat și «kerygma», care formează întregul de învățături publice ale Bisericii, are scopul să scoată în evidență existența adâncului ascuns al învățăturii primite de la Apostoli și care nu poate fi decât relativ exprimat. Despre o diferență de fond între dogma și kerygma nu poate fi vorba. Dogma este «agrafos», dar nu pentru că ar fi străină învățăturii comune a Sfinților Apostoli și astfel s-ar transmite pe o matcă proprie, confidențială și paralelă cu albia învățăturii formulate rațional, ci numai pentru că în mod esențial ea este interioară literei scrise, fiind identică cu «duhul» ei adică cu sensul ei profund, aproape inexprimabil, dar sesizat lăuntric de părinți și trăit în lex orandi. Accesul la acest adânc, care se dă prin Revelație, în Scriptură și Tradiție deopotrivă, îl dobândim numai în Sfintele Taine. După cum Dumnezeu se descoperă în modul învățăturii și al evlaviei, tot așa rămâne și ascuns în ele. Și astfel, catafaticul este însoțit neconștient de apofatic, catafaticul fiind însă acela ce prilejuiește apofaticul, iar nu invers. Atât Biblia cât și Tradiția formează laolaltă un organism misterios, iar noi nu ajungem decât parțial să trăim în ele. Tainele mântuirii rămân ineputabile pentru noi, grație conținuturilor lor etern, divin. «Biblia este o constelație eternă, care strălucește deasupra noastră, în ceruri, în timp ce noi ne mișcăm pe marea existenței pămîntești; noi contemplăm această constelație și ea rămâne mereu imobilă, dar mereu de asemenea situația ei devine alta în raport cu noi»³⁸.

Condițiile înțelegerii spirituale a Sfintei Scripturi

Pentru a sesiza «duhul» Scripturii, trebuie să devenim oameni care trăiesc «în duh». Numai printr-o adevărată reformă morală a vieții, mintea noastră ajunge să realizeze trecerea de la litera Legii la duhul vieții. O cunoaștere duhovnicească a Scripturii pretinde și o pregătire duhovnicească, adică spirit treaz și obiectiv, fortificat prin rugăciune și antrenat prin meditație. «Nu oricine, la voia întâmplării, poate să privească în tainele cele dumnezeiești, ne învață Sfintul Vasile, ci numai acela care poate să devină un instrument armonic al făgăduinței, în așa fel ca sufletul lui să fie pus în mișcare ca o psaltire de Duhul Sfânt care lucrează în el»³⁹. Cei plini de patimi rămân numai la o înțelegere trupească a Scripturii, la litera moartă. «Un vas de lichid rău mirositor nu poate primi în el lichidul mirului, dacă mai înainte nu a fost bine spălat. De aceea trebuie să vărsăm din noi ceea ce există mai dinainte, pentru ca să putem primi cele ce urmează să vină înăuntru nostru»⁴⁰. «Atita timp cât nu ne liberăm de lucrurile de dinafară de Dumnezeu, nu putem să primim în noi cunoștința lui Dumnezeu... Plăcerile trupului, slava bogăției și grijile cele lumești (cf. Matei XIII, 7, 22), nu sînt altceva decît niște spini. Cel ce simte nevoia cunoștinței de Dumnezeu va trebui, însă, ca să fie în afară de toate acestea și liberindu-se de patimi numai astfel să primească cunoștința lui Dumnezeu»⁴¹. Exegeza astfel, în urmărirea sensului istoric literar al Scripturii, încetează de a fi o simplă tehnică filologică, transformându-se în supremă obligație religioasă morală: aceea de a înțelege ce comunică și ce vrea Dumnezeu de la cel dispus să fie următorul Său.

Explicînd cuvintele Mîntuitorului: «Nu se pune vin nou în burdufuri vechi... ci se pune vin nou în burdufuri noi și amîndouă se păstrează împreună» (Matei IX,

37. *Despre Sfîntul Duh*, 188—189 B, p. 232—235.

38. S. Bulgacov, *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1933, p. 27.

39. *Comentar*, p. 264.

40. *Ibidem*, p. 333.

41. *Ibidem*, p. 279.

17), Sfântul Vasile cel Mare ne lămurește următoarele: «Vinul nou și duhovnicesc care se dă de Duhul Sfânt, ideea adevărului, care niciodată nu se învechește, trebuie pus numai într-un om nou care pentru faptul că va căuta întotdeauna, în trupul lui, omorirea lui Hristos, se poate zice pe bună dreptate că este un burduf nou»⁴². Interpretul biblic este chemat să trăiască el însuși istoria descoperirii divine ce se află cristalizată în textul Sfintei Scripturi, deoarece există, după Sfântul Vasile, un fel de reciprocitate între cuvântul lui Dumnezeu din slovele Scripturii și glasul aceluiași Dumnezeu imprimat în sufletul său⁴³. Vibrația lăuntrică a celui ce citește Psaltirea sau Evanghelia este ea însăși o continuare a mișcării cuvântului dumnezeiesc, o auzire a lui Dumnezeu de pe paginile scrierilor sfinte. Zelul pe care credinciosul îl acordă pătrunderii la frumusețea și adevărul ce sînt ascunse în litera Scripturii nu-l duce pe acesta numai pînă în pragul meditației pioase, ci îl face ca viața lui întreagă să fie un imn de laudă închinat lui Dumnezeu. «Faptele care se săvîrșesc în trup și care țîșnesc la slăvirea lui Dumnezeu, atunci cînd mișcările noastre sînt de acord desăvîrșit cu rațiunea, sînt în cazul acesta un fel de psalmi, după cum de altfel tot ceea ce țîne de contemplarea cea înaltă, ca și de teologie, este un fel de cîntare»⁴⁴. Dar cîntarea din el nu e un produs obiectiv, ci tot o lucrare a Duhului Sfânt la care a ajuns prin purificare de patimi.

Sfînta Scriptură este, după o expresie paulină, «puterea vie a lui Dumnezeu» (Rom. I, 16). Cuvînt neclintit al Tatălui ceresc și adevăr etern al dreptății divine, Biblia ne vorbește întotdeauna despre lucruri mari. De fiecare dată însă într-un fel deosebit. Ea are o adîncime nesfîrșită și o valabilitate permanentă, potrivit-se oricărui timp și oricărei persoane. De aceea orice text, din orice epocă, vorbește credinciosului în felul în care acesta are nevoie. «Sfînta Scriptură zice marele Vasile, a fost scrisă de Duhul Sfânt pentru ca oamenii să găsească în ea, întocmai ca la un spital sufletesc la care pot să vină cu toții, doctoria potrivită cu boala fiecăruia»⁴⁵. Interpretînd Scriptura, credinciosul trebuie însă să se supună pe sine la dispoziția cuvîntului lui Dumnezeu. El nu trebuie să meargă mai departe, înlocuind ideile Scripturii cu ale lui proprii. De aceea, el trebuie să țină seama de două condiții care păzesc, după Sfântul Vasile, ca înțelegerea Scripturii să nu devină interpretare subiectivă: a) Căutarea adevărului întru smerenie. «Zdrobirea inimii nu este altceva decît nimicirea judecăților celor omenești. Cel ce disprețuiește cele de aici și se încredințează pe sine cuvîntului lui Dumnezeu, îmbibîndu-și mintea cu gîndurile dumnezeiești și mai presus de om, unul ca acesta poate fi cel care are inima zdrobită și face din inima lui o jertfă ce nu va fi nimicită de Domnul»⁴⁶. Prin smerenie, gîndul credinciosului este obiectiv limitat. El dă astfel locul său profeților și apostolilor. «Vorbește, Doamne, robul Tău ascultă» (I Regi, III, 9). Cînd vorbește Dumnezeu nici o idee personală, nici o aplecare spre ceea ce îmi convine mie, nici un scop care să iasă dinlăuntru meu nu trebuie să intervie. Trebuie să pornim cu gîndul că Dumnezeu însuși vrea să se descopere, vrea să dea mărturie despre Revelația Lui. El a realizat Revelația și vrea să o realizeze mai departe. Comentariul meu la cuvîntul Lui trebuie să fie o revelație a Revelației. b) Căutarea adevărului împreună cu întreaga Biserică. Într-un mod deplin, atotcuprinzător, înțelegerea Scripturilor inspirate este o iluminare care aparține numai Bisericii, pentru că numai ea este trupul tainic al Domnului, peste care a coborît întreg Duhul Sfânt⁴⁷. Comentînd cuvintele: «toată slava fiicei împăratului

42. *Ibidem*, p. 175.43. *Ibidem*, p. 124.44. *Ibidem*, p. 139.45. *Ibidem*, p. 27.46. *Ibidem*, p. 223.47. A se vedea: J.-M. Hornus, *La divinité du Saint Esprit comme condition du salut personnel selon Basile*, în «Verbum Caro», XXII, 1971, 88.

este înlăuntru» (ps. IXL, 14) și identificînd această «fiică» despre care vorbește psalmistul cu «mireasa lui Hristos», adică cu Sfînta Biserică, care prin înfiere a devenit «fiica împăratului», Sfîntul Vasile cel Mare zice: «Cuvintele acestea ne îndeamnă să pășim mai adînc în tainele slavei celei bisericești, deoarece frumusețea miresei este înlăuntru. Căci cel ce se gătește pe sine Tatălui care vede în ascuns (cf. Matei VI, 4—6) și care se roagă și face toate nu pentru a fi văzut de oameni (cf. Matei VI, 1) ci pentru a se arăta numai și numai lui Dumnezeu, unul ca acesta are toată slava lui înlăuntru ca și fiica împăratului»^{47a}. Sensurile pe care le dobîndim prin studiul și meditația personală vor corespunde înțelesurilor duhovnicești ale Scripturii numai cu condiția de a ne conforma acestui model suprem, ce nu poate fi aflat decît numai în Biserică.

Am văzut pînă acum că progresul în aprofundarea spirituală a Scripturii este în funcție de progresul creștinului în viața duhovnicească. Acest lucru nu înseamnă că cineva ar putea împrumuta Scripturii sensuri pe care obiectiv nu le cuprinde. Se cuvine în continuare să subliniem faptul că aceste sensuri sînt însă infinite și că ele se descoperă pentru noi în mod treptat. «Cel drept și acum bea apa cea vie (cf. Ioan IV, 10) și o va mai bea și mai pe urmă, mai din abundență, cînd se va înscrie ca cetățean al cetății lui Dumnezeu. Acum însă bea ca prin oglindă și în enigmă (cf. I Cor. XII 12) din cauza înțelegerii pe scurt a contemplațiilor dumnezeiești, pe cînd atunci, el va primi la un loc tot rîul care caută să iasă din albia lui și care caută să inunde toată cetatea lui Dumnezeu. Și cine ar putea fi oare acest rîu al lui Dumnezeu, dacă nu Duhul Sfînt, care-și găsește sălașul în cei credincioși, din credința celor ce au crezut în Hristos? că zice: «Cel ce crede în Mine rîuri vor curge din pîntecele lui» (Ioan VII, 38). Și iarăși: «Dacă cineva ar bea din apa pe care Eu o dau, fi va întru el izvor de apă care curge întru viața veșnică» (Ioan IV, 14). Deci rîul acesta este acela care înveselește la un loc toată cetatea lui Dumnezeu, adică Biserica celor ce-și au petrecerea în ceruri»⁴⁸. Accesul la rîul vieții, despre care vorbește Sfîntul Vasile, creștinul îl dobîndește numai prin inițierea în Sfintele Taine. Darul acestei noi cunoașteri i se dă prin acea tradiție care constă în mărturisirea Sfintei Treimi, cu ocazia săvîrșirii Botezului, în acea «formulă sfîntă» ce ne introduce în lumină⁴⁹. Cunoașterea își scoate ființa ei din Taină, ea fiind o referire faptică la actul Revelației divine. Exegeza este o explicație a Revelației, ea are același sens cu Taina, dar prin cuvinte. Astfel înțelegem că cunoașterea spirituală a Scripturii nu este cu puțință să se realizeze decît în cuprinsul Bisericii, în locul acela, unde, prin Sfintele Taine, dar mai ales prin Euharistie, credinciosul este rînduit de Dumnezeu să aparțină lui Hristos. «După cum natura mierii nu se poate înfățișa celor necunosători, prin cuvinte, ci numai prin gustul care vine de pe urma simțirii, tot asemenea nici bunătatea Cuvîntului dumnezeiesc nu se poate preda în chip clar prin învățatură, dacă nu muncind din ce în ce mai mult dogmele adevărului, vom putea, cu experiența noastră proprie, să înțelegem bunătatea Domnului... Acum cunoaștem numai în parte și vedem prin oglindă și prin enigmă adevărul, va veni însă o vreme, cînd logodna noastră de acum și masa aceasta a harului ne va duce pe noi la desăvîrșirea noastră»⁵⁰.

Înțelegerea duhovnicească a Scripturii, printr-o nesfîrșită sporire în cuprindere a sensurilor ei, nu este tot una cu o îmbunătățire sau o maturizare a Revelației

47 a. *Comentar*, p. 258.

48. *Ibidem*, p. 271.

49. *Despre Sfîntul Duh*, 153 B—C, p. 197—198.

50. *Comentar*, p. 206.

însăși. Ceea ce Biserica a șocotit ca adevăr nu suportă nici revizuire și nici îmbunătățire. Dacă dobândirea de sensuri noi, pe măsura noastră sau pe măsura vremii în care trăim ar însemna îmbunătățire, ar trebui să punem la îndoială autenticitatea operei Bisericii oricărei epoci care precede o asemenea pătrundere concretă în Scriptură, fapt care ar însemna o negare a Bisericii însăși. «Dacă Domnul nostru este adevărul (cf. Ioan XIV, 6), fiecare dintre noi avem adevărul acesta imprimat și pecetea lui în inimile noastre», ne învață Sfântul Vasile⁵¹. Astfel, adevărul nici nu sporește și nici nu se împuținează, pentru că este identic cu realitatea divină, cu Hristos. Singurul lucru care se poate petrece și pe care l-am urmărit până acuma, este ca creștinul să devină capabil de o mai largă înțelegere sau experiență a lui. «În Biserică nu trebuie să adăugăm adevăruri, nici dogme afară numai dacă nu este vorba de o sporire, de un progres, care nu înseamnă schimbare de la mai rău spre mai bine, ci completare a ceea ce lipsea»⁵², precizează Sfântul Vasile. În general, Sfinții Părinți ne vorbesc numai de o intrare în ceea ce este «ascuns» sau în «frumusețea cea mai presus de fire», care este în spatele sau dincolo de litera Scripturii. Deși pătrunderea în această frumusețe e un fapt ce nu se poate analiza logic, căci se săvârșește sub premise și canoane care scapă rațiunii discursive, ea rămâne dovada unei cunoașteri ce urmează o logică a sa interioară și atestarea nivelului spiritual la care au ajuns credincioșii în Biserică.

Sfântul Vasile cel Mare, unul din cei mai luminați tâlcuitori ai Sfintei Scripturi din perioada patristică, a adus nu numai o contribuție prețioasă la lămurirea felului în care se cuvine să ascultăm și să explicăm cuvântul lui Dumnezeu, potrivit sensului său spiritual, ci a făcut să străbată în lucrările sale teologice, în omiliile și comentarii, însăși «lumina inteligibilă» a Sfântului Duh, prin care textul sacru devine transparent pentru prezența divină a lui Hristos. Profundele sale analize teologice, viziunile de larg și luminos orizont, ca și aprecierile doctrinare originare, se găsesc de cele mai multe ori împlinite în mod intim cu explicarea versetelor scripturistice. Mai presus de orice, însă, Sfântul Vasile se încadrează în mod firesc în marea tradiție de gândire răsăriteană, de origine apostolică, pentru care tâlmăcirea cuvântului lui Dumnezeu este ea însăși o lucrare teandrică. Încercînd să surprindă sensul obiectiv duhovnicesc al Sfintei Scripturi, el a înțeles să se apropie de această carte vie cu atenție deosebită, cu cunoștințe multiple, dar mai ales cu adevărată credință. În opera lui se întilnește la fiecare pas certitudinea interioară a conștiinței că conducerea spre adevăr și pătrunderea în sanctuarul lui se face cu ajutorul direct al Sfântului Duh, cărui de fapt i se datorează «darurile descoperirilor». Ori de câte ori sesizăm adevărul divin, el ne cuprinde inima și ne angajează mintea, precum tot el ne pune în mișcare cuvântul, pentru a lua astfel o întrupare omenească. Numai călăuziți de către Duhul Sfânt și primind de la El o iluminare lăuntrică, putem zăbovi asupra cuvintelor divine, întrucît Sfînta Scriptură nu are nevoie atît de mult de înțelepciunea omonească pentru înțelegerea celor scrise, cît are nevoie de descoperirea Duhului, pentru ca, pricepînd sensul adevărat al celor cuprinse în ea, să căpătăm de aici mult folos⁵³. Învățătura aceasta se face ea însăși un îndemn spre o viață nouă, plină de sfințenie și închinată lui Dumnezeu.

Pr. Conf. Ilie MOLDOVAN

51. *Ibidem*, p. 83.

52. *Epistola către Eustațiu*, 233, V, P.G., XXXII, 829 B.

53. Omilia I la *Hexameron*, P.G., XXIX, 4.

DISPOZIȚII CANONICE ALE SFÎNTULUI VASILE CEL MARE, PRIVIND FEMEIA CREȘTINĂ

Înainte de a trata mai pe larg problemele ce reies din canoanele Sf. Vasile cel Mare privind femeia creștină a epocii sale, socotim necesar să facem o scurtă prezentare a situației acesteia înainte de creștinism în lumea greco-romană.

Se știe că creștinismul a ridicat femeia la o deosebită cinste, socotind-o egală cu bărbatul (ca cei ce amândoi au fost creați egali după chipul și asemănarea lui Dumnezeu). Acest lucru este, în mod clar, arătat atit de Mîntuitorul în Sfintele Evanghelii cît și de Sf. Apostol Pavel în epistolele sale. În acest sens amintim aici doar textul din epistola Sf. Apostol Pavel către Galateni, unde spune: «Nu mai este iudeu nici elin, nu mai este nici rob nici slobod, nu mai este nici parte bărbătească nici parte femeiască, pentru că voi toți unul sînteți în Iisus Hristos» (Gal. III, 28).

Atit în lumea romană cît și în cea greacă femeia era însă considerată ca o ființă inferioară și ca o proprietate exclusivă a bărbatului. Pentru romani căsătoria (*justae nuptiae, justum matrimonium*) «nu era decit o lege pentru a facilita intrarea soției în familia soțului... iar în acest fel bărbatul devenea judecătorul soției sale, puțînd, să o condamne și la moarte»¹. Soția nu avea drept de proprietate atit timp cît trăia soțul ei. Nici moartea soțului nu-i schimba situația, ea rămînd mai departe în casa fostului ei soț, unde i se va impune un tutore legal sau testamentar. Drepturile bărbatului asupra femeii mergeau atit de departe încit «acestuia îi era permis nu numai s-o lase prin divorț — care întotdeauna se pronunța în favoarea soțului — ci chiar s-o cedeze în mod public prietenului sau rivalului său. Ca simplă exemplificare menționăm faptul că «Caton a cedat pe Maria soția sa, prietenului său Hor-tensius, care a primit-o în mod legitim pentru a avea copii de la ea», iar istoricul Strabon care ne face cunoscut acest fapt (în *Geograph. lib. II, 515*), adaugă că procedînd astfel Caton n-a făcut decit să se conformeze unui vechi obicei atestat de altfel și de Plutarh, obicei care se întîlnea și în Sparta»².

Nici în Grecia antică situația femeii nu era mai bună ca în lumea romană. Civilizația veche greacă se reazimă în general pe inegalitățile dintre bărbat și femeie. Aristotel justifică sclavia și incapacitatea femeii; pentru Demostene căsătoria era singura menire de a avea copii legitimi, concubinajul era îngăduit pentru ca bărbații să fie îngrijiiți, iar frecventarea curtezanelor pentru plăceri³.

Nici în Vechiul Testament situația femeii nu se schimbă prea mult; ea se bucura de o oarecare considerație doar ca mamă de fii, întrucît singura maternitatea este privită ca modalitate prin care va fi zdrobit șarpele (Fac. 29, 6; Isaia 51, 2; II Mac. 7, 27).

Cu toate că Vechiul Testament repudiază adulterul, el este întîlnit destul de des (Fac. 12, 14-16; 20, 1-13; 26, 7-11) copiii ieșiți din adulter fiind socotiți ca de-generați. Femeia sterilă era de asemenea desconsiderată, iar a doua căsătorie era considerată o necesitate, fiind acceptată numai cu cineva din familia soțului, pentru păstrarea nealterată a seminției. Vechiul Testament n-a recunoscut niciodată valoarea fecioriei, deoarece a muri fecioară, fără a realiza misiunea maternă era considerat ca un oprobriu prin excelență (Amos 5, 1-2). Vechiul Testament ne arată că femeia

1. M. Troplong, *De l'influence du christianisme sur le droit civil des romains*, Paris, 1868, p. 23.

2. Idem, *op. cit.*, p. 206.

3. *Grand Larousse*, Encyclopédie en dix volumes, tomul IV, Paris, 1961, col. 488.

a avut totuși un rol decisiv în istoria mîntuirii neamului omenesc. Menționăm în acest sens pe mama lui Moise (Ieș. 2, 2—4), pe Debora (Judecători IV—V), pe Ana, mama profetului Samuel (II Regi, 2, 1-10) etc. Pentru realizarea planului mîntuirii, unele femei nasc fii la bătrînețe. Printre acestea menționăm pe Sf. Elisabeta, mama Sf. Ioan Botezătorul sau pe Sf. Ana, mama Sf. Fecioare Maria etc.

Nici în mahomedanism femeia nu se bucură de aceeași stimă și prețuire pe care i le acordă creștinismul. «În islamism femeia aparține întotdeauna unui «harem», al cărui șef este tatăl, fratele sau soțul. Ea nu are nici independență nici inițiativă și nu este, din punct de vedere matrimonial, decît obiectul unei tranzacții»⁴. Coranul menționează poligamia, atotputernicia și superioritatea bărbatului cînd zice: «Bărbații sînt superiori femeilor pentru că Dumnezeu le-a dat lor înțietatea față de ele și pentru că ei le înzestrează din bunurile lor»⁵.

Indiferent dacă este mamă, soție sau fecioară, creștinismul a acordat femeii aceeași stimă și considerație. Datorită faptului că Mîntuitorul s-a născut din femeie s-a șters pentru totdeauna stigmatul disprețului și al infamiei cu care lumea veche o înfierase și a ridicat-o la cea mai înaltă treaptă a demnității umane»⁶.

Atitudinea avută de Mîntuitorul și de Sfinții Apostoli față de femeie a fost urmată și de Sfinții Părinți ai Bisericii iar datorită aportului adus de femeie la viața și activitatea Bisericii, aceasta se mîndrește cu numele unor femei, printre care desigur Sf. Fecioară Maria ocupă un loc aparte în cultul creștin, sau ca Aquilla, soția lui Priscilla din Faptele Apostolilor, sau Sf. Elena, mama Sf. Constantin cel Mare, pe care Biserica Ortodoxă le cinstește «întocmai cu Apostolii», ori mucenițe, cuvioase, pustnice sau nevoitoare, ori simple femei creștine sau Macrina, sora Sf. Vasile cel Mare «una dintre cele mai instructive și mai frumoase figuri ale partenonului creștin»⁷, sau Monica, mama Fer. Augustin, «una dintre cele mai vestite mame din istoria creștinismului primar»⁸.

Sf. Vasile cel Mare (circa 330—379), «care a fost un mare păstor al Bisericii, atît ca preot cît și ca mitropolit al Cezareii Capadociei și care a fost în același timp un scriitor de culme al perioadei II patristice»⁹, a scris foarte mult în timpul scurtei sale vieți.

Lucrările sale se împart de obicei în lucrări: dogmatice, ascetice, omilii și cuvîntări, pedagogice, liturgice, epistolare și canonice.

Sf. Vasile cel Mare se referă deseori în lucrările și epistolele sale la femeie, *apreciindu-o pentru vrednicia și devotamentul cu care își îndeplinește îndatoririle ce-i revin ca soție — chiar dacă legile omenești o pun cîteodată în situație de inferioritate față de bărbat — ca mamă, pentru grija și iubirea cu care-și crește copiii și îndeosebi în calitatea de creștină, dovedindu-se mai hotărîtă decît bărbatul în mărturisirea dreptei credințe și mai curajoasă în suportarea torturilor și martirajului în timpul prigoanelor.*

4. Pr. Magistrand Dumitru Soare, *Situația femeii în islamism și creștinism*, în «Studii teologice», anul IX, 1957, nr. 3—4, martie-aprilie, p. 245. 5. Idem, *art. cit.*, p. 246. 6. Idem, *ibidem*, p. 254.

7. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Două femei de elită din epoca de aur a patristiceii: Gorgonia și Macrina*, în «Studii teologice», anul VIII, vol. II, 1940, p. 89—127.

8. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Mama Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», seria II, anul XIII, nr. 7—8, septembrie-octombrie, 1961, p. 391—410.

9. *Patrologie*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1956, p. 166—167.

În cele ce urmează nu vom analiza însă întreaga operă a Sf. Vasile cel Mare, în care se referă la femeie, ci vom evidenția numai câteva aspecte desprinse din cele 92 canoane ale sale pe care Biserica le-a extras din epistolele sale canonice și le-a primit în colecția fundamentală canonică¹⁰, și anume ca fecioară, soție, mamă, văduvă, sau în diferite slujiri în organizația Bisericii (diaconese, călugărițe etc.).

I. FECIOARELE

Fecioarele erau acele femei creștine care se recrutau din rindul fetelor necăsătorite și care prin năzuința lor ascetică după desăvârșire și prin făgăduința făcută solemn în fața episcopului, se angajau să respecte toată viața, pe de o parte votul castității, iar pe de altă parte să-și consacre toată viața lor slujirii lui Dumnezeu și Bisericii, încă de timpuriu creștinismul a cunoscut instituția fecioarelor afierosite prin hirotésie, ca auxiliare ale clerului superior și avînd diverse sarcini în Biserică, cu preponderență de asistență socială (îngrijirea bolnavilor, vizite la domiciliu — acolo unde nu puteau merge clericii, — instruirea catehumenelor (sub supravegherea Bisericii), slujbe de intermediare între clerul superior și femei, supravegherea ordinii în biserică, asistarea la tainele botezului și mirungerii, pentru ca femeile mature să nu fie văzute de clerici etc.). Ca și văduvele, fecioarele puteau viețui la început pe la casele lor, fie sub supravegherea văduvelor afierosite sau a clerului. Mai târziu, pentru buna lor organizare, supraveghere și îndrumare, au fost create casele de adăpostire pentru acestea, numite «partenone», amintite încă de pe vremea Sf. Antonie cel Mare și a lui Constantin cel Mare (can. 44, Cartagina)¹¹.

10. Cele 92 canoane din epistolele Sf. Vasile cel Mare se impart astfel:

- Canoanele 1—16 numite și «prima epistolă canonică» (ἐπιστολή κανονική) scrisă în 374 și adresată lui Amfilohie de Iconiu din Frigia, răspunde la diferite întrebări puse de acesta;
- Canoanele 17—50 reprezintă cea de a «doua epistolă canonică» scrisă în 375;
- Canoanele 51—85 reprezintă răspunsurile la noile întrebări puse de Amfilohie de Iconiu după cele «două epistole canonice» iar canoanele 84—85 reprezintă încheierea celei de a III-a epistolă canonică;
- Canonul 87 reprezintă o epistolă adresată preotului Diodor din Tars, în problema căsătoriei;
- Canonul 88 reprezintă o scrisoare adresată preotului Grigorie, privind viețuirea lui împreună cu o femeie;
- Canoanele 89—90 reprezintă scrisoarea adresată de Sf. Vasile către horepiscopii săi, imediat în primul an al numirii sale ca arhiepiscop al Cezareii (370), privind importanța acestora în Biserică și îndatoririle ce le revin, iar canoanele 91 și 92 sînt extrase din lucrarea Sf. Vasile despre Sfintul Duh; adresată lui Amfilohie de Iconiu scrisă în 375.

11. Pr. Prof. Liviu Stan, *Instituțiile de asistență socială în Biserica veche*, în «Ortodoxia», anul IX, nr. 1, ianuarie-martie, 1957, p. 105. Vezi continuarea articolului în «Ortodoxia», nr. 2, aprilie-iunie, 1957, p. 259—278. Cit privește canonul 44 al sinodului de la Cartagina, acesta impune respectarea rînduiei de a organiza «partenone», pentru ca prin ele să fie ferite fecioarele de defăimare și dispune ca îngrijirea fecioarelor să fie încredințată, de către episcopi, unor femei cinstite, adică văduvelor afierosite. În casele de adăpost pentru fecioare erau permise și orfanele sau cele fără mijloace de trai sau ocrotire (can. 126 Cart.), expuse primejdiilor societății în care trăiau. În acest sens casele de adăpostire, îngrijite de fecioare, văduve sau diaconesele afierosite, s-au numit multă vreme «partenomiile» iar odată cu dispariția lor au rămas numai «orfanotrofiile» (orfelinatele de fete), primele adăpostind fecioarele afierosite iar celelalte fetele orfane sau doritoare să-și găsească adăpost sub ocrotirea Bisericii. Potrivit canonului 38 al sinodului de la Cartagina, conducerea și administrarea partenomiilor o avea episcopul și clericii în subordine. Ca și ghircomiile, partenomiile au fost afiliate cu vremea mănăstirilor de călugărițe, contopindu-se uneori cu acestea.

Din canoanele Sf. Vasile cel Mare ne putem da bine seama că în vremea sa exista instituit ordinul fecioarelor aferosite (*τεράς παρθένας*). Acest lucru reiese din canonul 18 al Sf. Vasile cel Mare (canonul 44 al sinodului de la Cartagina). Amfilohie de Iconiu pune Sf. Vasile cel Mare întrebarea cum să procedeze față de fecioarele căzute și care nu-și respectă deci votul fecioriei. La aceasta Sf. Vasile îi răspunde că «... părinții noștri au legiuit să se primească după un an, orînduind epitimiiile pentru cei ce se căsătoresc a doua oară... dar înmulțindu-se acum tagma fecioarelor, trebuie să se ia aminte la lucrul care se cunoaște prin înțelegerea și prin sensul Scripturii ce se poate găsi prin interpretare... căci dacă văduva se supune sub păcat prea greu ca una ce a lepădat credința lui Hristos, ce trebuie să socotim despre fecioară care este mireasa lui Hristos și vas sfințit, aferosit Stăpînului? Mare păcat face ceea ce se dă roabă nunților celor ascunse... dar cu mult mai rea este mireasa, făcîndu-se adulteră... așadar văduva se osîndește ca o roabă stricată iar fecioara se supune osîndeii adulterei»¹².

Așadar Biserica creștină a hotărît în vechime să supună epitimiei de un an pe cei ce se recăsătoresc (canonul 19 Ancira). Aceiași epitimie prescrie Biserica și pentru fecioarele consacrate căzute, dar cînd în vremea Sf. Vasile tagma fecioarelor aferosite era deja o instituție bine organizată, motivîndu-și hotărîrea pe Sf. Scriptură, Sf. Vasile orînduiește ca aceste fecioare căzute să se supună epitimiei pentru adulter (*τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος*) adică de 15 ani (can. 58 și 60) iar ca pe viitor acest lucru să nu se mai repte, hotărâște deasemenea să nu se mai primească nici o fecioară în rîndul celor afirosite «ci numai după ce a ajuns peste 16 sau 17 ani, fiind stăpînă gîndurilor sale și numai după ce, cercetată fiind, a rămas statornică în intenția sa și stăruind în rugăciunile sale de a fi primită, atunci se cuvine a se număra între fecioare...», «deoarece voturile depuse mai devreme sînt copilărești (*παιδικὰ φωνάς*) pe care nu se poate pune nici o bază și temeii». Canonul 18 este completat de canonul 60, prin care Sf. Vasile extinde votul fecioriei nu numai la o fecioară aferosită ci și la «ceea ce a depus vot de fecioară», adică oricărei femei ce a făcut sieși acest vot, supunînd-o și pe aceasta la aceleași epitmii ca și cei ce se căsătoresc a doua oară. Cu toate că în acest din urmă caz nu este vorba despre fecioarele aferosite, Sf. Vasile supune epitimiei de 15 ani și pe cele ce au făcut votul fecioriei și nu l-au respectat, adăogînd la respectivul canon și pe călugări și călugărițe, socotind nerespectarea făgăduinței lor similare cu adulterul. «Balsamon zice că dispoziția din acest canon a Sf. Vasile trebuia să fie în vigoare la vremea sa, deoarece acesta s-a emis mult mai tîrziu decît acel canon de la Ancira»¹³, care hotăra ca celor ce se căsătoresc a doua oară și celor ce au depus votul fecioriei, li se aplică aceleași epitmii ca celor ce se căsătoresc a doua oară, adică de un an sau doi.

Sf. Vasile cel Mare abordează și problema răpirii fecioarelor neconsacrate, prin constrîngere (prescriind pentru răpitori epitimia de trei ani¹⁴, iar canonul 22

12. Dr. Nicodim Mițaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, partea a II-a, Arad, 1936, p. 73.

13. Vezi canoanele paralele : 16, IV, ec. ; 44, Trul. ; 19, Ancira ; 16, Cart. ; 6, 18, 19, 20, 44, Sf. Vasile cel Mare.

14. Cînd răpirea nu s-a făcut cu sila, nu se prescrie nici un fel de epitimie. Mai tîrziu, can. 27 al sin. IV, ec. și can. 29, Trulan au modificat hotărîrea în sensul că răpirea făcută cu consimțămîntul femeii urma a fi pedepsită. Canoanele 25 și 38 ale Sf. Vasile menționează violarea fecioarelor mature, adică violarea prin siluire. Conf. can. 67 apost. comiterea acestui delicat se pedepsește cu oprirea de la Sf. împărtășanie timp de patru ani. În can. 38 Sf. Vasile menționează și pe fecioarele ce urmează pe bărbați fără învoirea părinților, dar această legătură Sf. Vasile o consideră ca desfrînare.

răpirea fecioarelor logodite cu alții. În această privință Sf. Vasile hotărăște că «nu se cade a se primi acestea mai înainte pînă a nu se lua acelea de la dînșii și a se da în stăpînirea logodnicilor celor dînșii. Sf. Vasile este destul de intransigent cu răpitorii fecioarelor, deoarece pe de o parte potrivit canonului 27 al sinodului IV ecumenic completat cu canonul 92 al sinodului Trulan, răpitorii de fecioare se supun anatemei, iar pe de altă parte însăși legislația romană interzicea căsătoria cu o fecioară răpită, chiar dacă părinții celei în cauză își dădeau consimțămîntul.

II. FEMEIA CĂSĂTORITĂ

Dintre popoarele existente la apariția creștinismului (și răspindite în imperiu), romanii aveau legiferarea cea mai adecvată scopului căsătoriei. Din legislația romană Biserica și-a însușit chiar definiția căsătoriei dată de juristul Modestin¹⁵, deoarece legea romană întrunea unele elemente corespunzătoare căsătoriei creștine privind monogamia și indisolubilitatea acesteia. În acest sens Biserica și-a însușit conținutul elementelor cuprinse în definiție corespunzătoare concepției creștine.

În creștinism femeia s-a bucurat de o atenție și o grijă deosebită și ca urmare a cinstirii ce s-a dat căsătoriei, în urma ridicării ei de către Mîntuitorul Hristos la rangul de Sfînta Taină¹⁶. Biserica a arătat de la început o grijă deosebită față de familie, preocupată îndeosebi de încheierea căsătoriei în cît mai bune și directe condițiuni, pentru consolidarea legăturii căsătoriei prin binecuvîntarea ei religioasă, pentru asigurarea stabilității legăturilor conjugale, statornicind în așa fel drepturile soților și ale copiilor, încît să garanteze trăinicia acesteia, pentru apărarea legăturilor conjugale, prin îngădirea posibilităților de desfacere a acesteia, prin divorț sau alte căi.

Mergînd pe această linie de grijă deosebită a Bisericii față de căsătorie și familie, Sf. Vasile cel Mare s-a arătat atent față de problema căsătoriei, a egalității depline a femeii cu bărbatul, a raporturilor dintre părinți și copii, a datoriilor femeii ca mamă și educatoare de copii. De altfel concepția lui despre femeia creștină a fost profund influențată de către mama sa, Sf. Emilia și de către socra sa Sf. Macrina cea tînără¹⁷ și cu toate că el nu s-a ocupat îndeosebi de tratarea acestor probleme, ele reies în mod clar din opera sa. Astfel în omilia la psalmi (psalmul I, 3)¹⁸, Sf. Vasile

15. *Digestae*, XXIII, 2, 1. De raptu nuptiarum, Modestinus, libro I, Regularum: «nuptiae sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae». După Prof. Iorgu D. Ivan, *Biserica sprijină și binecuvîntează orice acțiune menită să întărească familia*, în «Studii teologice», anul V, seria II, 1953, p. 513, nota nr. 1.

16. Prof. Iorgu D. Ivan, *Intărirea familiei și ocrotirea copiilor, grijă de căpetenie a regimului de democrație populară*, în «Mitropolia Olteniei», anul VI, nr. 7-8, iulie-august, 1954, p. 368. Referitor la problema familiei mai vezi următoarele articole ale aceluiași autor: *Intărirea familiei, datorie patriotică și poruncă divină*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 6-7, 1967, p. 516-532; *Biserica și instituția căsătoriei*, în «Studii teologice», anul VIII, 1940, vol. II, p. 127-136; *Codul familiei*, în «B.O.R.», nr. 4, 1954, p. 469-483; *Biserica sprijină și binecuvîntează orice acțiune menită să întărească familia*, în «Studii teologice», seria II, anul V, nr. 7-8, 1953, p. 513-525; vezi de asemenea lucrarea Prof. Liviu Stan intitulată: *Noul cod al familiei*, în «Mitropolia Olteniei», anul VI, nr. 4-6, aprilie-iunie, 1954, p. 162-172.

17. Vezi articolul I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei intitulat: *Aspecte ale desăvîșirii creștine în viața și opera Sf. Vasile cel Mare*, în «Ortodoxia», anul XXX, nr. 4, octombrie-decembrie, 1978, p. 604-638.

18. In Migne, P.G. XXIX, col. 216-217. Vezi de asemenea și lucrarea lui Jean Rivière intitulată: «Saint Basile, évêque de Césarée, Paris, 1925, *Les moralistes chrétiens*, 320 pagini. În privința familiei vezi capitolul intitulat «La famille et la cité», p. 208-217.

se pronunță în modul cel mai clar în privința egalității femeii cu bărbatul când zice: «De ce prorocul a ales pe bărbat zicându-i acestuia fericit»? Oare vrea el să excludă pe femei de la aceasta? Niciodată! Virtutea bărbatului și a femeii este una singură, de la facerea lor avînd o cinste egală. Deci răsplata unuia și a celuilalt trebuie să fie aceeași. Să ascultăm cartea Facerii (I, 27) care ne spune: «Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Sa; l-a făcut bărbat și femeie». Natura lor fiind aceeași, munca lor este aceeași și acolo unde munca este aceeași și răsplata trebuie să fie la fel. De asemenea în omilia la psalmi (V, 2)¹⁹, Sf. Vasile reia problema egalității bărbatului cu a femeii, precizînd că femeia a fost făcută de Dumnezeu capabilă de aceleași virtuți ca și bărbatul, făcuți amîndoi după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și în consecință egali între ei.

În privința căsătoriei, Sf. Vasile atît în comentariul la Hexaemeron cît și în canoanele sale, se pronunță pentru indisolubilitatea acesteia²⁰, căci însuși Mîntuitorul o apără și nu aprobă desfacerea ei decît în caz de adulter, această măsură privind deopotrivă atît pe bărbat cît și pe femeie. Totuși în canoanele sale Sf. Vasile se ocupă mai mult cu problemele legate de a doua sau a treia căsătorie ca și căsătoriile ce s-ar încheia contrar canoanelor (căsătoria între rudenii, cu două surori la vreme diferită, abandonarea soților sau a soțiilor, dreptul soției de a cere și ea divorțul în caz de adulter).

A doua căsătorie Sf. Vasile o socotește ca pe o slăbiciune omenească. Cu toate acestea el numește în canonul 87 nunta a doua «drept remediu împotriva desfrîului iar nu mijloc pentru necumpătare». Erau persoane care încheiau și a treia și a patra nuntă iar pe aceștia Sf. Vasile îi are în vedere în canoanele 4, 50 și 80. Pentru cei ce se căsătoresc a doua oară le fixează o epitimie de un an sau doi iar canonul 50 spune că «pentru a treia nuntă nu este lege, drept aceea nunta a treia nu se aprobă de lege», socotind-o totuși «mai tolerabilă decît desfrîul». Pentru cei ce din necesitate ar încheia o astfel de căsătorie, Sf. Vasile prescrie o epitimie de cinci ani. A patra nuntă Sf. Vasile o consideră ca un păcat mai mare decît desfrîul și ca pe o faptă nelegiuită. Interesantă ni se pare dispoziția canonului 80, prin care Sf. Vasile consideră căsătoria încheiată de mai multe ori după căsătoria a treia cu persoane diferite, ca poligamie, ca și căsătoria cu mai multe femei în același timp, pe care părinții au trecut-o sub tăcere, ca străină cu totul de neamul omenesc. După Sf. Vasile cel Mare, numai prima căsătorie era considerată sfîntă și binecuvîntată de Dumnezeu, a doua se îngăduie cu epitimie, a treia este considerată drept necurăție, fiind numai tolerată, cu epitimia de patru ani, celelalte căsătorii sînt «poligamie», păcat mai grav decît desfrînarea.

Luînd ca punct de plecare dreptul roman, potrivit căruia contractul de căsătorie încheiat între un bărbat și o persoană de sex feminin aflată sub tutela altora se făcea numai cu acordul celor în cauză, în canonul 40, Sf. Vasile cel Mare consideră ca desfrînată «pe cea ce fără învoirea stăpînului s-a dat pe sine unui bărbat». Totuși dacă mai tîrziu femeia dobîndește consimțămîntul tutorelui, în acest caz Sf. Vasile consideră legătura mai înainte încheiată ilegal, să se considere totuși căsătorie legală, cei în cauză supunîndu-se unei epitmii pentru desfrînare din cauza legăturii lor de mai înainte.

19. Vezi Migne, P.G. XXXI, col. 240—241.

20. Haexaem., VII, 5—6, în Migne, P.G. XXIX, col. 160. Vezi și canonul 9 al Sf. Vasile în Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, partea a II-a Arad, 1936, p. 60.

Căsătoria unui bărbat cu două surori sau căsătoria unei femei cu doi frați după decesul unui soț din înția căsătorie, este strict oprită iar cine ar încheia o astfel de căsătorie nu poate fi iertat de această greșeală, decît desfăcînd căsătoria, căci «nici soției nu-i este îngăduit a trăi cu rudele bărbatului său, nici bărbatului nu-i este îngăduit a trăi în căsătorie cu rudele soției, pentru că normele de drept sînt comune pentru amîndouă felurile de rudenii» (cahonul 87).

Cei ce ar fi încheiat totuși o astfel de căsătorie, numai atunci pot fi primiți la pocăință, dacă desfac această căsătorie socotită «nelegiuită». Cît privește căsătoria persoanelor care sînt rude între ele «de se va dovedi, ca una ce s-a făcut între păcatele oamenilor, va primi epitimia adulterilor» (canonul 68).

Potrivit învățăturii Mîntuitorului, Sf. Vasile — punînd pe picior de egalitate pe femeie cu bărbat — este de părere că nu numai bărbatul poate cere desfacerea căsătoriei în caz de adulter ci și femeia. El își bazează argumentarea sa pe învățătura Sf. Evangheliei, potrivit căreia consecințele infidelității sînt identice în privința ambilor soți²¹.

Sf. Vasile condamnă concubinajul²²; totuși, cu toată contrazicerea în care se găsea acesta cu învățătura creștină, Biserica a trebuit să-l tolereze ca ceva îngăduit de legea civilă. Cînd prin canonul 26 Sf. Vasile tolerează o astfel de viețuire a unui bărbat cu o femeie, el face aceasta avînd în vedere preșcripțiunile legislației lumestii în vigoare la vremea sa. Din textul canonului 26 se vede însă clar că Sf. Vasile n-a recunoscut concubinajului nici un fel de valoare din punct de vedere bisericesc — ceea ce de altfel nici nu se putea — ci numai l-a îngăduit cu epitimie, dacă acest fel de împreună viețuire nu putea fi desfăcută și ca să evite un rău mai mare²³.

În problema divorțului Sf. Vasile (în canonul 9) este de părere — așa cum s-a mai amintit — că nu numai soțul îl poate cere ci și soția, aceasta pe baza cuvîntelor Mîntuitorului din Matei, V, 32, precizînd că această poruncă se referă la ambii soți, textul Sf. Evangheliei fiind foarte clar din acest punct de vedere. Totuși această învățătură în privința egalității soților nu s-a putut statornici în societatea creștină a primelor veacuri, ci s-a menținut încă multă vreme obiceiul dinaintea creștinismului, după care numai soțul putea cere desfacerea căsătoriei în cazul comiterii adulterului de către soție, aceasta fiind sfătuită — cînd soțul săvîrșea adulter — să aibă răbdare pentru a întoarce pe soțul ei la dînsa și pentru a nu desface căsătoria.

De asemenea Sf. Vasile condamnă energic avortul (canonul 2 cu epitimia de 10 ani) socotindu-l drept «ucidere». Aici se vede grija lui pentru viața copilului, dînd indicații femeilor să aibă grijă de viața și creșterea copiilor lor.

Biserica creștină s-a preocupat dintotdeauna de copiii orfani, părăsiți sau găsiți, prin crearea așa-numitelor «brefotropii» (leagăne de copii), necunoscute lumii

21. Pentru adulter Sf. Vasile prescrie o epitimie de 15 ani. Prin canonul 39 Sf. Vasile spune că «ceea ce viețuiește împreună cu adulterul, adulteră este tot timpul cît viețuiește». La fel prin canonul 58 Sf. Vasile prescrie pentru adulter epitimia de 15 ani, cînd zice: «Adulterul în 15 ani nu se va împărtăși de cele sfinte și cei 15 ani i se vor împărți lui astfel: în patru ani va fi tînguindu-se iar în 5 ani ascultînd, în patru prosternîndu-se iar în alți doi asînd fără împărtășire». Vezi și canoanele: 87, Trul.; 20, Ancira; 4, Sf. Grig. Nissa; 9, 21, 34, 37, 77, Sf. Vasile cel Mare.

22. Canoanele 26, 59 și 79 ale Sf. Vasile prevăd că «aceasta nu este nici nuntă, nici început de nuntă» și «de ar fi cu puțință să se despartă, iar dacă cei în cauză persistă în această viețuire, să li se aplice epitimia pentru desfrînare.

23. Prof. Iorgu D. Ivan, *Biserica și instituția căsătoriei*, în «Studii teologice», anul VIII, 1940, vol. II, p. 134—135.

păgine. În acest sens orfelinatele de băieți și fete au fost organizate de Biserică, iar îngrijirea lor era încredințată văduvelor, fecioarelor și diaconeselor afierosite, sau clericilor sub îndrumarea și supravegherea episcopilor și presbiterilor. Crearea acestor orfelinat a constituit o îndatorire de obște pentru creștini în general și una specială pentru cler²⁴. Existența unui număr mare de astfel de orfelinat pentru copii, este atestată de mai multe legi în imperiul bizantin, referitoare la așezămintele de asistență socială a Bisericii.

Sf. Vasile ia atitudine nu numai pentru apărarea copilului ci și pentru dreptul acestuia la o viață liberă și demnă. În acest sens ne stă mărturie condamnarea pe care el o aduce practicii epocii sale, prin care părinții — datorită lipsurilor materiale — se vedeau uneori nevoiți să-și vîndă ca sclavi proprii lor fii²⁵. El recomandă mai departe părinților să aibă grijă de copii, iar copiilor să cinstească pe părinții lor. În acest sens menționăm poziția pe care el o ia față de copil în comentariul la Haxaameron cînd zice: «...Pavel nu aduce nimic nou în învățătura sa» (Efes. VI, 4). Dacă leoaica își iubește puii iar lupoaica se luptă să-și apere puii săi, ce va zice omul care nu se supune legii acestei naturi, fie că fiul său necinstește pe tatăl său, fie că recăsătorindu-se părinții uită de primii lor copii...»²⁶.

III. VĂDUVELE

Biserica creștină a cunoscut încă de timpuriu instituția văduvelor afierosite, a căror sarcină și funcție era similară cu cea a fecioarelor și diaconeselor afierosite. Văduvele creștine erau întreținute de obște, datorită situației lor materiale precare, așa încît ele s-au constituit în gruparea sau societatea religioasă a văduvelor, puse sub îndrumarea și cîrmuirea clerului superior. Casele în care locuiau acestea s-au numit case ale văduvelor sau «ghirocomii», ca azile speciale pentru întreținerea și adăpostirea lor. Mai existau și văduve care nu se găseau direct în slujba Bisericii ca cele din societatea văduvelor afierosite. Deci Biserica creștină cunoștea două categorii de văduve, unele întreținute de comunitate pentru serviciile prestate în slujba Bisericii și altele a căror întreținere nu constituia o obligație specială pentru Biserică și care sub acest raport intrau în categoria comună a credincioșilor lipsiți de aceste mijloace. După ce n-a mai fost cu putință să li se asigure și văduvelor din categoria a doua întreținerea, a devenit necesară găsirea unei forme pentru a le veni în ajutor, așa încît cea mai îndecată soluție s-a dovedit crearea azilelor sau caselor de adăpost pentru văduve.

Existența unor astfel de azile pentru văduve (ghirocomii) este atestată pe rînd cu celelalte categorii de așezăminte de asistență socială în Biserica veche, deși pomenirea lor directă este rară de tot în comparație cu a celorlalte²⁷. Administrarea acestor azile ca și a tuturor așezămintelor de asistență socială a Bisericii, o avea episcopul sau clerul local, ajutat de diaconi sau clerul inferior și mai ales de iconomii Bisericii (can. 10, 11, Teof. Alex.; can. 3, IV etc.). Ca îngrijitoare ale vădu-

24. Vezi și canoanele : 3, IV. ec. ; 7, Sardica.

25. În comentariul la psalmul XXII, 5, Sf. Vasile spune : «am văzut un spectacol oribil ; copii prin naștere născuți liberi dar duși de către părinții lor în piață și puși la vînzare pentru a putea plăti datoria unui datornic. Vezi Paul Allard, *Saint Basile*, (329—379), Paris, 1929, p. 125.

26. Comentariul la Hexaameron, IX, 4, în Migne, P.G., tomul XXIX, col. 196—197.

27. Pr. Prof. Liviu Stan, *Instituțiile de asistență socială...*, art. cit., p. 103.

velor din azile, au fost folosite văduvele dedicate slujirii Bisericii, fecioarele și diaconesele consacrate și apoi călugărițele, mai ales după ce o parte din ghirocomii au trecut sub îngrijirea mănăstirilor de maici, care au înlocuit cu timpul și societatea văduvelor și pe aceea a fecioarelor în cea mai mare parte²⁸.

Sf. Vasile cel Mare se ocupă în câteva canoane ale sale de văduvele afierosite (canoanele 18, 24, 41, 53) dar cu osebire în canonul 24 unde le menționează în mod expres pe acestea, făcând referire și la Noul Testament (Rom. VII, 3; I Tim. V, 3—5; I Cor. VII, 37 etc.). Reluând pe Sf. Pavel, Sf. Vasile spune: «...apostolul a hotărât că dacă văduva cea socotită în rîndul văduvelor, adică cea primită în slujbă de Biserică, se căsătorește, să se treacă cu vederea... Însă văduva care a ajuns la vârsta de 60 ani de ar voi iarăși să viețuiască cu bărbat, nu se va învrednici de împărțirea celui Bun, pînă ce nu va înceta de patima necurăției. Iar de o vom primi pe ea înainte de 60 ani, vina va fi a noastră iar nu a femeii»²⁹.

Deci potrivit Noului Testament, orice văduvă care nu depinde de nimeni, se poate căsători a doua oară, dar mai existau — așa cum am arătat mai sus — unele văduve întreținute de Biserică, numite «văduve ale Bisericii» (αἱ χῆραι τῆς ἐκκλησίας) menționate și de Sf. Pavel (I Tim. V, 3—5, 16) ce nu puteau fi primite de tinere în această tagmă, ci numai începînd cu vârsta de 60 ani. La aceste văduve face referire Sf. Vasile în prezentul canon, hotărînd că dacă acestea au fost primite pentru a fi asistate de Biserică înainte de vârsta de 60 ani și ar voi să se recăsătorească, să fie demise de sub îngrijirea Bisericii, urmînd a fi supuse epitimiei celor ce se căsătoresc a doua oară. Dacă totuși o văduvă afierosită care a împlinit vârsta de 60 ani dorește să se recăsătorească, să fie oprită de la Sf. Împărțășanie, pînă ce se va lăsa de patima sa.

În canonul 41 Sf. Vasile revine asupra problemei recăsătoririi văduvelor, spunînd că: «...cea care în văduvie este stăpînă pe sine, se poate căsători fără învinovățire, dacă nu este nimeni care să rupă căsătoria». În acest canon Sf. Vasile aduce precizarea că văduva care este liberă față de părinții sau tutorii ce ar avea vreun drept asupra ei, se poate căsători a doua oară, bazîndu-și această dispoziție pe textul din Romani VII, 2 și I Cor. I, 39, dar supunîndu-se epitimiei pentru cei ce se căsătoresc a doua oară (canonul 4) poate încheia căsătoria numai cu persoane admise conform canoanelor³⁰.

IV. DIACONESELE

Paralel cu instituția fecioarelor și văduvelor afierosite, Biserica a cunoscut și pe cea a diaconeselor afierosite, prin hirotesie, ca auxiliare ale clerului superior, recrutate de preferință din rîndul fecioarelor sau al văduvelor trecute de vârsta de

28. Idem, *art. cit.*, p. 105.

29. Dr. Nicodim Milaš, *op. cit.*, p. 83. Vezi și canoanele: 3, IV ec.; 40, Trul.; 38, Cart.; 11, Teof. Alex.

30. În canonul 30 Sf. Vasile ocupîndu-se de răpitorii de femei, referitor la văduvă, consideră că «aceasta este stăpînă pe sine și stă în voia ei să urmeze sau nu pe răpitor». În cazul cînd ea a fost răpită fără voia ei, nu se supune epitimiei. Această dispoziție se completează cu dispoziția canonului 53, referitoare la recăsătorirea văduvelor «alergînd la nunta a doua sub formă de răpire». Pe aceasta o așteaptă însă epimia nunții a doua, deoarece nu se judecă aparențele, ci intenția, în cazul respectiv făcîndu-se vădită legătura ei și prefăcîndu-se doar că a fost răpîtă. Paralel facem completarea că potrivit canonului 72 Trulan, 31 Laodiceea și 21 Cartagina, o văduvă ortodoxă nu poate încheia căsătoria decît cu un bărbat ortodox, iar potrivit canoanelor—51, 62 Trul.; 45, 53 Cart. și 42, 53 Sf. Vasile cel Mare, văduva nu poate încheia căsătorie decît cu o persoană ce are o profesie onorabilă.

60 ani. Ca și fecioarele și văduvele afierosite, diaconesele depuneau și ele vot de castitate, pe care erau obligate să-l respecte pînă la moarte, sub pedeapsa anatemei. Perioada clasică de înflorire a tagmei diaconeselor afierosite este cea a secolelor III—VIII (Didascală, Constituțiile Sf. Apostoli, epoca împăratului Justinian și cea a Sf. Ioan Gură de Aur) pînă la dispariția lor lentă începînd cu secolele XI—XII, fie datorită reducerii sarcinilor lor (îndeosebi prin generalizarea botezului copiilor), fie a invaziilor barbare, fapt ce le-a determinat să intre în mănăstirile de femei și să se confunde cu călugărițele.

Ca îndatoriri — îndrumate și supravegheate de clerul superior — diaconesele aveau grijă de săraci, de bolnavi, orfani, exercitau supraveghearea în biserică a ordinei și a locurilor rezervate femeilor și chiar asupra văduvelor, slujeau de intermediare între femei și clerul superior, instruiau persoanele de sex feminin pentru primirea botezului, pentru ca acestea să fie în măsură să poată răspunde la întrebările privind tainele de inițiere (botez, mirungere, Împărtășanie), vizitau pe catehumene, asistau pe preoți la administrarea botezului și a mirungerii cînd neofitele erau primite de acestea în haina albă a botezului și făcînd mirungerea la părțile corporale, pentru că nu era cuviincios ca noile botezate să fie văzute de clerici, păzeau ușile la intrarea în biserică ca să nu intre decît femeile îndreptățite să participe la slujbă, vegheau asupra ordinei și tăcerii, apoi asupra distribuirii locurilor în adunările femeilor, ajutau la toaleta funebră a femeilor decedate. Predicarea în sfîntul lăcaș ca și slujba lor la altar le-a fost complet interzisă (Didascală, III, 5, 6, 9; Constituțiile Sf. Apostoli, III, 6)³¹.

Sf. Vasile cel Mare — în timpul căruia tagma diaconeselor afierosite luase un deosebit avînt — răspunde prin canonul 44 la întrebarea lui Amfilohie de Iconiu, privind un caz concret, în care o diaconesă afierosită a căzut în păcat cu un păgîn. Din această cauză Amfilohie de Iconiu, a scos-o pe aceasta din treapta de diaconesă, nemaiacordîndu-i nici Sf. Împărtășanie. Între timp păgînul cu care viețuise aceasta s-a convertit la creștinism, sperînd în acest fel să se căsătorească legal cu acea fostă diaconesă.

Plecînd de la acest caz concret, Sf. Vasile dă prin canonul 44 dispoziția că o diaconesă căzută nu mai poate fi primită în rîndul celorlalte diaconese, nici la Sf. Împărtășanie, prescriîndu-i un canon de șapte ani, «firește dacă între timp va trăi în curăție... căci noi nu îngăduim ca trupul diaconesei sfințit fiind, să fie în întrebuințare trupească». Cît privește excluderea ei din treapta de diaconesă, Sf. Vasile o consideră legală, iar pedeapsa suficientă pentru păcatul ei, fără însă a avea vreo-

31. Începînd cu prima jumătate a secolului al XIX-lea, lumea protestantă și-a dat seama de goul lăsat în Biserică, prin suprimarea monahismului în timpul reformei și a înființat ordinul diaconeselor. Intenția restauratorilor acestui ordin a fost de a face o corelație între vechea instituție bisericească a diaconeselor și ordinul diaconeselor protestante, dar în practică nu există decît o vagă asemănare între unele și altele, datorită condițiilor istorice diferite și atribuțiilor lor. Mergînd pe această linie a lărgirii cît mai mult a rolului femeii în Biserică și datorită conceptului de «preoție universală» a reformatorilor, unele Biserici Protestante din Apus și Biserica Anglicană în parte, au pus probleme preoției femeii — începînd cu prima parte a secolului XX —, bazîndu-se mai mult pe elemente de ordin sociologic-istorice, cît și datorită crizei de vocații la sacerdoțiu și au promovat femeia ca pastor, neținînd seama de faptul că Mîntuitorul Hristos a prețuit femeia, dar n-a făcut-o totuși părtaşă de darul preoției, încredințat Sfinților Apostoli și urmașilor lor, prin succesiune apostolică. Potrivit învățăturii Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, Biserica Ortodoxă are o poziție clară din acest punct de vedere, dînd cîntea și considerația cuvenită femeii creștine, datorită calităților și rolului ei activ în Biserică, fără o a admite însă în preoție.

dată posibilitatea de a se căsători. În comentarea acestui canon, N. Milaș spune că: «cea din urmă dispoziție a acestui canon se bazează pe norma generală care zice: « τὸ ἱερόν μίαρὸν οὐ γίνεταί » (quod sanctum est non fit pollutum) adică, ceea ce este sfânt nu se poate întina».

V. MONAHILE, CELIBATUL

În secolul al III-lea începe să se organizeze monahismul, instituție care a fost de folos Bisericii, și în activitatea ei filantropică. Astfel mănăstirile încep să fie adevărate școli de rugăciune, de muncă și de caritate³². În acest sens munca viețuitoarelor din mănăstirile de călugări și călugărițe nu se făcea numai pentru trebuințele lor, ci și pentru cele ale săracilor. Sf. Vasile cel Mare, în *Regulile* sale³³, ne spune că munca din mănăstiri se făcea «mai ales pentru ajutorarea săracilor, căci acesta este scopul și justificarea muncii efectuate în mănăstiri».

Odată cu întemeierea vieții de obște, iau ființă și primele mănăstiri de călugărițe. «Astfel Sf. Pahomie înființează pentru sora sa un așezământ de călugărițe; alături de obștea bărbătească a Sf. Vasile cel Mare, se afla și mănăstirea de călugărițe condusă de sora sa Macrina; Sf. Paula zidește la Betleem chinovie pentru călugări iar alături trei mănăstiri pentru călugărițe; Sf. Melania cea Bătrână a ridicat mănăstirea de fecioare nu departe de cea a monahilor lui Rufin; pe lângă comunitățile de monahi ale Fericitului Augustin, el organizează și o mănăstire de călugărițe, unde rânduiește ca stareță pe sora sa; asemeni face și Sf. Ioan Cassian care în afară de mănăstirea de călugări întemeiată de el, zidește și una de călugărițe. Această întemeiere și organizare paralelă de mănăstiri de călugări și călugărițe, s-a petrecut pretutindeni, unde s-a răspândit monahismul»³⁴.

Așa cum am amintit în capitolul consacrat văduvelor afierosite, mănăstirile de femei au avut un rol social caritativ, întrucât monahiile se dedicau îngrijirii văduvelor din azile, fecioarelor sau diaconeselor consacrate, în vîrstă, iar alteori fiind îndrumătoare în mănăstiri, minorelor lipsite de adăpost, protecție sau îngrijire. Sf. Vasile cel Mare, din grija asigurării și păstrării bunei rînduiri în Biserică, a întocmit pravilele sale călugărești, care au pregătit însușirea de către Biserică în mod oficial a instituției monastice (can. 4, sin. IV etc.) în care s-a pus un deosebit accent pe lucrarea duhovnicească. Avînd în vedere că Sf. Vasile s-a ocupat în mod deosebit în pravilele sale de viața monahală, prin stabilirea de norme și îndrumări amănunțite, canoanele sale nu mai tratează în mod deosebit aceste probleme. Totuși în continuarea canonului 18 care se ocupă de problema fecioarelor căzute, în canoanele 19 și 20, Sf. Vasile tratează problema bărbaților și a femeilor care și-au ales votul celibatului și al fecioriei, amîndouă impuse ca niște condiții indispensabile în clerul monahal, ca cei sau cele ce «s-au numărat în tagma monahicească și care se vede că în chip tacit primesc neînsurarea».

32. Pr. Gh. Soare, *Asistența în Biserică în secolele II-III*, în «Glasul Bisericii», anul VIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1949, p. 102. Vezi continuarea acestui articol în «Glasul Bisericii» nr. 3, martie, 1949, p. 60-78.

33. Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mici*, în Migne, P. G. XXXI, col. 1220-221.

34. Ierod. Ioasaf Popa, *Pentru o mai bună orientare a unor mîndstiri de călugărițe*, în «Studii teologice» anul V, nr. 5-6, mai-iunie, 1953, p. 409.

Pe vremea Sf. Vasile depunerea votului monahal nu se făcea în mod solemn în forma pe care o cunoaştem noi astăzi, acest lucru reieşind din conţinutul canonului care zice: «...care se vede că în chip tacit primesc neînsurarea» (celibatul).

În acest sens Sf. Vasile este de părere să se ceară de la aceştia depunerea solemnă a votului monahal «luînd de la ei făgăduinţă lămurită».

În completarea canonului 19, canonul 20 vine cu precizarea că, pentru ca un vot să poată fi acceptat de Biserică, trebuie să se depună în Biserică şi în conformitate cu regulile bisericeşti. Voturile monahale depuse în afara Bisericii nu sînt valabile faţă de Biserică, iar nerespectarea lor nu atrage nici un fel de epitimie. Cit priveşte nerespectarea voturilor monahale, vorbind despre persoanele canonice din canonul 6 al Sf. Vasile cel Mare, canonistul N. Milaş înţelege — în comentariul său la canoane — prin «persoane primite în canon» (κατονοµικούς) pe aceia care au intrat în cler necăsătoriţi, apoi pe călugării şi călugăriţele care au depus votul monahal³⁵, inclusiv deci votul castităţii urmînd ca nerespectarea acestui vot să se pedepsească cu caterisirea, conform canonului 25 apostolic. Erau totuşi unii care, caterisiţi fiind din cauza nerespectării canonului, afirmau că cel puţin puteau să trăiască cu femeile luate în căsătorie, socotind încheierea căsătoriei lor valabilă. Acelaşi lucru îl spuneau şi călugării şi călugăriţele care părăsiseră mănăstirile, fiind destituiţi pentru nerespectarea aceluiaşi canon. Avînd însă în vedere interesele demnităţii preoţiei şi ale cinului monahal şi pentru a feri Biserica de criticile şi obiecţiunile ereticilor, (eustaţienii), Sf. Vasile cel Mare dispune ca acestora să nu li se dea voie să trăiască cu persoanele respective şi cu atît mai puţin să încheie o căsătorie legală, ei trebuind «cu tot chipul să rupă însoţirea lor». S-a lăsat însă episcopilor libertatea să aprecieze cu bunătate şi bunăvoinţă asemenea cazuri.

Din cele expuse mai sus am văzut că Sf. Vasile a acordat o importanţă deosebită contribuţiei pe care femeia creştină o poate aduce în lucrarea Bisericii pe tărîm social, cum a fost cazul instituţiilor de binefacere create de el în aşezămîntul cunoscut sub numele de «Vasilada»: ghirocomiile (azilele pentru văduve), partenocomiile (casele de adăpost pentru fecioare), brefotrofiile (leagănele de copii mici părăsiţi sau găsiţi); sau contribuţiei aduse de aceasta ca monahie, mai ales după ce o parte din instituţiile de binefacere pentru femei au trecut sub îngrijirea mănăstirilor de maici. Aceeaşi atitudine constructivă a avut-o Sf. Vasile faţă de femeie în familie, ca soţie şi ca mamă.

Majoritatea canoanelor sale provin din cazuri concrete din viaţa de toate zilele a creştinilor. Chiar dacă uneori epitimiile prescrise de el par puţin cam aspre, trebuie să se ţină seama că prin aceasta el urmărea folosul Bisericii şi zidirea sufletească a credincioşilor. Sub acest aspect trebuie să se privească şi canoanele sale care nu-şi mai găsesc astăzi o strictă aplicare, cum ar fi de exemplu canoanele ce privesc diaconesele sau văduvele afierosite, apreciînd importanţa lor în perioada în care Biserica a cunoscut instituţia acestora.

Remarcăm îndeosebi faptul că Sf. Vasile cel Mare nu face nici o diferenţiere între bărbat şi femeie cînd stabileşte epitimiile sau pedepse pentru abateri şi delictive — cuprinzîndu-i pe amîndoi în termenul de «laic» — în afară de cazul delictelor speciale (cum ar fi cazul încercărilor de avort ale femeii).

35. Dr. Nicodim Milaş, *op. cit.*, p. 57.

De asemenea canoanele Sf. Vasile cuprind îndrumări cu caracter general, statornicind pentru duhovnici că pentru vindecarea celor căzuți, bărbați și femei, trebuie să hotărască «nu după timpul de penitență», ci «după chipul pocăinței» (can. 2 și 84), căci «vindecarea cea mai adevărată este îndepărtarea de la păcat» (can. 3). De aceea epitiimiile nu trebuiesc aplicate mecanic ci după starea penitentului, duhovnicul chibzuind bine în aplicarea epitiimiilor, pentru ca nu cumva aplicând epitiimii, credincioșii să-și piardă nădejdea mântuirii (can. 2, 54 și 84).

În acest sens canoanele Sf. Vasile își dovedesc și astăzi utilitatea lor, așa cum de altfel și-au dovedit-o de-a lungul veacurilor pentru înțelepciunea cu care au fost rînduite. Pentru acest motiv Biserica Ortodoxă le-a considerat și le consideră ca izvoare fundamentale, alături de canoanele sinoadelor ecumenice și particulare, ele constituind în același timp, bune dreptare pentru duhovnici în acordarea epitiimiilor în scaunele de spovedanie.

Diacon Drd.² Vasile AXINIA

TRADUCERI DIN OPERA SFÎNTULUI VASILE CEL MARE ÎN MANUSCRISELE ROMÂNEȘTI DIN BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Opera scrisă a Sfîntului Vasile cel Mare (330—379) s-a bucurat în tot timpul, atît în lumea creștină din Răsărit, cît și în cea din Apus, de un interes și o aleasă prețuire, fiind citită, studiată, comentată și luată ca îndreptar de viață și gîndire creștină. Ea s-a împus prin conținutul adinc teologic ortodox, care îmbrățișează marile laturi doctrinare, cultice, administrativ-canonice, morale și pastorale, avînd ca teme revelația Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, iar ca stil, opera se distinge prin calitățile clasicismului greco-roman.

Pentru Biserică, opera Sfîntului Vasile cel Mare a fost îndreptar în problemele legislativ-canonice și dogmatice controversate, pentru ierarhie îndrumător pentru păstorirea credincioșilor, pentru tineri, pedagog spre studiu, pentru nevoitorii mînăstirilor călăuză nedespărțită pe drumul desăvîrșirii duhovnicești, pentru creștini model de dăruire și de jertfelnicie față de aproapele. Într-un cuvînt, opera sa se ridică la înălțimea marilor valori spirituale umane, iar autorul este *Mare*, cu adevărat, sub orice aspect, cum îl caracterizează J. Tixeront, prin inteligența sa, prin cuvîntul său, prin caracterul său. Biserica a deținut puțini oameni atît de desăvîrșiți și atît de echilibrați¹.

Așa se explică de ce opera scrisă a Sfîntului Vasile cel Mare² s-a bucurat tot timpul de un deosebit interes și o intensă circulație.

Colecția de manuscrise românești a Academiei Republicii Socialiste România cuprinde un important număr de manuscrise cu traduceri din opera Sfîntului Vasile cel Mare, provenind, îndeosebi, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ca o acțiune culturală desfășurată în acest timp, în

1. J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, neuvième édition, Paris, 1927, p. 223-224.

2. Migne, P. G. XXIX—XXXII.

special sub influența curentului paisian în viața monahismului românesc, care a adus un important aport și culturii, scrisului și dezvoltării limbii literare românești³.

Menționând manuscrisele mai importante, vom căuta să reținem și unele referințe din predosloviile lor, ce ni le-au lăsat traductorii traducători și copişti, cu aprecierile ce le aduc operei Sfântului Vasile cel Mare, ca și unele însemnări adăugate în cursul timpului.

3. Cunoaştem numele citorva harnici monahi, de la care ni s-au păstrat numeroase manuscrise, cele mai multe cu conţinut religios. În Țara Românească copiază pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, probabil la mănăstirea Cernica, Acachie ieromonahul, de la care se păstrează în colecția manuscriselor românești ale Academiei Republicii Socialiste Române zece manuscrise. Contemporan cu el, ieromonahul Ioachim Bărbătescu, de la mănăstirea Bistrița, copiază tot zece manuscrise. Chiril ierodiaconul, de la Cernica, copiază începând cu anul 1800; ne-a transmis opt manuscrise. Daniil monahul ce semnează în criptogramă pe la 1778 este prezent prin patrusprezece copii de manuscrise religioase. Dionisie eclesiarhul de la episcopia Rîmnîcului, ce copiază și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, ne-a lăsat opt copii. Grigore Rîmniceanu este prezent cu cincisprezece manuscrise.

De la Iachînt, starețul Cernicăi, păstrăm șasesprezece manuscrise, de la Ilarion ieromonahul de la mănăstirea Bistrița păstrăm șapte manuscrise, copiate în prima jumătate a secolului al XVIII-lea; de la Ion Rîmniceanu și Naum Rîmniceanu, păstrăm câte patru manuscrise. Rafail monahul de la mănăstirea Hurez ne-a lăsat cincisprezece manuscrise. Silvestru ieromonahul de la mănăstirea Cîmpulung, care a copiat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ne-a lăsat cinci manuscrise, iar Teofil monahul ne-a lăsat douăzeci și șapte de manuscrise, copiate la sfârşitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea.

Printre călugării cărturari de la mănăstirile din Moldova întîlnim numele monahului Cozma, de la Neamț, cu șase manuscrise din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Ioan Ieroshimonahul de la mănăstirea Rîșca, cu șapte volume, copiate după anul 1795, Meletie ieromonahul de la mănăstirea Secul, cu cinci manuscrise, și pe Micdonia shimonahia. Probabil de la mănăstirea Vărațic, de la care păstrăm două manuscrise, copiate la anii 1796 și 1804 (G. Ștrempele, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, Editura Academiei Republicii Române, 1959, p. XL).

Printre copişti se întîlnesc și tipografi de meserie, cum a fost Andriotoxitul (Constantin Paladie, Andriotaxida) «dascăl ot Neamț și tipograf», care a copiat pe la 1782 două miscelane: cu: *Istoria risipirii Ierusalimului și Istoria etiopicească a lui Iliodor* ș.a. (Mss. 3531 și 1747) — sau Ilarie ieromonahul, tipograf sub numele de Ioan, care copiază la schitul Vrancei, în anul 1780 un manuscris religios (Nr. 2566), (G. Ștrempele, *op. cit.*, p. XXVII).

Macarie ieromonahul, în prefața *Irmologhionului*, Viena, 1823, arată că «În vremurile noastre, Prea înalta Pronie cu milostivire a suflat rîvnă în sufletele a mulți bărbați cuvioși și de Dumnezeu temători, puternici întru toate învățăturile, împodobite cu toate științele filosofiei, a teologiei cu toată dreapta socoteală a tălmăcirii, precum fericirii întru pomenire părinți dascăli Ilarion, Gherontie și Isac din sfînta mănăstire a Neamțului... și, aceasta urmînd însuși Prea Sfinția Sa părintele Mitropolit Grigorie al Ungrovlahiei».

De la ieromonahul Gherontie dascălul se păstrează în colecția Academiei R. S. România cîteva manuscrise: 1) 2113 (sec. XVIII (1778); 595 ff. 23,5 × 17 cm): *Cuvintele pustricești ale Sfîntului Isac Sirul*. Însemnări: f. 37: «1778, mai 5; f. 555: «Sfîrșitul cuvintelor preacuviosului părinte Isaacu Sirulu. S-au tălmăcit dinu limba cea ellinească și s-au scris de nevrednic(ul) întru călugări, monah(ul) Gherontie, a treia oară cu aceasta».

2) 956 (sec. XVIII (1800); 65 ff.; 23 × 16 cm): *Slujba Procovului*. Însemnare: f. 58: «1800, Gherontie păcătosul, monah».

3) 2678 (sec. XVIII; 26 ff.; 21,5 × 16 cm): *Slujba Procovului*. Însemnare: F. 1 — scris de altă mînă: «Această cărțică ce are întru sine slujba pocrovului s-au scris de cuvioșia sa ieromonahul Gherontie, tipograf de la sfînta M(ănăstire) Neamțul și însuși(i) a afierosit-o sfîntei Mănăstiri Slatina, ca să fie pentru trebuința bisericii în vremea rînduită, nedezlipind-o nimine de la acestu sfînt(l) lăcașu. 1813, octom(vrie) 1». (Cf. G. Ștrempele, *Copiști de manuscrise...*, p. 86).

Monahii Gherontie și Dorotei au fost trimiși de starețul lor, Paisie de la Neamț, la școala de la *Sfîntul Sava*, din București, unde se împrietenesc cu colegul lor *Gheorghe*, născut în București, la 1765, ajuns mai tîrziu mitropolitul Țării Românești, Grigorie (IV) Dascălul (8 ianuarie 1823-22 iunie 1834).

După absolvirea școlii, tînarul *Gheorghe* își urmează colegii săi la Mănăstirea Neamț, unde a și fost tuns în monahism de starețul Paisie, dîndu-i-se numele *Grigorie*, și intră sub ascultarea duhovnicească

Indicăm mai întâi manuscrisele care cuprind opera *Hexaameron*, considerată de unii comentatori cea mai originală, dacă nu cea mai elocventă, a Sfintului Vasile cel Mare⁴.

În timpul unui Post de Paște, Sfintul Vasile cel Mare a rostit 9 omilii, în care a tratat creația lumii pînă în ziua a cincea, iar fratele său, Sfintul Grigore de Nyssa, l-a completat, scriind *Despre facerea omului*, în ziua a șasea. Sfintul Vasile interpretează literar crearea lumii și toate fenomenele legate de actul creației pe zile, conform Sfintei Scripturi, folosind toate cunoștințele timpului său din domeniul naturii și filosofiei, fără a face însă o operă de cosmologie științifică. Scopul urmărit, bazat pe revelația divină din Sfinta Scriptură, este să prezinte măreția Creatorului, pe Dumnezeu, în măreția creației sale, providența divină în ipostasă treimică, contrar concepțiilor antice și ereziilor gnostice, dualiste ale maniheilor și învățăturii lui Eunomie (anomeilor).

«Cînd citesc Hexaameronul său, zice Sfintul Grigore, mă simt transportat pînă în sinul lui Dumnezeu, înțeleg toată iconomia universului, înțelepciunea și puterea Creatorului...»⁵.

Cel care a tradus în românește prima dată Hexaameronul a fost ieromonahul Ilarion sau Ilarie, dascăl, tipograf și copist, ucenic al Cuviosului Paisie cel Mare de la Neamț și colaborator al său în «tălmăcirea de cărți părintești», care în mirenia a purtat numele de Ioan, după cum el însuși ne-o spune în Mss. 2566⁶: *Învățăturile Sfîntului Efrem Sirul*, f. 1: «S-au scris în sf(î)ntul schit ot Vrancea în anul de la H(risto)s 1780, prin osteneala lui Ioan tip(ograful), iară acum ieromonah Ilariia, care am scris»; f. 239: «Tuturor plecat și de bine profitoriu, Ioan. Leat 1780». Cu altă cerneală «Ieromonah Ilarion».

În ms. 1844⁷, miscelaneu teologic: *Cuvinte ale Sfinților Părinți și Vieți de Sfinți*, f. 38: «1774, dece(mv)rie 20. S-au scris de mine păcătosul Ilarie monah». Pe

a lui Gherontie. Lucrează împreună la traducerea din grecește a felurite cărți. Cînd mitropolitul Dositei Filitti al Ungrovlahiei ceru pentru tipografia Mitropoliei de la Neamț «doi părinți procopsiți la tălcuirea sfîntelor cărți după elinie», sînt trimiși monahii Gherontie și Grigorie, care se găseau în București la 1796, unde tăpărec în 1799: *Cartea folositoare de suflet* și în 1801 un *Chiriacođromion*, lucrînd și la traducerea și îndreptarea altor scrieri. Reîntorși la Mănăstirea Neamț, între 1803–1806 dau la lumină mai multe cărți teologice, necesare Seminarului de la Socola, din îndemnul mitropolitului Veniamin Costache. Spre sfîrșitul anului 1812, cei doi prieteni, împreună cu alți călugări, ducîndu-se la Muntele Athos «pentru folosul sufletului», la întoarcere, aproape de orașul Filipopol sînt prădați și chinuiți de tîlhari. Gherontie aflîndu-și moartea. După șapte ani, Grigorie îi aduce în țară osemintele și i le îngroapă. Între anii 1815–1817, Grigorie a trăit în Mănăstirea Neamț, lucrînd îndeosebi la tipărirea unor cărți traduse de prietenul și duhovnicul său Gherontie (cf. Pr. N. Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXVII (1959), Nr. 7-10, p. 808; Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei* (1823–1834), 1927; Pr. Nicolae M. Popescu, *Viața și Faptele părintelui Grigorie Dascălul, mitropolitului Țării Românești*, București, 1942).

4. Migne, P.G. XXIX, 3-208; E. Fialon, *Etude littéraire sur Saint Basile*, Paris, 1865; P. Allard, *Saint Basile*, IV-e éd., 1903; Idem, *Basile (Saint)*, în «Dictionn. de Théol. Cath.» II, 1, 1923, col. 441-455; Yves Courtonne, *Saint Basile et l'hellenisme. Etude sur la rencontre de la pensée chrétienne avec la sagesse antique dans l'Hexaameron de Basile le Grad*, Paris, 1934.

5. Sfintul Vasile arhiepiscopul Kesareei Kapodociei (329–379), traducere de Iosif, Mitropolitul primat, București, 1898, p. 408; *Ibidem*, «Aceasta este desigur opera sa cea mai originală, dacă nu cea mai elocventă».

6. Sec. XVIII (1780); 277 ff.; 35×22,5 cm. Scriere cursivă. Titlurile și inițialele cu roșu. Frontispicii și inițiale ornate. Chenar colorat. Legătură veche în piele.

7. Sec. XVIII (1774); 370 ff.; 15×9,5 cm. Scriere cursivă. Titlurile și unele inițiale scrise cu roșu. Legătură veche în piele.

coperta a II-a interioară semnează : «Mănăsti(rea) Dragomirni(i). (S-au scris) această cârtic(ă) de mine păcăt(osul) între ier(monaș(i) Ilarie, dec(emvrie), la anul 1774)» ; f. 115 v : «Ilarie monah, ucenic starețului Paisie din Neamț, 1782 ghenar(ie) 26, de cînd am iscălitu» ; f. 18 v : «Această sf(in)ță cârtică s-au scris de mine sme(ri)tu(l) întru ieromonaș(i), Ilarie, nacealnic ot Țibucani(i) 1786, sept(emvrie) 12 zile»⁸. În 1772, ieromonahul Ilarion traduce și transcrie în mănăstirea Dragomirna ms. 3008 : *Diadoh episcopul Fotichiei, Capete postnicești 100* (f. 65 v)^{8 a}.

Cel care a inițiat traducerea în românește a *Hexaameronului*, încredințînd traducerea operei ca și tipărirea ei cărturarului ieromonah Ilarion, ucenicul Cuviosului Paisie cel Mare de la Neamț, a fost *Dosoitei Herescu*, episcopul Rădăuților (noiembrie 1750—12 decembrie 1781), cînd își mută reședința la Cernăuți (la 4 iulie 1783 primește titlul de «episcop al Bucovinei» sau «episcop exempt al Bucovinei») ⁹ cum aflăm din cuvîntul «*Către Cititoriul, semnat de cel ostenitoriu întru ale tipograliei Pănutie*», de la începutul cărții : *Vasile cel Mare și Grigorie Bogoslovul, Cuvinte*, București, 1926 ¹⁰, «tipărită spre folosul neamului nostru» ¹¹ : «... Exaimeron al marelui Vasilie au voit răposatul Episcopul Rădăuțului, Kir Dosithei să-l tălmăcească și să-l tipărească. Voind, am găsit pe dascălul Ilarion răposatul, om cu știință destulă în limba elinească. L-au poftit, rugîndu-l să facă această tălmăcire. Făcîndu-o, n-au apucat să o tipărească, din pricini împotrivă ce s-au întîmplat. Am alergat mai pe urmă să se tipărească și tot nu s-au putut. Au miluit D(u)mnezeu în zilele celui acum Mitropolit al Ungrovlahiei Kyr Grigorie, deși tălmăcirea s-au îndreptat de Prea Sfinția-sa, cit s-au putut și tipărirea s-au lucrat din partea Prea Sfinții-Sale și alte cîteva cuvinte, precum să văd, tot ale marelui Vasile, tălmăcite de singur Prea Sfinția Sa, s-au adaos spre folosul și îndreptarea năravurilor...» ¹².

Deducem, din însemnările păstrate pe manuscrisele semnate de ieromonahul Ilarion, că traducerea și copierea *Hexaameronului* a făcut-o după ce a terminat în schitul Vrancea, în 1780 «de scris» «*Cartea, adecă învățăturile ale celui între sfinți a prea cuviosului și de D(u)mnezeu purtătorului părintelui nostru Eftem Sirianul...*», și pînă în decembrie 1781, cînd episcopul Dosoftei Herescu părăsește Ră-

8. G. Ștrempelel, *Copiști de manuscrise...*, p. 108-110. Traducerile din miscelaneu sînt făcute între anii 1774—1786, în mănăstirile Dragomirna, Neamț, Schitu Țibucani-Neamț ; nacealnic/nacealnik (rus) : șef sau conducător al unei instituții (civile, militare sau religioase), *Dicționarul explicativ al limbii române*, 1975, p. 581. Mss. 1957. Sec. XVIII (1800) ; 506 ff. miscelaneu teologic : *Cuvinte ale Sfinților Părinți*. F. 218 (Tradus de) : ieromonahul Ilarion Dascălul : mss. 2146. Sec. XVIII ; 604 ff. ; *Cartea Avei Varsanufie*. F. 604 : «(Tradusă) din limba elinească pre limba românească de Ilarion, între anii de la Hr. 1787» ; mss. 3168. Sec. XVIII ; 16 ff. ; *Vedenia lui Chir Daniil și Viața și mucenicia... Sfințului mucenicu Anastasie*. F. 16 . «Tălmăcită din grecește de dascălul Ilarion la 1763» ; mss. 3008. Sec. XVIII (1772) ; 6 5 ff. : *Diadoh, episcopul Fotichiei, Capete postnicești 100*. F. 65 . Traduse de : Ilarion ieromonahul la mînăstirea Dragomirna, 1772.

8. a. G. Ștrempelel, *op. cit.*

9. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în «*Biserica Ortodoxă Română*» anul XCIII (1975) nr. 3-4, p. 338.

10. *Cuvintele puține oarecare*. Din cele multe ale celor întru sfinți părinților noștri Vasilie celui Mare și Grigorie Cuvîntătorului de Dumnezeu, tilcuite din limba elinească și acum întîi tipărite în zilele prealuminatului și prea înălțatului nostru domn Grigorie Dimitriu Ghica Voevod spre folosul neamului nostru. În București în Sfînta Mitropolie. La anul 1826 de Matei Băbeanul Tipografu.

11. *Bibliografia românească veche 1508—1830*, de Ioan Bianu-Nerva Hodoș și Dan Simonescu, tomul III, 1809—1830, București, 1821—1936, p. 523-524.

12. *Ibidem*, p. 524 ; Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, 1927, p. 144-145.

dăuții, «din pricini împotriva ce s-au întâmplat», cum lasă să se înțeleagă în cuvântul său «Cătră Cititoriul», «cel ostenitoriu intru ale tipografiei Pafnutie».

Dacă *Hexameronul* nu a putut fi tipărit la timpul acela, el avea să vadă lumina tiparului în 1826 într-o limbă și mai cuprinzătoare în claritate și expresii, căruia i se mai adăuga traduse un număr de 20 de *Cuvinte* ale Sfântului Vasile cel Mare și «*Ale Sfântului Grigorie Bogoslovul câteva epistole cătră marele Vasilie și cătră alții*»¹³ și «*Ale Sfântului Grigorie Bogoslovul stihuri oarecare prea puține din cele multe...*»¹⁴, tot de un ucenic paisian, venit în minăstirea Neamț din București, însoțind pe colegul său, monahul moldovean Gherontie, după ce-și terminaseră studiile academice ale Școlii de la Sfântul Sava, și care avea să ajungă Mitropolitul Țării Românești, înscriind o luminoasă pagină de activitate culturală și de patriotism în istoria țării și a Bisericii Ortodoxe Române, cu numele cinstit, de *Grigorie (IV) Dascălul* (1823—1834). Conștient ca și înaintașii săi cărturari, de rolul cărții tipărite în limba română, el dedică această carte de zidire sufletească, «*spre folosul neamului nostru*».

La minăstirea Secu, aflată ca și minăstirea Neamț sub stăreția Cuviosului Paisie Velicicovski (14 august 1779—15 noiembrie 1796, cînd moare, fiind înmormîntat în biserica cea mare a mănăstirii Neamț), cu blagoslovenia sa, un ucenic al său, monahul Theofan Eșanul, copiază *Hexameronul* tradus și copiat de ieromonahul Ilarion, pentru marele clucer Dimitrache Virnav, care îi semnează prefața la 16 mai 1782. Manuscrisul ni se păstrează sub cota 3094¹⁵.

Pentru expresivitatea graiului timpului, redăm prefața copistului, încadrată într-un chenar dublu liniat, colorat roșu închis, deasupra cu șase motive florale schițate în peniță : f. 1 : «*Exaimeron*.

«Adecă tilcu la cele șasă zile ale Facerii, și deosăbitu cuvîntu pentru facerea raiului, alu celui întru sfinți părintelui nostru Vasile cel Mare Arhiepiscopulu Chesariei Cappadochiei, acum întiiu scoasă de pre limba ellinească pre limba rumânească, de cuvioșia sa ieromonahul și didascălul chir Ilarion în sfință Mănăstire Neamțul, care prin blagoslovenia preacuvioșiei sale chiru Paisie, starețul al aceștii sfinte Mănăstiri, s-au prescris iubitoriului de D(um)nezeu și celui întru tot plin de multă rîvnă și dorire a aceștii sfinte cărți, dumisale marelui cluceru Dimitrachi Virnav și cinstitului și a tot sf(întul) sobor și al nostru prea iubituhovnicescu fiuu și multu făcătoriu de bine, cu toată a dumisale cheltuială, în zilele prea luminatului și prea înălțatului domnului nostru Co(n)stantin Dimitrie Moruzi Voevodu, întru al cincilea anu a(l) domniei mării sale, în sfinta Mănăstire Săcul, de cel mai nevrednic între ascultătorii aceștii sfinte lavre și între monași cel mai păcătos, și mult smeritul, Theofanu monahul Eșanul. În anii de la Adam 7290, iară de la nașterea lui H(risto)s 1782, mai 16».

Manuscrisul este înzestrat și cu un frumos desen, reprezentînd pe Sfîntul Vasile cel Mare (f. 2 v). În josul filelor : 3—16, o însemnare din 1791, aprilie 28, în care se

13. Ff. 180—184.

14. Ff. 184—189.

15. Sec. XVIII (1782); 281 ff; 22,5×17,5 cm; scriere cursivă; titlurile extrase din Biblie, unele inițiale și trimiteri marginale sînt scrise cu roșu; la f. 2 v, într-un desen, Sf. Vasile cel Mare; frontispiciu în peniță la f. 3. Legătura în carton, la cotor și colțuri cu piele (G. Ștrempelel, *Copiști de manuscrise...*, p. 250).

arată că a fost cumpărată cu 30 lei de la «dumneaiei stolniceasa Catrina a răposatului Dimitrache Vîrnav stolnic», cu formula legămîntului de a nu fi luată cartea de cineva. O altă însemnare (f. 2) din 9 mai, 1837, arată că a fost donată «spre pomenire» la mănăstirea Coșula. Pe versul copertei de carton din față, o însemnare cu cerneală: «Cumpărat de la sublocotenentul Em. Girleanu, la 27 februarie 1906». Manuscrisul, cu tot legămîntul lui, a circulat, făcînd parte și de lectura lui Emil Girleanu.

Traducerea ieromonahului Ilarion, copiată în mss. 3094 de monahul Theofan Eșanul, are următorul cuprins:

1. «Voroava întia: Întru început au făcut Dumnezeu ceriul și pămîntul. Pentru facerea ceriului și a pămîntului (F. 3—28 v);
 2. Voroava a doua: Pentru ce pămîntul era nevăzut și netocmit (F. 28 v—50);
 3. Voroava a treea: Pentru ceale din tîiu ale Facerii (F. 50—72);
 4. Voroava a patra: Pentru adunările apelor (F. 72—101);
 5. Voroava a cincea: Pentru odrăslirea pămîntului (F. 101—125);
 6. Voroava a șasea: Pentru facerea luminătorilor (F. 125—182);
 7. Voroava a șaptea: Pentru cele tîritoare (F. 182—196);
 8. Voroava a opta: Pentru cele zburătoare și pentru cele din ape (F. 196—215 v);
 9. Voroava a noua: Pentru cele de pe uscat (F. 215 v—235);
- Al acestuiași Sfînt: Pentru facerea omului. Voroava întia (F. 235—261); Voroava a doua: Pre toate acestea le veți mîncă ca pe niște buruieni de iarbă (F. 261—273 v);

Cuvînt pentru facerea raiului (F. 274—279);

— Trimitere a lui Public... precum mărturisește Evtropie. Prosopografia lui H(ri)s(tos) (F. 279 v—280 v);

— Scriere în scurt în ce feali era cu chipul și cu năravul cînd viețuia pre pămînt Stăpîna Prea Curată Fecioară Născătoare de Dumnezeu.

Sfîntul Ambrozie (F. 280 v—281 v)».

Cel mai artistic manuscris caligrafiat și miniat cuprinzînd *Hexaemeronul*, se păstrează sub nr. 896¹⁶, realizat în mănăstirea Neamț, la 1788—1789. F. 5: *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie, arhiepiscopul Chesariei Cappadochiei la cele șasă zile pentru facerea lumii, tilcuire.*

La f. 4, în mijlocul unui cadru artistic colorat, sub chipul unui înger cu aripile întinse, însemnare preliminară: «Aceasta iaste poarta cărții acesteia, și o am lăsat-o pre ia deschisă, ca ori cine ar vrea ca să intre printr-însa să-i fie slobod și lesne de călătorit cu cetirea, mergînd înlăuntru ei, va afla mari și neștiute lucruri, pre care lucruri puțini din oameni le știu și sînt pre(a) de folos; însă de le va ceti cineva cu luare aminte, fiindcă sînt prea înnalte și cu anevoe de înțales. Și s-au scris cartea aceasta cînd era curgerea anilor de la mîntuirea lumii 1789, fev(ruarie) 25. În mănăstirea Neamțul s-au scris». La f. 178, la sfîrșitul *Cuvîntului al optelea*, se află însem-

16. F. 4; 228 f.; numerotație veche cu cifre chirilice: 1-223 și arabe: 50-223 (f. 5-227); 36×22 cm. Textul cu cerneală neagră și roșie. Frumoase frontispicii colorate și vinieta la f. 4, 5, 27 ș.a. Laviuri și desene reprezentînd pe Sf. Vasile cel Mare la f. 4 și 26. Legătura artistică veche, în piele peste carton, cu chenare de flori aurite (Gabriel Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R. 1-1600, București, 1978, p. 191; Ioan Bianu și G. Nicolaiasa, *Catalogul manuscrisurilor românești* tom. III, Craiova, 1931, p. 115-116).

(O ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΟΣ)

Mss. 896, f 4 v—5 r.

nat anul 1788¹⁷, de unde deducem că manuscrisul a fost scris între anii 1788—1789 februarie 25, în tradiția școlii miniaturistice a mănăstirii Neamț, sub îndrumarea ștărețului Paisie. La f. 228 acest sfârșit de însemnare (foaia precedentă lipsind): «... și printr-înșii toată lumea au luminat. Primiți dar această puțintică osteneală a ticăloșiei mele, precum au primit și Hristos cei doi bănișori ai văduvei și acel împărat lăudat întru biruință când au priimit un pumn de apă de la plugariul cel sărac, când l-au adăpat, întru trecerea călătoriei cătră scaunul său mergînd».

Manuscrisul a făcut parte din Biblioteca lui G. Asaki, a cărui ex libris în relief este imprimat la f. 4 și a fost cumpărat, conform însemnării de la prima filă, de la frații Șaraga din Iași, la 16/28 nov. 1889.

Textul *Hexaameronului* se află și în mss. 1458¹⁸: *A Sfintului părintelui nostru Vasile arhiepiscopul Chesarii Capadochii, 9 Voroave la cele șase zile pentru facerea lumii.*

17. La Gabriel Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești*, nu este menționat anul 1788.

18. 1805; 230 f.; 34×23 cm. Textul cu cerneală neagră, are numeroase ștersături și adăugiri. Legătură modernă în carton, cu pinză la cotor și colțuri (G. Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești*, p. 338).

Mss. 896, f. 25 v—26 r.

La sfîrșitul textului, pe f. 230 v are următoarea însemnare: «S-au tălmăcit această carte a Sfîntului Vasilie, ce s-a numește Exaimeron, de Rafail smeritul monah din soborul starețului Paisie, la ani 1805, spre folosul cel de opște». Textul, un exemplar de lucru, nu mai are caligrafia și minuția artistică a manuscrisului 896, dovadă că nu s-a mai copiat sub supravegherea starețului Paisie Velicovschi.

Manuscrisul miscelaneu 1080¹⁹ cuprinde traducerea *Hexaameronului*; la f. 215—215 v: *A celui întru sînți pîrintelui nostru Vasilie cel Mare, arhiepiscopului Chesarie Capadochiei.*

Pe marginea de jos a textului, f. 1—4, se află următoarea însemnare: «... fiu și răposatului ieroshimonah Thoma, ci iaste îngropat la schitul Aathonului, în ținutul Botoșanilor și frate al monahului Iosaf, al căruia trup iaste îngropat la Coșula, în ținutul Hirălăului; și am scris aici în anul 1827 martie 12... Iaste hotărît a-i lăsa întru clironomia fiilor dumisale, lui Necolache, născutului în anul 1817 dechemvrie 1, și lui Iancul, născutului la 1825 februarie, 2".

19. Sec. XVIII-XIX; 318 f.; numerotație veche, cu lipsuri, redată cu cifre arabe; 2-337 (f. 1-318); 34×20,5 cm. Miscelaneu. Textul cu cerneală neagră și încadrat în chenar liniar. Fost ms. Gaster 19 (G. Ștrempele, *op. cit.*, p. 220-221). Nici acest manuscris nu se mai apropie de calitățile artistice ale ms. 896.

De la minăstirea Cernica avem două manuscrise cu traducerea *Hexaameronului*: Ms. 1936²⁰, care are același cuprins și este asemănător ca execuție caligrafică și ca legătură cu ms. 3094, dovedește că provine din Moldova, fiind executat tot în obștea paisiană. Cuprinde două însemnări ale ieromonahului Chiriac cernicanul. Prima însemnare pe f. 1: «Dintr-ale smeritului și nevrednicului călugăr Chiriac ieromonahu arhimandrit Rîmniceanu; cumpărat în București leat 1823, t(a)l(e)r (1)50 (?), pentru al meu ceva folos, iar aicea scris (1)825, febr(uarie) 20». Însemnarea ne vorbește despre legăturile culturale dintre Moldova și Țara Românească, prin mijlocirea manuscriselor minăstirești.

A doua însemnare, f. 291 v, cuprinde indicații pentru materialul și modul de a se copia, probabil, manuscrisul, ca și unele informații despre ucenicia lui Chiriac la Muntele Athos: «Coale 46; foi 304... de scris cu ortografia sa; hîrtia și cerneala în chinovar, iar coala de psaltichie iaste 22, asemenea și de caligrafie grecească. Am văzut în Sfîntagora la părinți ce au rocodelia în bani; asemenea și în Țara noastră Rumânească să urmează, unde iaste trebuință. Chiriac Arhi(Andritul)». Traducerile și copierile de manuscrise intrau în muncile de ascultare, «rocodelii», ale călugărilor, care se vindeau în folosul obștei, și care reprezentau un important rol cultural prin circulația lor și în afară de minăstiri.

Al doilea manuscris al *Hexaameronului* de la Cernica poartă cota 2047, în folio, ff. 106, și este din secolul al XIX, probabil copiat de Chiriac, după manuscrisul moldovenesc 1936 ce-l posedă.

Avem unele mențiuni despre existența și circulația *Hexaameronului* și în alte manuscrise²¹. În secolul al XVIII-lea avem traducere din *Hexaameron*, ca și din alte opere ale Sfîntului Vasile cel Mare și a altor Sfinți Părinți, făcute de învățatul ieromonah de la Blaj, Samuil Micu Clain²².

Prin circulația sa pe întreg teritoriul românesc, *Hexaameronul* îl putem considera ca făcînd parte din «Cărțile de înțelepciune în cultura română»²³. Este demn de reținut că această mare operă de cultură o aflăm existînd în original într-un manuscris încă din secolul al XV-lea la noi în țară, păstrat în colecția manuscriselor grecești ale Academiei R. S. România, sub cota 559 (165), miscelaneu teologic, provenit de la fostul Seminar Central din București²⁴.

20. Sec. XVIII; f. 291; 22×17,5 cm; scriere cursivă; titlurile, extrasele din Biblie, unele inițiale și trimiteri marginale sînt scrise cu roșu; la f. 1, într-un desen Sf. Vasile cel Mare binecuvîntînd, în mina stîngă poartă o carte deschisă cu textul: «Întru început au făcut Dumnezeu ceriul și pămîntul». F. 2 în tuș: «Pecetea opștii Schitului Cernichi(i) 1819». F. 245-284: Pentru facerea omului; F. 284-291 v: Cuvînt pentru rat.

21. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, sec. XVIII, vol. II, București, p. 396 menționează o copie a *Hexaameronului* făcută la Huși în 1802; profesorul Andrei Vizanti avea în biblioteca sa un manuscris din traducerea ieromonahului Ilarion, ca și biblioteca Seminarului Veniamin Costachi din Iași, o copie din 1817. (A.D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățămîntului superior din Moldova...*, Iași, 1885).

22. Prof. Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944 (vezi indicele pentru Sf. Vasile cel Mare); Pr. Ioan Bunea, *Scrieri patristice traduse de Samuil Micu Clain*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XCIV (1976), Nr. 9-12, p. 985-993.

23. Alexandru Duju, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972.

24. Sec. XV; 301 f. 21×14 cm; legătură în lemn. F. 1: Τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας τοῦ Μεγάλου λόγος εἰς τὴν Ἑξαήμερον (=A Sfîntului nostru părinte Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Chesareei din Capadochia, Cuvîntare despre cele 6 zile), Migne, P.G. XXIX, 1—207). La f. 295 cuprinde «Lista de episcopii cu bisericile care depind

Între scrierile Sfintului Vasile cel Mare, un loc însemnat îl ocupă *Regulele vieții monahale*: *Regulele mari*, care cuprind 55 de capitole, sub formă de răspunsuri, referitoare la marile principii ale vieții monahale pe baza Sfintei Scripturi, alcătuite între 358—362²⁵, și *Regulele mici*, care cuprind 313 întrebări și răspunsuri, «ce rezolvă în special cazuri de conștiință»²⁶.

Rolul ce i-a revenit, îndeosebi, Sfintului Vasile cel Mare a fost de a codifica prescripțiunile monahale care existau deja în timpul său în Răsărit, fiind în parte proprietatea spirituală a lui Eustațiu de Sevasta, care le-a transmis oral²⁷. Până la sistematizarea definitivă, ambele colecții de *Reguli* au suferit mai multe remanieri și au influențat prin Așezămintele Sfintului Ioan Casian și Regula lui Benedict de Nursia și viața monahală din Apus²⁸.

În minăstirea înființată de Sfintul Vasile cel Mare în Pont, pe malul râului Iris, după ce călătorise pentru cunoașterea monahismului în Siria, Egipt și Mesopotamia, unde și-a chemat și pe prietenul și colegul său, Sfintul Grigore cel Mare, punând împreună bazele Filocaliei, viața monahală este organizată, conform *Regulelor vieții monahale* (*Regulele mari și mici*), scrise de Sfintul Vasile, după principiul trăirii în de obște, chinovitic, urmărindu-se desăvârșirea, după chipul jertfelniciei dragostei lui Hristos, folosind munca manuală însoțită cu rugăciunea neîntreruptă și cu studiul cărților sfinte.

După învățătura *Regulelor monahale* munca în minăstire nu este considerată numai a datoriei a împlinirii nevoilor traiului de toate zilele, ci și împlinirea poruncii dragostei creștinești a ajutorării aproapelui, după cum aflăm în răspunsul XLII al *Regulelor mari*: «Trebuie adică a ști și aceea că cel ce lucrează nu trebuie să lucreze pentru a servi necesității prin lucrul său, ci ca să îplinească porunca Domnului, care zice: «Flămînd am fost și Mi-ați dat de am mâncat...» (Matei 25, 35)²⁹.

de ele. Vezi: Constantin Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești*, București, 1900, cu indicarea a 24 manuscrise grecești din opera Sf. Vasile cel Mare, îndeosebi din secolul al XVIII, provenind de la fostul Colegiu Sf. Sava; Nestor Camariano, *Catalogul manuscriselor grecești*, tom. II, București, 1940, cu indicarea a 8 manuscrise din opera Sf. Vasile, majoritatea tot din secolul al XVIII-lea.

Pentru seria completă a operelor Sf. Vasile cel Mare în trei volume, tipărite la Paris în 1638, care a aparținut lui Constantin Brîncoveanu, procurate de el pentru Biblioteca minăstirii Hurez, a se vedea: Corneliu Dima-Drăgan și Mihai Caratașu, *Un catalog necunoscut al Bibliotecii Minăstirii Hurezi*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXXVII (1961), nr. 5—6, p. 594, iar pentru aceleași volume tipărite, care au aparținut stolnicului Constantin Cantacuzino la Mărgineni, a se vedea: Mario Ruffini, *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino*, trad. de P.P. Panaitescu, București, 1975. Pentru manuscrisele slavone cu traduceri din opera Sf. Vasile cel Mare, a se vedea: P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959; Ioan Iufu, *Despre prototipurile literaturii slavo-române din secolul al XIV-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 7—8, p. 518—519 și 532; idem, *Un valoros catalog al manuscriselor slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 397; idem, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog, un centru de cultură slavonă în Banat*, în «Mitropolia Banatului», anul XIII (1963), nr. 5—8, p. 240; Damian Bogdan, *Cărți rusești în Țara Românească sub Constantin Brîncoveanu*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIV (1956), nr. 6—7, p. 546-547. Pentru opera Sf. Vasile cel Mare în traduceri românești, a se vedea: I.P.S. Nestor, *Mitropolitul Olteniei, Opere ale Sfintului Vasile cel Mare în literatura noastră bisericească*, în «Ortodoxia», anul XXXI (1979), nr. 1, p. 28—52.

25. *Patrologie*, manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, București, 1956, p. 165; J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, neuvième édition, Paris, 1927, p. 226; «On en met la composition en 358-359, ou 362-365». 26. J. Tixeront, *op. cit.*

27. *Patrologie*, manual pentru uzul studenților..., p. 185. 28. *Ibidem*.

29. *Regulele (tratatele) pe larg ale celui întru Sfinți Părintelui nostru Vasile, Arhiepiscopul Cesaarei Capadociei, după întrebări și răspunsuri*. Traducere după Migne, Ser. Gr. XXXI, de Nicolai Cotoș, Cernăuți, 1907, p. 76-77.

La rîndul său, munca manuală în mînăstiri este unită cu rugăciunea și cu munca intelectuală, călugărul fiind dator să învețe neconținut cuvîntul lui Dumnezeu, citînd, studiînd, ascultător făcîndu-se sfaturilor celor mai în vîrstă, duhovnicului și îndrumătorului său, ca la rîndul său să învețe și el pe alții, mînăstirile fiind alinare pentru cei în suferințe și în nevoi și locașuri de învățătură pentru toți, după modelul «Vasiliei». Așa au fost și așa au rămas mînăstirile ortodoxe după rînduiala *Regulilor vieții monahale*, scrise și lăsate de Sfîntul Vasile cel Mare.

Ca exemplificare, redăm un fragment din «*Înainte cuvîntare a Hotărîrilor celor în scurt ale Marelui Vasile*», din manuscrisul 443³⁰, f. 25: «Iubitorul de oameni Dumnezeu, celă ce învață pe om cunoștința, celor ce adică li s-au încredințat darul învățaturii, le poruncește prin Apostolul a petrece întru învățătură, iar pre cea ce au trebuință de ea din d(u)mnezeieștile Scripturi, zidire prin Moisi, îi sfătuieste grăind: întreabă pre tatăl tău și-ți va vesti ție, pre cei mai bătrîni decît tine și-ți vor spune ție. Pentru aceasta nevoia iaste ca noi, căroră ni s-au încredințat slujba cuvîntului în toată vremea a fi osîrduitori spre întărirea sufletelor.

Și pe unele, adecă de obște la toată biserica să le mărturisim, iar pe altele deosebi fiește căruie din cea ce să apropie a da, pre înșine dupre stăpînire a le întreba și pre cele spre sănătate credinții și cele spre adevărul viețuirii ceii dupre Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos, dintru care amîndoa omul lui Dumnezeu cu adevărire să săvîrșaste. Iar voao nevoe iaste nimic a lăsa fără de roadă, nimic nelucrat de voi înșivă, ci lîngă cele ce de obște vă învățați și de osebi pentru cele ce folosesc a întreba, și pre toată îndeletnicirea vieții la lucrul cel de trebuință a o pune...».

De la mînăstirea Cernica se păstrează două manuscrise ale *Regulelor mari sau Hotărîrilor pe larg*: ms. 2044 (in folio, f. 74): «*Ale celui întru sfinți părintelui nostru Vasiliie cel Mare, arhiepiscopului Chesariei Capadochiei, Hotărîri pre larg*», cu însemnarea la f. 7: «Din cărțile sfintei monastiri Cernița, să nu să înstreineze. Calinic arhiman(drit) opști(i)»; ms. 2009 (sec. XVIII, f. 102): «*Ale celui întru sfinți părintelui nostru Vasiliie celui mare, arhiepiscopul Chesariei Capadociei, Hotărîri pre larg*», tot cu însemnarea, la f. 7 v și f. 102: «Din cărțile Sfintei monastiri Cernichii este să nu se înstrăineze».

«De la mînăstirea Cernica se păstrează și manuscrisul miscelaneu 2015 & 1799; f. 385): «*A celui întru sfinți părintele nostru Vasilie arhiepiscopul Cesariei Capado-*

În românește, a se vedea și: *A celui întru Sfinții Părintelui nostru Vasilio Arhiepiscopul Chesariei Capadociei, Aezăminturi călugărești către cei ce se nevoiesc în viața de obște și deosebi. Retipărire din «Cuvînte puține oarecare din cele multe ale celor întru sfinți părinților noștri Vasilie cel Mare și Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu, tîlmăcite din limba elinească», București, 1832, Editată de Dr. Vladimir de Repta, Cernăuți, 1898.*

30. Sec. XVIII (sfîrșit); 202 f.; 22,5 × 17 cm. F. 1. *Carte ale Hotărîrilor celor în scurt*. F. 26 v: *A celui întru sfinți Părintelui nostru Vasilie (cel Mare) Arhiepiscopul Chesariei Cappadociei, Hotărîri în scurt*.

F. 195v-205: *Ale Marelui Vasilie Canoane pentru greșale. Epitimii*. Însemnare: f. 1: «De obște a sfintei mînăstiri Căldărușani. Textul cu cerneală neagră și roșie. Frontispiciu în peniță la f. 25. Legătură originală în piele se păstrează sub legătura modernă. A făcut parte din Biblioteca Facultății de teologie din București. F. 202 v. În colțul din marginea de jos ștampila: *Universitatea din București — Facultatea de Teologie*. Manuscrisul a fost dăruit Bibliotecii Academiei Române de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (Cf. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, p. 112-113).

Un alt exemplar, din Biblioteca Patriarhiei Române, a aparținut tot mînăstirii Căldărușani. Vezi: Pr. D. Fecioru, *Sfîntul Vasile cel Mare, Hotărîri în scurt și Epitimii*, în «*Studii teologice*», anul XIII (1961), nr. 7—8, p. 601—602; *Ibidem*, p. 613: *Cartea pentru ascultare din fealiuri de cărți adunată în scurt*, f. 1: *A celui întru Sfinții părintelui nostru Vasilie cel Mare, Arhiepiscopul Chesariei Capadociei*.

chiei, *Hotărâri în scurt*» (f. 121—134 v), cu însemnările la f. 16 v: «Chiriac arhim(andıritul), 1818, oct(ombrie) 1»; f. 210 v: «Ceaslov care cuprinde întru sine șapte laude așăzat întru acest chip la anul de la H(ri)s(tos) 1805, mai 17. Chiriac ierodiacon». Pe fila de la început, de legătură, o însemnare, tot de Chiriac arhim(andıritul), despre evenimentele petrecute în București la anul 1828, cu ocazia venirii rușilor în țară, importantă ca informație istorică, prin datele consemnate.

Din Moldova, avem ms. 5505 (1807; 22 × 17 cm; f. 148): «Ale celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie celui Mare Arhiepiscopului Chesariei Cappadochiei, *Hotărâri pre larg*», cu însemnarea la f. 148 v: «Sfirșit și lui Dumnezeu mărire, S-au scris de monahul Ghervasie 1807, ghenuarie 7», iar în josul filelor 1—3: «Această carte este a obștii Dobrușanilor»³¹.

De la minăstirea Dobrușa avem și ms. 5506³²: *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie Arhiepiscopului Chesariei Capadochiei, Postnicești așezăminturi cătră cei ce în viața de obște și deosebi să nevoesc și Scrisoarea către Hilon*. În frontispiciu romboidal, f. 1, este încadrată data: 1804, febr(uarie); f. 25 poartă semnătura «Misail ieromonahul». În josul filelor 1—6, însemnarea: «Această carte este a obștii Dobrușanilor. 1808, avgust 30», iar la f. 88 v: «Să fie știință că la 1894, octombrie 22 zile noaptea la 3 ceasuri și 2 minaturi s-au dus cătră Domnul împăratul Alecsandru Alecsandrovici»³³.

Aceleași «*Postnicești așezăminturi*» le păstrăm și de la minăstirea Neamț, în manuscrisul miscelaneu 952³⁴, importante prin predoslavia traducătorului și copistului, monahul Vitalie, ucenicul starețului Paisie Velicicovski, pe care căutăm s-o transcriem, pentru acuratețea graiului în care a fost scrisă, ca și pentru cuvîntul de adîncă, smerită și sinceră prețuire adus Sfîntului Vasile cel Mare, cum puține au fost scrise:

«*Pred(o)slovie în scurt pentru cartea aceasta*» — «*A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie arhiepiscopul Chesariei Capadochiei, postnicești așezăminturi cătră cei ce în viață de obște și deosebi să nevoescu*».

«Din multe cetiri și istorii ale vieții sfinților părinți celor mari și celor mai după vremi, și de la om cinstit și din gură s(î)ntă luându eu înțăleagiriile și socotealele, cu prostia mea așa am socotit și întemeiat am hotărît pentru sf(î)ntul și cu adevărat marel Vasilie. Că adevcă precum marele și văzătorul și rugătorul de Dumnezeu Moisi s-au făcut dătătoriu și puitoriu de lege norodului iudeilor și așezămînt puind atuncea la acel neam, s-au slăvit de la Dumnezeu și de la tot niamul, așa cu adevărat și acest sf(î)nt și d(u)mnezăesc părinte în legea nouă s-au făcut cu darul

31. M-rea Dobrușa-Soroca (bis. de lemn clădită de monahul Ioasaf 1772; bis. Sf. Nicolae, clădită cu ajutorul lui Toma Cozma din monahul Gherontie). Vezi: Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 255.

32. Sec. XIX (1804); f. 88; 22×16 cm.

33. Alexandru III (1881—1894) al Rusiei.

34. Sec. XVIII (sfirșit); 125 f; numerotație veche cu cifre arabe: 1-91 (f. 6-96); 23,5×19 cm. F. 3—5 — *Predoslavia*: F. 6—94: *Cuvinte ale Marelui Vasile*; F. 94—106: *A marelui Vasilie scrisoare către Hilon, ucenicul său. Pentru pustnicească viață*; F. 106—106 v: *Trimiterea patruzeci și trei a Marelui Vasilie sfātuire cătră cei tineri*; F. 106 v—110: *Trimiterea patruzeci și patra, către un monah căzut*; F. 111-121: *Arđtare în scurt pentru Cuviosul Părintele Arhimandıritul Paisie, ce au fost stareț șjintelor mănăstiri Neamțu și Săcului*; F. 122 v—123: (Precepte monahale despre cer și pămînt). Vezi și Gabriel Ștrempel, *Catalogul...*, p. 200; Ioan Bianu și G. Nicolaiasa, *Catalogul manuscrisurilor românești*, tom. III, Craiova, 1931, p. 170-175.

Duhului Sfint puitoriu de légi d(u)hovnicești și de așezăminturi de canoane, ceale ce agiută la mîntuirea sufletelor tuturor credincioșilor. Iară mai virtos podvigului și rînduiei călugărilor, acelor ce petrecu viața mai deosăbi, și celor din viață deobște cu d(u)mnezăesc d(u)h, și putere au așazat ca nimenea altul; precum Moisi, prorocul israil(i)tenilor în legea veche (după cum s-au zis), așa și Sf(i)ntul Vasilie în legea cea după H(ri)sto(s) tuturor credincioșilor mare apărătoriu, iar mai virtos călugărilor chiară cu adevărat puitoriu de bune rînduele și folositoare tocmele ale vieții ceii după Dumnezeu, ale celor ce s-au lăsat de lume și la viața călugărească au venit, cum să urmază și mai întăi cum să începă să-și cîștige scoposul pentru care au eșit din valurile lumii ceale de multe fealuri. Luminat și prea cu mare socotînță, prea înțeleptul arată mai virtos printr-aceste capete ce sânt cartea aceasta cu numărul: trei-zăci și patru osăbit de alte ce mai sânt. Și ori cîți d(u)mnezăești părinți din cei pre mari și din cei după aceștia, sau în viețile de obște carii s-au slăvit și sint slăviți sau și deosăbiți, tot așazăminturilor marelui Vasiliē s-au făcut următori și bine au plăcut lui Dumnezeu. Multe sintu laudele ceale adevărate ale Sfintului Vasilie. Că zice Besearica: «Bunățățile tuturor sf(i)ntilor ai avut, părinte cuvioase» iproci. Și cine ar fi și îndrăznit după vreadnicie să se atingă de laudele Sf(i)ntului Vasilie?

Însă eu, nevrednicul, am avut aceste cuvinte ale sfinții sale scrise de mine cu multă prostime, dar din izvoade adevărate, pre care cuvinte le-am avut întru toată viața mea, nedespărțite de mine, pline de dar și de mult folos, cine le-ar fi citit cu luare aminte și bine că să le poată înțelege după puterea lor, fiind la unele cam greele noimēle ce să află într-insele, dar temeinic și înțelepte.

Măcar că de mine sintu prescrise, mai virtos la osăbită vreme a vieții meale, care și înțelegerea îmi era proastă; și slova împreună cu ortografia nu cu desăvirșită priință, însă tot mă (fo)loseam. Și cine va ceti cu luare aminte iarăși să va folosi, că sint minunate și pre cuprinzătoare; lingă care cuvinte s-au mai pus și alte cuvinte tot ale marelui Vasilie, împreună și cu un sinăcșaraș în scurt, înștiințare adevărată pentru iubit părintele Paisie, starețului și arhimandritului sf(i)ntelor mănăstri Neamțu și Săcul.

Pentru care cu multă umilință tuturor de obște mă rog, iar mai virtos părinților ce să vor întimpla a fi păzitori și împărțitori cărților de obște după curgerea veacurilor, să se păzească cartea aceasta cu bună păzire, către carea am avut toată evlavia, și nimenea în veaci de la mănăstrie și de la soborul obștimii nici c-un chip să nu o ia sau să o răzlețească; că cine va îndrăzni să o răzlețească ori cu ce tropos de la obște, apoi va avea osindă de la dreptul judecătoria Dumnezeu, ca un furătoriu de ceale sfinte. Că «pentru aceasta și m-am atins și am îndrăznit a scrie această puțină înștiințare».

F. 121: «...După cum și toți părinții cîți să vor afla viețuitori într-acestea mănăstiri Neamțul și Săcul după toată datoriia să păzească, ca lumina ochiului rînduiala vieții obște, după cum sint ponturile cele adevărate, porunci și hotăriri de la Sfintul Vasilie cel Mare și de la Sfinții Părinți aleasă și puse cu hotărire de cuviosul părinte Paisie.

Deci dacă, eu nevrednicul, nici a mă numi, monahul Vitalie, aducîndu-mi aminte de prorocul ce zice: «Lăudîndu-să dreptul, să vor veseli nroadele». Și

iarăși: «Pomenirea dreptilor cu laude» și «pomenirea lor în neam și în neam». Și altele cite ca acestea. Drept aceia, fiindcă nouă celor ce am fost împreună și am privit la toată starea și la fapta a prea iubit părintelui nostru și ucenici ne-am învrednicit a fi al aceluia și ne-am folosit și l-am iubit și sfinția sa ne-a iubit, cu datorie și cu toată dreptatea pururea să ne aducem aminte noi, și, privind la sfârșitul vieții și la faptele și cuvintele lui, să-i urmăm lui, vrednicului de pomenire...»³⁵.

Opera starețului Paisie Velicicovski, despre care se fac considerații, în ultimul timp, și în «*Filocalia*», vol. 8³⁶, este, de fapt, restatornicirea în viața monahală din țara noastră (mai întâi îndeosebi, în marile minăstiri din Moldova: Dragomirna, (1763), Secul (1775), Neamț (1779) și în Țara Românească: Cernica și Căldărușani) a rinduilor Sfintului Vasile cel Mare, chinovitice, iar curentul paisian este înflorirea învățării Sfintului Vasile cel Mare, reaprinsă în minăstirile noastre, prin starețul Paisie și ucenicii săi, cu rinduiala muncii, a rugăciunii, a studiului, a scrisului și culturii, care a avut o influență binefăcătoare nu numai în țările române, ci și în Rusia și la Muntele Athos.

Dacă ne gândim la numărul mare de manuscrise păstrate din timpul lui Paisie, aproape 300 dintre care vreo 40 scrise de el însuși, se poate afirma că activitatea culturală, în marile centre minăstirești, a fost înviorată și îndrumată de către Paisie Velicicovski și ucenicii săi³⁷, având urmări binefăcătoare și asupra culturii și limbii literare române în acest timp. «Unificarea limbii literare, constată Ion Gheție, nu s-a produs nici în secolul al XVI-lea și nici în cel de al XIX-lea, cum au crezut aproape toți cercetătorii, ci la mijlocul secolului al XVIII-lea»³⁸, adică, adăugăm noi, în timpul desfășurării activității-curentului paisian în țara noastră³⁹.

Opera Sfintului Vasile cel Mare, tradusă și pusă în circulație prin numeroase manuscrise, unele tipărite din timp, cum a fost *Hexaameronul*, aflate pe tot cuprinsul țării, în bibliotecile cărturarilor, ca la G. Asachi și Emil Girleanu, în minăstiri, în mîinile cititorilor doritori de carte, care le cumpărau la târguri, ieșite din «rucodelia călugărilor cu scrisul», a avut și acest rol pentru cultura și limba literară română, care nu poate fi trecut cu vederea.

35. Monahul Vitalie, ucenicul sarețului Paisie Velicicovski, este primul care îi scrie viața în acest manuscris (952): «*Arătare în scurt pentru curiosul părintele arhimandritul Paisie, ce au fost starețu sfințelor mănăstiri Neamțului și Săcului*»; (F. 111–121), cum o spune la sfârșitul biografiei: «Iară de s-ar fi întimplat să fie scris altăcinevași pentru viața și petrecerea părintelui acestuia, de care mi-au fost povestire(a), sau mai pre larg sau mai pre scurt, din ucenicii sfinții sale, sau de alți cinevaș, din dascăli sau și mai proști, eu de aceasta nu știu. Eu, după cum am scris, păzindu-mă de toate bărfirea cea mai cu covârșire, și încă din cele știute și adevărate lăsînd, socotind starea vremii cum stă acum».

Manuscrisul respectiv, după cite se pare, nu a fost folosit de cei ce s-au ocupat de viața starețului Paisie Velicicovski.

36. Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Edit. Institut. Biblic și de Misiune al Bis. Ort. Rom., București, 1979, p. 576-582.

37. Alexandru Dușu, *op. cit.*, p. 35.

38. Ion Gheție, *Istoria limbii române literare*, București, 1978, p. 123.

39. *Viața și nevoitele fericitului Paisie*, retipărită de Gh. Racoveanu, R. Vilcea, 1935, p. 57-58: «... Iară fericitul (Paisie, n.n.) își cheltuia zilele și nopțile cu frații cei din limba moldovenească, Macarie și Ilarion dascălii și cu cei ce șiau bine limba eleno-grecescă, ostenindu-se cu talmăcirea de cărți părintești (= din Sfinții Părinți, n.n.) și blagoslovești (= teologice, n.n.), pe limba moldovenească și slavonească».

Fișierul manuscriselor românești de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România cuprinde, menționând pe cele de la cota 1400 înainte, un număr de 63 de titluri din opera Sfântului Vasile cel Mare⁴⁰.

40. Mss.: 1400 (Sec. XVIII); f. 72-73 v: *Poruncă a Marelui Vasile către preot*; 1455 (Sec. XIX), f. 223-224v; 226-227: *Cuvînt al Sfîntului Vasilie pentru ca nimenia să nu desnădăduiască de mintuire...* 1458. (Sec. XIX); f. 230 v: *A sfîntului părintelui nostru Vasile arhiepiscopul Chesarii Capadochii, 9 Voroave la cele șase zile pentru facerea lumii*; 1479, f. 319v-325v: *Vasile cel Mare, Cuvînte* (sec. XIX); 1735 (sec. XVIII); f. 84-96: *Intrebările Sfîntului Vasilie și cu Grigorie Bogoslov(ul)*; 1735, f. 1r: *Vasile cel Mare, Rugăciune de seară* (sec. XIX); 1898, f. 35-39v: *Cuvîntul Părintelui nostru Vasilie cel Mare la zioa Sfîntilor 40 de Mucenici* (sec. XVIII); 1903, f. 16v-17r: *A Sfîntului Vasile cel Mare, Cuvînt pentru un preot ce au trăit ani 170...* (sec. XVIII); 1936 (sec. XVIII, f. 290), *Exaimeron sau voroave ale Sfîntului Vasilie cel Mare despre facerea lumii. Pentru facerea omului. Pentru rai*; 1973 (sec. XIX, f. 1-46): *Cuvînte ale Sfîntului Vasilie pentru ascutare*; 1973 (sec. XIX, f. 180-194 v): *Din ceale pustnicești ale Marelui Vasilie*; 1980 (sec. XIX; f. 127-128 v): *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie cel Mare, cuvînt de învățătură pentru călugări*; 1989 (Sec. XVIII, f. 48-57, 60v): *A celui dintru sfinți... Vasilie celui Mare trimiterie către Hilon, către ucenicul lui*; 1944 (Sec. XVIII, f. 1-48v): *Cuvînt al Sfîntului Vasilie cel Mare pentru ascutare*; 2009 (Sec. XVI, 102 f.): *Ale celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie celui Mare, Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei, Hotărîri pe larg*; 2015 (Sec. XVIII-XIX; f. 73-75v): *Cuvînt de învățătură al Sfîntului Vasilie cum să cade să fie călugărului*; 2015 (Sec. XVIII-XIX; f. 121-134v): *Înainte cuvîntare a Hotărîrilor celor în scurt... A celui întru sfinți... Vasilie Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei, Hotărîri în scurt*; 2030 (Sec. XIX; f. 415v-v): *Marele Vasilie* (fragment din *Pravila*); 2035 (Sec. XIX; f. 1r-v): *Poruncă a Marelui Vasilie către preoți*; 2044 (Sec. XIX; 74 f): *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie celui Mare, Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei. Hotărîri pe larg*; 2046 (f. 250v-257v): *Al celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie celui Mare, Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei, cuvînt...*; 2047 (Sec. XVIII, 106 f.): *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei, 'a corle șase zile (nouă omilii)*; 2071 (Sec. XIX, f. 15v-16v): *Rugăciunea Marelui Vasilie*; 2100 (Sec. XVIII, f. 86-89v; 185-219v): *Învățătură a marelui Vasilie pentru înfrînarea postelor, pentru rugăciune (și pentru viața călugărească)*; 2115 (Sec. XVIII (1789); f. 2-53): *Cuvînte pentru ascutare*; 2121 (Sec. XIX (1914); f. 204-205): *Din canoele Sfîntului Marelui Vasilie*; 2162 (Sec. XVIII (1763) f. 37v-42): *Cuvîntul Sfîntului Vasilie celui Mare, care au scos pre om de la diavolu*; 2336 (Sec. XIX (1831), f. 64-85v): *Al celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie celui Mare, Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei (Cuvînte)*; 2435 (Sec. XIX; f. 241-250v): *Cuvîntul al Marelui Vasilie (pentru monahism)*; 2479 (Sec. XIX (1831); f. 62-70v): *Cuvînt al patrulea pentru ce chipul monahicesc să zice Ingeresc...*; 2568 (Sec. XVIII (1787); f. 226v): *Cuvînt al celui dintru sfinți părintelui nostru Vasilie*; 2635 (Sec. XVIII (1778); f. 5-6): *Din Hotărîrile Marelui Vasilie (Intrebare și răspuns)*; 2664 (Sec. XVIII; f. 238-242): *Învățătură sihăstrească a Sfîntului Vasilie*; 2664 (Sec. XVIII; f. 294-397): *Ale Marelui Vasilie, cuvinte de sihăstrie, adecă învățături*; 2738 (Sec. XIX (1820); f. 247-249): *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie cel Mare, Epistolie către Grigorie preotulu*; 2993 (Sec. XVIII; f. 51-61): *Cuvînt al patrulea la Sfîntul Vasilie, pentru ce chipul călugăresc să zice Ingeresc*; 3031 (Sec. XIX; f. 33v-41v): *Cuvîntul 4, pentru știința celor ce șad în chilie*; 3051 (Sec. XIX; f. 234-235): *Învățătură a Marelui Vasile către preot*; 3094 (Sec. XVIII (1792); f. 1-179v): *Exaimeronu; adecă tile la ceale șase zile ale facerii și deosăbit cuvînt pentru facerea raiului...*; 3098 (Sec. XVIII; f. 58-77): *Cuvîntul Sfîntului Vasilie pentru ce chipul călugăresc să zice Ingeresc...* (și) *Cuvîntul către fecioarele care voesc să se îmbrace în chipul Ingeresc*; 3152 (Sec. XVIII; f. 49-69v): *Ale Marelui Vasilie cuvinte pustnicești scoase de pre ellinie, grecește proastă, de prea înțeleptulu Marinu ieromonahulu Peleponisanului, iară acumu scoase de pre greacăsc pe limba românească*; 3275 (Sec. XVIII; f. 62-77): *Cuvîntul Sfîntului Vasilie celui Mare carele au scos pre un om de la diavolu*; 3294 (Sec. XIX (1830); f. 7v-12v): *Cuvinte pentru sfîntul și marele post*; 3518 (Sec. XVIII; f. 65-89v): *Intrebările Sfîntului Vasilie și cu Grigorie Bogoslovu*; 3538 (Sec. XVIII; f. 357-358v): *A lui Vasilie cel Mare... mărturisire pentru psalmi și ce putere au*; 3544 (Sec. XVIII; f. 219v-222v): *A celui... dintru sfinți părintelui nostru Vasilie cel Mare învățătură... către călugări*; 3568 (Sec. XVIII; f. 266v-269): *A celui întru sfinți părintele nostru Vasilie cel Mare, Cucint pentru posnicie cum să cade înfrumusețat a fi călugărul*; 3572 (Sec. XVIII (1781); f. 377-378v): *Istoria Sfîntului Vasilie pentru unii preoți ce au trăit o sută și șaptezeci de ani* (Miscelaneu, f. 4: «Anul 1781, martie 10, Popa Sava Popovici, de la Rășinari, am scris; f. 436v: Popa Sava Popovici, fiul protopopului Coman of Rășinari); 3574 (Sec. XVIII; f. 21-25): *A sfîntului Vasilie celui Mare învățătură*; 3597 (Sec. XIX (1801); f. 224; f. 1-24): *Carte pentru ascutare, din fealuri de cărți adunată în scurt... Cuvinte ale Sfinților Vasile cel Mare și Efrem Sirul*; 1801, mai 24; 1803, ianuarie 5; Acachie her(od)diacon; Acachie ie(ro)monah); 3599 (sec., XVIII f. 96-110): *A celui întru sfinți...*

Ne îngăduim să reproducem în încheiere «*Porunca a Marelui Vasilie către preoți*» din ms. miscelaneu 2035⁴¹, care poartă la f. 13 însemnarea: «Și am scris eu smeritu(1) Chiriac ieromonaș, obștea Cernica, 1810, iulie 14», pentru marea răspundere ce stă în fața fiecărui preot slujitor: «Nevoește-te, o preote, să te faci pre tine slugă ne-rușinată, ca să înveți cu cuvîntul adevărului drept Evanghelia lui D(umne)zeu. Fereste-te în ziua care vei vrea să slujești să nu faci gilceavă cu cinevași, nici să dai pricină cuiva de sfat și mai virtos de ți să va întimpla a avea vrajbă asupra cuiva să nu vciești a sta în biserică în vrmea rugăciunii, pînă nu te vei împăca, ca să nu depărtezi de la tine pre Mîntuitorul Duh. La starea rugăciunii să fii răbdător, rugîndu-te cu multă umilință și cetind fără de lene, pînă să vie ceasul în care vei să săvîrșești dumnezeiasca jărtfă. În sfîntul oltar să fii cu bună cucernicie, cu inimă curată, cu pază mare, neuitindu-te într-o parte și într-alta, nici cugetînd nimic de cele pămîntești, ci cu frică și cu cutremur să stai înaintea Împăratului ceresc, ce stă înaintea ta și cătră Dînsul numai să privești cu ochii tăi cei trupești și sufletești și cătră puterile îngerești ce zboară împrejurul Lui să cauți, făcîndu-te însuși pre tine vrednic sfîntelor canoane. Nevoește-te ca să nu treci, nici să scurtezi molitvele cetirilor pentru vreo grabă omenească sau pentru plăcerea celor trîndavi sau pentru făcărie, Vezi înaintea cui stai, cum săvîrșești înfricoșatele taini și pre cine preces-țuești⁴². Adu-ți aminte de poruncile lui Dumnezeu și ale Sfinților Apostoli, că zice:

Vasilie cel Mare... Voroavă a patrusprezecea, împotriva celor ce să imbată; 3613 (Sec. XVIII; f. 287v-291v): *Cuvîntu... pentru postnicie*; 4149 (Sec. XIX; f. 83-95); *Cuvînt pentru monahism*; 4324 (Sec. XIX; f. 250v-252); *Cuvinte pentru preoții vrednici și nevrednici*; 4618 (Sec. XIX; f. 124-130)... *Cuvînt ce iaste chipul călugăresc și cu ce să aseamănă*; 4871 (Sec. XVIII; f. 72-77v): *Rînduiala Uteniei și Liturghiei Sfîntului Vasile în grecește*; 5053 (Sec. XVIII; f. 210-224): *Cuvînt dintr-ale Sfîntului Vasilie*; 5505 (Sec. XIX (1807); f. 148): *Ale celui întru sfinți părintelui Vasile celui Mare... Hotăriri pre larg după întrebări și răspunsuri prescris de*: monah Ghervasie (f. 148v); 5506 (Sec. XIX (1804); f. 1-77): *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie Arhiepiscopul Chesariei Capadochiei, pustnicești așezămînturi către cei ce în viață de obște și de osebi să nevoesc*. F. 1 — *Prescriere de Misailu ieromonahu*; f. 77-86: *A Marelui Vasilie scrisoare cătră Hilon ucenicul său. Pentru viața pustnicească*; 5548 (Sec. XVIII f. 1-55): *Cuvinte pentru ascultare*; 5915 (Sec. XVIII (1732); f. 46-72): *Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare*; F. 85v, *Scris-am eu Petrovici logofătul din Sălăgia această Sfință Liturghie, în anul de la H(risto) 1732; 6048 (Sec. XIX; f. 27v): Blestemul Marelui Vasilie pre duhuri necurate.*

Mai menționăm și următoarele manuscrise prezentate și de Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, București, 1978: 341 (Sec. XVIII (sfîrșit); 306 f.; 32 × 21 cm., cuprinde cîteva omilii și ale Sfîntului Vasile cel Mare: F. 36–39: *Cuvînt la Sfinții Patruzeci de Mucenici al lui Sfîntul Vasile cel Mare*; f. 40–44: *Cuvînt la Săboru Sfinților Ingeri*; f. 45–49: *Cuvînt la Întrarea în Biserică a Născătoareii de Dumnezeu*; 489 (v. Sec. XVIII (sfîrșit); 222 f.; 21 × 14,5 cm. (Miscelaneu teologic); f. 221 v: *Cuvîntul Sfîntului Vasile pentru ascultare*. Însemnări: F. 1: «De obștea Sfinței Mănăstiri Sinaia»; f. 8: «Această cărticică iaste a mea Meletie ieromonah»; f. 222; «Meletie ieromonah, 1805, din jîntul Făgărașului», f.89v (de desuptul unor versuri religioase): «Gherasim arhimandritu, sin Mani Șarban Rătescu, 1815, iulie, 1»; f. 4 și 114. «A fost dăruit Academiei Române de Eforia Spîtalelor civile la 30 nov., 1877». 1174 (sec. XIX — început; 126 f. + f. 61 bis; 22 × 19 cm. (Miscelaneu)); f. 1–5 v: *A sfîntului Vasilie cel Mare, Cuvînt ce iaste chipul călugăresc și cu ce să aseamănă și care trebuie să le păzească călugărul deaca voește să se asemene chipului cu cei îngerec*, Ms. a aparținut mitropolitului Calinic Miclescu, ale cărui parafe în tuș se află la f. 1. Fost ms. Gaster 113; 1455 (Sec. XIX (inceput); 502 f. (Miscelaneu de literatură monahală). Textul cu cerneală neagră și roșie. Legătură veche în piele, cu chenare și pe cotor imprimat: *Filocalia*; f. 223: *Învățătură a Sfîntului Vasilie celui Mare*; f. 223 v. 224: *Cuvînt al Sfîntului Vasilie pentru ca nimenea să nu să deznădăduiască de mîntuire cîzînd întru multe păcate, ci să se pocăiască de dînele*; f. 224 v: *Cuvînt pentru cei ce greșesc și nu vor să se pocăiască*; f. 226 v–227: *Învățătură a Sfîntului Vasile cel Mare*.

41. Sec. XIX (inceput) — (1810); f. 19; 17 × 14 cm.

42. Împărtășești.

Nu dați pre cele sfinte ciinilor și mărgăritariul nu-l puneți înaintea porcilor. Păzește-te dar să nu dai Fiul lui Dumnezeu lor, nevrednic. Și într-acel ceas să nu te rușinezi de slăviții pământului, nici măcar de însuși împăratul ce poartă stemă pe capul lui, ci celor vrédnici dă-le precestanția în dar precum și tu ai luat-o, iar celor opriți de dumnezeștile canoane să nu le dai. Cu cei opriți de aceleași canoane să nu slujăști sfinta liturghie. Să aibi purtare de grijă ca nu care cumva din lénea ta să atingă de dumnezeștile taine șoarece ori altă dihanie, sau să mucezăască, sau să umezească, sau să afume, nici să se poarte prin mîinile celor nesfințiți și nevrednici. Acestea și altele ca acestea păzindu-le vei spăși și pre tine însuși și pre cei ce te vor asculta pre tine».

Ideile din «*Porunca Marelui Vasile către preot*» au trecut de la început în «*Povățuirile*» liturghierului, însoțind sfinta liturghie pe care ne-a lăsat-o ca «*Poruncă arhierască*», de la care nu se poate abate nici un liturghisitor.

Săvîrșirea sfintei liturghii, cu «*Porunca*» lăsată, în chiliile, în schiturile, în mînăstirile, în bisericile de lemn sau de zid de pe tot cuprinsul românesc a ținut în aceeași credință și limbă pe toți slujitorii și credincioșii uniți într-o mare familie, din timpul formării limbii și poporului român, de cînd îi pomenim numele sub forma *Sîn Văsi*, adică din timpul românei comune sau străromâne (sec. V—VIII).

Menționarea dragostei trudnice a traducerilor și transcrierile ce ni se păstrează în manuscrisele Academiei Republicii Socialiste România, pentru rolul lor ce l-au îndeplinit, este un smerit omagiu ce-l aducem și în acest chip Sfintului Vasile cel Mare, ca și tuturor știuților și neștiuților truditori și trăitori ai *Regulelor* sale din mînăstirile românești, precum și tuturor slujitorilor Sfintei sale Liturghii, dintru începuturile noastre.

Pr. Prof. I. IONESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

FAPTE ȘI ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII ȘI A PATRIEI

Vizita secretarului general al O.N.U. în țara noastră

După cum se cunoaște, România s-a afirmat în forumul tot mai complex și tot mai dinamic pe care îl reprezintă Organizația Națiunilor Unite prin contribuția sa activă la soluționarea problemelor complexe ale contemporaneității, bucurându-se de o largă apreciere din partea statelor membre ale acestei organizații.

În acest context se înscrie și vizita pe care a făcut-o recent în țara noastră secretarul general al Organizației Națiunilor Unite, Kurt Waldheim, la invitația guvernului român.

Cu acest prilej, Kurt Waldheim a fost primit de Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, în ziua de 9 iulie a.c., în stațiunea Neptun. Distinsul oaspete și-a exprimat satisfacția de a se reîntâlni cu șeful statului român și înalta apreciere pentru contribuția activă și substanțială a Președintelui României în creșterea și întărirea prestigiului și rolului forumului mondial, la soluționarea problemelor complexe ale vieții politice internaționale.

Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, și secretarul general al O.N.U., Kurt Waldheim au avut, cu această ocazie, un larg schimb de idei privind misiunea importantă ce revine O.N.U. și organismelor sale în rezolvarea echitabilă, într-un spirit democratic a problemelor majore ale lumii. În cadrul discuțiilor au fost subliniate, printre altele: necesitatea instaurării unui curs de pace, destindere și colaborare internațională, reglementarea pe cale pașnică, prin negocieri a tuturor diferendelor dintre state, necesitatea înlăturării dezarmării generale și totale, apreciindu-se, în acest context, Acordul sovieto-american și noul Tratat SALT II, ca un act pozitiv pentru oprirea cursei înarmărilor — importanța înlăturării securității și cooperării în Europa, buna pregătire a reuniunii de la Madrid din 1980, precum și a Adunării generale a O.N.U. din anul viitor, consacrată noii ordini economice internaționale etc.

Cea de-a doua vizită în țara noastră, de la instalarea în funcția de secretar general al O.N.U., a Domnului Kurt Waldheim se înscrie ca un moment important pe linia dialogului deschis și rodnic avut de mai mulți ani cu șeful statului român.

Țara noastră apreciază în mod deosebit activitatea O.N.U., rolul său în soluționarea problemelor pe cale pașnică, fără părtinire, în mod democratic, pentru a asigura o politică nouă, de egalitate, de destindere și bună înțelegere în lume. De asemenea, sintem mindri că țării noastre, Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu,

i-au fost exprimate mulțumiri sincere de către secretarul general Kurt Waldheim, în numele O.N.U., pentru sprijinul susținut acordat Națiunilor Unite în eforturile sale de a realiza o mai bună înțelegere între toate popoarele lumii.

Concluzii care neliniștesc

Concluziile reieșite din Anuarul pe 1979 al Institutului internațional pentru cercetări în problemele păcii de la Stockholm nu sînt prea îmbucurătoare.

Anuarul pe anul în curs al S.I.P.R.I. înfățișează, pe baza ultimelor date, pulsul cursei înarmărilor și al eforturilor pentru dezarmare. Deși, în bilanțul său, noul Anuar semnaleză o serie de elemente noi în domeniul eforturilor pentru o lume fără arme, el este nevoit să concluzioneze că dominantă ce caracterizează evoluția în acest domeniu o reprezintă militarizarea crescîndă pe plan mondial, atît pe pămînt cît și în Cosmos. Această situație obligă pe locuitorii planetei noastre să reflecteze la catastrofa ce continuă să ne amenințe dacă nu vor fi sporite eforturile în direcția dezarmării generale și totale, în primul rînd a celei nucleare.

Anuarul conține și un copitol pozitiv, unde sînt înregistrate eforturile de dezarmare: ținerea unei sesiuni speciale a O.N.U. dedicată dezarmării, cu participarea pentru prima dată a tuturor statelor nucleare, adoptarea unui document care conține elemente noi, printre care la loc de frunte se înscrie crearea unui nou cadru organizatoric pentru negocieri și implicarea mai largă la dezbateri a opiniei publice mondiale, a organizațiilor neguvernamentale și, pentru prima oară în istoria O.N.U., a unor institute de cercetări cu vocație universală.

Anuarul subliniază însă că informarea reală a opiniei publice asupra primejdiilor măsurilor de înarmare lasă de dorit. Faptele semnalate de Anuar confirmă această părere :

În ultimele decenii se constată o creștere de peste 50% a cheltuielilor militare, acestea ajungînd, în medie, pe cap de locuitor, atît în țările industrializate cît și în celelalte, la 250 dolari anual pe locuitor.

Continuă să crească principalele arsenale strategice. Astfel s-a ajuns la 14.000 focare nucleare strategice, la care se adaugă mii de focare tactice.

Se observă tendința accelerării dotării cu arme noi a forțelor navale strategice, în special a submarinelor. În unele cazuri, precizează studiul, rapiditatea introducerii de rachete noi în dotarea forțelor navale este atît de mare, încît ele apar înainte ca precedentele să fi fost amplasate. De pildă, racheta americană «Condor» nu a mai fost amplasată pentru că a venit mai repede racheta următoare, de tipul «Harpoon». Concomitent cu proliferarea navelor grele de război — aproximativ 700 în lume — se înmulțesc forțele navale ușoare dotate cu rachete. Din anul 1960 și pînă astăzi numărul submarinelor nucleare a crescut de la 0 la 278.

Deosebit de rapidă este și înarmarea în... Cosmos; s-a constatat că la fiecare trei zile este lansat un satelit; numai în anul 1978 s-au înregistrat 112 sateliți în scopuri militare. Din totalul de 1601 sateliți lansați din anul 1977 și pînă astăzi, 75% servesc obiectivelor militare. În acest domeniu se intensifică pregătirea de arme noi, cum sînt cele pe bază de laser și raze cu particule grele.

În domeniul rachetelor terestre, Anuarul enumeră în cadrul modificărilor calitative ale acestora pe cele care accentuează caracterul lor ofensiv în dauna celui defensiv; rachetele sînt dotate cu dispozitive noi, care reduc marja de eroare la 200 m, îmbinată cu dublarea capacității distructive.

Aceste date și altele, care îmbogățesc arsenalul luptei pentru dezarmare, subliniază cu putere că actuala cursă a înarmărilor reprezintă din ce în ce un act irațional.

Sprrijinind importantele propuneri de dezarmare ale țării noastre, Biserica Ortodoxă Română, prin delegații săi la diferite întruniri internaționale, la nivel european sau mondial, în cadrul Bisericilor creștine sau al tuturor religiilor, își face auzit glasul său, aducându-și obolul său la cauza păcii, a buneii înțelegeri, după cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos : «Fericiți făcătorii de pace...».

Se cuvine ca și de la amvon să răsune îndemnurile de pace și bună înțelegere în toate bisericile noastre.

Vizita în țara noastră a Președintelui Republicii Cipru, Spyros Kyprianou

La invitația Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și a Doamnei Elena Ceaușescu, Președintele Republicii Cipru, Spyros Kyprianou și Doamna Mimi Kyprianou, au făcut în a doua jumătate a lunii iunie a.c., o vizită de stat în țara noastră.

Cei doi șefi de stat au avut, cu acest prilej, un schimb de păreri în probleme privind dezvoltarea colaborării româno-cipriote, atît pe plan bilateral cit și în sfera vieții internaționale.

În cadrul convorbirilor la nivel înalt s-a exprimat dorința comună de a fi extinsă colaborarea și cooperarea tehnică și științifică dintre cele două țări în domeniile construcțiilor de mașini, minier și al agriculturii. Pe aceeași linie se înscrie semnarea Acordului de cooperare pe termen lung în domeniul asamblării și comercializării de diverse autovehicule între întreprinderi specializate din România și Cipru.

În ansamblu, se poate aprecia că înțelegerile intervenite deschid ample perspective pentru adîncirea și diversificarea colaborării reciproc avantajoase.

Schimbul de păreri asupra situației internaționale actuale a reliefat existența unei largi apropieri și similitudini a pozițiilor celor două țări în marile probleme care preocupă lumea contemporană. În acest context s-a subliniat, printre altele, că pe primul plan al preocupărilor pentru înfăptuirea securității europene trebuie să stea adoptarea de măsuri practice de dezangajare militară și dezarmare. O deosebită importanță pe această linie are pregătirea temeinică a reuniunii general-europene de la Madrid, din 1980, astfel ca aceasta, prin rezultatele sale, să răspundă așteptării popoarelor.

Cei doi Președinți au subliniat faptul că România și Ciprul acordă o mare atenție realizării unor acțiuni de cooperare pe plan subregional, cum sînt Balcanii, Mediterana, zona Mării Baltice, ca modalități de aplicare concretă a prevederilor Actului final de la Helsinki.

În cadrul convorbirilor a fost reciproc împărtășită convingerea că o contribuție la cauza păcii și cooperării în Balcani și Mediterana, în Europa și în întreaga lume ar aduce soluționarea durabilă a problemei cipriote. În acest sens a fost reafirmată necesitatea unei soluționări politice, pe cale pașnică, de natură să asigure respectarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, unității și nealinierii Republicii Cipru, manifestîndu-se speranța că negocierile intercomunitare, care au loc în prezent, vor duce în curînd la o soluție justă și viabilă. În acest cadru, Președintele

Republicii Cipru a exprimat grațitudinea pentru sprijinul constant primit de poporul cipriot din partea poporului român, a Președintelui Nicolae Ceaușescu personal, în efortul său de asigurare a independenței, suveranității și integrității teritoriale a Republicii Cipru și de apărare a drepturilor sale fundamentale.

Cei doi șefi de stat au reliefat însemnătatea intensificării eforturilor pentru stingerea focarelor de încordare și conflict ce mai dăinuie în diverse părți ale lumii, pentru rezolvarea pe calea tratativilor a problemelor litigioase dintre state, pentru înăsătoșirea climatului internațional.

Vizita în țara noastră a Președintelui Republicii Cipru, rezultatele fructuoase ale convorbirilor se înscriu ca o contribuție de cea mai mare importanță la continua dezvoltare și adâncire a relațiilor de prietenie și colaborare româno-cipriote, la întărirea solidarității și conlucrării dintre cele două țări și popoare, la instaurarea unui clamat de încredere, destindere și pace în Balcani, în Europa și în întreaga lume.

Noul dialog la nivel înalt româno-guineez

La sfirșitul lunii iulie a.c., în cronică relațiilor de prietenie și solidaritate dintre România și Guineea a fost înscrisă o nouă pagină, care marchează un eveniment de importanță deosebită: vizita oficială de partid și de stat întreprinsă în țara noastră de Președintele Republicii Populare Revoluționare Guineea, Ahmed Sekou Touré, împreună cu Doamna Andrée Touré, la invitația Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu.

Noul dialog la nivel înalt româno-guineez, care s-a încheiat prin semnarea de către cei doi Președinți a *Declarației solemne comune* și a *Comunicatului comun*, constituie o elocventă mărturie a celor două țări de a conlucra tot mai strâns, de a fructifica amplele posibilități de promovare a relațiilor dintre ele, relații ce au cunoscut o continuă dezvoltare după vizita Președintelui României, Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu în Guineea, din martie 1974.

Convorbirile la nivel înalt au reliefat voința comună de a intensifica, extinde și aprofunda colaborarea între cele două țări în toate domeniile de interes comun. Astfel, s-a evidențiat hotărârea celor două țări de a acționa pentru extinderea și adâncirea, în continuare, a cooperării lor economice în domeniile minier, agricol, industrial, pentru identificarea și concretizarea, pe baze reciproc avantajoase, a noi acțiuni de cooperare bilaterală sau multilaterală — inclusiv prin crearea de societăți mixte de producție și comercializare — în măsură să ducă la o mai eficientă utilizare a posibilităților pe care le oferă economiile României și Guineei. A fost exprimată, de asemenea, dorința de intensificare și diversificare a schimburilor comerciale, de dezvoltare a relațiilor de colaborare în domeniile învățămîntului, radioteleviziunii, pregătirii cadrelor, ocrotirii sănătății, științei și tehnicii, pe plan cultural, în general, pentru o mai bună cunoaștere reciprocă a valorilor materiale și spirituale ale celor două popoare.

Cei doi șefi de stat au avut, de asemenea, un schimb amplu de idei în legătură cu situația internațională actuală, subliniindu-se, printre altele, că imperativul cel mai arzător al zilelor noastre este unirea tot mai strînsă a eforturilor tuturor popoarelor, întărirea conlucrării și solidarității forțelor înaintate, progresiste și democratice de pretutindeni, care au misiunea istorică de a realiza o lume a dreptății sociale, a egalității între popoare, a colaborării fructuoase, prietenești între toate națiunile lumii.

Referitor la situația din Africa, a fost evidențiată necesitatea soluționării tuturor problemelor litigioase complexe pe cale politică, prin tratative directe și în spirit de colaborare între toate țările africane interesate, cu excluderea oricărui amestec din afară, pornindu-se de la respectul independenței și integrității teritoriale a fiecărui stat și în conformitate cu prevederile și principiile Cartei O.N.U. și Cartei O.U.A.

Incheiate cu rezultate deosebit de rodnice, vizita și noul dialog româno-guineez, precum și documentele semnate, au multiple semnificații atât pe planul relațiilor bilaterale cât și al rezonanței lor internaționale, contribuind la cauza păcii și a bunei înțelegeri pe planeta noastră.

• O nouă dovadă de considerație și prețuire

Președintelui Republicii Socialiste România i-a fost conferită, în cadrul unei ceremonii, care a avut loc la Palatul Republicii în ziua de 24 iulie a.c., Medalia de aur cu plachetă a Institutului de relații internaționale din Roma și medalia jubiliară emisă de Institut cu prilejul celei de a 35-a aniversări a eliberării României. Aceasta este o nouă și prestigioasă manifestare de considerație și prețuire față de șeful statului român, pentru aportul său remarcabil la promovarea cauzei păcii, a bunei înțelegeri în lume.

În cadrul aceleiași solemnități, Doamnei Elena Ceaușescu i-au fost înmăinate, din partea aceluiași institut, Medalia de aur pentru eminenta sa contribuție tehnică și științifică la progresul românesc și mondial și medalia jubiliară consacrată glorioasei aniversări de la 23 August.

Înaltele distincții au fost înmăinate Domnului Nicolae Ceaușescu și Doamnei Elena Ceaușescu de către Giancarlo Elia Valori, secretar general al Institutului pentru relații internaționale din Roma.

Din cuvântările rostite de personalitățile italiene, care au venit la București pentru a participa la această solemnitate, se desprinde clar și elocvent imaginea pe care o proiectează în lumea de azi gândirea și acțiunea Președintelui României, adevăratul umanism ce marchează, în egală măsură, activitatea sa în slujba celor mai înalte idealuri ale poporului nostru și contribuția sa inestimabilă pe care o aduce la promovarea păcii și progresului tuturor popoarelor.

Aceste prestigioase distincții se adaugă marelui număr de mărturii de respect și prețuire ce reconfirmă că pe toate meridianele lumii personalitatea Președintelui României este prețuită și admirată, Domnul Nicolae Ceaușescu fiind un luptător neobosit pentru pace și colaborare, pentru edificarea unei noi ordini economice internaționale, a unei lumi mai bune, fără arme, în care popoarele să trăiască în mod liber și demn.

De asemenea, distincțiile conferite Doamnei Elena Ceaușescu sînt o nouă mărturie de prețuire și un cald omagiu adus personalității și operei sale științifice, care se bucură de un larg prestigiu internațional.

În zilele care au urmat acestei solemnități, țara întreagă și-a manifestat, prin scrisori, mesaje și telegrame, un sentiment de legitimă mîndrie pentru respectul și înalta apreciere de care se bucură Președintele Republicii, Nicolae Ceaușescu, în întreaga lume.

REDACTIA

ȘTIRI ECUMENICE

— Reprezentantul permanent al Patriarhiei ecumenice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor — Geneva, Emilianos Timiadis, a fost numit Mitropolit de Calabria, păstrându-și însă și funcția de la Geneva (Ökumenische Information 10/1979).

— Stiliștii din Biserica Ortodoxă Greacă au revenit, punându-se însă sub jurisdicția Arhiepiscopului de Sinai, Damianos (Ökumenische Information 10/1979).

— La facultatea teologică romano-catolică a Universității din München, se înființează o catedră pentru teologia ortodoxă. Titularul ei va fi un teolog ortodox (Aktueller Dienst Inland 57/1979).

— O delegație de la Vatican aflându-se în Gruzinia (Uniunea Sovietică), a făcut o vizită și Patriarhului Catolicos, Ilija Siolasvili, conducătorul Bisericii Ortodoxe Georgice (Aktueller Dienst Vatican 59/1979).

— Mitropolia Ortodoxă din R. F. Germania, ținând de Patriarhia ecumenică (Mitropolit Irineu), și «Acțiunea diaconică» a Bisericii Evanghelice (Președinte Dr. Th. Schober) au dat o declarație, în care cele două Biserici își mărturisesc intenția lor fermă de a lucra împreună în domeniul social (Ökumenische Information 6/1979).

— «Împărăția lui Dumnezeu și viitorul omenirii» este problema tratată în semestrul de iarnă actual la «Graduate School» pentru studii ecumenice de la Institutul ecumenic Bossey (Elveția). În semestrul de vară se tratează problema «Teologie ortodoxă și spiritualitate» (Ökumenische Information 10/1979).

— La Kuming (China sudică) s-a ținut primul simpozion chinez — național, ocupându-se cu probleme religioase. Dintre referatele prezentate menționăm: «Începuturile creștinismului»; «Motivul istoric ale apariției Islamului»; «Originile Buddhis-mului» (Aktueller Dienst Vatican 50/1979).

— În Anglia s-a sfințit prima biserică coptă de către Patriarhul copt Shenouda III. Edificiul aparținuse mai înainte Presbiterienilor (Ökumenische Information 8—9/1979).

— După o muncă de zece ani a apărut la Beirut (Liban) traducerea Noului Testament în limba arabă actuală. Au lucrat la traducere specialiști romano-catolici, evanghelici și copti din diferite țări arabe (Ökumenische Information 8—9/1979).

— Sodepox («Comitetul pentru societate, dezvoltare și pace») înființat în 1968, este elementul de legătură pentru problemele sociale între Consiliul ecumenic al Bisericilor și Vatican. Dispune de un secretariat comun cu sediul în centrul ecumenic de la Geneva (Aktueller Dienst, Ausland 36/1979).

— În Republica Democrată Germană se pregătește formarea unei «Biserici Evanghelice Unite», cuprinzând «Alianța Bisericilor Evanghelice», «Biserica Evanghe-

lică a Uniunii» și «Biserica Evanghelică-Luterană unită». Cu aceasta se pune capăt unei sciziuni în cadrul protestantismului care durează de patru secole și jumătate (Evangeliche Kommentare 3/1979).

— «Rugăciunea — viața Bisericii în Asia», a fost tema Adunării Generale a Conferinței Episcopilor asiatici. Tema menționată a fost aleasă — după afirmația Episcopilor — fiindcă «noi azi trebuie să ne îndreptăm spre izvorul din care am primit lumina și puterea lui Dumnezeu» (Tag des Herrn 4/1979).

— Comisia interortodoxă pentru pregătirea dialogului cu Bisericile Luterane a hotărât crearea, la Universitatea din Helsinki (Finlanda) a unui «centru ortodox de documentare», condus de Mitropolitul ortodox de Helsinki, Jean și de rectorul Universității. Paralel și comisia luterană pentru dialogul cu Bisericile Ortodoxe și-a creat un centru de documentare la Universitatea din Erlangen (R. F. Germania).

— Pe lângă «Academia Ortodoxă din Creta» s-a înființat recent un al doilea centru de studiu în localitatea Hagios Nikolaos, avînd titlul «Centrul științific pentru studiul culturii ortodoxe», condus de Arhiepiscopul Georgios Marnellos. Institutul publică și revista «Hydor ek Petras» («Apă din piatră»), «o contribuție la istoria culturii Ortodoxiei». Revista apare de două ori pe an (Ökumenische Information 13/1979).

— O delegație de 40 membri ai citoriei ecumenice «Pro Oriente» (Viena) condusă de Arhiepiscopul de Viena, Cardinalul Franz König, l-a vizitat pe Papa Ioan Paul al II-lea la Vatican și la Constantinopol pe Patriarhul ecumenic Demetrios I pentru a le aduce la cunoștință activitatea de 15 ani dezvoltată de revista «Pro Oriente» (discuțiile cu Bisericile ne-caldonienene). Cardinalul König s-a întilnit pentru prima dată cu Patriarhul ecumenic (Aktueller Dienst, Ausland 74/1979).

— Biserica Coptă «Sf. Maria» din sectorul vechi al orașului Cairo a căzut pradă unui incendiu. Biserica datează din secolul V și în ea se păstrau relicvele mai multor sfinți (Der Korrespondenzbericht 92/1979).

— Credincioșii romano-catolici din orașelul irlandez Dowpatrick au colectat o sumă de bani oferind-o anglicanilor pentru restaurarea Catedralei lor datînd din veacul XII. Gestul romano-catolicilor a fost apreciat drept «un exemplu de bună vecinătate între confesiuni» (Ökumenische Information 14/1979).

— Profesorul american Walter MacCrone a confirmat autenticitatea Giulgiului de la Torino, în care a fost înfășurat Mîntuitorul cînd a fost așezat în mormînt. Ca probă aduce profesorul american studii «ultra-microanalitice», pe care le-a făcut la Chicago, împreună cu colaboratorii săi. Giulgiul, după cum se știe, e păstrat în catedrala din Torino (Aktueller Dienst, Ausland 80/1979).

— La o consultație ținută la Driebergen de Institutele ecumenice europene s-a înființat «Societas Oecumenica» — societate europeană pentru cercetări ecumenice (Ökumenische Rundschau 2/1979).

— Sinodul General al Bisericii Anglicane a respins admiterea femeilor la preoție (Ökumenische Rundschau 2/1979).

— Cele 180 biblioteci teologice din R. F. Germania cuprind 8,5 milioane volume, 7434 incunabile, 6689 manuscrise și aproape 20.000 reviste contemporane (Aktueller Dienst, Kultur 74/1979).

— «Paul și influența teologiei sale în Noul Testament» a fost tema unei conferințe întrunite la Salzburg, la care au participat 70 de specialiști în Noul Testament din diferite țări europene (Aktueller Dienst 75/1979).

— La Hongkong s-a ținut un colocviu ecumenic, la care au participat delegați chinezi ai diferitelor denominațiuni creștine. Tema generală a fost «Teologia creștină la răscruce». S-au tratat probleme ale teologiei chineze din punct de vedere romano-catolic, luteran, reformat și metodist. Se urmărește dezvoltarea unei teologii autohtone pe baza mentalității, limbii și culturii chinezești (Welt, Kirche, Aktuell 37/1979).

— A apărut primul volum din «Istoria conciliilor». Sînt proiectate 25 de volume. Primul volum tratează despre «ideea conciliară a Bisericii Vechi». Editarea acestor volume o face «Societatea internațională pentru cercetarea istoriei conciliilor». În prezent lucrează la publicarea acestor volume un grup de 45 teologi și istorici (Aktueller Dienst, Kultur 74/1979).

— Biserica Romano-Catolică respectă tradițiile celorlalte Biserici creștine, ai căror preoți pot să se căsătorească, dar în pofida tuturor dificultăților, ea ține la propria ei tradiție. Preotul nu-i delegat de comunitate, ci chemat de Dumnezeu. «Arta tuturor artelor, este pastorația» a repetat Papa un cuvînt al lui Grigorie cel Mare. (Welt, Kirche, Aktuell 41/1979).

— «Transmiteți Episcopilor și Patriarhilor voștri ferma mea voință de a conlucra cu dînșii spre realizarea unității depline» — cuvinte adresate de Papa Ioan Paul al II-lea unui grup de studenți ortodocși care studiază în Roma și au fost primiți în audiență. Posibilitățile de conlucrare sînt multe — a mai afirmat Papa — și conlucrarea este nu numai posibilă ci și necesară, dacă se crede cu adevărat în Hristos, care a voit unitatea și s-a rugat pentru ea (Aktueller Dienst, Vatikan 117/1979).

— Unii misionari care activează în parohii africane, la dorința credincioșilor, au introdus la Sfînta Liturghie și cîntări africane, firește, potrivite pentru serviciile divine (Aktueller Dienst, Kultur 113/1979).

— Săpături arheologice făcute sub catedrala medievală din Ruva di Puglio (Italia sudică) au scos elemente care dau mărturie despre istoria creștină a Apuliei. S-a dat de rămășițele unui cimitir precreștin, de mozaicuri dintr-o Biserică de la începutul creștinismului, de rămășițele unei alte Biserici din același timp și diferite obiecte religioase (Aktueller Dienst, Kultur 112/1979).

— «Federația biblică romano-catolică mondială» și-a ținut conferința anuală la Heliopolis (Egipt). Au participat delegați din toate continentele. Discuțiile s-au purtat asupra activității din trecut, și s-au prezentat proiecte de noi traduceri biblice și noi ediții biblice. Conferința a fost bine văzută și de toți ierarhii creștini din Egipt, care au avut convorbiri cu membrii Conferinței (Korrespondenzbericht 141/1979).

— În «Țara Sfîntă» ar trebui constituită o «ecumene monoteista» între creștinism, iudaism, și moslemism, ceea ce ar contribui foarte mult la stabilirea păcii în regiunea respectivă, a afirmat conducătorul Mănăstirii benedictine (Evangelische Information 19/1979).

— Nouă Biserici etiopiene (între care coptă, luterană, romano-catolică etc.), au format un «Consiliu pentru conlucrarea Bisericilor în Etiopia» contribuind la pace (Evangelische Information 2/1979).

— Într-o întîlnire teologică, teologul ortodox Dr. Athanasios Basdekis a afirmat că conducerile bisericesti ortodoxe și protestante să-și îndemne credincioșii să viziteze reciproc serviciile divine și să participe împreună la viața socială (Ökumenische Information 19/1979).

— Intercomuniunea între creștinii despărțiți nu-i răspunsul dat chemării lui Hristos la unitate deplină. Intercomuniunea are de premisă unitatea în credință (Ökumenische Information 19/1979).

— A apărut o ediție arabă comună a Noului Testament, elaborată de trei teologi egipteni: ortodox, romano-catolic și protestant. Traducerea e făcută într-o arabă care să poată fi înțeleasă de toți creștinii din Răsăritul apropiat (Ökumenische Information 19/1979).

— Cardinalul brazilian Evaristo Arns a afirmat într-un interviu acordat unor ziaristi că celibatul preoțesc nu poate să dureze pentru totdeauna în Biserica Romano-Catolică. El i-a propus acum Papei Paul al II-lea ca și bărbații căsătoriți să poată fi hirotoniți, primind răspunsul că lucrul ar fi posibil dacă Episcopii romano-catolici din lumea întreagă ar fi de acord. Papa Ioan Paul al II-lea însă de repetate ori a afirmat că pentru dînsul celibatul nu poate fi schimbat (Evangelische Information 15/1979).

— Între religiile mondiale: creștinism, islamism, iudaism, buddhism și hinduism sînt multe lucruri comune, s-a afirmat în Conferința Episcopilor germani, iar dialogul între ele ar putea lămuri și altele. S-a subliniat că cele mai apropiate doctrinar întregalități sînt Bisericile Ortodoxă și Romano-Catolică (Evangelische Information 16/1979).

— «Congresul islamic mondial» a apelat la toate organizațiile islamice și creștine să conlucreze împreună în viața socială, respectîndu-și reciproc credința religioasă (Evangelische Information 18/1979).

— Bisericile evanghelice cehe sărbătoresc anul acesta 400 de ani de la apariția primei traduceri a Bibliei întregi în limba cehă. E vorba de Biblia numită «Biblia Kralitzer» apărută în 6 volume între anii 1579—1594. În 1954 a fost retipărită (Ökumenische Information 20/1979).

— Ecumenismul între creștini, iudei și musulmani este foarte dificil în Orientul apropiat, înseamnă însă foarte mult pentru pace (Aktueller Dienst, Inland 103/1979).

— 1300 edituri din 55 țări s-au prezentat anul acesta la expoziția cărții din Ierusalim. S-au expus biblii în tipar original din sec. XV și XVI, și biblii traduse în peste 200 limbi. La standul iudaic se aflau foliante din Talmud, scrieri ale rabinelor basidici, colecții de cîntări arabe și ediții științifice de exegeze biblice de peste 2000 ani (Welt, Kirche Aktuell, Ausland 51/1979).

— Gerassimos Konidaris, istoric bisericesc ortodox grec a elaborat peste 50 volume de istorie bisericească. Domeniul său special este, evident, Biserica Greacă de la independența sa de Patriarhia din Constantinopol, 1833 (Ökumenische Information 15—16/1979).

— Federația Internațională «Una Voce» este hotărîită să continue străduințele pentru restabilirea «Sfintei liturghii tradiționale» (Rom.-catolice). (Bibel und Liturgie 1/1979).

— La editura «Alextor» din Stuttgart a apărut o nouă revistă exegetică, intitulată «Texte și contexte». Apare de 4 ori pe an. Revista analizează textele biblice în contextul lor, în strînsă legătură cu problemele înrudite exprimate în alte texte din Vechiul și Noul Testament, insistînd asupra relațiilor textelor biblice cu problemele sociale ale vremii. E o interpretare «socială». Așa se afirmă în revistă că cine nu interpretează texte biblice sub aspect social, n-a reținut sensul lor teologic biblic,

iar cine le interpretează teologic biblic, nu poate ignora aspectul lor social (Junge Kirche 4/1979).

— La Vatican s-a dat publicității noua traducere latină a Neo-Vulgatei, impusă obligatorie pentru întreaga Biserică romano-catolică. Traducerea în limbile diferitelor popoare vor trebui făcute numai pe baza acestei traduceri latine (Aktueller Dienst, Vatikan 99/1979).

— Organizația «Pax Christi» a publicat o broșură în legătură cu pacea, afirmând «între altele» cu sublinierea că «pacea», — pe care Biserica mereu o propovăduiește — este necesară pentru ca omenirea să supraviețuiască» (Aktueller Dienst, Inland 106/1979).

— Sinodul General al Bisericii anglicane a stabilit că cele trei proiecte despre Sfânta Euharistie, oficiul preoțesc și hirotonia preoților, elaborate de Comisiunea anglo-catolică internațională, sînt în suficientă măsură în acord cu învățătura anglicană și pot oferi temei teologic pentru dialog între cele două Biserici. Există încă totuși destule probleme care trebuie lămurite (Ökumenische Information 16/16/1979).

— La Augsburg (R. F. Germania) s-a organizat un «festival al Confesiunilor» cu participarea de creștini, mahomedani și iudei. Se fac lecturi din Vechiul și Noul Testament, din Coran și s-a tratat tema: «Dumnezeul lui Avraam, Isac și Iacob» (Ökumenische Information 16/16/1979).

— S-a constatat că 3 milioane de japonezi — din numărul celor neîncreștinați — simpatizează creștinismul. Pentru acești «creștini anonimi» s-a publicat broșura «Introducere în creștinism» care în 25 de lecțiuni expune esența creștinismului. Cei care au studiat broșura sînt admiși la botez. La începutul acestui an, 11.000 de «creștini anonimi» s-au botezat (Welt, Kirche, Aktuell, Ausland 46/1979).

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

VIZITA UNEI DELEGAȚII A CULTELOR RELIGIOASE DIN ROMÂNIA ÎN S.U.A.

La invitația organizației «Appeal of Conscience Foundation» condusă de răbindul dr. Arthur Schaefer din New York și sprijinită de «Agenția guvernamentală pentru comunicații internaționale», o delegație a cultelor religioase din R. S. România a vizitat S.U.A. între 3—17 iunie 1979.

Din delegație au făcut parte: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, dr. Moses Rosen, Șef rabin al Cultului Mozaic, dr. Kovacs Lajos, episcop al Bisericii Unitariene, dr. Albert Klein, episcop al Bisericii Luterane C.A., P. S. episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, preotul Petru Gherghel, provicar general al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București, Dr. Ioan Bunaciu, directorul Seminarului teologic baptist din București, imamul musulman Sali Regep din București și Dl. Nicolae Mihăiță, Secretarul Sectorului Relații Externe al Patriarhiei Române.

Reprezentanții comunităților religioase din România au vizitat diferite comunități religioase din New York și Washington, au participat la serviciile religioase și au predicat, au purtat discuții cu slujitorii bisericești și credincioșii lor.

De asemenea, delegația a vizitat și a purtat discuții la: Consiliul Național al Bisericii din S.U.A., Conferința episcopilor romano-catolici americani, Arhiepiscopia Ortodoxă Greacă pentru America de Nord și Sud, Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română din S.U.A. și Canada, Arhiepiscopia Armeană, Federația Luterană Mondială, secția americană (World Lutheran Ministries), Biserica Baptistă, districtul New York, Congresul Mondial Evreiesc, Organizația mondială evreiască «Anti-Defamation League» of B'nai B'rith» (Fiș legământului), Centul islamic din Washington și New York etc.

Au fost vizitate unele instituții culturale și de învățămînt, cu care s-au stabilit contacte, ca de exemplu Universitatea iezuită Fordham și Yeshiva University.

Delegația Cultelor religioase din România a fost primită la Departamentul de Stat al S.U.A. unde au avut loc convorbiri cu subsecretarul de Stat David Newson, președinta Comisiei pentru Drepturile Omului, d-na Patricia Derian, consilierul Matthew Nimetz etc. Acesta din urmă a oferit un dejun oficial în cinstea delegației în saloanele Departamentului de Stat. De asemenea, la Capitoliu au avut loc convorbiri cu numeroși membri ai Senatului și Congresului, între care Thomas Eagleton, Clement Zablocki, Claiborne Pell, Dante Fascell, Jonathan Bingham, John Buchanan și alții. În aceste convorbiri s-a relevat importanța Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki și consecvența cu care țara noastră aplică prevederile acestui document.

Reprezentanții Cultelor din România au fost primiți la sediul O.N.U. din New York, unde s-au întreținut cu Secretarul general adjunct Brian Urquart și dr. Robert Müller. Discuțiile s-au axat asupra promovării de către oamenii religiei din țara noastră a marilor idealuri ale comunității internaționale de națiuni, asupra sprijinului pe care cultele îl dau aplicării inițiativelor României socialiste pentru instaurarea păcii și securității în lume, a dezarmării și înlăturării pericolului unui război atomic, stabilirii unei noi ordini economice și politice internaționale, bună-înțelegerii și cooperării între toate statele. După convorbiri, ambasadorul R. S. România la O.N.U., d-l Teodor Marinescu, a oferit un dîneu oficial.

Vizite protocolare au fost făcute la Casa Albă, la primarii orașelor New York și Washington.

Ambasada R. S. România din Washington a oferit o recepție în cinstea delegației Cultelor din România, la care au participat personalități ale vieții religioase, politice, culturale și sociale americane, precum și reprezentanți ai comunităților de origine română din Statele Unite.

Fundația «Appeal of Conscience» a oferit un banchet în cinstea oaspeților din România, la care au participat și rostit cuvîntări Andrew Young, ambasadorul S.U.A. la O.N.U., Robert Wagner, trimisul special al Președintelui S.U.A. la Vatican, înalți funcționari ai administrației de Stat americane, membri ai corpului diplomatic, oameni de afaceri etc.

Vizita reprezentanților Cultelor religioase din România în S.U.A. a contribuit, prin contactele stabilite și discuțiile purtate, la o mai largă cunoaștere reciprocă a realităților religioase din cele două țări, la căutarea de noi mijloace pentru cooperarea și apropierea dintre marile religii, confesiuni și denominațiuni existente în cele două țări, a slujirii comune a nobilelor idealuri de pace, dreptate, libertate și progres spre care aspiră lumea contemporană, ca și la promovarea bunelor relații dintre R. S. România și S.U.A.

S-a exprimat acordul de ambele părți pentru continuarea vizitelor reciproce dintre cultele religioase din R. S. România și Fundația «Appeal of Conscience». În cursul anului 1980, o delegație a cultelor religioase din S.U.A. urmează să facă o vizită în România.

La sfârșitul vizitei s-a dat publicității următoarea declarație comună :

«Noi, membrii primei delegații interconfesionale a liderilor religioși români și conducătorii Fundației «Appeal of Conscience» declarăm de comun acord că vizita aceasta (3—17 iunie 1979) a fost o experiență extrem de pozitivă.

Cei dintre noi, care cunosc relativ puțin America, au avut prilejul să ia contact cu varietatea activităților religioase americane. Am întâlnit distinși conducători ai vieții politice, culturale, educaționale, umanitare și de afaceri din această țară.

Cei dintre noi care i-au întâmpinat pe vizitatorii români la New York și Washington au fost martorii contribuției efective pe care o aduce o astfel de experiență la îmbunătățirea înțelegerii reciproce și la cunoașterea frățească.

Concluzia noastră comună este că o astfel de vizită creează prin posibilitățile pe care le oferă un avantaj reciproc. Ne facem o imagine mai bună și mai adecvată în legătură cu situația noastră de comunități religioase. Acest proces contribuie la promovarea înțelegerii și respectului. În același timp, este promovată o mai mare cordialitate între popoarele noastre.

Atît Fundația «Appeal of Conscience» cît și oaspeții din România doresc să sublinieze rolul pozitiv al autorităților publice și grupurilor particulare și al persoanelor particulare făcînd posibilă o astfel de vizită istorică.

Sperăm că, în vara anului 1980 sau în toamnă, vizita aceasta va fi întoarsă de o delegație interconfesională a liderilor religioși din Statele Unite ale Americii. Din experiențele avute reiese că o astfel de reciprocitate poate promova în mare măsură țelurile comune pe care le împărtășim cu toții».

NICOLAE MIHĂIȚĂ

CONFERINȚA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ DE LA CLUJ — NAPOCA

În zilele de 29—30 mai 1979, la Institutul teologic unic protestant din Cluj-Napoca s-au desfășurat lucrările celei de-a XXXIV-a Conferințe teologice interconfesionale.

Tema generală a Conferinței a fost : «Prin lucrarea Duhului Sfînt liber pentru slujirea lumii».

Alături de profesori de la Institutele teologice universitare din România, la lucrări au participat episcopi eparhiali și episcopi-vicari ai Bisericii Ortodoxe Române, consilieri patriarhali, reprezentanți ai presei bisericești.

Prezidiul Conferinței a fost format din P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, rectorii Institutelor teologice universitare din București și Sibiu, rectorul Institutului Unic Protestant din Cluj-Napoca, decanul secției germane din Sibiu a aceluiași Institut, rectorul Institutului teologic Romano-Catolic din Alba Iulia și pro-rectorul secției române a aceluiași Institut, de la Iași.

Cuvîntul de deschidere a lucrărilor a fost rostit de Prof. Erdő Janós, rectorul Institutului teologic Unic Protestant din Cluj-Napoca.

A urmat susținerea celor trei referate, sub conducerea Pr. Prof. Dr. Grigore Marcu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu.

Referatul principal intitulat: «Prin lucrarea Duhului Sfînt liber pentru slujirea lumii» a fost prezentat de conf. Dr. Arpad Péntek de la Institutul teologic Unic Protestant din Cluj-Napoca.

Vorbitorul a analizat, în detalii, din punct de vedere al teologiei protestante, aspectele manifestării lucrării Duhului Sfînt în lume, precizînd că: «dacă Duhul Sfînt ne eliberează la practicarea adevărului dumnezeiesc în acțiuni eliberatoare și ajutătoare — atunci datoria noastră este să ne întrebăm, ce înseamnă responsabilitatea noastră față de nevoile lumii».

Partea a doua a Conferinței s-a ocupat de elucidarea acestor probleme, în capitolele intitulate: «Relația dintre Biserică și lumea înconjurătoare: Ce înseamnă lumea ca aproapele, ca Obiectivul iubirii dumnezeiești; Acțiunea ajutătoare, eliberatoare de sub ADIKIA, nedreptate și responsabilitate față de nevoile lumii; și Lucrarea Duhului Sfînt în unitatea Bisericii și lumii».

Primul referat secundar intitulat «Duhul Sfînt în teologia interconfesională» a fost elaborat de Prof. Dr. Constantin Voicu, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu și prezentat de dl. Aurel Jivi, lector la Institutul teologic universitar din Sibiu.

În introducere, autorul analizează pe rînd stadiul actual al teologiei treimice și cu precădere a Sfîntului Duh în cele trei mari confesiuni creștine.

Analizînd cu precădere teologia Duhului Sfînt în Biserica Ortodoxă, autorul arată că:

«Sfîntul Duh are un rol deosebit în descoperirea lui Dumnezeu și în Biserică: el aduce la împlinire lucrarea lui Dumnezeu în întîlnirea dintre Dumnezeu și făptura sa. El face ca făptura să fie transparentă pentru Dumnezeu și-i conferă «simțul» de Dumnezeu. Fără lucrarea Duhului cuvîntul descoperirii n-ar fi fost făcut cunoscut sufletelor ca Cuvîntul lui Dumnezeu.

Supremul punct al descoperirii este întruparea Fiului lui Dumnezeu, luînd asupra Sa omenitatea și Sfîntul Duh este acela care-l descoperă ca fiind Cuvîntul lui Dumnezeu înainte de întrupare, din toți vecii.

Duhul aduce în adîncurile omului energie divină, care ne face una cu Fiul și părtăși la legătura Fiului cu Tatăl. Duhul pe care-l primim prin trupul și singele Domnului, face din noi «un trup și un singe cu Hristos», el ne integrează în «Trupul și Singele Domnului pline de Duh».

În încheiere, vorbitorul și-a exprimat convingerea că astăzi, mai mult ca oricînd, «Bisericile noastre sînt unanime în ideea că puterea Duhului este aceea care ne întărește în slujirea noastră în Biserică și lume, călăuzindu-ne și susținîndu-ne pașii pe calea păcii, înțelegerii, dragostei și zidirii unei lumi mai bune și mai drepte. Prin puterea Duhului sîntem liber acum să slujim și să urmăm Domnului Hristos și Duhului Sfînt pretutindeni unde sînt prezenți ei, în Biserică, în lume».

Al doilea referat secundar; «Spiritualitatea și slujire» a fost susținut de Prof. Dr. Constantin Galeriu de la Institutul teologic universitar din București. Autorul arată că:

«Spiritualitatea și slujirea trebuie văzute în unitatea lor profundă, atât din perspectivă divină cât și umană. Iisus Hristos, icoană și izvor al spiritualității noastre, care se intrupează de la Duhul Sfânt și peste care, la Botez, Duhul vine și rămâne peste El, «n-a venit să I se slujească, ci El să slujească și să-și dea viața răscum-părare pentru mulți» (Marcu 10, 45).

După ce analizează sensul spiritualității creștine hristocentrice, Pr. Prof. C. Galeriu prezintă aspectele concrete ale slujirii ca roade ale Duhului.

La încheiere, autorul concludă că :

«Spiritualitatea e dimensiune fundamentală a Bisericii. Dar, ca și în Iisus Hristos, tot atât de fundamentală îi este slujirea; împreună țin de ființa, de menirea Bise-ricii. Și se condiționează reciproc: spiritualitatea, credința adâncă, iubirea lui Dum-nezeu etc. sînt pentru creștin temeiul slujirii, în timp ce slujirea e dovada credinței, a iubirii, a sfințeniei însăși. Și cu cât sporesc în har, în duh și adevăr, în rugăciune și în lucrarea virtuților, cu atât slujesc mai jertfelnic și ziditor, după chipul Domnului nostru Iisus Hristos».

Partea a doua a primei zile a Conferinței Teologice Interconfesionale a fost dedicată discuțiilor pe marginea referatelor prezentate.

Lucrările au fost conduse de P.C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic universitar din București.

Au luat cuvîntul :

P. S. Episcop Vasile al Oradiei (Biserica Ortodoxă Română), care a arătat că în epoca actuală se încearcă o supraevaluare a harismelor (mișcări harismatice), citîndu-se faptul că Duhul Sfânt este dătător de viață. Referitor la slujire, P. S. Sa a arătat că sîntem chemați la solidaritate pentru pace, și pentru lupta împotriva nedreptății în lume.

P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei (Biserica Ortodoxă Română) a subliniat importanța colaborării interconfesionale pe plan pastoral ca un aspect al slujirii. Preoți, pastori și ministranți concretizează prin activitatea lor ecumenică un alt aspect al slujirii sub directă inspirație a Duhului Sfânt.

Em. Sa Episcopul Szedressy Paul (Biserica Evanghelică S. P.) a subliniat cele două aspecte ale slujirii: direct prin propovăduire și indirect prin participare la acțiunile constructive ale umanității.

P. S. Episcop-vicar Adrian Botoșaneanul (Biserica Ortodoxă Română) a subliniat legătura dintre Sfîntul Duh și lucrarea Sa în lume. El a arătat că lucrarea innoitoare a Sfîntului Duh o constituie slujirea comunitară.

P. S. Episcop-vicar Epitanie Tomitanul (Biserica Ortodoxă Română) s-a referit la aspectele slujirii fundamentale de Sfîntul Vasile cel Mare (de la moartea căruia s-au împlinit în acest an 1600 de ani).

Em. Sa Episcopul Albert Klein (Biserica Luterană C. A.) a subliniat că în epoca modernă curentele harismatice nu se adresează rațiunii. Lucrarea Duhului Sfânt este una, eliberatoare, iar colaborarea în planurile bisericești și sociale sînt un aspect important al lucrării Duhului Sfânt.

P. S. Episcop-vicar Timotei Lugojanul (Biserica Ortodoxă Română) s-a referit la aspectele teologiei practice, irmologie și iconografie, care înfățișează cu mijloace artistice lucrările Duhului Sfânt.

P. S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Piteșteanul (Biserica Ortodoxă Română) a subliniat necesitatea deschiderii omului față de problemele lumii moderne.

Prof. Iuhasz Istvan (Institutul teologic Unic Protestant) s-a referit la unitatea de mărturisire, la comunitatea de credință și de binecuvîntare.

P. C. Arhim. Vartolomeu Ananja (Biserica Ortodoxă Română) referindu-se la manifestările reprezentate iconografic ale Treimei și ale Duhului Sfînt, s-a referit la iconografia ortodoxă, punînd accent pe aspectele slujirii.

D-na Prof. Esenyei Maria (Institutul teologic Unic Protestant) s-a referit la aspectul filozofic al lumii ca obiect. Ea a arătat că în epoca modernă noțiunea de «agape» este reinnoită și îmbogățită în conținut.

Pr. Prof. Dumitru Radu (Institutul teologic București) în intervenția sa a subliniat aspecte principale: a) împreună-lucrarea Fiului cu Duhul Sfînt; b) Spiritualitatea și iubirea creștină și c) în puterea Duhului Sfînt stă puterea liberă de a sluji omul.

Prof. Herman Pitters (Biserica Luterană C. A.) a arătat că în teologia modernă s-a accentuat un aspect nou și anume relația Duhului în Biserică și slujirea în lume.

Pr. Prof. Ioan Ică (Biserica Ortodoxă Română) a subliniat legătura dintre latura obiectivă a lucrărilor Duhului Sfînt, care se reflectă în acțiunile colective umane și cele subiective revărsate asupra credincioșilor.

P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a arătat că Duhul Sfînt este un principiu al binelui, care înviurește și determină întreaga spiritualitate creștină, căpătînd astfel caracter universal. Prin puterea Duhului Sfînt, care este adevăr și dragoste sînt determinate și aspectele slujirii, nu numai pe plan duhovnicesc monastic, ci și pe plan practic social. P. S. Sa a arătat că tema actualei conferințe teologice inteconfesionale este identică cu tema viitoarei Adunări Generale a C.E.B., fapt care va facilita înțelegerea și tratarea în planul ecumenic al acestui subiect. În concluzie, a subliniat disponibilitatea tuturor creștinilor de a primi putere prin Duhul Sfînt pentru realizarea acțiunilor lor.

O serie de vorbitori au depus intervențiilor la Secretariatul Conferinței.

Concluziile conferinței au fost redactate de Comisia rectorilor Institutelor teologice universitare și prezentate ascultătorilor de către Prof. Erdő Janos de la Institutul teologic Unic Protestant din Cluj-Napoca.

Ca idei principale, din concluzii, reținem următoarele :

— Teologia contemporană legată de innoirea ecumenică a Bisericilor, se aprofundează în doctrina pneumatologică, atît sub aspectul tainei Sfintei Treimi vestind Persoana Revelată a Sfîntului Duh ca sursa mîntuirii, cît și sub aspectul lucrării Sfîntului Duh prin care participarea creștinului și a comunității creștine în trupul lui Hristos se împreunează cu prezența aceluiași Duh în creație prin credință și nădejdea de iubire. Prin puterea Duhului Sfînt sîntem liberi să slujim și să urmăm Domnului Hristos ca numele lui Dumnezeu să fie sfințit și preaslăvit în Biserică și în lume ;

— În puterea Duhului cunoaștem lumea, vedem lumea și participăm în viața lumii noastre; fiind alături de cei de aproape și cei de departe, participînd cu adevărat la bucuriile și necazurile lor. Și aceasta pentru că, «începînd cu evenimentul Cincizecimii am zărit în mijlocul acestei istorii împlinirea împărăției lui Dumnezeu».

— Rugăciunea epiclezei euharistice «trimite Duhul Tău peste noi și peste aceste daruri» — se continuă în faptele împăcării. Participarea prin rugăciune și prin fapte în puterea Duhului înseamnă realizarea în viața noastră a unității pe care am

cunoscută-o în Iisus Hristos, asumind realitatea dată așa cum este ea : timpul, patria, cetatea, evenimente, stări religioase, sociale, naturale, cetatea, păcate și suferințe de tot felul, raportînd și găsind mereu dezlegări situațiilor «de aici și de acum» în lumina adevărului deplin și veșnic.

— Slujirea pe care ne-o cere lumea noastră, înțeleasă ca o lume orînduită de Dumnezeu pentru familia umană nu o putem împlini decît în libertatea Duhului lui Dumnezeu. Slujirea trebuie să aibă caracter concret și creator, corespunzător locului și timpului, în comunitate cu viața poporului nostru, cu răspundere față de cerințele erei noastre, cu dimensiunile coexistenței umane de azi și din viitor. Libertatea, prin care această chemare poate fi împlinită înseamnă ieșirea din izolaționism și redarea omului lumii, prin acea eliberare în care jertfa iubirii devine suprema bucurie și prin îndreptarea omului prin care dreptatea lui Dumnezeu se revarsă pentru mîntuirea tuturor și pentru sfințirea numelui Lui în lume.

Cuvîntul de închidere a fost rostit de *Dl. Cristoph Klein*, decanul secției germane din Sibiu a Institutului teologic Unic Protestant.

*

Lucrările Conferinței Teologice Interconfesionale au continuat în ziua de 30 mai, cînd în prezența și a altor șefi și reprezentanți ai diferitelor culte din țara noastră, participanții la Conferință au audiat o prelegere susținută de *Dl. Ion Roșianu*, Președintele Departamentului Cultelor. Domnia Sa a vorbit despre «Probleme actuale ale politicii interne și externe ale Statului nostru». Conferința a tratat următoarele probleme : sarcinile economice ; noul sistem economic-financiar ; relațiile cu alte state ; poziția României față de noile probleme ale lumii contemporane.

Pe marginea acestei conferințe a luat cuvîntul *P. S. Episcop Vasile al Oradiei* ; *P. S. Episcop Justinian Maramureșanul*, vicarul Arhiepiscopiei Clujului ; *Em. Sa Episcopul Bisericii Evanghelice P. S. Szedressy Paul* ; *Em. Sa Episcopul Kovacs Lajos* al Episcopiei Unitariene din Cluj-Napoca ; *Pr. Prof. Constantin Galeriu* ; *Pr. Prof. Grigorie Marcu* ; *Pr. Prof. Dumitru Radu* ; *P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul*, vicar patriarhal și *Prof. Lorand Lengyel*.

Vorbitorii au apreciat în mod deosebit, excepționala expunere cu prețioasele informații și precizări făcute de *Dl. președinte, Ion Roșianu*, aducîndu-i calde mulțumiri și angajîndu-se, totodată, să sporească strădaniile și contribuția lor la ridicarea nivelului material și spiritual al poporului nostru.

*

Lucrările celei de a XXXIV-a Conferințe teologice interconfesionale convocată de către Institutele teologice ortodoxe, protestante și romano-catolice din R. S. România, s-au desfășurat în aceeași ambianță ecumenică și înțelegere frățească, dovînd cu prisosință că, credința în «Duhul Sfînt, Domn și Dătător de viață», cere ca Bisericile creștine să fie astăzi unanime în mărturia că puterea Duhului este aceea care ne întărește în slujirea noastră, călăuzindu-ne pașii pe calea păcii, înțelegerii, dragostei și zidirii unei lumi mai bune și mai drepte.

Pr. GH. BOGDAPROSTE

ARTICOLE ȘI STUDII

DUMNEZEIASCA EUHARISTIE

Toate Tainele pornesc și se alimentează permanent din Jertfa răscumpărătoare a Logosului întrupat, oferită nouă ca dar în «paharul mântuirii». Întreaga bogăție inepuizabilă a harurilor, reținută, retrasă neamului omenesc după divorțul petrecut în păcatul adamic și apoi promisă prin profețiile ce înviorează toată istoria Vechiului Testament, se actualizează progresiv în coborîrea personală a lui Dumnezeu-Fiul și a lui Dumnezeu-Duhul Sfînt, petrecută istoric în cei treizeci și trei de ani din amiaza omenirii.

Colaborarea permanentă a celor două misiuni distincte — jertfirea și sfințirea — asigură dinamizarea relațiilor de iubire dintre Dumnezeu și creatura Sa văzută, relații care au fost temporar întunecate, din partea omului, dar nu mai puțin eficiente din partea Creatorului său.

Concentrarea forțelor spirituale ale creștinului — care retrăiește în serviciul divin al Liturghiei atît înstrăinarea față de Dumnezeu cît și reprimirea lui — prezintă efortul de reimplantare a sa în solul fecund al existenței lui, plămădit pentru îndumnezeire, pentru veșnica existență fericită. În Liturghie, comunitatea care «se roagă» înseamnă fiul rătăcitor care s-a întors acasă și care recunoaște în ograda Tatălui său tot visul nerealizat în afara ei, pe care acum îl trăiește cu bucuria regăsirii și regretul neînțelegerii și superficialității lui. În Liturghie, pe lângă retrăirea ca amintire a trecutelor relații Dumnezeu-om, creștinul mai trăiește în același timp și relația restabilă global în jertfa lui Hristos, adică trăiește, «pătîmește» asumarea naturii sale de Stăpînul a toată natura. O trăiește global-comunitar și personal-comunitar, regăsindu-se atît impersonal în natura umană asumată de Logos și prezentă în Sfînta Taină a Euharistiei, cît și personal prin consumarea de către el-in-suși a Sfîntei Jertfe euharistice, în care se află preluat de Hristos, și pe care o consumă asimilînd-o și asimilîndu-se Lui.

Dar acest ultim act al Liturghiei — centru și scop al ei — este pregătit în decursul tuturor momentelor ce îl preced. Invocarea Duhului Sfînt, Care vine să realizeze prefacerea pîinii și a vinului în Trup și Sînge, este concluzia spre care se îndreaptă toate celelalte rugăciuni, închinăciuni, cîntări, cădiri, toate stabilînd atmosfera de curăție pe care neputința omenească o realizează cu ajutorul harurilor dumnezeiești. Marea epicleză este precedată de alte valuri de sfințenie, coborîte din si-

nurile Tatălui, prin Duhul Lui¹. Toate reverberațiile harice se concentrează gradual de la începutul sfintei slujbe, trecind prin fazele înregistrate de marii sfinți Vasile și Ioan în rigoarea cu care au rinduit sfânta Liturghie.

Toate Tainele reprezintă uși de liber acces la harurile divine, sînt certitudinea mîntuirii noastre, căci prin ele a hotărît Dumnezeu să intre în legătură cu noi. Sînt căile nemijlocite de primirea energiilor divine trimise către noi. Duhul a suflat totdeauna cînd și unde a voit. El difuzează darurile după legi necunoscute nouă. Dar după întruparea lui Dumnezeu și preluarea noastră pe seama lui Hristos, Dumnezeu ne-a asigurat niște legi, ne-a făcut Noul Legămînt pe care Însuși El îl respectă. Iar, «dacă la Cincizecime Duhul lui Hristos a pogorit peste apostoli fără mijlocirea unor sacramente — pentru că nu era Biserica, să le săvîrșească —, după aceea, Duhul lui Hristos vine prin sacramentul săvîrșit de Biserică, pe baza legăturii pe care El o are cu Biserica...»², această Împărăție a lui Dumnezeu purtîndu-și pe pămînt povara ce singur și-a luat-o creîndu-ne.

În sensul acesta, Biserica nu este numai purtătoarea puterii harice care se acordă credincioșilor, nu e numai administratoarea Tainelor, ci însăși Taina cea mare a sălășluirii Creatorului printre creațiile Sale și în ele. Ea este Trupul Celui ce s-a înălțat la cer, Trupul în sens larg și tainic, dar ea și conține Trupul pe care-l oferă membrilor ei în sacramentul euharistic. De aceea, pe drept cuvînt, sacramentalitatea Sfintei Împărtășanii depășește celelalte Taine, ca plenitudinea față de cele ce ea conține. «Euharistia nu este nici cea mai importantă, nici cea mai centrală dintre Taine; ci în ea, Biserica se împlinește și se manifestă și oricare din Taine este în funcție de Euharistie și se operează prin puterea ei, care este însăși cea a Bisericii»³.

Fiind substanțial deosebită de celelalte Taine, Euharistia dăruind însăși esența divină a Trupului glorificat, ea a și beneficiat de un regim special în rînduiala cu care a fost prezentată beneficiarilor ei. *Instituirea ei* se situează chiar înainte de Crucificare⁴, înțelegerea ei fiind pregătită din chiar timpul propovăduirii Mîntuitorului. Ideea aceasta, de Taină-izvor al tuturor Tainelor, de Taină peste Taine, de Viață dătătoare de viață, de «Pahar al mîntuirii» este proprie întregii patristici și imnologii ortodoxe, fapt care se confirmă în amploarea liturghiilor răsăritene, în acea atmosferă pe care ele o degajă pentru sfințirea tuturor credincioșilor, prin momentele de crescendo care conduc la suprema dăruire personală a lui Dumnezeu, după invocarea comunității prin liturghisitorul ei. Iar această pregătire anamnetică

1. Este important faptul că — spune Pavel Evdokimov — «toate Tainele, ca și toate actele ecleziastice se operează prin coborîrea Sfîntului Duh»; Același care preface elementele din Potir în Trup și Sînge, este și Cel care sfințește apa botezului, care se află în Mîrul Tainei Ungerii; sau la «epicleza Tainei căsătoriei», sau la hirotonire (*L'Esprit Saint dans la Tradition orthodoxe*, Ed. du Cerf, Paris, 1969, p. 98). Iar în Liturghie, «înainte de epicleza propriu-zisă» slujba purcede «prin epicleze prealabile, ridicîndu-se către formula finală».

2. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii*, «Studii teologice» nr. 9—10/1966, p. 5—37.

3. Pavel Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1965, p. 266.

4. În vasta sa lucrarea privind sacramentalitatea Bisericii, Pr. Prof. D. Radu afirmă în acest sens că, de regulă, Tainele decurg din Jertfa mîntuitoare a lui Hristos, avînd la bază «Crucea și slava ei... Numai una dintre toate acestea a fost instituită înainte de cruce și Inviere, Sfînta Euharistie, la Cina cea de Taină ca anticipare a jertfei singeroase de pe Golgota și apoi, ca continuare și actualizare a aceleiași jertfe a lui Hristos, în mod sacramental și real...». *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema inter-comuniunii*, București, 1978, p. 106.

reproduce și real pregătirea pentru înțelegerea și pentru primirea Trupului și Singelui — care se produce acum, așa cum ea s-a petrecut, fără de sînge, la Cina cea de Taină a Domnului, cînd a și fost instituită.

Dar nu numai atît s-a petrecut înainte de Jertfă; nu numai săvîrșirea la Cina cea de Taină a anunțat practicarea «împărtășirii» de Trupul lui Hristos — pîinea vieții și hrana spre viața veșnică. Mîntuitorul a învățat dinainte de momentul «crucial» — și nu numai pe apostoli ci întreaga mulțime care I se afla în preajmă — că spre acest moment din viața omenirii, și spre această prelungire a lui care va însoți istoria creștinătății, converg proorociile Vechiului Testament.

Dacă instituirea Euharistiei se poate contura cu precizie la momentul Cinei din foisor, cînd Fiul Omului anunță Patima și despărțirea, se poate în același timp spune că acest moment al explicitării ei a fost punctat, prezent implicit în dezvoltările pe care Hristos-Mesia le face despre menirea Sa și despre adunarea în Sine a celor ce-I vor urma, fie în simbolul păstorului celui bun (Ioan 10, 11-21), Care își dă viața pentru oile sale, fie în cel al viței de vie și a mlădițelor ei, care se usucă dacă se separă de butuc (Ioan 15, 1-11). Dar cea mai directă trimitere la Euharistie ca Taină, o povestește sfîntul Ioan în capitolul 6 al Evangheliei sale.

În acest sens, teologul catolic Silverio Zedda, într-un articol de mare profunzime, insistă asupra mesajului din capitolul 6 din Evanghelia după Ioan, aducînd precizări care se înscriu pe linia Tradiției bisericești a ambelor teologii tradiționale. Autorul stabilește că, printr-o «cronologie mai exactă» decît a sinopticilor, sfîntul Ioan evanghelistul așază minunea înmulțirii pîinilor în apropierea Paștilor (cf. 6, 4: «și era aproape Paștele iudeilor...») — Minune care este «explicată cu cuvîntarea Lui (n.n.) despre pîinea vieții: în mod evident, Ioan pune în legătură faptul cu cuvîntarea. «Pîinea miraculos înmulțită simbolizează pe Iisus ca pîine a vieții»⁵.

Este evident că insistența cu care Mîntuitorul pregătește înțelegerea oamenilor care-L urmau, indică acea împrejurare ca pregătire pentru a explica venirea Sa și rostul ei în istoria religioasă a poporului ales. Iată faptele: după înmulțimea pîinilor și săturarea celor «la cinci mii» de oameni, Iisus se retrage, lăsîndu-i cu gîndul că «într-adevăr acesta este Proorocul, Care va să vină în lume» și fiindcă știînd «că au să vină să-L ia cu sila să-L facă rege» (6, 14—15). Iar, după ce se petrece mergerea pe mare care în cealaltă evanghelie, a sfîntului Matei este redată în toată amplexarea ei, dar care se arată numai ucenicilor apropiați ai Domnului — evenimentul imediat următor în relatarea sfîntului Ioan este căutarea lui Iisus de către «mulțimea care rămăsese de cealaltă parte a mării» (v. 22) și care-L aștepta încă la «locul unde mîncaseră pîinea, după ce Domnul mulțumise» (v. 23). Dar văzînd ei că Iisus nu mai venea, L-au căutat și în Capernaum; cînd L-au găsit «dincolo de mare» (v. 25) și L-au întreat: «Învățătorule, cînd ai venit aici?» (v. 26), Iisus le răspunde: «Adevărat, adevărat, zic vouă, că Mă căutați nu pentru că ați văzut minuni, ci pentru că ați mîncat din pîini și v-ați săturat. Lucrați, nu pentru mîncarea cea pieritoare, ci pentru mîncare care rămîne pentru viața veșnică și pe care v-o va da Fiul Omului...» (v. 26—27). Iar la cererea mulțimii de a lămuri aceste cuvinte, Iisus adaugă: «Adevărat, adevărat zic vouă nu Moise v-a dat pîinea cea din cer, ci Tatăl Meu vă dă din cer pîinea cea adevărată, căci pîinea lui Dumnezeu este aceea care se pogoară din cer și dă lumii viața» (v. 32—33). La cererea poporului, «Doamne, dă-ne

5. Silverio Zedda, *L'eucarestia e la vita cristiana, nel capitolo VI di s. Giovanni*, în «La Rivista del Clero Italiano», nr. 12/Dicembre, 1978, p. 943.

totdeauna această pline!» (v. 34), Iisus le dă explicația categorică și izbitoare pentru ei și pentru mulți alții: «Eu sînt plinea vieții. Cel care vine la Mine nu va flămînzii niciodată și cel care crede în Mine nu va înseta niciodată... căci M-am pogorît din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis, ca să nu pierd nimic din tot ce Mi-a dat El, ci să-l înviez în ziua de apoi. Că aceasta este voia Tatălui Meu, ca oricine vede pe Fiul și crede în El, să aibă viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi» (v. 35—40). Și intrucît «Iudeii cărteau împotriva Lui», El repetă și în-tărește cele ce au auzit, ca să nu încapă nici o confuzie: «Eu sînt plinea vieții, Pă-rinții voștri au mîncat mană în pustie și au murit. Aceasta este plinea care se po-goară din cer pentru ca cel care va mîncă din ea să nu moară. Eu sînt plinea cea vie, Care s-a pogorît din cer. Dacă cineva mîncă din plinea aceasta va trăi în veci. Iar plinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu» (v. 41—51). Iar pentru a întregi cunoștința lor, le mai repetă încă o dată, adăugînd: «Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veți mîncă trupul Fiului Omului și dacă nu veți bea sin-gele Lui nu veți avea viață în voi...», completînd cu întreaga revela-re a noului ade-văr despre Dumnezeu, Cel Care nu mai este mono-personal, ci este Tată al Fiului Omului și al Fiului cel împreună-cu-El-Dumnezeu, prin Care omenirea se îndum-nezește: «Cel ce mîncă Trupul Meu și bea Singele Meu, rămîne în Mine și Eu rămîn în El; precum M-a trimis pe Mine Tatăl cel viu și Eu viez prin Tatăl — tot așa și Cel ce Mă mîncă pe Mine va trăi prin Mine. Aceasta este plinea care s-a pogorît din cer. Cel care mîncă plinea aceasta, va fi viu în veci, nu ca părinți voștri care au mîncat mana și au murit» (v. 56—58).

Este în acestea o evidentă descoperire a relației intradivine, pe care Mintuito-
rul o face cu vădită intenție de a fi înțeleasă ca învățătura despre «viața cea veș-
nică». L. Zedda face următorul comentariu: în versetul 51, se «identifică explicit pîi-
nea, cu trupul lui Hristos. În prima parte Iisus este pline de viață cu doctrina Sa. În
a doua, este cu trupul Său. Dar există o legătură între cele două părți: «Iisus nu dă
trupul Lui, celui ce nu crede în El; trupul lui Hristos nu devine plinea vieții decît
pentru cel care acceptă revelația adusă de Hristos, pentru cel ce primește pe Hristos
ca revelator al Tatălui în propria Sa persoană...» și astfel... «credința în Iisus își gă-
sește hrana în comuniune cu trupul Său și cu Singele Său»⁶.

Hristos, plinea veșniciei simbolizată în mana Vechiului Testament, se prezintă
acum lumii pe care a creat-o pentru veșnicie, pentru un etern urcuș spre lumină și
bucuria iubirii treimice. Dacă ne amintim despre opinia unora din sfinții părinți, că
Intruparea este scopul creației, sau chiar, că Logosul s-ar fi intrupat și dacă Adam
nu ar fi păcătuit — putem sesiza în mod adecvat care este atmosfera în care tre-
buie înțeles rolul Euharistiei în viața creștinătății.

Mintuitoarul instaurează o nouă relație între Dumnezeu și om — adică re-stau-
rează comuniunea pierdută prin refuzul omenirii de a-L primi pe Creator — deci readuce
neamul omenesc la punctul de unde el a căzut, cu corectivul că poziția sa actuală
este cu mult mai înaltă decît înălțimea desăvîrșirii sale inițiale.

6. *Ibidem*, p. 949. Pe lângă acest adevăr: condiția sine qua non a credinței în Cel ce L-a trimis și că El este Cel anunțat de prooroci ca Mintuitoar, Zedda subliniază celălalt adevăr dogmatic, al prezenței reale a lui Hristos în Euharistie. În acest discurs, spune el, «este o foarte bogată hristologie și e bine să o subliniem pentru a aprofunda cunoștințele noastre de credință asupra persoanei lui Iisus, prezentă în Euharistie...; căci aceste expresii sînt tot atîtea dovezi sau garanții că Iisus este cu adevărat plinea vieții — atît în gîndirea evanghelistului, cît și în gura Lui însuși», *op. cit.*, p. 950.

Întreaga îmnografie ortodoxă privește Taina Euharistiei, Taină a Crucii și a Învierii, ca eveniment așteptat de tot neamul căzut al lui Adam, pentru izbăvirea lui și reintrarea în «firescul» omului, care este acela de a sta în preajma dumnezeiescului său Creator. «Există un blestem al nedumnezeirii și osînda aceasta trebuia nimicită...; adevărata desființare a nedumnezeirii, Crucea o lucrează instituind definitiv împlinita îndumnezeire a învierii...; ea ne face apți de îndumnezeire și — deși încă desigur limitate — ne deschide largi posibilități de împărtășire autentică din sfințenia, din harul, din mila, din dumnezeirea, din propria viață a lui Dumnezeu — restatornicirea vieții» — completează un comentator al acestor îmnuri⁷. În acest înțeles suprem, Jertfa euharistică preinstituită la Cina cea de Taină apare constitutivă creației desăvârșite a omului, fiind anunțată ca atare, fie explicit fie simbolic, în ritualul sacrificial al mării majorității a religiilor autentice și, în mod neîndoios, în jertfele singeroase ale Vechiului Testament. «Se junghia cu taină mai înainte mielul, iar de față Tu, acum, junghiindu-Te, de păcat făptura Ta o curățești» — se adresează strana, în perioada Tridoului⁸. Căci plinind porunca Legii, Cel ce a scris lespezile Legii în Sinai, a mâncat Paștile, cele de demult și umbroase, și s-a făcut Însuși Paște și jertfă vie de taină⁹.

Alternarea îmnografiei între jertfa pe Cruce și instituirea Tainei jertfei nesingeroase ajută încă mai mult înțelegerea credinciosului, care aude în cântarea din săptămîna mare: «Cort ceresc s-a arătat foisorul unde a săvîrșit Hristos Paștile, Cina cea fără de sînge și slujba cea cuvîntătoare; iar masa tainelor ce s-au săvîrșit acolo, jertfelnic înțelegător» s-a arătat¹⁰, spune îmnograful. Iar între jertfa Vechiului Testament, și Cina din «foisor» și de acolo, la împărtășirea cu Sfînta Cuminecătură, ne completează imaginea îmul din Miercurea I-a Postului Mare: «Îmnele mele cîntă răstîgnirea și rana pe care sulița a deschis-o în coasta dumnezeiască. Din ea beau eu în fiecare zi, o, Hristoase, băutura nemuritoare, băutura sfințitoare»¹¹.

Singele Domnului, vărsat pe Crucea supremei nedreptăți, constituie suprema jertfire, pe care numai Cel fără de păcat a putut-o înfăptui și suferi pentru totalitatea neamului căzut al lui Adam. Dar jertfa nu a fost oferită numai pentru împăcarea Tatălui, numai pentru iertarea și răscumpărarea Omului. Acest aspect are o înțelegere retrospectivă, angajînd o restabilire a balanței între creditor și datornic. De la Jertfa răscumpărătoare, omenirea preluată de Hristos nu se mai află în situația străină de debitor; ea a redobîndit filiația, primind prin El re-înfierarea, după teologia paulină (Efes. 1, 14; II Cor. 1, 22). Cei ce se botează în moartea lui Hristos, intră în zona îndreptățirii. De la primirea botezului, creștinul pornește din nou de la punctul-limită al împăcării, după care urmează să arate el însuși contribuția sa activă, angajarea propriului său subiect în lucrarea de apropiere de Dumnezeu.

Or, pentru întreg procesul subiectiv de apropiere, creștinul are o singură certitudine: mîntuirea îi este oferită real și nemijlocit în taina Euharistiei, în Jertfa actualizată pentru el-însuși, în perpeuta prospețime a Jertfei pentru toți, de pe Golgota. Definită simplu, ca «Taina în care, sub chipul pîinei și al vinului se îm-

7. Arhim. Benedict Ghiuș, *Faptul Răscumpărării în ciclul sfintelor Patimi*, în «Studii teologice» nr. 9—10/1970, p. 657.

8. *Prohodul Domnului*, starea I, stih. 4-a, la Arhim. B. Ghiuș, *op. cit.*, p. 669.

9. și 10. *Triod*, Săptămîna Patimilor, Miercuri, pavecernița, oda VIII, stih I, la același *op. cit.*, p. 669.

11. Cînt. III, la Pr. Prof. D. Stăniloae, *Transparența Bisericii în viața sacramentală*, rev. «Ortodoxia», nr. 4/1970, p. 512.

părtășește credincioșilor însuși Trupul și Singele lui Iisus Hristos spre iertarea păcatelor și spre viața de veci»¹², Sfânta Taină a Împărtășaniei, sau Euharistia este și «misterul prezenței celei mai depline și a lucrării cele mai eficace a lui Iisus Hristos în Biserică și, prin ea, în lume»¹³.

Caracterul universal al Jertfei de pe cruce este atestat chiar de cuvintele Mîntuitorului atunci cînd instaurează eoul euharistic, la Cina de Taină. El adaugă la finele îndemnului: «Beți dintru acesta, toți, că acesta este Singele Meu, al Legei celei Noi care pentru (voi și pentru) mulți se varsă spre iertarea păcatelor» (Matei 26, 27; Luca 22, 20) și porunca: «Aceasta să faceți întru pomenirea Mea». Dar la oferirea «Paharului Mîntuirii», înaintea ușilor împărătești, Biserica a subliniat caracterul personal al împărtășirii credinciosului «cu Trupul și Singele lui Hristos, prin adăugarea numelui persoanei care dorește să se cuminece: «Se împărtășește robul lui Dumnezeu (N) cu cinstitul Trup și Singe...» adică Jertfa lui Hristos se adresează cuiva, aceuia care se apropie «cu frica de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste». În momentul sacrificial al Euharistiei, «însul e prins cu natura lui umană în starea comunității unite din nou cu Hristos; dar el se unește prin decizie personală cu Hristos, în momentul împărtășirii»¹⁴.

Bipolaritatea acțiunii mîntuitoare este simțită în Sfânta Taină a Euharistiei, încă mai puternic decît în cele două Taine care o premerg — Taine ale inițierii și acestea. Așa cum s-a subliniat suficient pînă acum, acțiunea convergentă a Tainei Botezului operează asupra naturii umane atît inițial — în momentul Botezului pocăinței primit de Mîntuitorul în riul Iordanului — cînd natura noastră asumată a cunoscut simbolul curăției ce urma să o cuprîndă în moartea și Învieirea Domnului, cît și — după aceea — la primirea botezului de către postulatul. Prima Taină administrată noului născut se adresează acestuia pentru a fi reprimat în cortul mîntuirii, pentru a fi dezrobot de păcatul negării și dezbinării, pentru ca el să înceapă o viață nouă pe pămînt. Primul pas spre această viață nouă este înconjurat și îndrumat de cea de a doua Taină a inițierii, Mirungerea. Ea formează în timp și sprijină inițiativa creștinului spre binele lui și spre cel comun. Creșterea spre inițiativa personală a credinciosului este ajutată de «arvuna Duhului» pusă de botez și mirungere în fiecare ins.

Față de aceste Taine premergătoare, Sfînta Cuminecătură aduce nu numai un accent nou în viața spirituală a creștinului, ci și un transplant, calitativ infinit superior, care-l invadează cuprinzîndu-l spre o viețuire nouă, infinit superioară. Căci Euharistia nu este numai un ajutor și imbold pentru o viață reinnoită pe pămînt, chiar asemenea vieții pămîntești a Mîntuitorului, ea este mai ales dată pentru viața de veci. Ea este chiar implantarea, în cel cuminecat, a vieții veșnice, este adausul dumnezeirii la viața omului, pentru a-l face să viețuiască, încă de aici, pe planul pregătit din veci pentru el¹⁵. Și nu este numai un medicament împotriva bolilor

12. *Invățătura creștină ortodoxă*, în rev. «Mitropolia Banatului», nr. 1-3/1971, p. 61.

13. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, în rev. «Ortodoxia», nr. 1-3/1971, p. 341.

14. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, cit., p. 356. În continuare, autorul precizează: «Faptul că miridele pentru credincioși, ca persoane, stau în jurul agnețului prefăcut — fără să se fi prefăcut ele inese, dar se toarnă în potir, sau în Singele lui Hristos în preajma împărtășirii mirenilor sau după aceea — poate exprima tocmai această decizie personală a lor, de a se uni cu Hristos, manifestată prin împărtășire» (*Ibidem*).

15. «Desăvîrșirea trebuie trăită anticipat sau pregustată în mod mereu reinnoit, rămîinînd pe de altă parte, o țintă atractivă pentru om». Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1978, vol. 3, p. 81.

legate de neputință și de existența spre moarte a ființei muritoare a omului; ci instalarea personală, în el, a Vieții veșnice, a Persoanei veșnice a Cuvîntului creator. Și aceasta, nu cu înlăturarea și nici ignorarea potențelor specifice ale omului, ci prin îmbinarea celor divine cu cele umane, spre ridicarea, fortificarea și desăvîrșirea acestora din urmă. Planul vieții eterne, spune Pr. Prof. Stăniloae, nu se «suprapune doar planului vieții pămîntești reinnoite, ci se interferează cu aceasta și amîndouă se susțin reciproc. De aceea, Euharistia nu se dă numai la sfîrșitul vieții pămîntești...» căci ea este și «arvuna, mișcarea vieții noastre pămîntești spre ea... Viața cea nouă de pe pămînt nu ar avea nici un rost și nici o putere fără perspectiva și arvuna învierii»¹⁶, pe care le asigură Euharistia, celui ce se împărtășește de ea.

Dar deosebirea dintre Sfînta Taină a Euharistiei și celelalte Sfinte Taine mai trebuie văzută și în reconsiderarea omului în cadrul universului care a fost creat pentru el. Decăderea în care se afla omul adamic era adeseori indicată ca ducîndu-l «mai prejos decît dobitoacele»; omul nu-și mai îndeplinea menirea de stăpîn al universului, de cunună a creației. Mintuitorul face adeseori cunoscut acest lucru, arătînd că slăbirea legăturii cu Creatorul a adus pe oameni într-o stare de incapacitate care trebuia remediată. «Puțin credincioșii» erau indicați de El ca vinovați (Matei 6, 30; 8, 26; 14, 31; 16, 9); lipsa postului și a rugăciunii erau și efect al vinovăției ancestrale dar și cauza neputinței lor de a acționa ca fătură dominantă a stihilor. Neamul slab și viclean — invectivă cu care Domnul desemnează chiar poporul ales — urma să-și redobîndească puterea de a călca peste șerpi și aspide, de a muta munții din loc prin iubire, de a spune acestuia «vino» și celuiilalt «du-te», chiar adresîndu-se duhurilor rele (Matei 17, 21).

Toate aceste «puteri», supranaturale față de capacitatea comună a omului pămîntesc, urmau să se readune în făptura reechilibrată și reasezată în scaunul dumnezeirii — prin înălțarea Trupului hristic în sinul iubirii veșnice a Sfintei Treimi. De aici — din trupul omenesc al Mintuitorului, îndumnezeit prin prezența divină și jertfa pe cruce a Omului-Dumnezeu — se răspîndesc toate harurile concentrăte în sfintele Taine. Dar acest Trup este în același timp și Cel ce se dă în Euharistie, după actualizarea Crucificării. Același Trup, din Euharistie, este izvor al celorlalte Taine și dătător de viață în cel ce îl mîpîncă cu credință. Jertfiera Omului-Dumnezeu s-a petrecut odată, în istorie, cu trupul istoric al Cuvîntului. Dar iconomia divină a socotit că nu pot fi private generațiile următoare de beneficiul gustării din Trupul învîiat și iradiant. Dumnezeu asigură prezența Jertfei unice de pe Golgota, în jertfa fără de sînge de pe altarul Bisericii, pentru ca fiecare membru, identificat hristis prin botez, să se înfrupte din aceleași puteri. El face prezent Trupul Său pentru fiecare credincios să participe — dacă vrea — la același ospăț dumnezeiesc, la care a invitat pe prietenii Mirelui, pe cei contemporani cu El, aleși atunci de El. Dar acțiunea jertfitoare se prelungește — căci iubirea lui Dumnezeu nu se oprește la acel ceas sau la acea vreme a «plinirii». «Dar nu numai pentru aceștia Mă rog — spune Domnul în marea rugăciune consemnată de Sfîntul Ioan în Evanghelia sa — ci și pentru cei ce vor crede în Mine prin cuvîntul lor» (Ioan 17, 20). Pentru aceștia, Dumnezeu-Cuvîntul este contemporan permanent, în Potirul cu care sînt invitați din ușa altarului.

Ciclu Jertfei, Învierii și împărtășirii se perpetuează în toată perioada vieții pămîntești a neamului creștinesc. De aceea, în practicare ei continuă, Jertfa euharistică precede Taina euharistică, pe care o condiționează. Numai o singură dată

în istoria biblică, Taina euharistică a premers Jertfei: în momentul instituirii ei, când Iisus învață pe cei apropiați ai Lui ce trebuie să facă «întru pomenirea» Lui; atunci, la «prima Euharistie» când Domnul știa că se apropie patima Lui (Luca 22, 15) și durerea Lui împreună cu teama omenească îl făceau să trăiască deja sufletește ceea ce Persoana Lui divină știa că se va petrece. Cina cea de Taină este «în mod principal și propriu prima Euharistie»¹⁷, dar ea este «anticiparea tainică a jertfei de pe Golgota și a Învierii. Este dovada că Hristos a trăit la Cina cea de Taină, în mod tainic, jertfirea Sa, așa cum le va trăi în Euharistia Bisericii, ca să le imprime în trupul și singele nostru»¹⁸.

Deci chiar atunci când în timp se poate concepe o distanță între Euharistia ca Jertfa și Euharistia ca Taină, distincția se operează la nivelul incapacității rațiunii noastre de a realiza această interacțiune. Firește, Taina euharistică presupune consumarea de către noi a Trupului și Singelui euharistic, iar Jertfa este ceea ce face posibilă împărțirea noastră. Și firește că între chemarea către noi a lui Dumnezeu și hotărîrea noastră de a-I răspunde există un timp — temporal sau moral. Este de asemenea evident că «momentul» răspunsului nostru este ceea ce realizează relația de iubire dintre noi și Dumnezeu, este ceea ce închide circuitul energiilor iubitoare dintre Creator și creatură, circuit care înseamnă asigurarea circulației lor în ambele sensuri. Dar iată că Euharistia din «foișor» se petrece înaintea Patimilor văzute, înaintea vărsării singelui, înainte de vinderea Lui, înainte de lepădările lui Petru — toate tot atâtea Patimi pe care Domnul le cunoștea din veci, dar pe care «în trup» începuse să le trăiască înainte de desfășurarea lor. «Știți că peste două zile vor fi Paștile și Fiul Omului va fi dat să se răstignească» își anunță Iisus ucenicii (Matei 26, 2). Și deși această veste năpraznică putea fi reținută ca atare, ucenicii au rămas în afara acestui plan de existență spre jertfă a Învățătorului; ei au fost cu mult mai atenți la «risipa» făcută de «femeia» purtătoare a vasului cu mir (Matei 26, 10). Jertfa începuse: «Turnînd mirul acesta pe trupul Meu, ea a făcut-o spre îngroparea Mea» îi atrage El atenția (v. 12).

Și ucenicul cel iubit al Domnului menționează că, puțin înainte de Paști, Domnul trăia tulburarea și durerea pe care El însuși o comunică lui Andrei și lui Filip: «A venit ceasul ca să fie preaslăvit Fiul Omului... Acum sufletul Meu este tulburat, și ce voi zice? Părinte, izbăvește-Mă pe Mine de ceasul acesta. Dar pentru aceasta am venit în ceasul acesta» (Ioan 12, 23 și 27). Zbuciumul consemnat în toate cele patru relatări ale Evangheliei culminează în sudoarea de sînge — prima sîngerare a trupului lui Hristos — în timpul rugăciunii din Ghetsimani.

Toate momentele pregătitoare ale Patimilor au fost un suîș continuu — culminînd în Jertfa care nu a început cu prinderea Lui, cu trădarea lui Iuda, sau cu lepădarea de El a prietenilor; ea începuse de la kenoza Întrupării, de la acceptarea ei.

Instituirea Euharistiei ca Taină înainte de Jertfa care va sta la baza ei este pe de o parte însăși anunțarea ei, pe de alta, explicarea relației indestructibile a acestor două momente care stau la baza îndumnezeirii omului.

Dumnezeu-Cuvîntul s-a pogorît ca Piine cerească pentru a reconstitui integritatea chipului Său în om și a-i asigura fermentul ce va face să crească aluatul Împărăției lui Dumnezeu. Ca «pîrgă a frămîntăturii», trupul lui Iisus născut din Maria-Fecioara a concentrat din nou în neamul lui Israel cel din cer, puterea jertfelnică pe care Israelul pămîntesc o lepădase. Transfuzia de energie divină — lucrată în

17. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, cit., vol. 3, p. 86.

18. *Ibidem*, p. 95.

mod continuu în tot timpul viețuirii pămîntești a Logosului — a operat în natura omenească toată prefacerea ce-i era necesară luptei împotriva răului, și accesibilității ei la contactul cu Dumnezeu a fiecărui pol uman ce se va naște din nou din apă și din Duh.

Pregătirea insului pentru marele ospăț euharistic este realizată de Iisus, Care anunță această nouă naștere ca o condiție de neînălțurat a participării la Cină. Căci botezul ne readuce în starea de con-meseni ai Domnului la Cină Lui — ceea ce pentru Apostoli nu a fost necesar, ei avînd alături pe Mirele ce urma să-și nască Mireasa prin Sacrificiul Lui în Duhul Iubirii.

Accentul pus de El pe *Jertfire* — ca fiind noul mod de a se naște al făpturii raționale a devenit condiția existenței creștine. Nu se poate intra la Dumnezeu decît în stare de jertfă — ne spune Sfîntul Chiril al Alexandriei¹⁹, exprimînd sintetic sensul întregii misterilogii creștine. Numai acceptarea de bună voie a supliciuului — dar o bună voie care nu înseamnă resemnare, nu slăbirea potențialului energetic jacent în făptura noastră, ci o sporire a intensității lui prin conștiința necesității jertfei pentru deschiderea porților întinericului, numai o astfel de plasare a creștinului în unghiul de propulsare a vieții sale spre lumină, îl poate duce la ținta făgăduită lui și așteptată de toți profeții Vechiului Testament.

Angajarea realizată de creștin prin botez este doar amplasarea pe orbita volutei ce urcă în spirală spre înălțime^{19 bis}. Dar harul primit la botez și cel de la Mirungere nu sînt suficiente pentru o viață creștină eficientă. Implicarea interioară a creștinului în moartea lui Hristos trebuie corelată și amplificată cu acceptarea mortificării personale, în repetatele amputări aduse tentațiilor noastre zilnice, în repetatele transgresiuni ale voinței noastre viciate și neputincioase, pentru a învinge practicarea multimilenară a satisfacțiilor imediate, circumscrierea într-o viață sufocată de «nedumnezeire».

Îmbrăcarea morții lui Hristos presupune și acceptarea morții noastre imediate, a morții acelei părți din noi care nu se dovedește viabilă în confruntarea cu poruncile și exemplul Mintuitorului. Dar pe lângă puterea harului este necesară intervenția maximală a prezenței personale a lui Dumnezeu-Omul, jertfit și trăitor ca om printre noi, Care Insuși ne-a anunțat din timp: «fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5). Iar acceptarea noastră de a-L primi în noi este ea însăși opera harului din Tainele inițierii pe care le-am primit și care ne-au convins nevăzutul nostru eu pentru a accede la calea vieții, la alimentarea în sensul cel mai strict, cu hrana substanțială, cu trupul dumnezeirii.

Dar spre deosebire de Taina Botezului, Euharistia nu înseamnă numai moartea omului vechi, ci și acceptarea morții noastre ca predare a existenței proprii noastre persoane lui Dumnezeu; o predare, prin recunoașterea inconsistenței noastre, către Cel care ne umple de consistența Sa, cea similară nouă, dar infinit superioară, ca izvor al existenței noastre.

19. A se vedea în acest sens teologia Sfîntului Chiril redată cu ample comentarii de Pr. Prof. D. Stăniloae în tratatul său dogmatic citat, vol. 3, capitolul privind Taina Euharistiei.

19. bis. Fazele acestea pregătitoare le explică Sfîntul Teofan al Niceii astfel: «întîi trebuie să se facă mădulele asemenea Capului, ceea ce o face Dumnezeiescul botez, apoi să se unească cu capul, unire care se înfăptuiește prin înfricoșata Euharistie», în *Ep. III*, P. G. CL, 329–340, la Pr. Prof. D. Stăniloae, *Transparența Bisericii în viața sacramentală*, art. cit., p. 510.

Hrănirea cu Trupul și Singele Celui ce ne cheamă la aceasta ne transmite puterea Lui: «Euharistia ne dă nu numai puterea de a muri păcatului și de a ne preda lui Dumnezeu; ci și de a primi moartea reală atunci când va veni, așa cum a primit-o Hristos: ca un dar oferit Tatălui»²⁰.

Aspectul de Taină al Euharistiei și cel de Jertfă sînt incondiționate, ca scopul și cauza unei acțiuni. Scopul Euharistiei este cuminecarea. Cauza Euharistiei este Jertfa. Dar ele sînt una și aceeași acțiune — dat fiind că lucrare se face sub semnul nedeșăvîrșirii celui căruia sînt adresate: omul — pentru care Dumnezeu-Filantropul a răbdat toate cataclismele cîte se cunosc în existența spirituală a creației, preluîndu-le pentru a le șterge sau pentru a le transfigura.

Petrecîndu-se «în timp», în cadrul Liturghiei care îl conține dar pe care o depășește, momentul euharistic este — cum aminteam la început, — prezent în mod discret, dar foarte sensibil, în toată rînduiala celebrării slujbei divine. Toată rugăciunea care se îndreaptă lui Dumnezeu prilejuiește întîlnirea cu El, prin ridicarea noastră și coborîrea Lui. Se realizează în felul acesta, treptat, starea de sfințenie în care urmează să se producă marea întîlnire substanțială între esența divină din persoana Logosului și esența umană a celui ce se împărtășește din Sfîntul Potir.

Atmosfera aceasta este realizată de starea de rugăciune, în care se află comunitatea participantă la liturghisirea preotului. Rugăciunile rînduite de slujba Sfintei Liturghii conduc treptat către rugăciunea euharistică, marea deschidere a sufletului comunitar, exprimată în mulțumiri și cereri. Rugăciunea aceasta de mulțumire și de recunoștință pentru cele dăruite și de cerere pentru menținerea lor este sinteza duhului de comuniune a creștinătății. La acest apel, Dumnezeu coboară Duhul Său peste darurile puse înainte de credincioși, ca — prefăcîndu-le în Trupul și Singele Domnului — să le dăruiască astfel omului care-I vorbește.

Țesătura acestui *crescendo* al rugăciunii comunității pentru marea epicleză este atît de strînsă, momentele ei sînt atît de corelate, subsumate unul altuia pînă la faza de coborîre finală a prezenței dumnezeiești — încît unii gînditori găsesc nepotrivit să se prezinte epicleza euharistică în mod separat de restul slujbei. «Este evident — spune P. Evdokimov — că nu este nici drept nici corect să se izoleze momentul precis în care se operează minunea euharistică a prefacerii, căci liturghia în întregul ei și chiar de la începutul ei reprezintă un singur act, care se împlinește în epicleză. La invocarea ei globală (*comunitatea*, n.n.) primește răspunsul lubitorului-de-oameni-Dumnezeu. Prietenul oamenilor, și epicleza este ca acordul final al unicei și deplinei simfonii»²¹.

Dacă momentul prefacerii este precedat de pronunțarea cuvintelor spuse de Mintuitorul la instituirea Sfintei Taine a Euharistiei, rolul de amintire, anamneza

20. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, op. cit., vol. 3, p. 84. În continuare, autorul adaugă: «Uniți cu Hristos în Euharistie nu ne mai temem de moarte, căci purtăm cu noi trupul lui Hristos cel înviat, ca leacul sau antidotul nemuririi sau al nesticăciunii...». Conștiința nemuririi noastre anulează în creștinul practicant acea consecință a temerii instincțuale care, evident, rămîne prezentă ca spaimă a făturii în fața durerii și a distrugerii ei. Actul de eroism al sfinților a constat nu în lipsa organică a fricii biologice de moarte și de suferință, ci în învingerea acesteia, trăind-o ca și cum ea nu ar fi și păstrîndu-și încredințarea că trecerea la cele veșnice înseamnă intrarea la Dumnezeu, pentru care ne-a pregătit Hristos, parcurgînd înaintea noastră dureri.

21. *L'Esprit Saint dans la tradition orthodoxe*, Ed. du Cerf, Paris, 1969, p. 101. De altfel, Liturghierul ortodox cuprinde tot felul de rugăciuni-cereri pentru însăși curățirea sufletului în vederea unei mai curate rugăciuni: «... fă-ne să fim vrednici a-ți aduce rugăciuni, cereri și jertfe fără sînge pentru tot poporul Tău... se roagă preotul la începutul Liturghiei credincioșilor (Liturghia Sf. Ioan).

acestei Taine, este indicația că urmașii Lui îi respectă porunca, pregătind prin aceasta înțelegerea celor prezenți spre misterul ce stă să se petreacă. Planul epiclezei euharistice însă, depășește caracterul memorial, care ne duce mintea la cele petrecute înainte de Jertfa pe cruce. Iisus se îngrijește ca Cina cea de Taină, și deci și porunca ce le-a dat atunci de a săvârși în tot viitorul Euharistia, să fie, în continuare, și amintirea Lui, dar «care nu va fi numai amintirea cuiva care a fost, ci o continuare a prezenței Lui în calitate de înviat cu ei; dar El este același cu Cel ce a fost și a săvârșit Euharistia la început în mod văzut. Le arată că acum au dovada că pot avea pe Hristos în mod real în Euharistie, odată ce a înviat, chiar dacă este acum nevăzut»²². Căci între momentul instituirii Tainei și cel al celebrării ei pe altarul Bisericii — s-a petrecut efectiv Jertfa și Învierea. Oricât — ca Dumnezeu — Hristos a trăit Patimile, în sens de cunoaștere, ca om El a avut acel plus de cunoaștere pe care îl dă experiența. În același sens și între cuvintele instituirii pronunțate de liturghisitor, și rugăciunea epiclectică există o deosebire esențială: aceea este amintirea, cealaltă aduce prezența. «Pentru ca aceste cuvinte memorizate de preot să capete eficiență divină, preotul invocă Duhul Sfânt în Epicleză»²³.

Ritualul ortodox al acestei sfinte Taine nu lasă nici un dubiu asupra rolului pe care-l au cuvintele de instituire, pe care mai detaliat le pronunță preotul în liturgia scrisă de Sfântul Vasile cel Mare. Acel: «au dat sfinților Săi ucenici și apostoli zicind»... subliniază exact faza de relatare în care încă ne aflăm în acest moment. Iar ceea ce urmează reprezintă cuvintele Mîntuitorului, redade de sfinții evangheliști: «Luați, mîncăți, zice Domnul» frîngînd pîinea, căci «acesta este trupul Meu care se frînge pentru voi, spre iertarea păcatelor»; și «Beți dintru acesta toți, acesta este sîngele Meu — al Legii celei Noi, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor» (Matei 26, 26-27; Marcu 14, 22-24; Luca 22, 19-29). Iar apoi, «aducîndu-ne aminte, așa dar, de această poruncă mîntuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi — de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri, de șederea cea de-a dreapta și cea de a doua și slăvita iarăși venire — ale Tale, dintru ale Tale, Ție-ți aducem de toate și pentru toate», se roagă liturghisitorul, în numele întregii comunități (Liturghia Sfîntului Ioan).

Apoi invocarea de trei ori a milostivirii divine: «Doamne, Cea ce ai trimis pe Prea Sfîntul Tău Duh, în ceasul al treilea, Apostolilor Tăi, pre Acela, Bunule, nu-L lua de la noi, ci ni-l înnoiește nouă celor ce ne rugăm Ție», arată credința Bisericii, că Mîngietorul, Care a fost trimis, nu încetează lucrarea pentru care a fost trimis, dar este nevoie de o înnoire a noastră pentru sesizarea prezenței Lui harice, urmată de prezența Lui personală în actul de sfințire maximă, ce va urma.

Toată doctrina ortodoxă, privind actul de prefacere a elementelor euharistice, subliniază rolul precumpănitor al Sfîntului Duh în această acțiune. Și în această Taină, colaborarea Persoanelor divine, datorită atît misiunii Lor convergente, cît și unicei lucrări a unicei firi divine, se face simțită ca fiind una și diferită în efecte.

22. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, op. cit., vol. 3, p. 98.

23. Pavel Evdokimov, *L'Esprit Saint...* op. cit., p. 104. Teologul Von Allmen (în *Essai sur le Repas du Seigneur*, p. 33-34) adaugă: «Amplasarea epiclezei după cuvintele de instituire lasă să se înțeleagă și că recitarea acestor cuvinte nu este suficientă în ea însăși, pentru ca să se realizeze evenimentul eshatologic care este Cina. Și aici epicleza îmi pare într-adevăr a ocroti anamneza contra amenințării magismului, fără ca prin aceasta să golească Cina de puterea Sa», la Pr. Prof. D. Radu, op. cit., p. 290.

Persoana a doua — Logosul mintuitor, este cea care săvârșește jertfa — cea de pe Golgota și cea de pe altar. Dar Persoana a treia este cea care o desăvârșește, constituind-o fiind și *sfințitorul*, și o face din nou actuală în Euharistie.

Misiunea săvârșirii Tainelor — în ceea ce ele înseamnă acțiune de sfințire a credincioșilor — revine Sfintului Duh. El preia actul îndumnezeitor realizat de Hristos și-l actualizează pe măsura prezentării subiectelor umane pentru a beneficia de el.

«Cuvintele instituirii nu lucrează deci prin ele însele, în chip magic, spune Nicolae Cabasila, adică prin oricine sau oricum; ci în chip condiționat și mijlocit...»; *epicleza este condiție sine qua non a sfințirii darurilor*»²⁴. Înălțându-se la ceruri, Mîntuitorul a lăsat Bisericii puterea care să-i ajute a îndeplini porunca dată de El la Cină: Această să faceți întru pomenirea Mea... Și care este această putere? — se întrebă tilcuiitorul Sfintei Liturghii. — Este Sfintul Duh, puterea care a înarmat de sus pe sfinții apostoli, după cum le spusese Domnul: «Iar voi rămâneți în cetatea Ierusalimului, pînă ce vă veți îmbrăca cu putere de sus», pentru că El este «Acela care operează în chip nevăzut prefacerea cinstitelor daruri; căci mijlocitorul este Același și atunci (adică în ziua pogorîrii) și acum (adică la Liturghie): El e Insuși Duhul»²⁵.

Dar așa cum nu se poate face o distincție netă între acțiunea Logosului și cea a Duhului în Taina Botuzului, sau în cea a Mîrungerii, și în Sfînta Taină a Euharistiei se găesc întrepătrunse direcția către natura umană, realizată de Hristos în jertfa euharistică (urmare a celei de pe Golgota) și direcția către persoana umană, realizată în Taina euharistică de Sfintul Duh.

În primul rînd, se distinge o acțiune de sfințire a elementelor materiale din Potir și prefacerea lor în Trupul Hristic: ea se datorește, cum spune Tradiția noastră, Persoanei Duhului Sfînt, același Care a și născut prima oară Trupul lui Iisus, în Maria. El s-a pogorit și a adumbrit pe Sfînta Fecioară, spre a forma Trupul lui Iisus. Tot El s-a pogorit la Cincizecime, spre nașterea *trupului* bisericesc al lui Hristos — Biserica; după ce *Il înviase* din morți pe Hristos; și tot El se pogoră la fiecare liturghisire, în altarul bisericesc, spre a forma trupul euharistic al lui Hristos.

Este rolul Sfintului Duh, de a actualiza continuu — la cererea destinatarului — starea de jertfă a lui Hristos — cum Insuși Acesta ne-a promis din timpul vieții: «Iată, Eu sînt cu voi pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 20). Este rolul Duhului, să mențină viața Trupului eclezial al lui Hristos, care este Biserica, adunat comunitar în jurul Euharistiei de pe fiecare altar. Și nu numai să mențină viața Bisericii, dar să o și sporească, ajutînd ca accesul fiecărui pol de iradiere creștină — din fiecare membru al Bisericii — să însemne un ferment de creștere a aluatului din care face parte. Creșterea personală a fiecăruia în putere și valoare înseamnă creșterea comunității în care este implicată fiecare persoană purtătoare a harului divin, după cum profunzimea de haruri a comunității sporește capacitatea de proliferare a potențialului haric al fiecăruia.

Dar potențialul haric al comunității nu este numai suma rezultînd din potențialul personal al tuturor, ci el mai este și revărsarea energiei divine, activă în relația dintre membrii comunității. Această prezență relațională ajută fiecăruia să se simtă mai deplin el însuși în comunitatea de credință, primind de la fiecare și

24. Diac. Ene M. Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii*, după Nicolae Cabasila, București, 1943, p. 99.

25. Idem, *ibidem*, p. 81.

dind fiecăruia. Comunicarea dintre cei prezenți — fizic sau spiritual — este ea însăși un deziderat, dacă nu o condiție, a împlinirii Tainei. Acel «să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim» Sfânta Treime, arată scopul pentru care ne adunăm în Biserică.

Fără îndoială, nedesăvîrșirea noastră, a fiecăruia, văduvește comunitatea cu acel minus al păcatului din noi. Dar prezența noastră acolo este tocmai exprimarea trebuinței noastre imperioase de a umple acel gol, prin binecuvîntarea prezenței lui Dumnezeu, care acolo se prezintă personal, și nu în altă parte. Pentru aceea ne aflăm acolo, ca jertfind împreună cu Hristos și persoana noastră, să intrăm la Tatăl. Iar la Dumnezeu sîntem asigurați că intrăm prin Cuminecarea sfîntă, Taina adunării noastre în Hristos. «Nepuțința unei separări complete între Euharistia ca Jertfă și ca sacrament de care se împărtășesc credincioșii, are în Ortodoxie ca efect și faptul că credincioșii trăiesc jertfirea sau predarea lor cu Hristos lui Dumnezeu, nu atît ca act producător de tristețe pentru păcat, ci ca un act de bucurie, cum accentuează Sfîntul Chiril din Alexandria... Este bucuria elanului de a sparge zidurile individualismului și de a ieși la larg, în Dumnezeu, în ambianța comunitară»²⁶. Căci persoana umană, pe care o cultivă Duhul nu se întregește ca atare decît în comuniunea asigurată de atracția unicului trup al lui Hristos.

Chiar simbolismul cu care este prezentată alegerea celor două elemente — pîinea și vinul — în teologia Euharistiei cuprinde adevărul etern al esenței comunitare a omului. Comunitar ca și Treimea Sfîntă, omul este copărtaș la pîinea vieții din care se cuminecă, simbol al unității naturii umane. Acesta este și rostul aducerii de către credincioși a darurilor în pîine și vin, cele în care se va intrupa Hristos: «Noi afierosim lui Dumnezeu aceste daruri ca pe o pîrgă a vieții noastre pămîntești, fiindcă ele constituie hrana și băutura prin care se întreține și se simbolizează prin excelență viața noastră trupească...»; căci «roadele pămîntului și cărnurile sînt o hrană comună și celorlalte animale, iar nu proprie numai omului; ...pîinea și vinul însă sînt o hrană exclusiv și specific omenească, fiindcă numai omul își prepară singur făina din grîu și vinul din struguri, prin osteneala miinilor sale», spune Nicolae Cabasila, care în continuare dă și explicația aducerii darurilor noastre. «Deci contradarul fiind viața, și darul nostru trebuia să fie întrucîtva viață... Căci El însuși a poruncit să se aducă pîine și vin și tot El dă în schimbul acestora pîinea cea vie și paharul vieții celei veșnice...»²⁷.

Dar schimbul de daruri între Dumnezeu și «chipul» Său se petrece și pe alt plan. Omul dăruiește odată cu pîinea și vinul, însuși adîncul inimii lui. Nimeni nu se va duce la altar cu pîinea, pentru pîine, ci cu o arzătoare dorință de a comunica ceva lui Dumnezeu și de a-i cere o împlinire pentru sine. În acea mină întinsă către Dumnezeu stă dăruirea aceluia suflet către Stăpînul lui. Iar pe lingă acest moment, învățătura Bisericii mai accentuează și acceptarea suferințelor din partea omului, deschiderea lui către suferința altuia, regretul pentru păcatele sale și depășirea lor prin rugăciune și pregătirea pentru primirea Tainelor. În aceasta constă și jertfirea omului în lăuntru Bisericii. «Jertfirea constă în fond — spune Părintele Stăniloae, continuînd ideea Sfîntului Chiril al Alexandriei — în depășirea stării de sine, în ieșirea din închisoarea egoismului...; e deschiderea generoasă a propriului eu și acceptarea Eu-ului divin de nesfîrșită generozitate...; între aspectul de jertfă

26. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, rev. «Ortodoxia», nr. 3/1969, p. 356.

27. Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 81.

și cel de sacrament al Euharistiei nu se poate face o separație strictă: a oferi înseamnă totodată a primi... Prin împărtășirea credincioșilor este pus în valoare aspectul de sacrament al Euharistiei, dar nu în mod exclusiv; ...ei se împărtășesc din jertfa pe care au adus-o și care s-a sfințit prin aceasta, ca să se sfințească și ei. Dar ei se sfințesc întrucât își însușesc și dispoziția de jertfă a lui Hristos»²⁸.

Se întrevede în această înțelegere caracterul strict al ideii de necesitate, de utilitate al jertfei. Acțiunea perfecte, deplinei dăruiri este implicată cu necesitate în aceea de jertfă, care însă o include și pe aceea de suferință. Dar nu se poate confunda ideea de suferință cu cea de jertfă, decât cu adosul acela maximal al sacralului. Un «sacrificiu» este o dăruire sfință. Jertfire este desigur suferința, căci suferința însăși este *Darul*, însă un dar cu semnificația sfințirii — care are sensul bivalent: al sfințirii celui ce dă și al celui pentru care se dă²⁹.

Or, Euharistia este supremul Sacrament — dătător de sfințenie, în sensul cel mai deplin al acestui înțeles, dându-se Sfințenia însăși, în Dragostea însăși — care e *Insuși Dumnezeu*. Și este «sacrificiu» pentru că este dar. Și este darul suprem pentru că este acțiunea jertfitoare a lui Dumnezeu, cu maxima eficacitate a ridicării la Sine a destinatarului iubirii Sale — Omul.

Legat de aceasta, stă locul pe care Hristos-Jertfitorul l-a acordat *sacer-dofului*. O legătură directă, de la persoană la persoană, face ca preoția creștină să se bazeze pe o afectivitate foarte spiritualizată, pe iubirea de la Dumnezeu-Omul către omul-preot și omul care are nevoie de preot.

Lăsînd porunca: «Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea», chiar de la instituirea Tainei, înainte de Patimi și Înviere, Mîntuitorul instituie și săvîrșitori ai acestei Taine, în persoana apostolilor, în mod neexplicat încă de El. Alegerea corpului apostolic, săvîrșită la începutul propovăduirii, o făcuse cu specială privire la fiecare din cei doisprezece. Ei erau cei ce-L urmau pretutindeni, cei cărora le predase învățătura cît era încă în măsură să le fie pe înțeles, ei vor fi și cei care — adunați după Răstignirea și Învierea Lui, vor primi de la Duhul Sfînt misiunea de a propovădui și puterea pentru aceasta, după trimiterea expresă, «Luați Duh Sfînt...».

În aceste etape, Mîntuitorul a desemnat precis și *Săvîrșitorul Tainei*, al tuturor Tainelor³⁰ — în apostoli și urmașii lor — episcopii și preoții. În slujirea preotului, se articulează nevăzut Unicul Arhiereu, Care este Hristos, Cel ce se dă lumii, ca pe aceasta să o aducă — împreună cu El — Tatălui. Clericul nu-L substituie pe veșnicul Arhiereu, dar are puterea hirotoniei, dată de Hristos pentru a-L reprezenta. Hristos fiind prezent în mod tainic, dar voind să se dăruiască real de fiecare dată în Trupul și Singele de pe Altar, trebuie să se dăruiască prin persoane văzute. «Fără un subiect uman care să-L reprezinte în chip văzut, Hristos nu ne-ar putea împărtăși ca persoană darurile Sale...»³¹. Dacă dăruirea Sa ar rămîne numai nevăzută, nu ne-ar putea convinge despre realitatea Sa. Iar aceste subiecte umane au fost desemnate de Iisus cu apelativul de «prieteni» (Ioan 3, 29; Iacob 2, 23).

28. *Teologia Euharistiei*, op. cit., p. 354.

29. Suferința în sine nu are în creștinism o valoare intrinsecă, după cum nici sărăcia, în sine, nu este o virtute. Așa cum numai cei care sînt «cu duhul» săraci pot fi fericiți, și cei care transformă suferința în dar, numai aceia, sau oferă suferința ca dar, se *sacri-fică*.

30. Odată cu sfința Taină a Euharistiei, Mîntuitorul Hristos a instituit și Taina preoției, ca una ce este legată direct de Arhieria lui Hristos... Dar puterea aceasta a Duhului Hristos a dat-o sfinților Săi apostoli și urmașilor... după Învierea Sa din morți: «Luați Duh Sfînt», la Pr. prof. D. Radu, op. cit., p. 105.

31. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică...*, op. cit., p. 143 și 145.

Pentru actul de deosebire sacrificial din săvârșirea Sfintei Euharistii, Jertfitorul suprem a și sfințit pe cei cărora le-a dat să stea cel mai aproape de Jertfelnic. El este sfințit în mod deosebit pentru acest act și de această sfințire depinde valabilitatea actului. Hristos este sau nu real în Euharistie, dacă cel ce urmează să officieze este sfințit de Dumnezeu.

Preotul este persoana cea mai apropiată de «materialitatea» Tainei, de atingerea palpabilă, deci mai concretă, a darurilor ce vor deveni Trupul preamărit al Domnului, cum de altfel este singurul officiant al tuturor Tainelor — cu deosebirile minime cunoscute în cazuri extreme, privind cuminecarea dată de diacon, sau botezul săvârșit de laic.

Destinat oficiului divin al liturghiei — act sacramental — preotul creștin are în răspunderea sa puteri substanțial mai mari decât preotul Vechiului Testament, cu tot caracterul «aristocratic» pe care-l avea preoția atunci. Vălul de mister al arhieriei mozaice acoperea acea sfințenie care fusese dată alesului lui Dumnezeu să asigure pregătirea venirii lui Mesia. Sfânta Sfințelor păstra garanția de nezdruccinat a Alianței de prietenie între Dumnezeu Unic și Unul și maxima sfințenie pe care credinciosul vechilor timpuri o primise de la distanță. Dar caracterul distant pe care îl reprezintă Cortul Alianței este structural modificat în oficierea Tainei care pecetluiește Noua Alianță. Catapetasma Templului «s-a rupt» — Dumnezeu altoindu-se în Om. Preotul Noii Alianțe dă creștinului, în ușa altarului care acum unește pe credincios cu Jertfa sfântă, pe Însuși Dumnezeu care a vorbit lui Moise.

Preotul însuși, officiant al Jertfei euharistice, se smerește, cunoscându-și locul. «În Biserica ortodoxă toate Tainele se săvârșesc prin Duhul Sfânt, invocat prin rugăciunea preotului ca rugăciune a Bisericii și ca expresie a conștiinței smerite că totul vine de la Dumnezeu»³².

Iar intrucit scopul Euharistiei este Cuminecarea, preotul liturghisitor este cel ce reprezintă comunitatea și în situația deosebită când lipsește orice alt participant la săvârșirea Liturghiei. Acesta este și sensul dogmatic pentru care se consideră o greșeală neconsumarea Tainelor după săvârșirea Liturghiei, — consumarea semnificând, dar și fiind în mod real, împlinirea Tainei Euharistiei. Dar pe lângă aspectul comunitar al acestei consumări, este și cel personal, al persoanei officiantului care, oricând, are nevoie de sfințirea sa proprie prin împărtășire ca orice credincios. Taina Euharistiei este actualizarea Jertfei și ea are destinația precisă de a se dăruii omului. Or, preotul este el însuși jertfitor și destinat al Tainei, putînd — în acest caz — să se substituie comunității, dar găsindu-se și el însuși parte în această comunitate, deci și beneficiar al Euharistiei.

Rînduiala Cuminecării credincioșilor din același potir evocă și ea sensul acesta de simbol de cuprindere tainică a împreună-mădularelor, Trupului lui Hristos: Trupul și Singele ce se află în potir, se dau membrilor comunității ecleziale, care reprezintă Biserica — Trup al Domnului. Căci toți cei prezenți, preotul săvârșitor și cei ce se cuminecă, intră în legătura cu totul deosebită pe care o realizează «gustarea» din același dar. Căci toți sînt astfel «nu numai înrudiți ci și contrupești (Efes. 3, 6) cu Hristos și întreolaltă... În sentimentul lor de topire în Dumnezeu, ca moarte tainică

32. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică...*, op. cit., p. 118. În rugăciunea pe care o citește preotul pentru împărtășirea sa, Biserica a pus același accent de smerenie, ca și în cea a credincioșilor: «... Dumnezeu nostru... pe nici unul din noi să nu-l faci vinovat... pentru că se împărtășește cu ele întru nevrednicie», consemnează textul Liturghiei Sfintului Vasile.

cu Hristos și în pregustarea stării de înviere, nici unul nu se mai distinge de ceilalți»³³.

Împărtășirea din același potir³⁴ dă fiecăruia pe Hristos întreg, același trup hristic prelungit în fiecare credincios³⁵.

Fiecare creștin este în principiu *primitorul* acestei Taine, laic sau cleric, dacă el este membru al Bisericii, adică dacă a fost botezat valid și a primit și Taina Mirungerii. Orice «credincios» se poate cumineca în biserica tradiției sale, excepție făcând problema formal-canonică a celor ce nu aparțin aceleiași comunități de credință. Și cu aceasta intrăm în domeniul condițiilor prealabile de pregătire, pentru Cuminecare.

Totuși, la o mai mare insistență asupra problemelor canonice, surprindem fondul dogmatic latent în orice canon, ca și în orice act liturgic.

Astfel, *condițiile* ce se cer în prealabil credinciosului în vederea împărtășirii privesc curățirea lui interioară, a sufletului prin Mărturisire și a trupului prin postire. Firește, primele Taine ale inițierii însemnând nașterea în Hristos a insului, reprezintă aderarea lui la Trupul eclezial al lui Hristos, Cel în care se presupune că fiecare se sfințește după puteri, după ce a primit «arvună» Duhului. Și aceste Taine sînt indispensabile accesului la orice alt Sacrament pe care-l cunoaște Biserica³⁶. Dar pentru

33. Regulamentul disciplinar al Clerului prevede că «clercii împreună-liturghisitori care nu se împărtășesc la Sfînta Liturghie se pedepsesc cu oprirea de la lucrarea celor sfînte pe timp de 1–3 luni și cu canonicizarea la minăstire» (art. 41, al. 3), *Liturgia Teoretică* de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, Arhim. Prof. Ghenadie Nițoiu și Pr. Prof. Gheorghe Neda, București, 1978, p. 242.

34. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică...* op. cit., p. 91.

35. Practica mai veche făcea mai vizibil sensul de unicitate a Trupului euharistic și de acces direct al credinciosului la El. «După Tradiția lui Hipolit, credincioșii sorbeau de cite trei ori direct din pahar», folosirea linguriței la împărtășire datînd din sec. VI sau VII. Vezi Sorin Petcu *Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale*, rev. «Studii teologice», nr. 1–2/1973, p. 87. Dacă mai tirziu s-a practicat folosirea linguriței, explicația ei ar fi acceptabilă ca păzire a conținutului din Sfîntul Potir, pentru ca el să nu se răspîndească și de asemenea pentru a da fiecăruia nuanța personală a accesului la Trupul comun. Nu este compatibilă cu gîndirea tradițională, opiniile moderne — tributarea gîndirii secularizate — potrivit cărora la Sfînta Împărtășanie ar trebui folosite mai multe lingurițe, chiar pentru fiecare în parte, pentru a se evita gravele urmări ce le poate genera transmiterea microbilor pe cale bucală, cum a început să se afirme și în literatura mai nouă a teologiei noastre, justificîndu-se chiar prin «liniștirea că nu s-ar atinge «fondul dogmatic, nici cel liturgic sau canonic», ba chiar dimpotrivă, «se elimină o rețineră a credincioșilor, care în multe cazuri duce la ocolirea Sfîntei Împărtășanii...».

Deși afirmația pare lipsită de importanță, trebuie să reținem că fondul dogmatic este adînc afectat de o asemenea înțelegere a lucrurilor. Dacă un credincios se poate abține dintr-un asemenea motiv, este de presupus că el ignoră conținutul acestei Taine și că nu este pregătit pentru ea. Dacă cineva uită că Împărtășania conține remediul tuturor păcatelor, a oricărui rău, că este însuși Trupul slăvit al lui Dumnezeu-Cuvîntul, care motiv îl poate determina să se împărtășească? Ce se mai așteaptă de la un asemenea act, care are nevoie de un certificat de asepse? Dacă trupul se poate îmbolnăvi din Sfîntul Potir, sau dacă Trupul lui Hristos nu poate invalida virulența microbilor, cum poate El însănătoși sufletul și omori păcatul? «Căci ce este mai ușor a spune: ia-ți patul tău și umblă, sau iertate îți sînt păcatele?» — ne răspunde însuși Hristos. De altfel, Sfîntul Chiril Alexandrinul ne oferă și el un răspuns categoric: «Dacă prin singura atingere a trupului Său, El a vivificat ceea ce era corupt, cum nu vom avea parte de o evloghie (împărtășire, mai bogată cînd o și gustăm...) căci ea «îndepărtează bolile diferite și mulțimea demonilor și abate puterea diavolilor și însănătoșește mulțime multă în același trup...». Textele abundă în Comentariile sfîntului, traduse de Pr. I. Caraza în lucrarea *Doctrina Euharistică a Sfîntului Chiril din Alexandria*, publicată în rev. «Studii teologice», nr. 7–8/1968, p. 533–537.

36. Este de remarcă că Taina euharistică, nu e numai din cele care se repetă, dar invitația Bisericii este spre o mai frecventă împărtășire a credinciosului. Biserica nu stabilește un *timp* definit pentru practicarea Cuminecării, dar stabilește condiția unei minime frecvențe a Tainei, adică cel puțin în cele patru mari posturi. În timpul de peste an o mai deasă împărtășire, precedată de spovedania pe care o necesită credinciosul, este dezideratul Bisericii, aprobarea sau oprirea de la împărtășire fiind de competența duhovnicului, singurul care are răspunderea modului cum aplică dispozițiile canoanelor.

primirea Sfintei Euharistii mai este nevoie de dorința personală de curățire, care se realizează în Taina Spovedaniei. Rugăciunile pe care le conțin cărțile de cult cuprind nenumărate referințe la pregătirea duhovnicească pentru intrarea în contact direct cu Trupul Domnului³⁷.

Dar pe lângă aceste trei condiții care corespund cu înseși cele trei sacramente amintite, Biserica o mai cere și pe cea a credinței, a drepte credințe. Adică a angajării atît personale a postulantului în actul credinței, cît și a conținutului credinței comunitare — a ortodoxiei credinței lui, adică a acceptării adevărului de credință transmis de Tradiția Bisericii. Ideea de unitate în Hristos presupune pe cea de unitate în credință și aderarea fără rezerve a credinciosului la datele primite prin izvoarele de credință. Numai pe cei ce cred deplin în adevărul mărturisit, îi adună Hristos în Euharistie: «Cine nu admite prin credință pe Logosul divin întrupat, întreg, nu poate ajunge la unirea deplină cu El... căci nu se dăruiește deplin lui Dumnezeu...»³⁸. De aceea, Biserica Ortodoxă nu admite împărtășirea credincioșilor ei chiar în Bisericile cu Taine recunoscute de ea — dacă adevărul de credință diferă, dacă nu putem pronunța o mărturisire comună.

Conținutul dogmei creștine este Cuvîntul însuși. Dacă apar variații de credință asupra aceluiași conținut, ele sînt de natură să inhibe convergența acelei aderări la Un singur Trup. Divergența opiniilor asupra adevărului revelat conduce la separarea inimilor credincioșilor. Invitația pe care o auzim la Liturghie înainte de pregătirea Epiclezei, ca să slăvim Treimea «cu o gură și cu o inimă» redă clar condiția unității de credință a celor ce au primit Sfînta Împărtășanie. În același scop în rînduiala Liturghiei se inserează rostirea «crezului», pe care toți cei prezenți trebuie să-l pronunțe măcar în gînd, pentru verificarea intimă a credinței fiecăruia, urmată mai tîrziu de rugăciunea mărturisitoare din ușa altarului, cînd fiecare rostește în fața Sfîntului Potir ceea ce crede despre prezența reală a Fiului lui Dumnezeu, cu Trupul și cu Singele Lui, cerînd vrednicia de a se împărtăși din Ele.

Lipsa unei atare mărturisiri personale, în cazul absenței discernămintului sau a incompletei sale funcționări, nu infirmă datele de mai sus. În situația împărtășirii copiilor foarte mici, — a celor sub 7 ani, pentru care canoanele nici nu impun o spovedanie — sau a muribunzilor, rînduiala Tainei indică mai mult decît oricînd valoarea rugăciunii comunitare. Căci în situația celor incapabili de a fi prezenți la săvîrșirea sfintei Jertfe euharistice, rugăciunea celor mulți, a comunității din care el face parte, i-a înglobat în actul sacrificial. Iar faptul că se păstrează sfîntul Trup al Domnului, în mod special, pentru bolnavi sau agonizanți, arată legătura strînsă între membrii comunității și efortul comunității de a face pârtaș pe fiecare la darul lui Dumnezeu și al ei înșăși, de a asigura participarea și atunci — sau tocmai atunci — cînd puterile unuia din membri sînt reduse.

Participarea la Jertfa euharistică este un act al libertății și al voinței persoanei. Lipsa prezenței fizice nu infirmă participarea prin rugăciune a celor în neputință de a se afla în localul bisericii. Biserica îi cuprinde pe toți membrii săi, ca trup extins al Mîntuitorului în toți cei ce au primit botezul și puterea darului Sfîntului

37. «Cu sufletul și cu trupul să mă sfințesc, Stăpîne, să mă luminez și să mă mîntuiesc, să-ți fie locaș prin împărtășirea Sfintelor Taine, avîndu-Te pe Tine locuitor întru mine, dimpreună cu Tatăl și cu Duhul, Făcătorule de bine, mult milostive», cum spune rugăciunea înscrisă în Ceaslov, la Rînduiala Sfintei Împărtășanii.

38. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia euharistică*, op. cit., p. 359.

Duh, și destinatari ai jertfei sint toți cei cuprinși în trupul eclezial; iar preotul liturghisitor care aduce Sfântul Trup la căpătîiul bolnavului, îndeplinește porunca Domnului «Luați mîncăți...» și «beți dintru acesta toți...».

Caracterul universal al Răscumpărării aduse de Mîntuitorul prin Cruce se referă la întreaga suflare rațională, ingeri, oameni vii și morți, dar și la întreg cosmosul participant la destinul uman. Toată creația este chemată la transfigurare și pentru aceasta este preluată în întreg procesul de transformare pînă la desăvîrșire. Epicleza euharistică este desemnată de gînditorii creștini ca fiind centrul de atracție al universului, ca forța vitală ce redă influxul energiilor divine întregii făpturi, dar prin centrul creației care este omul. Coborîrea Sfîntului Duh la invocarea rugăciunilor comunității bisericești — acest moment de repetare a Cincizecimii Bisericii — aduce, odată cu prefacerea Sfintelor Daruri în Trupul și Singele lui Hristos, și prefacerea noastră, prin participarea naturii noastre în Hristos. «La punctul de întîlnire a Lui cu noi prin coborîrea Duhului Său peste comunități, se produce prefacerea noastră în Hristos, dar și a «rațiunilor lumii, pe care I le oferim și de care ne vom împărtăși, pentru ca împărtășindu-ne de ele să fim nu numai uniți cu El, ci să avem în comun și rațiunile transfigurate ale tuturor»³⁹.

Specificul liturghiei răsăritene este ideea de înglobare a întregii creații în opera de desăvîrșire a ei prin întruparea Logosului. Viziunea unei «Liturghii cosmice», adusă în teologia ortodoxă de Sfîntul Maxim Mărturisitorul și prelucrată de teologii contemporani este ceea ce aduce în cel mai înalt grad nădejdea unei viețuiri ferice în lumea transfigurată de Înviere⁴⁰.

În perspectiva aceasta, efectele Tainei Euharistiei au și un aspect eshatologic, nu numai unul imediat și personal. Fiindcă pe de o parte ea implantează în primitorul Tainei Trupul slăvit al Domnului — cu toate valorile Sale infinite — schimbînd spre dumnezeire făptura lui; dar pe de altă parte, cîștigarea terenului uman din fiecare persoană împărtășită lărgeste activitatea lucrării imanente a harului, se întreșe cu natura însăși, prin activitatea proprie a celor cuprinși în Hristos, în lăuntruul acestei naturi create. Pe lîngă sfințirea personală a primitorului Tainei, pe lîngă însănătoșirea lui fizică și sufletească, se produce însănătoșirea spirituală, care îl face apt a interveni salutar în lăuntruul naturii care «bolea de nedumnezeire».

Trebuie să mai adăugăm, cu specială insistență că întreaga operă de îndumnezeire a creației se săvîrșește numai prin prezența reală a Domnului, în plînea Euharistică. O cît de mică deviere a acestei «realități», spre simbolismul pe care unele doctrine îl atribuie prezenței reale a Trupului Euharistic — reduce credința noastră în mîntuire. Hristos nu se dă, așa cum s-a întrupat: preluînd natura noastră, în realitatea ei integrală (afară de păcat). Dacă despre Întrupare Sfîntul Atanasie spunea — pregătind dogmă «enipostasei» — că numai ceea ce a preluat Hristos din firea omenească, aceea a și mîntuit, putem gîndi paralel cu această formulare riguroasă, că numai prin unirea Sa ființială cu noi în Euharistie, Hristos ne mîntuiește.

Prezența reală — și nu simbolică — a Trupului Domnului în Euharistie este garanția mîntuirii noastre, mîntuire care începe aici și acum prin cuminecarea noastră.

39. *Ibidem*, op. cit., p. 349.

40. Ideea creației lumii ca plasticizare a rașiunilor divine ale lumii este una din viziunile cu care Părintele Stăniloae în recentul său tratat dogmatic deschide perspectiva unei permanente modelări a lumii de către Dumnezeu, o modelare spre desăvîrșirea ei, care își ia mereu puterile din Marea Taină a dăruirii lui Dumnezeu, prin extînderea nesfîrșită a Trupului Său în Biserică.

«Printr-o negrăită orînduire, departe de a lua sfîrșit la Cină sau pe Cruce, dimpotrivă, junghierea Mielului lui Dumnezeu dăinuiește aeeva, de-a pururea contemporană cu noi, în dumnezeiasca Taină a Sfintei Euharistii»⁴¹.

În încheierea ciclului Tainelor «inițierii», dumnezeiesca Euharistie culminează ca început, mijloc și scop al tuturor Tainelor, care — toate — au același rol: reîntoar-cerea în casa părintească a fiului cel rătăcitor, pe care Tatăl îl așteaptă cu marea «slăbiciune» a mării Sale filantropii.

Drd. A. MANOLACHE

RÎNDUIELI ȘI NORME PRIVIND ADMINISTRAREA SFINTEI EUHARISTII

Biserica creștină a considerat întotdeauna Taina Sfintei Euharistii ca supremul act al cultului. Prefigurată, în Vechiul Testament (Geneză XIV, 18), instituită în Noul Testament de Mîntuitorul Hristos, Taina Sfintei Euharistii ne împărtășește Trupul și Sîngele Domnului nostru Iisus.

Încă dintr-un început, Biserica a rînduit modul în care trebuie să se săvîrșească Taina Sfintei Euharistii, fixînd norme liturgice și canonice, a căror observare a fost cerută cu strictete. Despre rînduielile fixate de Biserică, cu caracter canonic-liturgic, ne dau mărturie Părinții Bisericii.

După rînduiala Părinților din Biserica primară, se poate învrednici de Taina Sfintei Euharistii, doar «acela care crede că cele învățate de noi sînt adevărate și a fost spălat în baia cea pentru iertarea păcatelor și pentru renaștere și trăiește așa cum ne-a învățat Hristos. Că nici ca băutura comună și nici ca pîine comună le luăm pe acestea, ci precum... am fost învățați... mîncarea, pentru care s-au adus mulțumiri prin rugăciunea făcută cu cuvîntul cel de la El..., în urma transformării..., este carnea și sîngele Acelui întrupaț Iisus»¹.

Întreaga tradiție scrisă și nescrisă a Bisericii creștine a consemnat întotdeauna prezența indispensabilă a elementelor euharistice la săvîrșirea Sfintei Euharistii. Această condiție a constituit criteriul de bază pentru validitatea tainei. Încă de la Cincizecime, cînd ia ființă Biserica creștină, elementele euharistice rînduite au fost «pîinea, vinul și apa pentru care s-a adus mulțumirea proistosului»², și «consimțirea întregului popor»³. Amestecul apei cu vinul a făcut parte din însăși ritualul de bază al Tainei Sfintei Cuminecături. Prezentîndu-ne practica și rînduiala din secolul II, Sfinții Justin Martirul și Filozoful ne mărturisesc că, potrivit rînduiei lăsate de Sfinții Apostoli, «se aducea proistosului... pîine și un pahar cu vin și amestecătură...»⁴.

Conform rînduieiilor stabilite de legislația canonică a Bisericii Ortodoxe Ecu-menice, elementele euharistice — pîinea, vinul și apa — trebuie să îndeplinească următoarele condiții :

a) pîinea trebuie să fie dospită, din făină de grîu, curată.

b) vinul trebuie să fie produs din struguri, fermentat natural. În privința culorii vinului, Biserica a stabilit ca acesta, de preferință să fie roșu, pentru a corespunde, și

41. Arhim. B. Ghiuș, *op. cit.*, p. 672.

1. Iustin Martirul, *Apologia I*, apud Prof. Dr. Nicolae Cotos. *Un document contemporan privind la teoria și practica Botezului și Euharistiei*, în «Mitropolia Ardealului», an. I (1956), nr. 3-4, p. 266.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, p. 265.

prin culoarea singelui. În lipsă de vin roșu, se poate folosi și vinul alb, dar ceea ce este absolut necesar obligatoriu este ca vinul roșu sau alb să aibă gustul natural al vinului din viță de vie și să nu fie oțetit. Conform dispozițiilor canoanelor, dacă «unul dintre cei sfințiți»⁵ nu ar folosi la Sfânta Euharistie vin curat, din struguri, va fi supus pedepsei caterisirii, ca unul care «ar proceda împotriva celor hotărâte»⁶. Canonul 3 apostolic prevede în acest sens, că în cazul în care un «...episcop, sau prezbiter afară de rânduiala Domnului despre jertfă, va aduce altceva la altar, ori miere, ori lapte, ori băuturi meșteșugite în loc de vin, să se caterisească...»⁷. În condițiile în care preotul săvârșitor nu ar avea la îndemână vin corespunzător calității cerute, se poate folosi struguri, care se storc și strecoară cu grijă. Această preparare trebuie făcută cu puțin timp înaintea Sfintei Liturghii ca să nu înceapă să fermenteze, întrucât cu must nu este îngăduit a se săvârși Sfânta Euharistie.

Observarea cu strictețe a dispozițiilor canonice privind administrarea Sfintei Euharistii a constituit o preocupare canonică a fiecărei Biserici Ortodoxe locale. În Biserica noastră, de exemplu, au fost redactate — atunci când vremurile ne-au îngăduit — numeroase cărți de învățătură și instrucțiuni, având drept scop instruirea preoților privind administrarea corectă a Sfintelor Taine și în special a Sfintei Euharistii. În prescripțiunile liturgico-canonice din Liturghier⁸, se menționează, de altfel, că «materія singelui lui Hristos este vinul din rodul viței, adică stors din strugurii cei din viță. Vinul acela se cuvine să aibă gustul și mirosul său firesc, să fie bun de băut și curat, neamestecat cu nici un fel de alte băuturi sau mirodenii»⁹. Așadar, liturghisitorul care va folosi vin «stors din orice alte poame și alte roade... sau cu vin oțetit, sau amestecat cu ceva..., nu va putea săvârși taina, și va greși de moarte și de preoție se va lipsi... ca un călcător al așezămintelor Bisericii»¹⁰.

c) Canoanele Bisericii fac mențiune expresă și despre celălalt element euharistic, apa¹¹, care trebuie să se amestece — la proscomidie și după sfințirea darurilor, după rânduială. Apa care se amesteacă, la vremea potrivită, cu vinul, trebuie să fie proaspătă și curată, ca să nu strice gustul natural al vinului. La vremea convenită, atunci când preotul toarnă apă în potir, în chipul Sfintei Cruci, rostind cuvintele «Binecuvintată este căldura Sfinților Tăi...»¹², liturghisitorul trebuie să aibă grijă ca apa să fie caldă, ca să încălzească Sfintele. În canonul 13 al Sfântului Nichifor Mărturisitorul se atrage atenția, în această privință, că «nu se cuvine ca prezbiterul să liturghisească fără apă caldă»¹³. După prevederile canoanelor, cei care nu respectă cu strictețe această rânduială predalnisită de Domnul Hristos și tradiția apostolică sînt supuși pedepsei caterisirii. Canonul 37 de la Cartagina dispune în mod clar și categoric, ca «la cele Sfinte nimic altceva să nu se aducă decît numai pîne și vin amestecat cu apă»¹⁴. Întărind dispoziția sinodului de la Cartagina, Părinții Bisericii, care au participat la Sinodul de la Trulan, fac și ei pomenire de Tradiția predalnisită de Domnul și Sfinții Apostoli, hotărînd ca la Sfânta Liturghie «să nu se aducă nimic altceva decît Trupul și Singele Domnului, precum și însuși Domnul a

5. Vezi Canonul 28 Trulan, Dr. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, pct. 2, p. 391.

6. *Ibidem*. 7. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 1, p. 184.

8. *Liturghierul ortodox*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1974, p. 366; Cf. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 257—263. 9. *Liturghierul...*, p. 366.

10. *Ibidem*, p. 366—367.

11. Vezi Canonul 91 al Sf. Vasile cel Mare, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 139—146.

12. *Liturghierul...*, p. 134. 13. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, p. 232.

14. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 194.

predalnisit, adică amestecînd piinea și vinul cu apă»¹⁵. Mai mult, Părinții sinodului Trulan au dispus pedepsirea cu caterisirea¹⁶ a tuturor celor care ar îndrăzni să aducă Sfînta Jertfă fără a respecta rînduiala prescrisă, întrucît «jertfa cea fără de sînge a cuminecăturii... se dă poporului... spre viața veșnică și spre iertarea păcatelor»¹⁷. Neobservarea acestor rînduieli atrage desigur după sine atît ineficacitatea jertfei, cît și introducerea de inavoțiuni în cultul creștin. «Dacă vreun episcop sau prezbiter — se prevede în canonul 32 Trulan — nu face după rînduiala predalnisită de Apostoli, amestecînd vinul cu apă,... să se caterisească, ca unul care a vestit taina imperfect și a făcut inovațiuni în cele predalnisite»¹⁸. Așa după cum amintesc și Părinții de la Trulan, amestecarea vinului cu apă, la săvîrșirea jertfei nesîngeroase, simbolizează «... amestecarea din sînge și apă cea din cînstîta coastă a Răscumpărătorului și Mîntuitorului nostru Hristos Dumnezeu, care s-a vărsat spre viața de veci și spre mîntuirea de păcate a lumii întregi...»¹⁹. Întărînd «cele cu dreaptă credință mai înainte legiuite de către Sfinții Părinții»²⁰, sinodali de la Trulan au arătat că nerespectarea rînduiei predalnisite de Biserică atrage după sine și pedeapsa canonică.

Folosirea de către Biserică Romano-Catolică a azimilor este o abatere de la cele predalnisite de Biserică apostolică și ecumenică. Potrivit învățăturii ortodoxe, «...piinea azimă, chiar de va fi de grîu nu poate fi nicidecum materia Trupului lui Hristos în Sfînta Sobornicească Biserică a Răsăritului și pentru aceea nimeni să nu o întrebuițeze la Euharistie»²¹. În limbajul canonului 3 apostolic, practica Romano-Catolică este cu totul «în afară de rînduiala Domnului despre jertfă»²². Cu aceeași grijă, de toldeauna, de a se păstra întocmai această rînduială predalnisită de Domnul, Biserică Ortodoxă învață că «materia pîinii pentru Trupul Domnului nostru Iisus Hristos este piinea de făină de grîu curat, amestecată cu apă firească și coaptă bine, dospită, nu prea sărată, proaspătă și curată, avînd gust cuviincios și bună și priincioasă la mîncat»²³.

După cum se poate constata, dispozițiile și normele canonice au sancționat rînduiala liturgică păstrată de Biserică Ortodoxă, întrucît aceasta era identică cu cea predalnisită de Domnul și Sfinții Apostoli dintru începutul Bisericii creștine. Prin normele canonice «...s-a hotărît ca Biserică lui Dumnezeu cea dintru toată lumea» să urmeze «unei singure rînduiei»²⁴, cea predalnisită și statornicită în Biserică Ortodoxă. Cu ajutorul acestor dispoziții canonice s-a înlăturat și unele practici și inovații străine de rînduiala Bisericii, sau după cuvîntul canonului menționat, «afară de rînduiala Domnului despre jertfă»²⁵. Canonul 28 Trulan a condamnat asemenea practici și inovații, chiar dacă acestea își revendicau «un obicei din ființă». Conform dispoziției acestui canon, liturghisitorii care «ar proceda împotriva celor hotărîte», amestecînd strugurii aduși la altar cu «jertfa cea fără de sînge a cuminecăturii», pentru a le împărți «pe amîndouă laolaltă... poporului... să se caterisească»²⁶.

15. *Ibidem*, vol. I, pct. 2, p. 397—398.

16. Vezi canonul 32 Trulan, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 398.

17. Canonul 28 Trulan, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, p. 391.

18. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 398.

19. Canonul 32 Trulan.

20. Canonul 81 Trulan, Dr. N. Milaș, vol. I, pct. 2, p. 459.

21. Liturghierul..., p. 366.

22. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 1, p. 184.

23. Liturghierul..., p. 366.

24. Canonul 56 Trulan, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 430—431.

25. Canonul 3 apostolic, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 1, p. 184.

26. Vezi Canonul 32 Trulan, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 398.

În spiritul acestei legislații canonice a Bisericii Ortodoxe Ecumenice, Biserica noastră consideră neglijarea ritualului prescris la săvârșirea lucrărilor Sfinte și introducerea de inovații cultice ca delict disciplinar²⁷, și pedepsit ca atare. Articolul 14 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată prevede că «dacă unul din cei ce se numără în cler, cu de la sine voie, ar introduce schimbări și inovații în cultul și ritualul bisericesc, și dacă va recunoaște că faptul a provenit din neștiință sau greșeală, pentru înția dată se va dojeni aspru. Dacă, a doua oară, va cădea în aceeași greșeală se va pedepsi direct de chiriarh, cu oprirea de la săvârșirea celor sfinte și cu trimiterea lui spre pocăință la catedrala episcopală sau la o mănăstire, pe timp de 1-3 luni de zile. Dacă vinovatul și după aceasta persistă în rățăcire, va fi deferit consistoriului eparhial, spre a fi sancționat, potrivit dispozițiilor canonice și legale»²⁸. Articolul 27 din același regulament prevede că «neglijarea ritualului prescris, în săvârșirea celor Sfinte, — se va pedepsi — ... cu pedeapsă pînă la transferare»²⁹. Prin urmare, singurele elemente euharistice, despre care rînduiele canonice fac pomenire, sînt «după rînduiala Domnului despre jertfă»³⁰, pîinea și vinul, care la vremea potrivită se amestecă cu apă.

După rînduiala canonică-liturgică a Bisericii Ortodoxe, săvîrșitorii Tainei Sfintei Euharistii sînt numai episcopii și preoții³¹, care au dreptul să săvîrșescă «slujbele ierarhicești»³². Conform rînduielilor disciplinar-canonice, preotul are dreptul să săvîrșescă cele sfinte doar în parohia în care a fost hirotonit. Cu încuviințarea canonică și legală a celor în drept, și cu învoirea parohului respectiv, preotul poate săvîrși Sfînta Liturghie și într-o parohie străină. Nerespectarea acestor dispozițiuni atrage însă după sine pedeapsa «... dojenei și maximum pedeapsa transferării»³³. Dispoziția articolului 18 din Regulamentul de procedură al Bisericii noastre este de fapt o permanentizare și actualizare a dispozițiilor și rînduielilor înscrise în canoanele³⁴ Bisericii Ecumenice, care dispun ca «... cel ce se hirotonește să se numească special pentru biserica unei cetăți sau a unui sat...»³⁵. Articolul 22 din Regulamentul de procedură al Bisericii noastre menționează și cazul de excepție, cînd un preot poate administra Sfînta Împărtășanie într-o parohie străină, fără încuviințările de vigoare. Conform dispoziției acestui articol «administrarea Sfintelor Taine — a Mărturisirii și a Sfintei Euharistii — în caz de boală, într-o parohie străină, nu se poate imputa clericului ce a săvîrșit-o»³⁶.

Potrivit dispoziției canonului 8 apostolic, preotul sau episcopul liturghisitor, împreună cu ceilalți clerici prezenți, sînt obligați să se împărtășească. «Dacă vreun episcop, sau prezbiter sau diacon sau oarecare din catalogul ierarhicesc, săvîrșindu-se Sfînta Jertfă, nu se va împărtăși, să spună pricina și de va fi binecuvîntată, să aibă iertare; iar dacă nu o va spune, să se afurisească ca unul care s-a făcut vinovat de demoralizarea poporului și a produs bănuială asupra celui ce a săvîrșit-o, ca și cînd nu ar fi săvîrșit-o, după rînduială»³⁷. După cum se poate constata, canoanele admit

27. Vezi *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române*, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1950, p. 5.

28. *Ibidem*, p. 8.

29. *Ibidem*, p. 10.

30. *Canonul 3 apostolic*.

31. Vezi mențiunea expresă în *Canonul 3 apostolic*.

32. *Canonul 1 Ancira*, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 3.

33. *Articolul 18 din Regulamentul de procedură*.

34. Vezi *canoanele*: 15 *apost.*; 16 *I ec.*; 13 *Neocezarea* și 6 *sinodul IV ecumenic*.

35. *Canonul 6 al sin. IV ec.*, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 200—201.

36. *Regulamentul de procedură...*, p. 9.

37. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 1, p. 203.

o singură îngăduință de la obligația împărtășirii cu Trupul și Sîngele Domnului, și anume, doar în cazul în care un cleric ar avea o pricină binecuvîntată pentru care a cerut iertare celui mai mare din Biserica respectivă. Această dispoziție canonică, de principiu, a fost sancționată și în legislația Bisericii noastre. Conform articolului 41 din Regulamentul de procedură, «Clericii împreună-liturghisitori, care nu se împărtășesc la Sfînta Liturghie, se pedepsesc cu oprirea de la lucrarea celor Sfînte, pe timp de 1—3 luni, și cu canonisirea la Sfînta Minăstire»³⁸. Neîmpărtășirea clericilor împreună-liturghisitori, fără vreo pricină binecuvîntată, și fără înștiințarea și iertarea dobîndită prealabil, de la mai marele Bisericii, atrage după sine pedeapsa afurisenică, adică a excomunicării respectivului cleric din Biserică. Deși împărtășirea euharistică nu se mai face zilnic, ca în Biserica primară, mărturia acestui obicei rămîne însă vrednică de pomenit și urmat, așa cum ne-a învățat și părintele nostru, Vasile cel Mare, care a zis: «Este bine și folositor a se împărtăși în fiecare zi și a primi dumnezeieștile taine...»³⁹. După cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur, de Sfînta Împărtășanie se pot apropia doar cei «cu conștiința curată...» și a căror viață este ireproșabilă⁴⁰. Sfîntul Atanasie, patriarhul Antiohiei (secolul VI), ne îndeamnă același lucru, spunînd că înainte de a primi Sfînta Euharistie «trebuie să ne curățim și să ne liberăm de toată fapta vrăjmașă...»⁴¹. Trebuie să evităm însă căderea într-o exagerare a acestei condiții sine qua non a curățirii. Potrivit dispoziției canonului II Antiohia, cei care «se feresc de participarea la Sfînta Euharistie potrivit oricărei neorînduieli», se vor supune pedepsei afurisenice. După cuvîntul lui Timotei al Alexandriei «ajunarea s-a scotit a fi pentru a smeri trupul, deci de este trupul întru smerenie și boală, este dator (omul) a se împărtăși, precum voiește și poate a purta hrana și băutura»⁴². După rînduiala canonică statornicită de Părinții sinodului de la Trulan, «cel ce a cîștigat vrednicia cerească prin patima cea mîntuitoare, fiind mai presus decît toată creatura sfințitoare, mîncînd și bînd pe Hristos, prin toate se îndreaptă spre viața cea veșnică, sfințindu-și sufletul și trupul cu împărtășirea dumnezeiescului har; drept aceea dacă cineva voiește să se împărtășească cu prea curatul trup în timpul Liturghiei și să devină unul cu Acela prin împărtășire, punîndu-și mîinile în chipul crucii, așa să se apropie și să primească împărtășirea Harului»⁴³. Prin urmare, după rînduiala canonică a Bisericii, rămasă în vigoare și astăzi, împărtășirea cu Sfîntul Trup și Sînge al Domnului este un act de voință personală și o împreunare cu Hristos, care face din cel care se împărtășește templu al Domnului. Curățirea sufletească și trupească apare deci ca un corolar al voinței libere și personale al celui ce dorește să primească împărtășirea Harului. Tocmai în aceasta constă și actul *sinergic*, al *colaborării omului cu Harul*. Împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului impune deci o trăire în curățire sufletească, dar și trupească. Se cere o anumită înfrînare de la mîncare și băutură⁴⁴, cel puțin de la miezul nopții, pentru că atunci cînd ne împărtășim cu Hristos, să nu mai existe alimente de curînd digerate cu care ar putea veni în contact Sfînta Euharistie.

38. *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1953, p. 62.

39. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 258.

40. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 262.

41. *Ibidem*, p. 263.

42. Prof. Dr. D. G. Boroianu, *Canoanele Sfîntei Biserici Ortodoxe de Răsărit așezate după chestiuni și cu interpretări*, Iași, 1899, vol. I, p. 433; Cf. *Canonul 10 al lui Timotei al Alexandriei* Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 153.

43. *Canonul 101 Trulan*, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 486—487.

44. Vezi *Pregătirea pentru slujba Dumnezeieștii Liturghii și împărtășirea cu Sfintele Taine*, (Liturghierul Ortodox, ediția 1974, p. 356—363).

În baza dispoziției canonului 41 de la Cartagina «Sfintele Altarului să nu se săvârșească decît numai de persoane, care au ajunat...»⁴⁵. Același lucru îl întărește și confirmă Părinții sinodului din Trulan, dispunînd să se urmeze «predania Apostolilor și Părinților»⁴⁶. În articolul 41 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române se prevede: «Preotul sau diaconul — care, beat, sau după ce a mincat și băut ceva, sau a fumat, a îndrăznit să săvârșească Sfînta Liturghie, se pedepsește cu caterisirea și se trece în rîndul mirenilor»⁴⁷. Măsură drastică pe care Regulamentul de procedură al Bisericii noastre o aplică clericilor care fumează înainte de a săvîrși Sfînta Liturghie, este în consens cu prescripțiunile canonice generale, privind pregătirea liturghisitorilor, chiar dacă această măsură nu este întilnită în canoane, pentru un motiv lesne de înțeles, și anume inexistența practicii fumatului în vremea legiferării acestor norme canonice ale Bisericii Ortodoxe Ecumenice. În baza articolului 41 din Regulamentul de procedură al Bisericii noastre se aplică pedeapsa caterisirii «și celui care a îndrăznit să săvîrșească Sfînta Liturghie, fără să facă Proscomidia, cum și celui care, săvîrșind Proscomidia și Sfînta Liturghie, lasă intenționat sau din neglijență Sfintele Taine nepotrivite»⁴⁸.

Referitor la mireni, canoanele dispun că de împărtășirea cu Sfînta Euharistie se pot învrednici toți creștinii, care au primit botezul valid⁴⁹ și s-au pregătit din vreme prin Sfînta Taină a Mărturisirii, primind încuviințarea de a se împărtăși. Canoanele interzic administrarea Sfîntei Euharistii muribunzilor și trupurilor celor fără de viață⁵⁰. Celor bolnavi, chiar dacă se află sub epitimie⁵¹, li se poate administra Sfînta Împărtășanie și după ce au mincat⁵². Oprirea de la Sfînta Împărtășanie, adică excomunicarea⁵³ sau ieșirea din comuniunea cu Hristos și Biserica Sa, este pedeapsa pe care Biserica a dat-o prin duhovnicii Săi, pentru unele infracțiuni canonice, pe termen mai scurt sau mai lung, pînă la îndreptare. Reprimirea celui excomunicat⁵⁴ se face și prin administrarea Sfîntei Euharistii, ca act vădit al reintegrării aceluia în comuniunea Bisericii lui Hristos.

În Biserica Ortodoxă, credincioșii mireni se împărtășesc ca și clericii, din potir, spre deosebire de Biserica Romano-Catolică, unde credincioșii se împărtășesc doar sub formă de păticeică. Preotul catolic se împărtășește în altar cu păticeica IS, iar credincioșii din păticecele NI și KA. Pînă în secolul XII⁵⁵, în Biserica Romano-Catolică împărtășirea s-a făcut cu Trupul și Sîngele Domnului, atît pentru credincioși, cît și pentru clericii.

În legătură cu împărtășirea credincioșilor, a condițiilor ce le implică primirea acestei Sfînte Taine, un rol deosebit îi revine duhovnicului, care nu trebuie să exagereze pedepsele, ci mai degrabă să procedeze după indicațiile date de Părinții Bisericii. Pentru Sfîntul Vasile cel Mare⁵⁶ și pentru Sfinții Părinți ai sinodului Trulan⁵⁷,

45. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 197.

46. *Ibidem*, vol. I, pct. 2, p. 391—392.

47. *Legiuirile Bisericii...*, p. 62.

48. *Ibidem*.

49. Vezi Canonul 13 al Sinodului I ecumenic, 6 Ancira, 7 Cartagina etc.

50. Vezi Canonul 18 Cartagina, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 171—172.

51. Vezi Canoanele : 13 I ec., 2 și 5 Grigore de Nissa, 25 Ioan Postitorul etc.

52. Vezi Canonul 9 Nichifor Mărturisitorul, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 231.

53. Vezi Canoanele : 28 Nichifor Mărturisitorul, 132 Cartagina, 34 Sf. Vasile cel Mare etc.

54. Vezi Canonul 95 Trulan, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 475—476.

55. Vezi Rev. Marcos Daoud, *Church Sacraments*, Cairo, 1975, p. 35.

56. Vezi Canonul 5, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 56.

57. Canonul 102 Trulan, Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 488—489.

Sfânta Împărtășanie este merinda vieții veșnice, care se primea zilnic în Biserica primară. Duhovnicului nu-i este permis a refuza împărtășirea unui creștin, în caz de moarte, chiar dacă acesta fusese oprit de la împărtășanie toată viața, pentru că de la pocăință nimeni nu poate fi refuzat. După îndemnul Sfântului Vasile cel Mare, duhovnicul trebuie să judece «nu după timpul de penitență», ci ținând «seama de felul pocăinței»⁵⁸. În principiu Sfânta Împărtășanie nu se administrează cărora le lipsește conștiința, adică nu-și pot mărturisi dorința de a se împărtăși. Totuși, dacă rudele apropiate mărturisesc pentru cel care îi lipsește conștiința, că a dorit întotdeauna Împărtășania, preotul nu greșește, împărtășindu-l. În canonul 9 al Sfântului Nichifor Mărturisitorul se dispune ca «să se dea dumnezeiasca Împărtășanie celui bolnav, în primejdie de moarte, chiar și după ce a gustat mîncare»⁵⁹. Aplicînd această dispoziție canonică, articolul 44 din Regulamentul de procedură al Bisericii noastre prevede: «Preotul care chemat fiind de credincioși pentru îndeplinirea datoriilor sale a lăsat să moară un copil, fără a fi botezat sau un bolnav neîmpărtășit, se oprește din lucrarea celor sfinte pe timp determinat, cu canon de pocăință la episcopie sau în mănăstire»⁶⁰.

Administrîndu-se odată cu Botezul și Mirungerea, Sfânta Euharistie se acordă deci și copiilor⁶¹. În canonul 18, Timotei al Alexandriei prevede vârsta de 10—12 ani, drept vârsta de la care se socotesc păcatele, dar adugă că se are în vedere, în primul rînd, cunoștința și înțelepciunea fiecăruia»⁶². De la vârsta de șapte ani, Sfânta Împărtășanie se acordă după Taina Spovedaniei⁶³, socotindu-se că de la această vîrstă⁶⁴, poate interveni o înțelegere a importanței actelor și deci o responsabilitate pentru greșelile săvîrșite. Nu trebuie să uităm însă că, potrivit dispozițiilor și normelor canonice din Biserica primară, Împărtășirea cu Sfînta Euharistie este recomandată tuturor creștinilor, la fiecare Sfîntă Liturghie. Creștinii care «intră în Biserică și ascultă Sfintele Scripturi, dar ... se feresc de participarea la Sfînta Euharistie potrivit oarecărei neorînduiei, aceștia să se lepede de Biserică, pînă cînd nu se vor mărturisi și nu vor arăta roduri de pocăință...»⁶⁵.

După practica statornică în Biserica Ortodoxă, doar cele trei trepte ale ierarhiei de drept divin — episcop, preot și diacon — au dreptul să se împărtășească în altar, ca unii care au primit hirotonia în altar. Credincioșii se împărtășesc afară de altar, așa după cum prevăd de fapt și dispozițiile canonice⁶⁶. Canonul 19 Laodiceea, de exemplu, dispune că «... numai celor ieroșiți li este iertat să intre în altar și să se cuminece»⁶⁷. Desigur, acest lucru, cu atît mai mult este interzis femeilor, pe considerente independente de voința lor, dar inerente firii lor. În acest sens, canonul 44 Laodiceea dispune categoric că «nu se cuvine ca femeile să intre în altar»⁶⁸. De la această rînduială, a interzicerii intrării laicilor în altar, a făcut excepție «stăpînirea și autoritatea împărtășească», care prevalîndu-se de ungerea primită cu ocazia urcării pe tron, s-a considerat vrednică a se împărtăși în Sfîntul Altar. În această privință dispoziția canonului 69

58. Canonul 84 (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 124.

59. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, p. 231. 60. Regulamentul de procedură..., p. 13.

61. Vezi Canonul 110 Cartagina (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 270—281.

62. Canonul 18 al lui Timotei al Alexandriei, Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 156.

63. Vezi Canonul 2 Antiohia (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 64); Cf. Canonul 9 apostolic.

64. Timotei al Alexandriei prevede vârsta de 10—12 ani. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 156.

65. Canonul 2 Antiohia (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 64).

66. Vezi Canoanele: 19 și 44 Laodiceea. 67. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 96.

68. *Ibidem*, p. 111.

Trulan a rămas norma generală pentru întreaga Biserică, care se observă cu acrivie pînă azi. «Nimănui, care face parte dintre laici — dispune acest canon — nu-i este iertat a intra în interiorul Sfîntului Altar; nicidecum însă nu este exclus de la aceasta stăpînirea și autăritatea împăratească, cînd ar vrea să aducă daruri creatorului, după o tradiție foarte veche»⁶⁹.

După principiul ierarhic existent și observat în Biserica Ortodoxă, preoții superiori dau Sfînta Euharistie celor inferiori, adică episcopul preotului și preotul diaconului. Cei din aceeași treaptă, nu-și pot da Sfînta Euharistie, adică episcopul nu dă episcopului și preotul nu împărtășește pe preot, pentru respectarea principiului egalității în putere al acestora. Diaconii nu au dreptul să se împărtășească singuri, ci de către preotul sau episcopul slujitor. Călcarea acestei ordini și stări ierarhice a fost aspru sancționată încă de Părinții Bisericii participanți la Sinodul de la Niceea (325), prin canonul 18. Respectarea acestei ordini și stări ierarhice era conformă cu ceea ce «canonul»⁷⁰, și «obiceiul a predalnisit, ca cei ce nu au putere de a aduce Sfînta Jertfă să nu dea Trupul lui Hristos celor ce aduc Sfînta Jertfă... Deci... Diaconii... să primească Euharistia conform rînduiei după prezbiteri, dîndu-le lor ori episcopul ori prezbiterul...»⁷¹. După cum se poate constata, în Biserica Ortodoxă s-a respectat principiul canonic potrivit căruia precăderea rezultă din hirotonie și nu din jurisdicție. Canonul 18 al Sinodului de la Niceea, 20 Laodiceea și 7 al Sinodului VII Ecumenic au dat expresie acestui principiu. Conform acestui principiu canonic, în Biserică treptele ierarhiei sacramentale «prezintă mai multă importanță decît oricare funcțiune prin care se exercită acțiuni administrative bisericesti»⁷². Romano-Catolicii nu au respectat această rînduială, în baza căreia cei care nu au puterea sacramentală de a aduce Sfînta Jertfă, nu pot nici să dea Trupul lui Hristos. În Biserica Catolică, diaconilor li se permite în așa zisele cazuri «in extremis»⁷³, să împărtășească pe credincioși. Potrivit doctrinei canonice a Bisericii Catolice, clericii care exercită acțiuni administrative bisericesti au întietate în primirea Sfîntei Euharistii, dacă sînt împreună conslujitori. Prin canonul 239, nr. 21 din Codul canonic al Bisericii Catolice li se țecunoaște cardinalilor — indiferent dacă sînt diaconi sau preoți — dreptul de precădere față de toți prelații catolici, inclusiv patriarhii⁷⁴.

Doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe a înscris la loc de frunte și alte principii canonice în legătură cu administrarea Sfîntei Euharistii. Săvîrșindu-se doar în cadrul Sfîntei Liturghii, Sfînta Euharistie se săvîrșește, în principiu, numai în Biserică. În primele veacuri, cînd Biserica punea Sfintele moaște la temelia fiecărei Biserici și îndeosebi acolo unde se află masa Sfîntului Altar, Sfînta Liturghie se săvîrșea și fără antimis. După ce s-a statornicit practica introducerii Sfintelor Moaște în Antimis, Sfînta Liturghie se putea face în orice loc pe Sfîntul Antimis. Despre existența Sfintelor moaște sau a antimisului cu moaște, în altar, ne fac mențiune expresă și Sfintele canoane. În canonul 83 de la Cartagina se dispune ca «... altarele... în care nu se dovedește a fi așezate... moaște de ale mucenicilor, de este cu puțință, să se distrugă de

69. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 443.

70. Este vorba de *Canonul 3 apostolic* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 1, p. 184). Cf. *Canonul 15 apostolic*.

71. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 72-73.

72. Prof. Dr. Iorgu Ivan, *Abaterile papalității de la organizația canonică a Bisericii*, în «Ortodoxia», an. VI (1954), nr. 4, p. 495.

73. Vezi Prof. Vincenzo del Giudice, *Nozioni di diritto canonico*, Milano, 1970, p. 288.

74. Vezi *Codex Juris Canonici* Pii X Pontificis maximi iussu digestus benedicti papae XV auctoritate promulgatus. Prefatione emin. Petri card. Gasparri. Typis Polyglotis Vaticanis.

către episcopii locului...»⁷⁵. Părinții Bisericii adunați la al doilea Sinod de la Niceea (787) au sancționat și această rînduială printr-un canon special. «... cite cinstite Biserici s-au consacrat fără Sfintele moaște ale mucenicilor, — se dispune în canonul 7 — hotărîm să se pună moaște înrînduială pe lângă obișnuita rugăciune. Iar cel ce va consacra o Biserică fără de Sfintele moaște, să se caterisească, ca unul care a călcat tradiția bisericească»⁷⁶. În povătuirile din Liturghierul ortodox, privind modul cum trebuie săvîrșită Sfînta slujbă în Biserică, se spune că «Euharistia, adică aducerea Jertfei celei fără de sînge a Trupului și a Singelui Domnului nostru Iisus Hristos nu se face nicăieri în afară de Biserică sfințită, căci este păcat mare»⁷⁷. După tradiția canonică și rînduiala bisericească, este așadar interzis a se săvîrși Sfînta Euharistie, în afară de Biserică, în case particulare sau chiar într-un paraclis, fără antimis și fără consimțămîntul prealabil al episcopului locului. În canoanele⁷⁸ întocmite de Sfinții Părinți se prevede ca «toți clericii, care liturgisesc sau botează în paraclise, care se găsesc în case..., să facă aceasta cu învoirea episcopului local; prin urmare dacă vre-un cleric nu ar păzi aceasta așa, să se caterisească»⁷⁹. Deci, numai comuniunea-preotului liturghisitor cu altarul sfințit de episcop, îl îndrepta la săvîrșirea Jertfei celei fără de sînge. Această comuniune cu altarul sfințit de episcopul locului, dovedea că obștea respectivă se integra în «unitatea ecumenică»⁸⁰ a «catoliceții Biserici»⁸¹, care «din timpurile vechi a strălucit la înălțime»⁸². A fi și a rămîne în această unitate înseamnă a te găsi și sub ascultarea canonică, permanentă, a fiecărui «episcop ecumenic»⁸³ al Bisericii Ortodoxe-Catolice. Prin săvîrșirea Sfîntei Euharistii, obștea creștinilor, împreună cu păstorul lor, mărturisesc prezența reală și sacramentală, substanțială și euharistică a lui Hristos și realitatea reînnoirii sacrificiului Său. Preotul, cu puterea sacramentală cu care a fost investit de Hristos, prin actul hirotoniei de către episcop, săvîrșește pe altar «Sacramentum Sacramentorum», adică actul central al cultului suprem al lui Dumnezeu — jertfa nesîngeroasă de pe Golgota —. Această hrană spirituală a sufletelor creștinești este doar în posesia acelei Biserici care a păstrat întocmai cele predanșite de Domnul și Sfinții Săi Apostoli. Rămînerea în albia acestei tradiții și continuarea acestei succesiuni apostolice, prin episcopii Bisericii respective, sînt singurele criterii ale păstrării comuniunii euharistice⁸⁴ și a unității ecumenice. Canonul 58 Trulan sancționează acest principiu, menționînd că preotul sau diaconul care își va da singur Sfînta Euharistie, de față fiind episcopul, se pedepsește cu afurisirea. Canonul 10 al Sinodului de la Cartagina, dispune pedepsirea prezbiterului care ar îndrăzni «să aducă separat lui Dumnezeu cele sfînte, ori alt altar ar socoti să ridice împotriva credinței și rînduiei bisericești, unul ca acela să nu scape nepepedit»⁸⁵. Dînd caracter de aplicabilitate obligatorie acestor rînduiei canonice, articolul 24 din Regulamentul de procedură al Bisericii noastre prevede că «săvîrșirea serviciului divin într-un paraclis particular, fără știrea și consimțămîntul episcopului,

75. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. I, p. 247.

76. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 394.

77. *Liturghierul* . . . , p. 355.

78. Vezi *Canoanele* : 31 *apost.*, 18 *IV ec.*, 34, 59 *Trulan*, 7, 10 *VII ec.*, VI, *Gangra*, V, *Antiohia*, 58 *Laodiceea*, 10 *Cartagina*, etc.

79. *Canonul 31 Trulan* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 394).

80. *Canonul 68 Cartagina* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 231—232).

81. Vezi *Canonul 69 Cartagina* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 232-233).

82. *Canonul 93 Cartagina* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 255).

83. *Canonul 68 Cartagina* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 231).

84. Vezi *Canonul 65 Cartagina* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 230).

85. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 160.

se va considera ca neascultare de autorități și se va pedepsi ca atare»⁸⁶. De fapt, această ascultare canonică⁸⁷ grăiește în mod vădit de însăși comuniunea credinței în Hristos cel Euharistic. Prin săvârșirea Euharistiei după rânduiala Bisericii se înfăptuiește însăși «Sacra synaxis sau congregatio populi in unum convenientis, sacerdote praeside, ad memoriale Domini celebrandum». Conform canonului 11 de la Cartagina, «dacă vreun prezbiter ar fi osîndit pentru purtarea lui..., și... îngîmfîndu-se, s-ar despărți pe sine de comuniunea cu episcopul său, și făcînd schismă, ar aduce lui Dumnezeu cele sfinte, unul ca acela să se scotească anatema și să piardă locul său...»⁸⁸. În ciuda acestor dispoziții canonice, pentru cei ce ies de sub ascultarea canonică a episcopului lor, și implicit își pierd statutul de membri ai Bisericii, Biserica Ortodoxă a adoptat, de-a lungul secolelor, o atitudine răbdătoare față de fii întorși la altarul de altă dată. Prozelitismul, inchiziția și alte presiuni și manevre, indiferent de ce natură, i-au fost complet străine. Așa după cum adeverește de altfel și istoria creștină, Biserica Ortodoxă a procedat cu eterodocșii după cuvîntul apostolului, «cercînd cu blîndețe pe cei care stau împotriva, că doar le va da Dumnezeu pocăință spre cunoașterea adevărului. Și vor scăpa din cursa diavolului, prinși fiind de el, pentru a-i face voia»⁸⁹. Dispoziția canonului 66 al Sinodului de la Cartagina, care a stat la baza întregii atitudini a Bisericii Ortodoxe de reprimire a celor care s-au dezbinat de Trupul lui Hristos, a sancționat de fapt și principiul tratamentului eterodocșilor. Luîndu-se «în considerare toate cele ce par a concura spre folosul bisericesc — se prevede în canonul menționat — cu aprobarea și inspirația Duhului lui Dumnezeu, am găsit de bine să se trateze blînd și așezat... cu cei ce se dezbină cu gînd neliniștit chiar și de la împărtășirea cu Trupul Domnului...»⁹⁰, care rămîne actul vizibil al comuniunii cu Biserica Otodoxă Ecumenică. Îndrumarea lăsată de Părinții de la Cartagina — în privința reprimirii clericilor și credincioșilor dezbinați de comuniunea Euharistică a Bisericii Ortodoxe Ecumenice — este și astăzi actuală. După ce li s-ar îndrepta înțelegerea, și ar voi să treacă la «unitatea ecumenică», — se spune în canonul 68 de la Cartagina — clericii și creștinii care odinioară se împărtășeau din același potir cu comunitatea ortodoxă, «să se primească în demnitățile lor proprii... dacă s-ar vedea că aceasta corespunde păcii creștinilor»⁹¹. Intercomuniunea euharistică, după care, în climatul ecumenic actual, sînt animați tot mai mult ecleziologii Bisericii creștine, are deci în vedere «pacea și folosul Bisericii» și «unitatea ecumenică»⁹². După îndrumările date de părinții de la Cartagina, noi, cei de astăzi sîntem datori a intra în dialog cu toți frații noștri dezbinați de Biserica cea una, Sfîntă și apostolică, Biserica Ortodoxă — Catholică a Răsăritului. Prin dialogul interteologic sau intercreștin, se spune în canonul 69 Cartagina, noi vestim «pace și unire, fără de care nu se poate menține mîntuirea creștinilor...»⁹³. Prin delegații ei, Biserica Ortodoxă trebuie «să facă cunoscut tuturor că — cei care s-au dezbinat — nici un motiv binecuvîntat nu au de a aduce împotriva catoliceștii Biserici; mai virtuos să fie cunoscut tuturor prin acte publice, pentru confirmarea dovedirii, ce fel de procedură au avut ei față de schismaticii lor, ...căci atunci, de ar voi să înțeleagă, li s-a arătat lor de la Dumnezeu, că ei atît de fără dreptate s-au dezbinat de la unitatea bisericească...»⁹⁴

86. *Regulamentul de procedură...*, p. 9.87. Vezi *Canoanele* : 39 *apost.*, 57 *Laodiceea*, etc.88. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 160.89. Vezi *II Tim.*, II, 25-26 (*Bibilia*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1975, p. 113790. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 230.91. *Ibidem*, p. 231.92. *Ibidem*.93. *Ibidem*, p. 232.94. *Ibidem*.

Principiul intercomuniunii are deci la bază, întâi de toate, «necesitatea păcii» în Biserica lui Hristos.

Referitor la administrarea Sfintei Euharistii, mai sînt și unele norme și prescripțiuni canonice a căror respectare privesc în mod deosebit pe săvîrșitor. De pildă, în baza dispoziției canonului 23 al Sinodului IV Ecumenic, «nici unul dintre episcopi, sau prezbiteri, sau diaconi, împărtășind prea curata Cuminecătură, să nu ceară de la cel ce primește împărtășirea... bani sau ceva de acest fel, căci harul nu se vinde, nici nu dăm sfințenia duhului pe bani, ci se dă fără lăcomie celor vrednici de acest dar. Iar dacă s-ar vădi că cineva dintre cei consemnați în cler pretinde ceva de acest fel de la cel căruia se dă prea curata cuminecătură, să se caterisească, ca un rîvnitor al rătăcirii și răutății lui Simon»⁹⁵. Canonul 14 al Sinodului de la Laodiceea interzice preotului trimiterea «celor sfinte în alte parohii». În baza acestei dispoziții canonice, preotul nu are voie să trimită Sfînta Euharistie în afară de granițele teritoriale ale parohiei sale. Canonul 10 al Sinodului local de la Constantinopol — numit și întâi — al doilea — interzice slujitorului altarului să-și însușească sau să profaneze «Sfîntul potir, sau discul, sau lingura, sau cinstita îmbrăcăminte, sau cel ce se zice aer, sau în genere orice dintre cele sfinte din altar sau dintre vasele sau veșmintele sfinte»⁹⁶. Cei care săvîrșesc asemenea fapte »...nu numai că nu se înfricoșează de pedeapsa Sfîntelor canoane, ci îndrăznesc chiar a-și bate joc de acelea... și este clar că cei ce făptuiesc unele ca acestea cad nu numai sub caterisire, ci și în vinovăția păgînatății celei extreme»⁹⁷. În baza dispozițiilor canonului 103 al Sinodului de la Cartagina, în Biserică, și mai ales la Liturghie, nu se pot rosti decît acele rugăciuni⁹⁸ «întărite la sinod», și îndeosebi «cele de introducere (la Liturghie) ori (cele ce se rostesc la) aducerea jertfei, ...și niciodată nicidecum să nu se rostească altele împotriva credinței, ci să se citească cele ce s-au adunat odinioară de cei prea înțelepți»⁹⁹. Prin urmare, la actul săvîrșirii Sfintei Euharistii trebuie să se citească numai rugăciunile revizuite și publicate pentru uzul bisericesc, cu aprobarea Sfîntului Sinod. Canonul atrage însă atenția, în mod special, asupra rugăciunilor cu care începe Sfînta Liturghie — *προοίμια* sau *praefationes* — și a celor care săvîrșesc la aducerea jertfei — *παραδουσεις* sau *comendationes*. De asemenea, rugăciunile nu trebuiesc rostite în grabă sau scurtate «din cauza purtării de grijă omenești»¹⁰⁰.

Purtînd de grijă ca liturghisitorii să ducă o viață curată, compatibilă misiunii lor sfinte, canoanele poruncesc celor ce slujesc la altar să se înfrîneze întru toate¹⁰¹ la vremea cînd slujesc cele sfinte »... ca și noi să păstrăm cele predanșite prin Apostoli și din vechime în vigoare, cunoscînd că tot lucru are timpul său și mai ales cel al ajunării și rugăciunii. Căci se cuvine ca cei ce se apropie de dumnezeiescul altar să se înfrîneze întru toate la vremea cînd deservesc cele sfinte ca să poată dobîndi ceea ce ei în genere cer de la Dumnezeu»¹⁰². După cum se precizează și în canonul

95. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 386.

96. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 317; Cf. *Can. 25 ap., 73 ap.* etc.

97. *Ibidem*, p. 316-317.

98. *Vezi și Canoanele 18 și 59 Laodiceea.*

99. Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 265.

100. *Ibidem*, vol. II, pct. 2, p. 259.

101. Canonul 13 al lui Timotei al Alexandriei interzice liturghisitorului raporturile firești cu soția sa, în ziua cînd «se aduce Domnului jertfa duhovnicească» (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 154).

102. *Canonul 13 Trulan* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 352).

103. *Canonul 13 Trulan* (Dr. N. Mișaș, *op. cit.*, vol. I, pct. 2, p. 352).

13 Trulan, această înfrinare nu este înțeleasă în sensul de asceză¹⁰³ perpetuă, și dincolo de puterile firești, ci la vremea respectivă¹⁰⁴, pentru că preotul căsătorit administrează Sfânta Euharistie întru totul valid. Canonul 4 de la Gangra anatematizează pe toți acei care nu recunosc drept act legal căsătoria preoților, afirmând că «...nu se cuvine a se primi Cuminecătura de la un prezbiter însurat când liturghisește...»¹⁰⁵. Conform unor prescripțiuni canonice¹⁰⁶ ale Sfinților Părinți, în vremuri de răstriște și la caz de mare nevoie, când nu se găsește nici un prezbiter, creștinul¹⁰⁷ se poate cumineca cu mâna sa proprie, «...după ce preotul a adus deja jertfa și a dat-o în primire...»¹⁰⁸. Părinții Bisericii atrag atenția în mod deosebit preoților asupra stării interioare¹⁰⁹ și a atitudinii¹¹⁰ exterioare în momentul săvârșirii Sfintei Euharistii. În baza aceluiași prescripțiuni canonice lăsate de Sfinții Părinți, se interzice preotului a «liturghisi împreună cu cei ce sînt oprîți de a liturghisi»¹¹¹. Preoții au totodată obligația canonică să cunoască personal pe cei pe care îi împărtășește¹¹², și să nu administreze taina Sfintei Euharistii «celor ce nu li se permite de dumnezeieștile canoane...»¹¹³. Sfîntul Vasile cel Mare cere preotului să ia aminte «ca nu cumva din neglijență... șoarece sau altceva să atingă Sfintele Taine, nici să se umezească, sau să se afume, sau să umble cu ele cei profani și nevrednici»¹¹⁴. Canonul 11 al lui Nichifor Mărturisitorul¹¹⁵ prevede că este suficientă o singură prescură și atunci cînd sînt a se pomeni mai multe persoane la Liturghie. Canonul 12 al lui Nichifor Mărturisitorul interzice ca sfîntul Potir «să se binecuvinteze la rugăciunea proscomidiei»¹¹⁶. Canoanele au deci grijă ca fiecare gest al ritualului să capete semnificația lui liturgicodogmatică. Nerespectarea ritului euharistic, și a simbolului lui, invalidează așadar însuși actul administrării tainelor. După rînduiala canonică, cel oprit de la Sfînta Împărtășanie, nu are voie să mînce nici anafora¹¹⁷. Canoanele interzic liturghisitorului a aduce sfînta jertfă în prezența ereticilor, «fără numai de făgăduiesc a se pocăi și a fugi de eres»¹¹⁸. În baza dispoziției canonului 16 al lui Timotei al Alexandriei, înghițirea fără voie a apei, înainte de slujbă, nu oprește împărtășania¹¹⁹. Oricum, liturghisitorul trebuie să fie stăpîn pe sine pentru a evita asemenea nesocotință. Pentru a întregi catalogul acestor dispoziții, amintim canonul 13 Sardica, care a sancționat rînduiala potrivită căreia, episcopul sau preotul care va «acorda... comuniunea», adică Sfînta Euharistie, celui care «s-a dezbinat de episcopul său», și «s-a reușiat la alt episcop», «va fi tras la răspundere»¹²⁰. În legătură cu săvîrșirea Sfintei

103. *Canonul 51 apostolic*, pedepsește cu caterisirea pe clerici, și cu excomunicarea pe laici, care se abțin de la vin, și implicit ar refuza primirea Sfintei Euharistii. «Dacă vreun episcop, sau prezbiter, sau diacon și oricine din catalogul ieraticesc — dispune Canonul 51 apostolic — se abține de... vin, nu pentru înfrinare, ci din scribă, ...ori să se îndrepteze, ori să se caterisească, și să se lepede din Biserică. Așisderea și laicul». (Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. I, pct. 1, p. 266).

104. *Vezi Canoanele : 29 VI ec., 41 Cartagina etc.* 105. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 42.

106. *Vezi Epistola 93 a Sfîntului Vasile cel Mare* (Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 258).

107. *Canonul 58 Trulan* interzice mireanului să se împărtășească singur fiind cleric de față.

108. *Epistola 93 a Sfîntului Vasile cel Mare ; Cf. Canonul 58 și 101 Trulan.*

109. *Vezi Dr. N. Milaş, op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 259, 261.

110. *Ibidem.* 111. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. II, pct. 2, p. 259.

112. Sfîntul Vasile cel Mare atrage luarea aminte a preotului, prin cuvintele : «bagă de seamă... pe cine împărtășești... și nu da pe Fiul lui Dumnezeu în mîinile nevrednicilor». Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. 45 Antiohia etc. 113. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, p. 259. 114. *Ibidem.* 115. *Ibidem.*, p. 251.

116. *Ibidem*, p. 252.

117. *Vezi Canonul 10 Nicolae al Constantinopolului* (Dr. N. Milaş, *op. cit.*, p. 255).

118. *Canonul 9 Timotei al Alexandriei*, Dr. N. Milaş, *op. cit.*, p. 153 ; Cf. Can. 33 Laodicea, 45 Antiohia, etc. 119. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, p. 155.

120. Dr. N. Milaş, *op. cit.*, vol. II, pct. 1, p. 140 ; Cf. Canonul 9 Cartagina.

Euharistii, în Biserica Romano-Catolică a apărut o practică străină (după concepția ortodoxă), predanisită de Mîntuitorul și Sfinții Apostoli, și anume binația¹²¹ Liturghiei. Potrivit tradiției și rînduieilor liturgice și canonice¹²² ale Bisericii Ortodoxe, nu se poate săvîrși decît o singură Liturghie într-o singură zi, indiferent de numărul slujitorilor sau a Bisericilor în care slujesc. Nici chiar doi preoți nu pot săvîrși două Liturghii la același Sfînt altar în aceeași zi sau pe același antimis. În bisericile care au două altare, pot fi săvîrșite două Liturghii, dar nu în același timp. Biserica Ortodoxă nu practică binația, adică săvîrșirea a două Liturghii de către același preot. Binația, și în același timp trinația, adică săvîrșirea a trei Liturghii de către același preot, socotită o practică necanonică la ortodocși, cunoscută și îngăduită¹²³, în Biserica Romano-Catolică. Dar și în sînul acestei Biserici au apărut, în ultima vreme, comunități ecleziale¹²⁴ care au condamnat această practică necanonică. O altă practică necanonică, introdusă de romano-catolici, este folosirea azimei în ritualul săvîrșirii Sfintei Euharistii, începînd din secolul VIII. Romano-catolicii nu țin seama că Cina Domnului n-a fost o pashă iudaică, ci o cină aparte¹²⁵.

Grija și preocuparea statornică a slujitorilor altarului străbun de a administra corect Taina Sfintei Euharistii, și ipso facto de a fi vrednici îndeplinitori ai sfințelor canoane, s-a materializat prin numeroasele cărți de învățătură¹²⁶ și pastorale adresate preoților din toate ținuturile locuite de români. Prin intermediul acestor cărți de învățătură, a instrucțiunilor pentru preoți, a pastoralelor și circularelor, ierarhii bisericii noastre au oferit slujitorilor altarului prețioase îndrumări canonic-liturgice privind modul administrării Sfintei Taine a Euharistiei. Alături de pravile, în manuscris sau retipărite¹²⁷, acestea au constituit adevărate îndreptare și călăuze canonice¹²⁸ pentru preoțimea Bisericii noastre de-a lungul secolelor. Apărători ai pravilei sfinte și ai obiceiului țării, ierarhii bisericii noastre au lăsat pentru noi cei de astăzi un prea frumos cuvînt de învățătură și îndemn pentru respectarea și observarea dispozițiilor și normelor canonice privind administrarea Sfintei Euharistii. Unul dintre acești mari ierarhi ai neamului, mitropolitul Iacob Putneanu (1719—1778), ne-a lăsat poate cel mai edificator cuvînt de învățătură, în această privință, în lucrarea sa *Alfavită cea sufletească*, tipărită la Iași în 1755. Referindu-se la practica catolicilor de a

121. Vezi *Il Direttorio liturgico — pastorale per l'uso del rituale dei Sacramento e Sacramentali*, Padova, 1967, p. 21. 122. Vezi *Canonul 47 Cartagina*; Cf. 29 *Trulan*, 1 *Vasile cel Mare* etc.

123. Vezi *Rituale dei Sacramenti e dei Sacramentali*, Vatican, 1966, p. 19.

124. Separarea Bisericii Sfîntului Nicolae din Chardonnet (Paris) de Biserica Catolică a Franței, în anul 1977, este unul din cazurile exemplificatoare (Vezi la *Documentation Catholique*, nr. 1722 din 19 iunie 1977).

125. Vezi Diac. Prof. Nicolaescu, *Cele patru Evanghelii dovadă pentru folosirea pîinii dospite la Sfînta Euharistie*, în «*Studii teologice*», an. III (1951), nr. 9—10, p. 558.

126. Vezi Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografie românească veche*, tom. II, București, 1910; N. Iorga, *Istoria literaturii românești*. Introducere sintetică, Editura Minerva, București, 1977; *Manuscris nr. 1101 C.V.R.* Academia R.S.R., Iacov, episcopul Romanului, *Carte de preoție*, Roman, 1786 — inventariată la Biblioteca Academiei R.S.R., — F.V. 305; *Preoția*, Rîmnic, 1749, — manuscris nr. 270 (C.R.V.) Academia R.S.R.; Iacov, mitropolitul Moldovei, *Pastorală*, Iași, 1806 — foaie volantă — manuscris nr. 312 (C.R.V.), Biblioteca Academiei R.S.R.

127. Vezi Prof. Dr. Iorgu D. Ivan, *Pravila Mare de-a lungul vremii*, în «*Studii teologice*», an. IV (1952), nr. 9-10, p. 580-609.

128. Vezi Pr. V. Chișu, *Norme disciplinare în cărțile de învățătură pentru preoți, din veacurile al XVII-lea a XIX-lea*, în «*Mitropolia Olteniei*», an. XVIII (1966), nr. 7-8, p. 620-631; Pr. Prof. Ene Braniște, *Sfaturi și îndrumări pentru duhovnici în vechile cărți românești de învățătură pentru preoți*, în «*Mitropolia Olteniei*», an. VIII (1956), nr. 10-12, p. 616-627.

folosi azimă în loc de piine dospită, mitropolitul Iacob Putneanul spunea: «Piinea cea dospită ca un lucru însuflețit prin aluat să vedea a fi și cu adevărat piine întregă, care mărturisește chiar că întreagă și desăvirșită au fost întruparea Domnului, care s-au luat dintru noi cu trup, și cu suflet întreg și cuvântătoriu. Și ca cela ce iaste Dumnezeu întreg, iaste și cu trup deplin, ca și pre noi de a doua oară deplini și întregi să ne zidească. În care piine trei materii se află adecă făina cu aluat, care inchipuiaște sufletul, apa inchipuiaște Botezul și sarea inchipuiaște tîlcul învățăturii, ...că cu azimă în legea veche slujea ca o umbră ce era și chip mort, iar nu viu. Iară noaoă celor din /leagea darului, să cade să slujim Sfînta Liturghie cu piine dospită iară nu cu azimă ca să fim părtași marelui dar al lui Iisus Hristos, noului Melchisădec. Că de ar fi voit Hristos a face cu azimă Paștile cele mai de pe urmă n-ar fi zis; cu poftă am dorit să mănînc aceste Paști cu voi mai înainte de a pătimi...»¹²⁹.

Cunoașterea și observarea rînduieilor și normelor canonice ale Bisericii Ortodoxe ecumenice, precum și îndrumările și învățăturile canonico-liturgice ale strălucirilor ierarhi ai neamului românesc, privind administrarea Sfîntei Taine a Euharistiei, constituie o obligație canonică a fiecărui preot al Bisericii noastre.

Pr. Asist. NICOLAE V. DURĂ

TAINA SFINTEI EUHARISTII LA SFÎNTUL CHIRIL AL IERUSALIMULUI

Născut în Ierusalim sau poate într-una din localitățile din jurul vestitului oraș la anul 313 (alții 315), Sfîntul Chiril al Ierusalimului a intrat de mic copil în mînăstire¹, mînăstirile fiind foarte numeroase la acea dată în Palestina. Și-a însușit o frumoasă și variată cultură, vădind înclinații deosebite pentru studiul Sfîntei Scripturi². La vîrsta de 20 de ani este făcut diacon, probabil de Macarie al Ierusalimului, iar în anul 343, ori poate 345, primește harul preoției din miinile episcopului de Ierusalim — Maxim, antecesorul său în scaun. După moartea acestuia a fost ales episcop în scaunul rămas vacant la 348³. Nu s-a bucurat de prea multă liniște căci nu mult după alegerea sa intră în conflict cu Acakie al Cezareei Palestinei, conflict iscat pe de o parte din pricina deosebirilor de credință dintre ei — Acakie era arian —, iar pe de alta, interpretării canonului 7 al sinodului I ecumenic (Niceea, 325), care dădea episcopului de Ierusalim o întietate de onoare față de mitropolitul său — respectiv titularul Cezareei⁴.

Neajunsurile acestui conflict aveau să ducă la refugierea Sfîntului Chiril în Antiohia și de aici în Tarsul Ciliciei. Întors din exilul său, împăratul Iulian Apostatul (361—363) dăduse un decret prin care se permitea tuturor ierarhilor exilați reîn-

129. Pentru ce slujim cu piine iară nu cu azimă (Exemplarul se află la Biblioteca Centrală Universitară «M. Eminescu», Iași, R.V: 517); Cf. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *În slujba Ortodoxiei românești...*, Mînăstirea Neamț, 1978, anexa VIII.

1. *Dictionnaire de théologie catholique*, tom. III, p. II, Paris, 1938, col. 2527.

2. *Ibidem*. 3. *Ibidem*, col. 2528.

4. Pentru amănunte vezi: Pr. D. Fecioru, *Catehezele Sfîntului Chiril al Ierusalimului*, p. I-II, în «Izvoarele ortodoxiei», nr. 7, București, 1943, p. 8—10 și *Dictionnaire de théologie...*, col. 2529—2531.

toarcerea în scaunele lor, rămâne netulburat pînă în anul 367, cînd este nevoit să ia din nou calea exilului, de data aceasta sub împăratul Valens (364—378). Exilul a durat 11 ani⁵; reintors în scaun — 378 — rămîne alături de turma incredințată pînă la moartea sa, întimplată în anul 386. Sfîntul Chiril a participat la lucrările celui de al doilea sinod ecumenic (Constantinopol, 381); pentru viața sa aleasă și curată și pentru meritele sale în cimpul teologiei a fost trecut în rîndul sfinților, rînduindu-se ca dată de prăznuire ziua de 18 martie.

Dintre lucrările sale, cea mai importantă rămîne «Catehezele» în număr de 24, împărțite după cum urmează: 1 procateheză, 18 cateheze către cei care au să se lumineze — cei ce se vor boteza și 5 cateheze mistagogice adresate celor de curînd botezați. Toate catehezele au fost rostite în Ierusalim în anul 348 sau 350, în Postul Mare primele nouăsprezece, iar ultimile cinci în săptămîna luminată. Sfîntul Chiril al Ierusalimului mai are și alte lucrări⁶, dar în rîndurile de față ne vom opri numai asupra «catehezelor mistagogice» — în special asupra celei de a patra care are o importanță și valoare deosebită. Sfîntul Chiril își începe argumentarea sa privind taina sfintei euharistii amintînd textul din 1 Corinteni 11, 23—25: «Căci eu de la Domnul am primit ceea ce v-am dat și vouă: că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vîndut, a luat pîine și, mulțumînd, a frînt și a zis: «Luați, mîncăți, acesta este trupul Meu care se frînge pentru voi. Aceasta să faceți întru pomenirea Mea». Asemenea și paharul după cină, zicînd: «acest pahar este Legea cea Nouă întru sîngele Meu. Aceasta să faceți ori de cite ori veți bea, spre pomenirea Mea». Cine se va îndoi de acestea din moment ce însuși Mîntuitorul a declarat că «acesta este trupul Meu și acesta este sîngele Meu», se întrebă Sfîntul Chiril. În chipul pîinii și se dă trupul, iar în cel al vinului, sîngele Său, ca să ajungă prin împărtășirea cu ele într-un singur trup și sînge cu Hristos însuși, conchide Sfîntul Chiril. Prin împărtășire ajungem deci părtași firii dumnezeiești, cum spune și Sfîntul Apostol Petru: «cu aceasta, El ne-a hărăzit făgăduințe mari și de mare preț, ca prin ele să vă faceți părtași dumnezeieștii firi și să scăpați de stricăciunea poftelor celei din lume» (2 Petru 1, 4).

Ca argumente pentru profunda transubstanțiere a materiei, Sfîntul Chiril aduce între altele și minunea din Căna Galileii, unde Mîntuitorul Hristos a prefăcut apa în vin. Cu atît mai mult, zice Sfîntul Chiril, Domnul a putut da și această împărtășire din corpul și sîngele Său⁷. Deci cu toată convingerea trebuie să primim ca trup și sînge ale lui Hristos, căci în chip de pîine și vin se dau trupul și sîngele Său⁸.

Despre necesitatea primirii și împărtășirii cu sfintele taine, Mîntuitorul Hristos însuși ne spune: «dacă nu veți mîncă trupul Fiului omului și nu veți bea sîngele Lui, nu veți avea viață în voi» (Ioan 6, 53). În acest sens și Sfîntul Chiril al Ierusalimului ne spune că pîinea cerească și paharul mîntuirii sfințesc sufletul și trupul. Ele nu sînt pîine și vin obișnuite, ci prin sfințire ele devin însuși trupul și sîngele lui Hristos care sînt «adevărata mîncare și adevărata băutură» (Ioan 6, 55).

Chiar dacă simțirea îți strecoară gîndul că acestea ar fi pîine și vin obișnuite, credința să-ți dea certitudinea faptului transubstanțierii. Să nu se judece taina după

5. Date despre exilurile sale în «Dictionnaire de théologie...», col. 2529-2531 și la Pr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, manual pentru Institutele teologice, București, 1956, p. 159.

6. Pr. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 12 și Pr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 159—160.

7. «Dictionnaire de théologie...», col. 2570.

8. Preotul Mihail Bulacu, *Conștiința creștină după catehezele Sfîntului Chiril, arhiepiscopul Ierusalimului*, București, 1941, p. 330—331.

gustare, ci neîndoielnic încredințează-te prin credință că ai fost învrednicit de trupul și singele lui Hristos, zice Sfântul Chiril.

Interpretînd cuvintele psalmistului David: «Gătit-ai înaintea mea masă împotriva celor ce mă necăjesc pe mine» — Sfântul Chiril se întreabă: ce înseamnă altceva cuvintele «gătit-ai înaintea mea masă...» decît masa tainică, spirituală pe care Dumnezeu a gătit-o «împotriva demonilor»? Iar despre cuvintele «și paharul tău m-a îmbătat ca cel mai puternic vin», Sfântul Chiril crede că nu este altceva decît paharul pe care Iisus l-a luat în mîini, a mulțumit și a zis: «acesta este singele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor» (Matei 26, 28).

Despre cuvintele înțeleptului Solomon: «du-te și mîncă cu bucurie pîinea ta și bea cu inimă bună vinul tău, pentru că Dumnezeu este îndurător pentru faptele tale» (Eclesiastul 9, 7), care face aluzie la Sfînta Euharistie, Sfîntul Chiril zice: «aceste cuvinte sînt o chemare la fericire, sînt aducătoare de fericire» pentru că este vorba de pîinea cea duhovnicească și vinul cel duhovnicesc. Pîinea care se vede și chiar dacă și la gust o simțim pîine este trupul lui Hristos, iar vinul este adevărat singele Său.

Meditînd la cuvintele: «gustați și vedeți că bun este Domnul», Sfîntul Chiril scrie: «nu îngăduiți gitlejului celui trupesc să judece cele gustate, ci credeți neîndoielnic, căci noi nu sîntem chemați să gustăm pîine și vin, ci trupul și singele lui Hristos».

Și pentru momentul împărtășirii cu sfințele taine, Sfîntul Chiril al Ierusalimului are un cuvînt de spus: «Cînd te apropii de sfînta împărtășanie, fii cucernic și primind trupul lui Hristos răspunde «Amin» și ai grijă să nu pierzi nici o fărîmătură din ceea ce este mai de preț decît aurul și pietrele prețioase. Și apropiindu-te și de potir, pleacă-te și cu chip de rugăciune și temere rostește «Amin!». Și pe cînd sînt încă umede buzele tale, du degetele la gură și sfințește cu umezeala lor ochii, fruntea și celelalte simțuri. Apoi așteptînd rugăciunea, mulțumește lui Dumnezeu care te-a învrednicit de un așa de mare dar»⁹.

Înceind, Sfîntul Chiril îndeamnă: «nu vă despărțiți de împărtășanie. Să nu cumva să vă lipsiți, din pricina învinăciunii păcatelor, de aceste sfințite și duhovnicești taine».

*

Ceea ce impresionează în «catezele mistagogice» ale Sfîntului Chiril al Ierusalimului este permanenta stăruință a autorului de a lămuri elementele mistagogice pe temeluri biblice. Mistagogia Sfîntului Chiril nu este o filozofie, ci merge pe firul cel drept al Sfîntei Scripturi; el nu încearcă exagerări mistice ci clarifică misterul în marginile posibilului, cu elementele Sfîntei Scripturi.

«Catezele» Sfîntului Chiril al Ierusalimului, în special cele mistagogice, sînt o chemare duhovnicească care ne arată drumul pe care trebuie să mergem, ele înfățișîndu-ne posibilitățile în devenire ale sufletului omenesc în lumina creștinismului. «Catezele» se înscriu printre puținele lucrări în care poate fi văzută analiza întregii game a simțirii sufletului omenesc de la întunericul și amărăciunea păcatului pînă la lumina și bucuria renașterii duhovnicești.

Doctorand ALEXANDRU M. IONIȚĂ

⁹. Pr. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 577.

DOCUMENTARE

VIATA BISERICESCA LA TOMIS IN SECOLELE IV-VI

Viața bisericească la *Tomis* în secolele IV-VI, este o urmare firească a răspîndirii creștinismului în acest străvechi ținut, numit *Scythia Minor*, dar mai ales a dezvoltării și organizării noii învățături în vestita metropolă a Pontului Euxin. Ea s-a manifestat în mod deosebit prin *Episcopia* de aici, cel mai vechi centru ecleziastic (sec. III—IV), cunoscut pînă acum pe pămîntul Patriei noastre. Bazilicile ridicate pentru săvîrșirea cultului, ierarhia și monahismul dovedite de inscripții și arheologie, reprezintă mărturii ale gradului de cultură și de trăire spiritual-ortodoxă al localnicilor în această perioadă.

Tomisul a fost întemeiat în secolul al VI-lea î. Hr., pe malul stîng al Pontului Euxin, de către coloniștii greci ionieni din Milet¹. Aceștia «la venirea lor au găsit aici o populație băștinașă getă»², «cei mai viteji și mai drepți dintre traci»³, care au făcut parte din statul lui Burebista ce stăpînea întreaga țară de «dincolo și de dincoace de fluviu»⁴.

Odată cu întinderea și instaurarea puterii romane în această regiune «în viața cetății *Tomis* avea să înceapă o nouă eră, căci această stăpînire a căutat să facă din *Tomis* cea mai de seamă așezare din viitoarea provincie *Scythia Minor*»⁵. Astfel, ca «mare centru comercial... mare centru de producție de mărfuri, *Tomisul* se constituie, pe baza documentelor scrise și arheologice, a fi jucat cel mai însemnat rol în epoca romană față de toate celelalte orașe de pe coasta de apus a Mării Negre»⁶. Dar această cetate a prosperat îndeosebi sub împărații Constantin cel Mare (306—337), *Constanțiu* (337—361), *Anastasius I* (491—518) și *Justinian* (527—565) prin refacerea

1. D. M. Pippidi, *Străinii de peste mări*, în «Din istoria Dobrogei», I, București, 1965, p. 149-152; Radu Vulpe, *Note de istorie tomitană*, în «Pontica», II, 1969, p. 150-151; Adrian Rădulescu, *Știri despre începuturile orașului Constanța*, în «Pontica», X, 1977, p. 55-57.

2. V. Canarache, *Tomis*, București, 1961, p. 9; Adrian Rădulescu — Ioan Bitoleanu, *Istoria Românilor dintre Dunăre și Mare. DOBROGEA*, București, 1979, p. 105.

3. Herodot, *Istoriei*, IV, 93, în «Fontes ad historiam dacoromaniae pertinentes», I, București, 1964, p. 49.

4. A. Rădulescu, *Dobrogea lui Burebista*, în «Pontica», X, 1977, p. 65-66; E. Condurache, *Burebista și orașele pontice*, în «Studii și cercetări de istorie veche», IV (1953), nr. 3-4, p. 515-522.

5. Preot Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9-10, p. 972.

6. *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 493.

zidului inconjurător de apărare⁷, prin construirea de clădiri impunătoare și refacerea sau construirea din nou a unor bazilici⁸, construirea vestitului edificiu cu mozaic⁹ (Fig. 1), prin relațiile comerciale și legăturile pe mare¹⁰, fiind considerată și apreciată ca «oraș mare și bogat, pe țărmul mării»¹¹.

*

Locuitorii Scythiei Minor au fost «în contact direct nemijlocit cu blocul etnic... din spațiul Carpato-Dunărean»¹², iar creștinismul de pe întreg pământul Patriei noastre, fiind de origine apostolică și predicat încă din secolele I—II, reprezintă un «element fundamental în structura și existența spirituală a poporului nostru»¹³. Astfel «istoria creștinismului în primele veacuri este și istoria populației daco și greco-romane de pe teritoriul de astăzi al României. Acolo unde întâlnim urme creștine, acestea trebuie atribuite, în primul rând, populației autohtone, stabile»¹⁴.

După o veche tradiție, cunoscută de scriitorul creștin Origen (†253) și consemnată de istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea (†340) în a sa *Istorie ecleziastică*, în ținutul dintre bătrînul Danubius și Pîntul Euxin a predicat Sf. Apostol Andrei (Fig. 2) cel «întîi chemat», a cărui amintire se păstrează și acum cu evlavie, în tradiții și colinde locale¹⁵. Descriind acest fapt, părintele istoriei bisericești spune: «...Cînd sfinții Apostoli și ucenici ai Mintuitorului nostru s-au răspîdit în toată lumea, lui Toma i-a căzut la sorți, cum spune tradiția Parthia, iar lui Andrei Scythia...»¹⁶.

Pătîmirea Sf. Apostol Andrei arătată la 30 noiembrie în *Sinaxarul bisericii Constantinopolitane*, menționează că: «Acesta (Sf. Andrei) a predicat în Pont, Tracia și Scythia»¹⁷.

O altă variantă a *Vieții Sf. Andrei* din același *Sinaxar* spune: «Lui Andrei, celui întîi chemat, i-au căzut la sorți Bithinia, părțile Pontului Euxin (Marea Neagră)... și regiunile care se întind pînă la Dunăre...»¹⁸.

Un izvor care se păstrează în *Sinaxarul* amintit mai sus, spune că la Odyssos sau Odessos (Varna) Sf. Ap. Andrei a hirotonit episcop pe ucenicul său *Amplias* sau *Apian*¹⁹, probabil fiind aceeași persoană de care amintește Sf. Ap. Pavel în epistola sa către Romani²⁰.

7. Vasile Barbu, *Tomis, orașul poetului exilat*, București, 1972, p. 67.

8. Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400—1400)*, București, 1976, p. 13; Emilian Popescu, *Inscripțiile din secolele IV—XIII, descoperite în România*, București, 1976, p. 43; Vasile Barbu, *op. cit.*, p. 68.

9. V. Camarache, *L'Édifice à mosaïque decouvert devant le port de Tomis*, în «*Studii clasice*», III (1961), p. 227—240; Ion Barnea, *Perioada dominantului (sec. IV—VII)*, în «*Istoria Dobrogei*», vol. II, București, 1968, p. 48.

10. *Istoria României*, vol. I, p. 596.

11. Sozomenos, *Istoria bisericească*, VI, 21, 2, în «*Fontes historiae dacoromanae*», II, București, 1970, p. 225.

12. Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1974, p. 134.

13. Din cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nestor, rostit în catedrala din Craiova, în ziua de 23 aprilie 1978, cu prilejul instalării ca arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, în «*Biserica Ortodoxă Română*», anul XCVI (1978), nr. 5-6, p. 416.

14. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 29.

15. Pr. Prof. Nicolae Șerbănescu, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în «*De la Dunăre la Mare*», Galați, 1977, p. 24.

16. Eusebiu din Cezareea, *Istoria ecleziastică*, III, 1, în «*Fontes...*», II, p. 15.

17. Cf. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în «*Ortodoxia*», anul XXVI (1974), nr. 1, p. 170.

18. Cf. Idem, *ibidem*.

19. Cf. Idem, *ibidem*.

20. Romani XVI, 8.

Această tradiție a fost reluată și consemnată, în secolul al VIII-lea, de «monahul și preotul» Epifanie, care scriind viața Sf. Andrei, a subliniat că acest Apostol, în activitatea sa misionară, amintește și de sciți²¹, iar în secolul al XIV-lea scriitorul bizantin Nichifor Calist, arată că Sf. Ap. Andrei a trecut din provinciile Asiei Mici, Capadocia, Galatia și Bithinia în «pustiurile scithice»²², care «puteau fi situate... mai degrabă în Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea), la gurile Dunării»²³.

În afară de cele arătate mai sus, trebuie subliniat faptul că învățătura creștină a pătruns în Scythia Minor — deci și la Tomis, încă din secolul I prin persoane izolate și «pe cale particulară»²⁴, de la traco-geții romanizați din provinciile romane sud-dunărene ale Iliricului, unde predica Sf. Ap. Pavel și ucenicii săi²⁵. De asemenea, legăturile comerciale și culturale ale cetăților grecești de pe malul stîng al Pontului Euxin cu centrele de pe țărmul Asiei Mici, din Macedonia și Grecia, unde această învățătură era larg răspîdită, precum și soldații creștini originari din părțile creștine ale Orientului care se aflau în armata romană la Dunărea de Jos, au contribuit la îmbrățișarea noii învățături de către tot mai mulți localnici²⁶. Căci așa cum menținează marele nostru învățat V. Pârvan, din «mulți orientali romanizați veniți în Dacia spre a o coloniza, un mare număr era din vechile provincii creștine, misionate de însuși Apostolii Domnului: Siria, Galatia, provincia Asia etc.»²⁷.

Răspîndirea timpurie a creștinismului pe pămîntul Patriei noastre și în deosebi în Dacia Pontică — deci și la Tomis, a fost afirmată și în vremea noastră, după îndelungate cercetări, de istorici, arheologi și teologi români consacrați prin lucrările publicate.

Astfel, P. P. Panaitescu subliniază că «creștinarea daco-romanilor a început poate mai devreme decît ne lasă să înțelegem inscripțiile și monumentele, adică înainte de Constantin cel Mare, (325 — Sinodul de la Niceea)»²⁸.

Regretatul nostru istoric C. C. Giurescu, referindu-se la această problemă a spus «Este sigur că au existat creștini în Dacia, și înainte de părăsirea ei. Creștinismul avea, în momentul cînd au plecat legiunile o vechime de aproape două secole și jumătate; el pătrunsese în toate centrele mai importante ale Imperiului Roman, între altele și în Peninsula Balcanică. Așadar, nu este deloc exclus ca printre coloniștii aduși de Traian să fi fost și creștini. De asemenea, ei puteau fi și în rîndul trupelor care stătuse mai înainte în răsărit cum era Legiunea a V-a Macedonica — care a stat multă vreme în Palestina înainte de a fi fost mutată la Troesmis și mai tîrziu la Potaissa, și care-și aveau acum garnizoana în Dacia»²⁹.

Autorii istoriei României și arheologul Ion Barnea, afirmă «că în Dobrogea — deci și la Tomis — vor fi existat creștini izolați, chiar din primele secole ale erei noastre»³⁰.

21. Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 979, nota 93.

22. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Noi considerații...*, p. 171.

23. Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 174.

24. Prof. Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», Anul XXXVIII (1962), nr. 1-2, p. 18.

25. Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 16.

26. *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 588.

27. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la Istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 74; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I, ed. II-a, București, 1928, p. 12-13.

28. P. P. Panaitescu, *Introducere în Istoria culturii românești*, București, 1969, p. 96.

29. C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 140.

30. *Istoria României*, vol. I, p. 588; Ion Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 379.

În mod logic, un istoric și teolog român merge mai departe și pe bună dreptate subliniază «că au pututu exista creștini izolați în Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea) și chiar la nordul Dunării, în Dacia Carpatică, încă de la sfârșitul primului secol al erei creștine, adică chiar înainte de cucerirea Daciei de către Împăratul Traian»³¹.

Cea mai puternică dovadă despre existența în Scythia Minor a «numeroși creștini»³², este persecuția dezlănțuită de Împăratul Dioclețian între anii 303—304³³, cu care prilej martirologiile creștine înregistrează un număr mare de martiri³⁴, mulți, din cetățile acestei provincii³⁵.

Aici trebuie amintit că și din punct de vedere creștin, străvechea regiune românească dintre Dunăre și Mare își are un loc bine definit în istoria întregii noastre țări: «ea a servit în decursul veacurilor de după părăsirea aureliană ca un adevărat focar de iradiere a creștinismului în nordul Dunării, întreținând acolo vie romanitatea»³⁶.

Creștinismul la Tomis după inscripții

Creștinismul răspândit la Tomis de timpuriu³⁷ s-a confirmat și de un mare număr de inscripții cu caracter creștin, descoperite în acest oraș de săpăturile arheologice sau cu prilejul unor lucrări edilitare. Până în prezent s-au descoperit aici în jur de 45 de inscripții creștine din secolele IV—VI, în limbile greacă și latină, care au fost cercetate și publicate de arheologii și epigrafiștii români³⁸. Aceste inscripții au fost săpate pe blocuri de calcar care au făcut parte din zidul de incintă a cetății Tomis, pe plăci de stele de calcar și de marmoră, pe geme și opaițe, pe vase de marmoră și de lut etc. Conținutul lor este variat: rugăciuni scurte, texte biblice și liturgice, expresii și denumiri creștine, formule specifice pentru pietrele de mormânt etc. La împodobirea lor s-au folosit simboluri creștine ca: porumbelul, peștele, monogramul lui Hristos, ancora, dar mai ales crucea săpată la începutul, la mijlocul sau la sfârșitul textelor.

Se cunoaște faptul că apariția semnului sfintei cruci pe toate monumentele creștine începe mai ales din a doua jumătate a secolului al IV-lea și se «datorește înainte de toate dezvoltării deosebite pe care o ia cultul Sfintei Cruci, după descoperirea ei la Ierusalim, în vremea lui Constantin cel Mare»³⁹.

Fiind amenințați permanent de pericolul din afara provinciei, locuitorii Tomisului își pun ultima nădejde în Sfânta Cruce, simbolul victoriei creștine⁴⁰. De aceea, acest semn creștin a fost săpat și încadrat de inscripții și pe majoritatea monumentelor descoperite la Tomis și chiar în zidul acestui oraș.

31. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Noi considerații...*, p. 178.

32. *Istoria României*, vol. I, p. 589.

33. *Ibidem*.

34. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 48; Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 25.

35. Pr. Prof. Ene Braniște, *Martiri și sfinți pe pământul Dobrogei de azi*, în vol. «De la Dunăre la Mare», Galați, 1977, p. 36.

36. Adrian Rădulescu — Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 141.

37. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 35.

38. Idem, *op. cit.*, p. 42—123; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977, p. 33-76; Idem, *Creștinismul în Scythia Minor după inscripții*, în «Studii teologice», Anul VI (1954), nr. 1-2, p. 65-112.

39. Ion Barnea, *Creștinismul în Scythia Minor...*, p. 68.

40. Idem, *ibidem*.

Astfel, pe un bloc dreptunghiular de calcar, care a făcut parte din zidul de incintă al cetății Tomis, este săpată o cruce urmată de inscripția grecească: «Doamne Dumnezeule, ajută cetății refăcute: Amin». Aici este vorba de o invocare a lui Dumnezeu pentru a păzi orașul, abia refăcut, de primejdii sau atacuri barbare. Această refacere probabil că a avut loc la sfârșitul secolului al V-lea — începutul secolului al VI-lea sub împărații Anastasius I (491—518)⁴¹ sau Justinian (527—565) care au rezidit multe cetăți în Dobrogea⁴².

În zidul de incintă al Tomisului, și anume în «turnul măcelarilor», s-au descoperit două blocuri de calcar pe care se află o inscripție în grecește, precedată de o cruce, din secolul al VI-lea, cu următorul text: † «Lucrarea (porțiunea făcută) de corporația măcelarilor (în lungime de) 24 picioare»⁴³ (Fig. 3).

Pe baza unei monede de bronz cu efigia lui Justinian din al XXI-lea an de domnie al acestui împărat (548), care s-a descoperit în zid, se crede că refacerea turnului s-a făcut de către măcelarii tomitani în vremea sa⁴⁴. De fapt și termenul administrativ *Pedatura*, arată că munca s-a efectuat de către locuitorii orașului sub conducerea funcționarilor imperiali⁴⁵.

Pe un bloc de calcar descoperit la Techirghiol și care, de asemenea, a făcut parte din zidul de incintă al Tomisului, refăcut în secolele V—VI, se află săpată o cruce urmată de inscripția grecească: «Porțiunea (lucrată de) Alexandru și Basos»⁴⁶. Este vorba de doi locuitori ai acestui oraș, probabil reprezentanți ai unui grup sau a unei bresle.

Pe un bloc de calcar de calitate inferioară din secolul al IV-lea, găsit tot la Constanța, se mai păstrează încă monogramul lui Hristos și inscripția grecească puțin vizibilă: «Doamne ajută altarului creștinilor»⁴⁷. Textul inscripției arată că acest bloc a putut servi la un altar creștin⁴⁸, probabil la una din bazilicile acestui oraș.

Pe gema descoperită la Constanța, la sfârșitul secolului trecut, ajunsă apoi la British Museum din Londra, considerată a fi din secolul II—III⁴⁹, dar despre care, în ultimul timp s-a afirmat, că datează din secolul IV⁵⁰, este reprezentată scena răstignirii Domnului și alături cuvântul ΙΧΘΥΣ, cel mai vechi simbol creștin, adică: «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitor»⁵¹.

O așchie de marmoră din secolele IV—V, care a aparținut Muzeului din Constanța, pînă în anul 1916, azi dispărută, conținea următoarea inscripție grecească: «Ai milă (Doamne) de cei fără de trup: Aici odihnește Alexandru, de curînd convertit»⁵².

Pe un fragment de marmoră din secolele V—VI descoperit la Tomis, se găsesc săpate în grecește: «Lumină, Viață», care în creștinism simbolizează pe Iisus Hristos⁵³, iar pe o stelă din același material și aceeași perioadă, descoperită tot aici se păstrează monogramul lui Hristos încadrat de un cerc și lateral de două

41. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 42-43. 42. Idem, *op. cit.*, p. 43. 43. Idem, *ibidem*, p. 43-44.

44. Idem, *ibidem*, p. 44; Vasile Pârvan, *Zidul cetății Tomis*, în «Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice», București, 1915, p. 420-421; Ion Barnea, *Les monuments...*, p. 62; Idem, *Creștinismul în Scythia...*, p. 104, nr. 38. 45. Ion Barnea, *Creștinismul în Scythia...*, p. 96, nr. 8.

46. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 44-45. 47. Idem, *op. cit.*, p. 45-46.

48. Ion Barnea, *Les monuments...*, p. 62.

49. Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 948, nota 118; I. Barnea, *Creștinismul în Scythia Minor...*, p. 78-81. 50. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 89-90.

51. Idem, *ibidem*; Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 25. 52. Idem, *ibidem*, p. 64.

53. Idem, *ibidem*, p. 85-86.

cruci ce au la bază cite un porumbel, care după unii autori simbolizează sufletele celor doi defuncți amintiți în inscripția respectivă ⁵⁴ (Fig. 4).

Opaitul de lut, în formă de pară, din secolul al IV-lea, descoperit la Constanța într-un sarcofag, la începutul secolului nostru, păstrează în centrul discului chipul lui Hristos, cu barbă și păr lung, îmbrăcat într-o mantie lungă cu mâinile ridicate pentru binecuvântare. Pe margine, de jur-împrejur, sînt busturile celor doisprezece apostoli, iar pe minier o figură feminină despre care se crede că reprezintă pe Maica Domnului.

Pe acest important și unic obiect arheologic, se află textul evanghelic redat de următoarea inscripție în limba latină: «Pacea Mea o dau vouă» ⁵⁵.

Un alt opaît, în formă de pește, lucrat în bronz, din secolul al IV-lea, descoperit probabil tot în acest vechi oraș, păstrează pe o parte crucea cu brațe egale și pe cealaltă parte monogramul lui Hristos ⁵⁶.

Un yas de marmură din secolele V—VI, care probabil a fost folosit ca obiect de cult într-o biserică pentru apă sfințită, poartă inscripția grecească cu textul versetului I din Psalmul 27: «Domnul este lumina mea și Mîntuitorul meu, de cine mă voi teme» ⁵⁷.

Pe un fragment de marmură descoperit la Constanța se păstrează o cruce latină, caracteristică secolelor V—VI, încadrată de o inscripție grecească cu textul din profetul Isaia VII, 14: «Emanuel, Cu noi este Dumnezeu» ⁵⁸.

Un bloc de marmură cu fronton triunghiular găsit tot în acest oraș, păstrează o coroană care are în centru monogramul lui Hristos și crucea monogramatică caracteristică secolului al IV-lea ⁵⁹.

Iată deci că «inscripțiile dovedesc contribuția creștinismului la romanizarea Daciei Pontice și confirmă sau completează știrile izvoarelor literare despre dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor. Ele arată că, în urma edictului de la Milan (313), creștinismul a continuat să se răspîndească din ce în ce mai mult pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, cu precădere în centrele urbane... Majoritatea datează din secolele V—VI, corespunzînd perioadei de cea mai mare înflorire a Bisericii» ⁶⁰.

În afară de aceste mărturii epigrafice, mai amintim și următoarele documente și materiale arheologice care dovedesc dezvoltarea vieții bisericești în capitala acestei provincii străbune.

În primul rînd amintim martirologiile creștine ce pomenesc un mare număr de martiri, dintre care «cel puțin 66 martiri» ⁶¹, au pătimit la Tomis, în persecuțiile împăraților Dioclețian (284—305) și Licinius (308—321), și dovedesc marea răspîndire a creștinismului în metropola Pontului Euxin.

În al doilea rînd trebuie să subliniem că în ultimii ani, datorită lucrărilor edilitare s-au descoperit în partea de nord-est a incintei tomitane, într-o zonă de necropolă, mai multe complexe funerare (Fig. 5) din secolul al VI-lea, care prezintă importanță pentru cunoașterea unor elemente de artă paleocreștină în Dobrogea, dar mai ales pentru dezvoltarea vieții creștine în capitala acestei provincii. Astfel, în anul 1973 s-au descoperit în Constanța, pe strada Mircea cel Bătrîn, două complexe numite de arheologi A. și B. Complexul A a fost alcătuit din încăperi dispuse în

54. Idem, *ibidem*, p. 66-67; I. Barnea, *Les monuments...*, p. 44-46. 55. Idem, *ibidem*, p. 90-91.

56. Idem, *ibidem*, p. 92. 57. Idem, *ibidem*, p. 94-95. 58. Idem, *ibidem*, p. 48-49.

59. Idem, *ibidem*, p. 59-60. 60. Ion Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 461.

61. Pr. Prof. Ene Braniște, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi*, în vol. «De la Dunăre la Măre», Galați, 1977, p. 36.

Fig. 16 – Discul episcopului Paternus (sec. VI).

Fig. 15 – Sf. Ioan Casian (pictură în Catedrala din Constanța).
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

Fig. 14. Capitulum Formis (sec. VI).

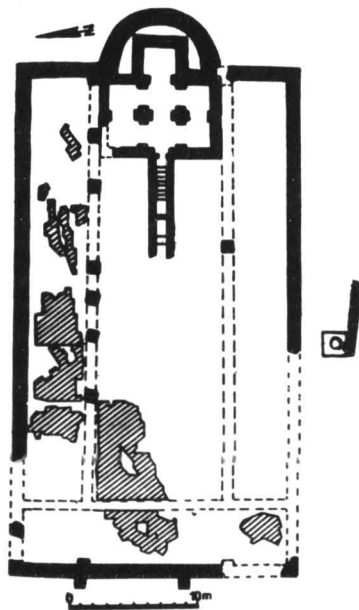

Fig. 11 – Bazilica mare din Tomis
(sec. V–VI), plan.

Fig. 12 – Aspect de la bazilica
mare din Tomis.

Fig. 13 – Aspect de la bazilica
mare din Tomis.

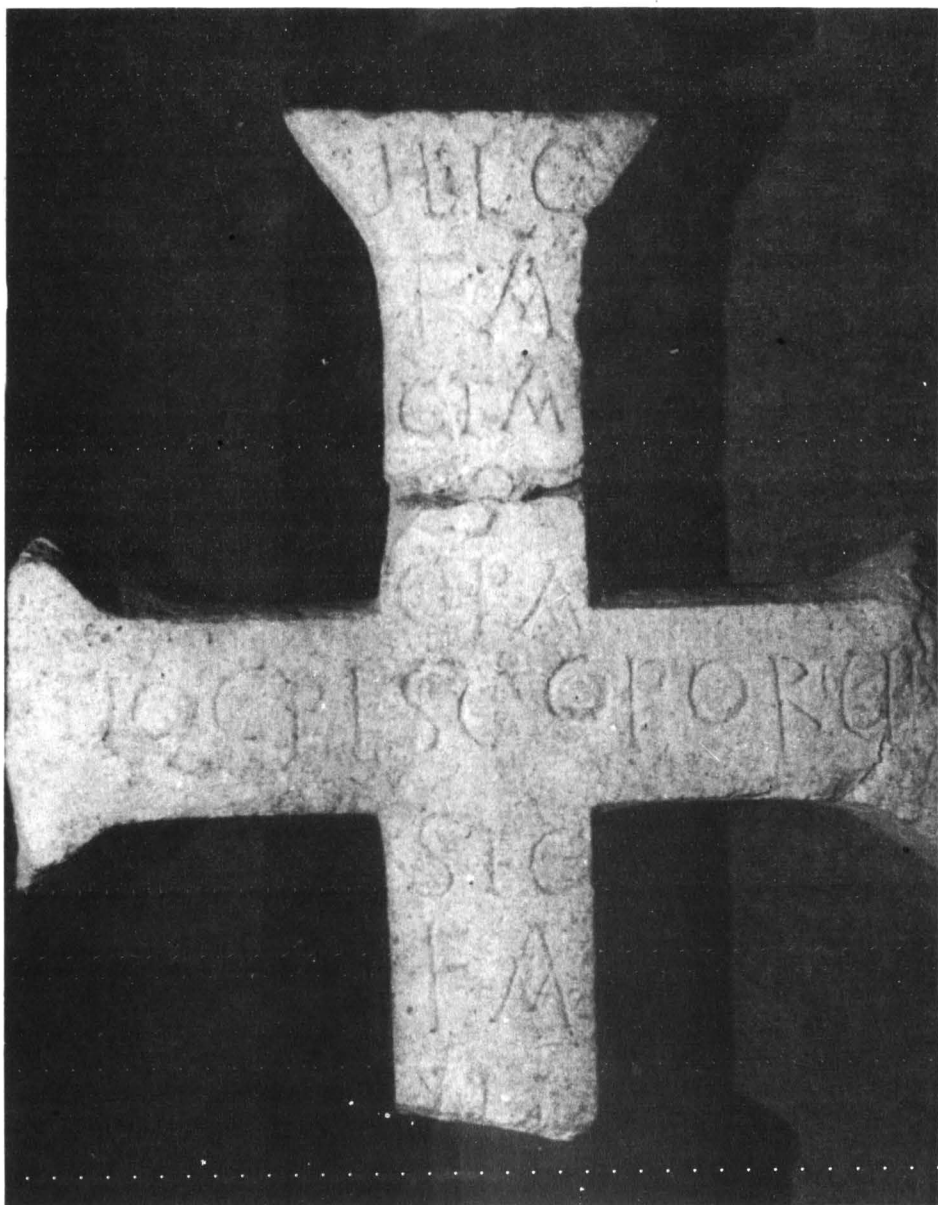

Fig. 10 – Cruce din Callatis (Mangalia), cu inscripții și numele episcopilor Ștefan . . . (sec. V–VI).

Fig. 9 – Disputa între episcopul Bretanion al Tomisului și împăratul Valens pe tema credinței
(pictură în Catedrala din Constanța).
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

Fig. 6 – Cataramă paleocreștină (sec. V) de la Tomis, în care apare porumbelul.

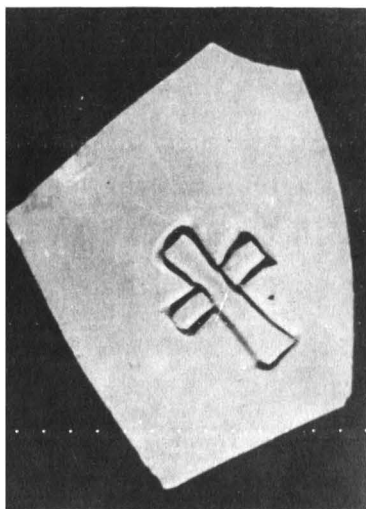

Fig. 7 – Fragment ceramic cu emnul crucii (sec. V) de la Tomis.

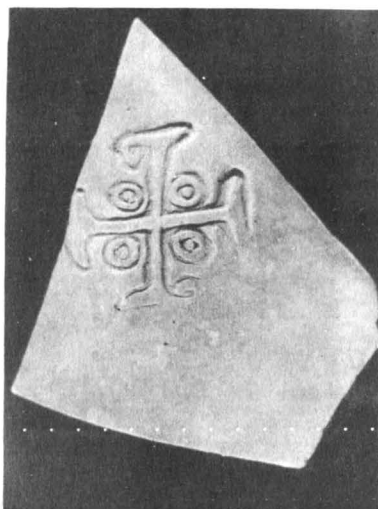

Fig. 8 – Ceramică cu cruce încizată (sec. V) de la Tomis.

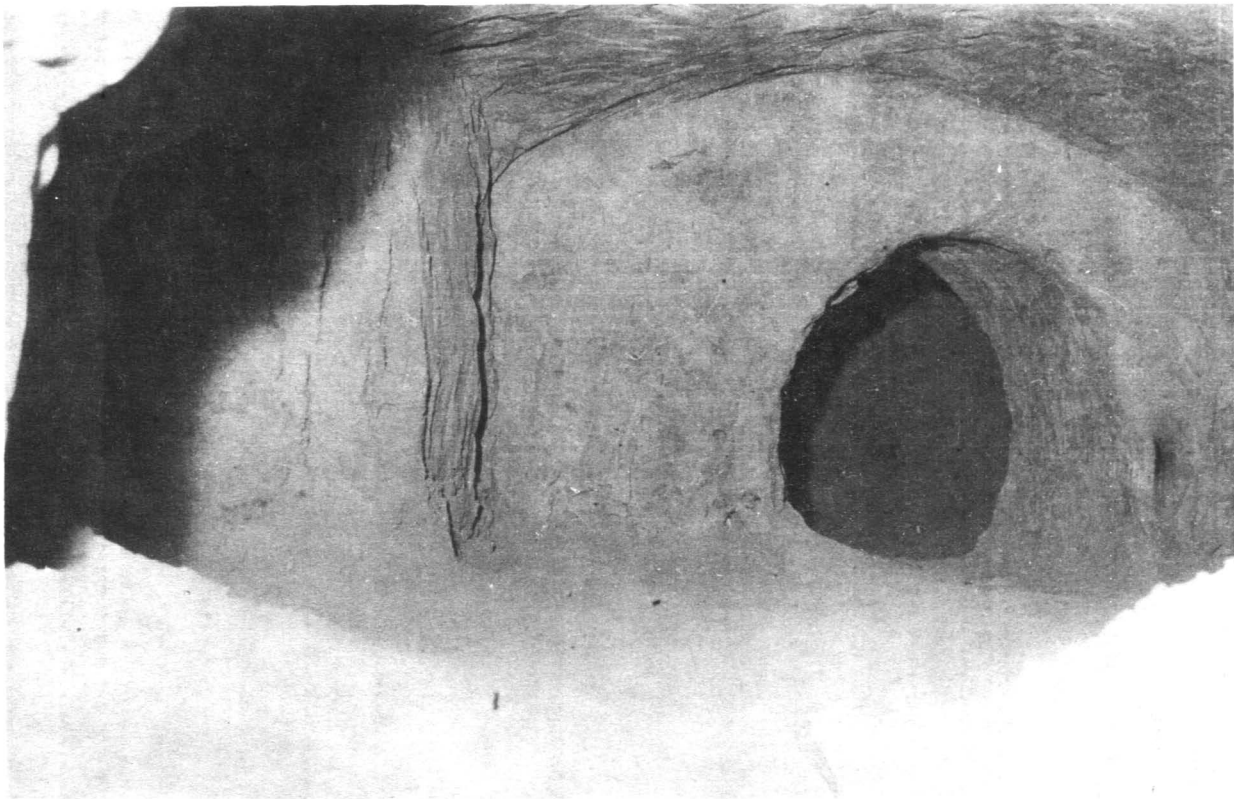

Fig. 5 – Interior dintr-un complex funerar creștin
(sec. VI) de la Tomis.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

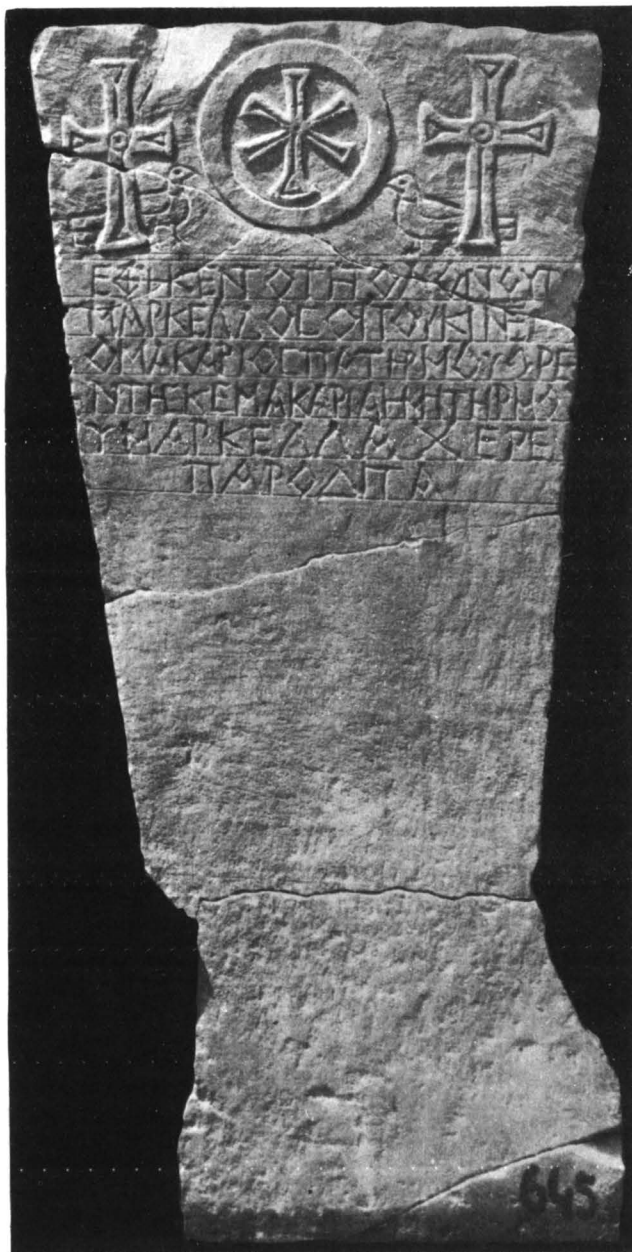

Fig. 4 – Stelă de marmură (sec. V–VI) descoperită la Constanța.

Fig. 3 – Inscripție de pe „Turnul măcelarilor” (sec. VI) din zidul de incintă

Fig. 2 – Sf. Apostol Andrei și Sf. Mc. Zotic din Tomis
(pictură în catedrala din Constanța).

Fig. 1 – Detaliu cu porumbel (simbol creștin) de la edificiul roman cu mozaic (sec. IV) din Tomis.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

formă de cruce. Dintre acestea, trei încăperi au reprezentat brațul lung al crucii⁶². Cu prilejul cercetării celor două camere la complexul B, în care au existat mai multe sicrie cu schelete înhumate, printre alte obiecte de inventar s-a găsit și un fragment din latura stângă a scriurii de lemn, pe care se păstrează, săpat adînc, un braț de cruce⁶³. În anii 1976—1977, tot pe str. Mircea cel Bătrîn, în spatele Teatrului, s-au cercetat alte trei complexe funerare creștine, din secolul al VI-lea, identice cu cele cercetate mai înainte în Piața Griviței. Aceste complexe constau din camere funerare dispuse în cruce, săpate în argilă la 7 m. adîncime. Elementele de rit și ritual surprinse în timpul cercetărilor arată că acestea erau cavouri cu caracter familial. Înhumaii erau așezați în poziția dorsală, cu minile aduse pe piept, în sicrie de lemn, avînd pe laturile lungi cruci incizate de tip *Crux latina*. Se remarcă mai multe opaițe cu semnul crucii, o cataramă de argint aurit, avînd incizată pe suprafață o cruce și doi porumbei (Fig. 6). Un element deosebit de important, îl constituie descoperirea unor nișe în partea de apus a camerelor funerare, în care erau așezate opaițe. Aceste nișe prezentau o arsură puternică, ceea ce denotă o îndelungată ardere a opaițelor la capul înhumaiilor⁶⁴. De asemenea, aici s-au mai găsit cruci și fragmente ceramice cu semnul crucii din secolul al V-lea (Fig. 7-8).

Episcopia Tomisului

După edictul de la Milan (313) dat de împăratul Constantin cel Mare (306—337), edict care a adus pacea în Biserică, numărul creștinilor a sporit simțitor și în Scythia Minor.

Martirii care au pătimit, precum și existența mai multor bazilici⁶⁵ dovedesc numărul mare de adepți ai noii învățături în această provincie, dar mai ales la Tomis, și o viață creștină în plină dezvoltare care a determinat apoi și o firească organizare bisericească⁶⁶.

În această perioadă datorită motivelor arătate mai sus, ființa la Tomis o episcopie — cel mai vechi centru eclesial de pe pămîntul Patriei noastre. Unii cercetători arată că această episcopie exista «începînd chiar de la sfîrșitul secolului III d.Hr.»⁶⁷, întrucît pentru prima dată ea este amintită în istorisirea pămîirii sfinților mucenici Epictet și Astion din Halmyris⁶⁸, considerați «cei dintîi martiri cunoscuți pe teritoriul Dobrogei»⁶⁹, a căror părinți au fost apoi catehizați de preotul Bonosus și botezați de episcopul *Evangelicus*, considerat a fi primul episcop al cetății Tomis⁷⁰. Alți cercetători cred că *Efrem*, a fost primul episcop la Tomis⁷¹, iar la începutul seco-

62. N. Ghelujă — Georgescu, *Complexe funerare din secolul VI*, E. N. la Tomis, în «Pontica», 7, 1974, p. 363. 63. Idem, *ibidem*, p. 366.

64. Idem, *Contribuții la topografia Tomisului în secolul VI e.n.*, în «Pontica», X, 1977, p. 235-259.

65. Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 989-990. 66. Idem, *ibidem*, p. 991.

67. Idem, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului...*, p. 28. 68. Idem, *1600 de ani...*, p. 993.

69. I. Barnea, *Perioada Dominatului...*, p. 380.

70. C. Auner, *Dobrogea*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. IV, 1, Paris, 1920, col. 1238; V. Părvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 74; R. Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobroudscha*, Bukarest, 1918, p. 23; Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 993-994; Gavrilă Simeon, *Vestigii și mărturii creștine din zona Gurilor Durdării*, în «De la Dunăre la Mare», p. 106; D. M. Pippidi, *Sfîrșitul păgînismului în Scitia Mică*, în «Studii de istorie a religiilor antice», București, 1961, p. 301.

71. Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 20; Ion Dinu, *În jurul Episcopilor: Tomis și Durostor*, în «Eparhia Constanța. Zece ani de autonomie bisericească», Călărași, 1936, p. XXXVI—XXXVII.

lului al IV-lea este amintit Titus sau Philus⁷². Acest episcop pomenit de *Acta Sanctorum* la 3 ianuarie și despre care se crede că a pătimit în timpul împăratului Licinius între anii 319—325, pare să fie confirmat de o inscripție grecească de pe o placă de marmură (sec. IV—V) ce se păstrează acum la Muzeul de Istorie Națională și de Arheologie din Constanța, descoperită în acest oraș în anul 1968, cu următorul text: «Aici odihnește martirul lui Christos și episcopul...»⁷³.

Istoricul bisericesc Eusebiu al Cezareei († 340), în lucrarea sa *Despre viața împăratului Constantin*, referindu-se la lucrările Sinodului I Ecumenic, care s-a ținut la Niceea în anul 325, menționează că «nici schitanul nu lipsea din ceată»⁷⁴. Cei mai mulți cercetători cred că acesta a avut reședința la Tomis și a fost reprezentantul Bisericii creștine din Scythia Minor⁷⁵, identificat cu *Teofil al Gotiei*⁷⁶.

Dacă pentru episcopii amintiți mai sus sînt încă păreri controversate, *Bretanion* «bărbat destoinic și renumit prin virtutea vieții sale»⁷⁷, «este primul episcop atestat cu siguranță de documentele istorice»⁷⁸, iar «anul 369 — este și prima dată istorică a confirmării indiscutabile a existenței scaunului episcopal din Tomis»⁷⁹, cînd a avut loc incidentul dintre împăratul arian Valens și episcopul acestei cetăți, care a apărut cu dîrzenie Ortodoxia niceeană, făcînd «zadarnici încercările lui Valens»⁸⁰ (Fig. 9).

Iată cum descrie *Acta Sanctorum* pe Bretanion și conflictul pe care l-a avut cu împăratul Valens pe tema credinței :

«La Tomis, în Scythia, se sărbătorește ziua Sf. Bretanio episcopul, care a strălucit în biserică printr-o admirabilă sfințenie și zel pentru credința sobornicească, sub împăratul arian Valens, căruia i s-a împotrivit.

Se spune că sciții sînt statornici în credință dintr-o cauză asemănătoare. În adevăr acest neam are multe orașe, sate, locuri fortificate dar întîietatea o deține Tomis, oraș mare și bogat, așezat aproape de mare pe stînga cînd navighează cineva la Pontul Euxin. Este un vechi obicei, care se păstrează și acum, ca în fruntea bisericilor acelu neam în întregime să fie un singur episcop. Așadar, în vremea despre care vorbim le cîrmuia Bretannio cînd a venit la Tomis chiar împăratul. După ce a venit la biserică și potrivit obiceiului său a încercat să-l convingă ca să se unească cu arienii, Bretannio a vorbit în fața împăratului cu statornicie și liber în favoarea doctrinei sinodului de la Niceea, apoi s-a depărtat de el și s-a dus în altă biserică. L-a urmat și poporul»⁸¹.

Faptul că episcopul *Bretannio* a plecat dintr-o bazilică în alta și că «poporul l-a însoțit»⁸², demonstrează logic marea răspîndire a creștinismului, în secolul al IV-lea în Scythia Minor și în mod deosebit la Tomis, care avea în acel timp cel

72. Apud. Preot Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 995. Vezi și nota 181; Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 20. 73. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 58.

74. Eusebiu al Cezareei, *Despre viața împăratului Constantin*, III, 7, în P. G., XX, 1061, Apud Preot Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 997.

75. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice...*, p. 70-71; Anton Velcu, *Contribuții la studiul creștinismului daco-roman, sec. I-IV, d. Hr.*, București, 1956, p. 51-55; Ion Dinu, *op. cit.*, p. XXXVIII.

76. Cf. Preot Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 997.

77. Sozomenos, *Istoria Bisericească*, VI, 21, 2, în «Fontes...», II, p. 225.

78. I. Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 457.

79. Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 172; Cf. Preot Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 999; Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 21.

80. Apud, Pr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1003.

81. *Acta Sanctorum*, ian. III, 335, în «Fontes...», II, 707.

82. Sozomenos, *op. cit.*, în «Fontes...», II, p. 225; Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 21.

puțin două bazine, precum și «respectul credincioșilor față de Sf. Bretanio, episcopul lor»⁸³.

Organizarea ecleziastică din Scythia Minor cu centrul în vechea cetate Tomis și unde, așa cum spune și Sozomen, în acest timp «era vechiul obicei ca bisericile întregului neam să aibă un singur episcop»⁸⁴, care «depinde direct de Bizanț»⁸⁵, dovedește pe de o parte vechimea creștinismului pe aceste meleaguri și «întărirea legăturilor culturale între metropola Scitiei și capitala imperiului»⁸⁶, iar pe de alta, dezvoltarea și înflorirea vieții bisericii în acest străvechi oraș, la jumătatea secolului al IV-lea.

Urmașul său la acest scaun episcopal a fost *Gherontius* sau *Terentius*, care a luat parte la sinodul al II-lea Ecumenic ce s-a ținut la Constantinopol în anul 381⁸⁷. La anul 392, ca episcop la Tomis apare *Teotim I* care, așa cum mărturisește Nichifor Calist, în secolul al XVI-lea, era de neam scit⁸⁸, sau mai degrabă geto-dac⁸⁹, adică un autohton.

Scriitorul bisericesc Sozomen spune că acest episcop avea o cultură aleasă «fiind crescut în dragostea de înțelepciune»⁹⁰, iar Vasile Pârvan crede că ar fi învățat-o de la Ulfila, episcopul goților, al cărui ucenic a fost⁹¹.

Teotim I a fost prieten cu Sf. Ioan Gură de Aur pe care l-a apărat de acuzațiile originiste ce i se aduceau de către Epifanie, episcopul Ciprului (373—403), sub influența Patriarhului Teofil al Alexandriei (385—412). Această intervenție a lui *Teotim I*, apărind pe un patriarh, scuzat prin intermediu de alt patriarh, dovedește «prestigiul deosebit de care se bucura episcopul tomitan în cercurile teologice și bisericești bizantine în anul 403»⁹².

Episcopul *Teotim I* a avut și numeroase preocupări literare, scriind omilii și alte lucrări teologice⁹³, pentru care este considerat «una din gloriile străvechii noastre culturi»⁹⁴.

La lucrările Sinodului al III-lea Ecumenic, ce s-a ținut la Efes, în anul 431, în timpul împăratului Teodosie al II-lea (408—450), din capitala Daciei Pontice a participat episcopul *Timotei*, de la Tomis, eparhie «care se bucura de un trecut atît de însemnat și număra atîția episcopi sfinți și învățați»⁹⁵.

Acesta pare să fie confirmat de o inscripție greacă de pe o masă monolită din calcar cu două picioare, din secolul al IV-lea, descoperită probabil într-una din camerele funerare în necropola Tomisului, pe terenul fostei gări—Constanța. Inscripția respectivă, în traducere, are următorul cuprins: «Fericitului Timotei, din partea lui Dînias, avînd ca neofit numele Emanuel»⁹⁶. Lui *Timotei*, i-a umat în scaun Ioan, considerat «unul din cei mai buni teologi ai timpului»⁹⁷ și înfocat adversar al învățăturii-

83. Preot Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1004.

84. Sozomenos, *op. cit.*, p. 225.

85. I. Barnea, *Perioada Dominatului...*, p. 457.

86. Idem, *ibidem*.

87. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 172; Radu Vulpe, *Histoire ancienne...*, p. 322; N. Iorga, *Istoria Românilor*, II, București, 1936, p. 98—99; Preot Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381)*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 5—6, p. 351.

88. Nichifor Calist, *Istoria bisericească*, XII, 45, P. G., CXLVI, 906, apud. Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 1008.

89. Pr. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 1, p. 46.

90. Sozomenos, *Istoria Bisericească*, VII, 26, 6 în «Fontes...», II, p. 229.

91. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice...*, p. 70—71.

92. Pr. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra...*, p. 48.

93. Idem, *ibidem*, p. 48—50.

94. Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 1013.

95. Cf. Idem, *ibidem*.

96. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 60—61.

97. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 357—358.

lor greșite propagate de Nestorie și Eutihie. Opera lui s-a pierdut aproape toată, păstrându-se numai câteva extrase, din care se poate vedea nivelul preocupărilor și angajarea sa în disputele teologice ale timpului în vederea păstrării credinței celei adevărate⁹⁸. Și acest episcop pare să fie confirmat de o monogramă înscrisă pe un capitel — impostă din secolul al V-lea, care provine de la Tomis⁹⁹.

În timpul Sinodul al IV-lea Ecumenic ce s-a ținut la Calcedon în anul 451, pe vremea împăratului Marcian (450—457), la Tomis păstora episcopul *Alexandru* ce apare ca semnatar al actelor acestui sinod, dar despre care se crede că ar fi întârziat la sinod¹⁰⁰ sau că n-ar fi participat deloc fiind reținut pentru apărarea cetății, a locuitorilor ei și a credincioșilor săi în fața incursiunilor avare. Probabil că a semnat, mai târziu, actele acestui sinod, cu prilejul unei vizite făcute la Constantinopol, în anul următor¹⁰¹.

Ultimul episcop atestat la Tomis, în secolul al V-lea, a fost *Teotim al II-lea*, care s-a făcut cunoscut mai ales, din răspunsul categoric și clar pe care l-a dat împăratului Leon I (457—474) și azeziunea sa în legătură cu hotărârile luate în Sinodul al IV-lea Ecumenic de la Calcedon¹⁰².

După acesta, timp de aproximativ o jumătate de veac, adică în timpul împăraților Zenon (474—491) și Anastasie (491—518), perioadă străbătută de numeroase frământări interne și de crize economice, nu se mai cunoaște nici un episcop la Tomis.

În prima jumătate a secolului al VI-lea, în timpul împăratului Justinian I (518—527), apare păstorind la Tomis episcopul Paternus. Numele acestui ierarh tomitan este cunoscut din inscripția latină gravată pe un disc de argint aurit, descoperit la Malaia Perepcepina, lângă Poltava, care se păstrează acum la Muzeul Ermitage din Leningrad și din actele Sinodului din Constantinopol (520), cu prilejul alegerii Patriarhului *Epi-fanie*, unde între cei 20 de episcopi participanți, el semnează al șaptelea cu titlul: «Paternus misericordia Dei episcopus provinciae Scythia metropolitano¹⁰³. Deși *Acta Sanctorum* și *Sozomenos* arată clar că în această provincie păstora un singur episcop, totuși unii cercetători cred că titulatura de «episcopus metropolitano» confirmă o ipoteză mai veche, care spunea că datorită prosperității Scythiei Minor și răspîndirii creștinismului, în secolul al VI-lea, s-au creat noi scaune episcopale prin alte părți ale acestei provincii dependente de vestitul centru eclesial din Tomis¹⁰⁴.

Existența mai multor centre episcopale pe teritoriul Dobrogei de astăzi, după alții, pare să fie confirmată și de acuzația călugărilor sciți, care în acea vreme erau angajați în disputele teologice și în care menționează că mai mulți «episcopi din provincia lor în frunte cu Paternus»¹⁰⁵, «nu împărtășesc punctul lor de vedere, în ceea ce privește credința»¹⁰⁶.

98. Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 1015—1016.

99. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 48.

100. Pr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1017.

101. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice...*, p. 71-72; R. Vulpe, *Historie ancienne...*, p. 322-323; I. Dinu, *op. cit.*, p. XXX-XXXI; R. Netzhammer, *Die christlichen Allertümer...*, p. 55.

102. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 173; Ion Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 458.

103. Apud I. Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 458.

104. Axiopolis, Capidava, Bipainos (Troesmis), Kupron (Carsium), Nicomideas (Noviodunum), Deson (Aegysus), Salsovia, Halmyris, Tropaeum, Zalpada, Dionisiopolis, Callatis, Istria, Constantiniana (I. Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 459, nota 12; Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani...*, p. 1021, nota 320; Radu Vulpe, *Histoire ancienne...*, p. 339-341.

105. I. Barnea, *op. cit.*, p. 458.

106. ... Isti de sua provincia episcopos accusant inter quos est Paternus Tomitanæ civitatis antistes (V. Gh. Sibiescu, *Călugării sciți*, Sibiu, 1937, p. 4, nota 53; cf. I. Barnea, *op. cit.*, p. 458, nota 11.

După un document numit *Notitia episcopatum* unui autori afirmă că în Scitia Mică, existau 14 scaune episcopale¹⁰⁷ dependente de Episcopia Tomisului, despre care se crede că a fost ridicată la rangul de arhiepiscopie după anul 451¹⁰⁸. Existența unora din aceste scaune episcopale pe care, la sfârșitul secolului al VII-lea, popoarele migratoare le-au desființat, a fost subliniată, în ultimul timp, de noi cercetări și descoperiri arheologice¹⁰⁹ făcute pe acest teritoriu dintre Dunăre și Mare, unde s-au găsit basilici, după unele opinii, probabil și cu reședințe episcopale, ca la: Tropaeum Traiani, Callatis¹¹⁰, Histria¹¹¹, Troesmis¹¹², Novioduum¹¹³, Ibida¹¹⁴ și Durostorum¹¹⁵.

În sprijinul celor de mai sus se aduce și o inscripție latină din secolul VI, descoperită la Callatis (Mangalia) în 1960, săpată pe o față a unei cruci de calcar cu următorul text: «*Hic facta est oratio episcoporum Stefani...*» — «Aici s-a făcut rugăciunea spre pomenirea episcopilor Ștefan...»¹¹⁶ (Fig. 10). După cuvântul Ștefan piatra este ruptă și probabil că textul mai continua cu încă un nume. Arheologul și epigrafistul Prof. Emilian Popescu afirmă că această inscripție prezintă mare importanță pentru faptul «că ne atestă pentru prima oară episcopi în alt oraș al Scythiei decât Tomis»¹¹⁷. Nădăjduim ca noile cercetări și descoperiri arheologice să elucideze definitiv această problemă.

Ultimul episcop al Tomisului cunoscut a fost *Valentinian*, una din figurile predominante ale vremii în Biserica răsăritului, om de mare cultură¹¹⁸, care a purtat corespondență cu Papa Vigilius (537—555), fiind în strânse legături și cu Biserica din Constantinopol, unde avea reprezentanți permanenți¹¹⁹. Ca și înaintașii săi, el a fost angajat în disputele teologice, respectiv în chestiunea «Celor trei capitole», discutată la Sinodul al V-lea Ecumenic, ținut la Constantinopol în anul 553, în actele căruia acest ierarh tomitan a fost pomenit de mai multe ori¹²⁰. După înflorirea ce a avut-o în secolul al VI-lea, episcopia Tomisului, împreună cu orașul, a avut de suferit în se-

107. Carl de Boor, *Nachträge zu den Notitiae Episcopatum*, în «Zeitschrift für Kirchengeschichte», XII, 1890, p. 520 și urm.; XIV, 1894, p. 573 „urm.”; apud I. Barnea, *Perioada dominatului...*, p. 459, nota 12; Prof. Gavrilă Simeon, *Vestigii și mărturii creștine din zona Gurilor Dunării*, în «De la Dunăre la Mare», Galați, 1977, p. 109.

108. I. Barnea, *op. cit.*, p. 459—471; Idem, *Nouvelles considerations sur les basiliques chretiennes de Dobrudja*, în «Dacia», XI—XII, 1945—1947, p. 253—240; Pr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1021, nota 320.

109. Emilian Popescu, *Organizarea ecleziastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV-VI*, în manuscris dactilografiat, comunicare prezentată la Comisia Română de Istorie Ecleziastică care a avut loc la 22 iunie 1979, 16 pagini; Idem, *Praesides, Duces et Episcopatus provinciae Scythiae im lichte einiger inschriften aus dem 4. bis 6. Jh.*, în «EPIGRAPHICA travaux dédiés au VII-e Congrès d'épigraphie graecque et latine (Constanța, 9-15 septembrie 1977)», p. 274-283; idem, *Inscripțiile...*, p. 97-98.

110. Dr. Adrian Rădulescu, *Basilicile creștine de la Axiopolis, Callatis, și Tropaeum Traiani*, în «De la Dunăre la Mare», Galați, 1977, p. 90-96.

111. Ion Barnea, *Perioada dominatului...*, în «Istoria Dobrogei», vol. II, p. 475.

112. Prof. V. H. Bauman, *De la Turcoaia la Niculișel. Mărturii și monumente vechi creștine*, în «De la Dunăre la Mare», p. 112. 113. Idem, *ibidem*, p. 113.

114. Prof. Gavrilă Simeon, *Vestigii și mărturii creștine din zona Gurilor Dunării*, în «De la Dunăre la Mare», p. 108.

115. Ion Barnea, *Perioada dominatului...*, p. 459; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Pătrunderea și dezvoltarea...*, p. 31. 116. Emilian Popescu, *Organizarea ecleziastică...*, p. 9.

117. Idem, *Inscripțiile...*, p. 137; Idem, *Organizarea ecleziastică...*, p. 9.

118. I. Barnea, *Perioada dominatului...*, p. 459; I. Pulpea, *Episcopul Valentinian de Tomis*, în «Biserica Ortodoxă Română», 65 (1947), nr. 49, p. 200-212.

119. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului...*, p. 30.

120. Idem, *ibidem*.

colul al VII-lea din cauza popoarelor migratoare, iar conducătorul ei spiritual, probabil, că și-a mutat reședința în alt loc din cuprinsul provinciei¹²¹, dar continuând să existe și să poarte grijă de fii ei duhovnicești, fiind atestată și de un «foarte vechi catalog» al «Scaunelor (episcopale) ale Bisericilor (creștine)», întocmit în anul 6391 (882—883), în care în locul al doilea al «autocefalelor» se află trecută «Eparhia Sciției-Tomisului»¹²².

Episcopii Tomisului, în acel timp, au depins de scaunul din Constantinopol. P. P. Panaitescu referindu-se la conducătorii centrului ecleziastic din Tomis subliniază că «episcopul era omul locului, ales de credincioși...»¹²³, care «se arată întotdeauna apărătorul ținuturilor din dioceza sa și nu executantul ordinelor împăratului. Viața romană la Dunăre era puternică și înflorirea episcopatelor e o dovadă a importanței colective. Nu e vorba de niște bieți clerici plecați sub nevoi, ci de oameni învățați și mândri, ctitori de biserici mari, polemisti și scriitori religioși în limba latină»¹²⁴.

Episcopii Tomisului au fost personalități de frunte¹²⁵ și au desfășurat o activitate de mare importanță pentru organizarea vieții bisericești în această metropolă, iar «datorită relațiilor pe care le-au avut cu unele din marile centre ale vremii, au contribuit la dezvoltarea culturală a provinciei Scythia Minor»¹²⁶.

Bazilicile din Tomis

O altă formă a vieții bisericești în această străveche cetate a fost construirea locașurilor de cult, respectiv a bazilicilor, unde oficiau serviciul divin și predicau slujitorii bisericești creștinilor, care ajunseseră la un număr mare în perioada de care ne ocupăm. Locașurile creștine de tip bazilical sînt de fapt, «mărturie ale unei activități constructive, dar și ale unei vieți creștine importante și organizate...»¹²⁷.

Așadar, din secolul al IV-lea și pînă la începutul secolului al VII-lea, în Scythia Minor, deci și la Tomis, se constată a fi o perioadă strălucitoare în ceea ce privește arhitectura locașurilor creștine de cult, perioadă care poate fi socotită «era bazilicii paleocreștine»¹²⁸.

Datorită săpăturilor arheologice care s-au făcut în ultimii ani, s-au dat la lumină, în orașul Tomis, un număr de patru bazilici. Cea mai veche bazilică, construită, probabil, în secolul al IV-lea, se crede că ar fi cea descoperită în curtea Liceului M. Eminescu, în apropiere de faleza portului. Datorită noilor construcții, acest edificiu paleocreștin a suferit distrugerii mari, iar o parte se află și acum sub fundațiile liceului. În această bazilică, denumită de specialiști «bazilica cu criptă pictată», în momentul descoperirii, pe pereții interiori ai criptei și pe bolta centrală se păstra pictură în «frescă cu motive geometrice și florale»¹²⁹. Alți autori spun că «pereții criptei aveau păstrată pe o mare suprafață pictura în frescă înfățișînd pătrate și dreptunghiuri cu decouri geometrice și flori stilizate, mai ales bujori mari»¹³⁰. Se crede că în această bazi-

121. Idem, *ibidem*, p. 31.

122. Idem, *ibidem*.

123. P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969, p. 98—99.

124. Idem, *ibidem*. 125. I. Barnea, *op. cit.*, p. 459. 126. Idem, *ibidem*.

127. Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, 1976, p. 15.

128. Ion Barnea, *Perioada dominantului...*, p. 465.

129. V. Canarache, *Muzeul de arheologie din Constanța*, Constanța, 1967, p. 85.

130. Vasile Barbu, *Tomis, orașul poetului exilat*, București, 1972, p. 100.

lică care spre sfârșitul secolului IV era catedrala orașului, ar fi avut loc conflictul pe tema credinței dintre neînfricatul episcop tomitan *Bretanion* și împăratul Valens¹³¹.

Altă bazilică s-a descoperit în fața porții Portului Constanța, construită în a doua jumătate a secolului V în interiorul unei clădiri de mari proporții din secolul al IV-lea¹³². Se pare că aici a fost o reședință episcopală și după toate probabilitățile, această bazilică a funcționat pînă la sfârșitul secolului al VI-lea¹³³.

În partea de vest a cetății Tomis, pe locul fostei gări din Constanța, s-au descoperit alte două bazilici creștine, construite în secolele V—VI¹³⁴. Prima este numită de specialiști «*bazilica mare*», întrucît acest edificiu creștin este considerat, pînă în prezent, cel mai mare din Dobrogea, avînd o lungime, cu absidă cu tot, de 48,10 m și o lățime de 23,45 m (Fig. 11). Interiorul ei se compune din altar, naos împărțit în trei nave cu coloane. Sub altar avea o criptă mare — criptă martyrium — în formă de cruce, cu șapte încăperi și acoperișuri care, probabil că au adăpostit moaștele unor martiri tomitani¹³⁵ (Fig. 12—13). Avînd în vedere forma deosebită a criptei de sub altar, precum și dimensiunile foarte mari ale acestei bazilici se crede, pe de o parte, că acest edificiu creștin a fost construit pe locul altuia mai vechi, iar pe de alta, că a fost catedrală episcopală și chiar necropolă¹³⁶. Nu departe de aceasta s-a mai descoperit o altă bazilică numită de specialiști «*bazilica mică*» la a cărei criptă acoperișul boltit era prăbușit în mare parte. Tencuiala în interiorul criptei, la descoperire, mai păstra încă, șterse, urme de pictură în frescă¹³⁷.

În afară de aceste bazilici, tot cu prilejul săpăturilor arheologice sau cînd s-au efectuat lucrări edilitare, în acest oraș s-au găsit diferite fragmente ca: arhitrave, capiteli sau alte elemente decorative, ce au aparținut acestor bazilici sau poate și altora care încă nu au fost descoperite (fig. 14).

Astfel, pe un bloc de calcar din secolul al VI-lea se află o inscripție grecească cu monogramul lui Hristos și următorul conținut: «Doamne ajută altarului creștinilor»¹³⁸. Probabil că această piesă a aparținut unei bazilici. Pe un fragment de arhitravă din secolele V—VI, care se crede că a aparținut unei biserici monumentale din partea de sud-est a orașului Tomis se află inscripția latină: «Casa lui Dumnezeu (Christos) și sfință, sau Doamne Dumnezeule păzește și sfințește această biserică»¹³⁹.

Bazilicile din Tomis precum și elementele găsite dispersat, simple sau decorative și cu inscripții sînt importante monumente de arhitectură care demonstrează, împămîntenirea stilului roman de construcție¹⁴⁰, puterea economică a localnicilor din acel timp și omogenizarea populațiilor eterogene și indigene prin creștinism, precum și o viață bisericească activă în continuă dezvoltare¹⁴¹.

131. Epifanie Norocel Tomitanul, *Bazilicile din Tomis*, în «De la Dunăre la Mare», Galați, 1977, p. 87; Vasile Barbu, *op. cit.*, p. 101; I. Barnea, *Les monuments...*, p. 128.

132. Ion Barnea, *Les monuments...*, p. 128; Gheorghe Poenaru Bardea, *O nouă bazilică creștină la Tomis*, în «Revista muzeelor», Anul II (1935), număr special, p. 438.

133. Vasile Barbu, *op. cit.*, p. 100.

134. A. Rădulescu, *Monumente romano-bizantine din sectorul de vest al cetății Tomis*, Constanța, 1966, p. 28-80; Ion Barnea, *Les monuments...*, p. 24-80.

135. Vasile Barbu, *op. cit.*, p. 102.

136. Ion Barnea, *Les monuments...*, p. 125—126; V. Canarache, *Muzeul de arheologie — Constanța*, București, 1961, p. 122; Idem, *Tomis*, București, 1961, p. 21; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 28-60.

137. Vasile Barbu, *op. cit.*, p. 101; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 23—27.

138. Emilian Popescu, *Inscripțiile...*, p. 45-46.

139. Idem, *ibidem*, p. 46-47.

140. Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 13.

141. Epifanie Norocel Tomitanul, *op. cit.*, p. 88.

Trepte ierarhice după inscripții

Din inscripțiile creștine descoperite la Tomis care reprezintă și ele o latură a vieții bisericești, sînt unele ce menționează diferite trepte ale ierarhiei bisericești.

Astfel, pe o stelă de marmură din secolele V—VI găsită în Constanța pînă în 1916, azi dispărută, se află la partea superioară o cruce, iar pe cea inferioară, într-un chenar simplu, o inscripție în limba greacă cu următorul conținut: «Aici odihnește Heraclide, citeț al sfintei biserici universale»¹⁴².

Pe o stelă de marmură din secolul al VI-lea descoperită întimplător la Constanța în anul 1961 și care se păstrează acum la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din acest oraș, se află următoarea inscripție în limba greacă: «Amintire (mormînt), Paula soția lui Paul Sirianul, hipodiacon»¹⁴³.

Pe o altă stelă din secolele IV-V, descoperită tot la Constanța și care acum se păstrează la Muzeul Național de Antichități, se află săpată o cruce latină cu următorul text grecesc: «Aici odihnește Maru, de doi ani, 10 luni și 14 zile, fiica lui Ioan administrator al (bisericii) Sf. Ioan»¹⁴⁴.

Treapta de preot este amintită pe o placă de marmură, din secolele IV—V, descoperită la Tomis și se păstrează acum la același Muzeu de Antichități pe care este săpată o inscripție latină: «Pentru Theodule, soția mea care a fost fiica preotului Patricius...»¹⁴⁵. Această treaptă ierarhică mai este arătată și pe un gît de amforă din secolele V—VI, descoperit de săpăturile de la «edificiul cu mozaic» din care se păstrează acum numai un fragment, pe suprafața căruia, după opinia unor cercetători este scris cu vopsea roșie în grecește: «Prezviteros»? «Preot? mult»?¹⁴⁶.

Episcopatul este semnalat de inscripția de pe discul lui Paternus ce se găsește la Muzeul Ermitage din Leningrad, cu următorul conținut: «(Talerul) a fost făcut din nou prin grija lui Paternus, prea cinstitul nostru episcop. Amin!»¹⁴⁷ (Fig. 15).

Pe o placă de marmură descoperită în cartierul Tomis Nord din Constanța, în anul 1968, s-a descifrat următoarea inscripție greacă: «Aici odihnește martirul lui Christos și episcopul...»¹⁴⁸. Se crede că e vorba de episcopul *Titus* sau *Philus*, pomenit de *Acta Sanctorum* la 3 ianuarie, care a pătimit în vremea împăratului Licinius¹⁴⁹.

Din inscripțiile de mai sus am putut constata că la Tomis existau toate treptele ierarhiei inferioare și superioare, ceea ce dovedește că în secolele IV—VI, în metropola Scythia Minor, era o viață bisericească bine organizată și cu frumoase perspective de dezvoltare.

Monahismul

La începutul secolului al IV-lea cînd monahismul a fost organizat de către *Sf. Antonie* (251—356) și *Sf. Pahomie* (276—349) devenind o «instituție deja constituită»¹⁵⁰, la Tomis s-a înregistrat același fenomen care reprezenta una din formele vieții bisericești din metropola Pontului Euxin. Acesta a fost, de fapt, un rezultat firesc și

142. Emilian Popescu, *Inscripțiile...*, p. 81-82.

143. Idem, *ibidem*, p. 84-85.

144. Idem, *ibidem*, p. 67-68.

145. Idem, *ibidem*, p. 61-62.

146. Idem, *ibidem*, p. 118.

147. Idem, *ibidem*, p. 97.

148. Idem, *ibidem*, p. 58.

149. *Acta Sanctorum*, în «Fontes...», II, p. 707.

150. *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, ediția a II-a, București, 1975, p. 184.

al legăturilor dintre ținuturile dobrogene cu vestitele centre monahale din Palestina și Egipt, care au dus la răspîndirea monahismului și pe aceste meleaguri¹⁵¹.

După regulile noastre bisericești de astăzi, dar mai ales în vechime, orice episcopie era în același timp și centru monastic, iar episcopii înșiși, proveneau din cercul monahal sau dintre celibatari¹⁵², avînd în jurul lor călugări pentru slujire și alte trebuințe bisericești¹⁵³.

Episcopul *Teotim I* al Tomisului scit de origine, este cea mai reprezentativă și mai distinsă personalitate a monahismului dobrogean¹⁵⁴, care a fost admirat de contemporanii săi și chiar de către păgîni¹⁵⁵.

Lucrarea *Acta Sanctorum*, vorbește despre *Teotim I*, că era «bărbat hrănit întru filosofie pe care chiar barbarii huni, locuitori lângă Istru, copleșindu-l cu laude și cu admirație pentru virtutea lui, îl numeau zeul romanilor...»¹⁵⁶.

Istoricul Sozomen referindu-se la acest ierarh remarcă că «Biserica din Tomis și restul Scitiei era condusă de scitul Theotimos, un bărbat crescut în dragoste de înțelepciune»¹⁵⁷. Alți autori interpretînd acest text subliniază faptul că «fusesse crescut în practicarea vieții călugărești, purtînd plete lungi...»¹⁵⁸ «ca semn al consacrării monahismului»¹⁵⁹.

Acest fel de viață pe care o ducea ierarhul tomitan, probabil l-a determinat pe Sozomen să menționeze mai departe că «traitul îi era modest iar timpul cînei și-l fixa nu tot la aceeași oră, ci cînd îi era foame sau sete...»¹⁶⁰, deci cînd îl sileau nevoile trupului¹⁶¹ și «mulțumindu-se mai ales cu vegetale»¹⁶². Dacă un episcop tomitan «ducea o viață sfîntă»¹⁶³ și se preocupa «de probleme morale și mai ales de rîvna pentru săvîrșirea călugărească»¹⁶⁴, scriind opere cu conținut ascetic cunoscute și de străini¹⁶⁵, nu se poate ca în jurul său sau prin alte părți din eparhie să nu fi existat grupări de monahi care trăiau în mănăstiri sau chiar izolați.

Viața monahală a fost propovăduită în Scitia Mică și de călugărul Audius, originar din Mesopotamia, care fusese exilat în această provincie de împăratul Constantin al II-lea (337—340)¹⁶⁶.

151. Doctorand Alex. M. Ioniță, *Viața mănăstirească în Dobrogea pînă în secolul al XII-lea*, în «Studii teologice», anul XXIX (1977), nr. 1—2, p. 82.

152. *Istoria bisericească...*, ed. a II-a, 1975, p. 184; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor — Dobrogea la patrimoniul ecumenismului creștin în secolul al IV-lea — al VI-lea*, în «Ortodoxia», anul XX (1968), nr. 1, p. 24.

153. Arhim. Ieronim Motoc, *Mănăstirile dobrogene și din părțile Dunării de Jos*, în «De la Dunăre la Mare», Galați, 1977, p. 184.

154. Arhim. Prof. Veniamin Micle, *Despre monahismul ortodox român, anterior secolului al XIV-lea*, în «Glasul Bisericii», Anul XXXVII (1978), nr. 3-4, p. 303.

155. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis — Constanța*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XCII (1974), nr. 4-8, p. 107; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în «Glasul Bisericii», Anul XVI (1975), nr. 1, p. 46.

156. *Acta Sanctorum*, aprilie II, 753, în «Fontes...», II, p. 711.

157. Sozomenos, *Istoria Bisericească*, VII, 26, 6, în «Fontes...», II, p. 229.

158. Ion Dinu, *În jurul Episcopilor...*, p. XXXVI-XXXVII; Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 25.

159. Arhim. prof. Veniamin Micle, *op. cit.*, în «rev. cit.», p. 304; Doctorand Alex. M. Ioniță, *op. cit.*, în «rev. cit.», p. 82.

160. Sozomenos, *Istoria bisericească*, VII, 26, 6, în «Fontes...», II, p. 229.

161. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 82.

162. Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 25.

163. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 38.

164. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra lui Teotim...*, p. 46-50.

165. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis...*, p. 1007.

166. Epiphanius, *Despre schisma audienilor*, 14, 5, în «Fontes...», II, p. 173; Preot Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici...*, p. 16; Preot Prof. I. Rămureanu, *Mișcarea audienilor în Dacia Pontică în secolul IV-V*, în «Biserica Ortodoxă Română», Anul XCVI (1978), nr. 9-10, p. 1063.

Sfântul Epifanie episcopul Ciprului († 403), mărturisește că în secolul al IV-lea, în Scythia Minor și în Gotia existau mănăstiri înființate de Audius și de adepții săi «în sinul cărora a înflorit regula călugărească, deprinderea de a trăi în feciorie și o asceză deosebit de severă»¹⁶⁷.

În legătură cu complexul monahal de la Basarabi (Murfatlar), unii autori presupun că își are începuturile cu mult mai devreme decât în secolul X¹⁶⁸ și «chiar de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea»¹⁶⁹. Dacă presupunerea de mai sus se va confirma de viitoarele cercetări, atunci această vatră monahală, în care trăiau călugări dornici de desăvârșire, ce se afla numai la aproximativ 20 km. de metropola provinciei, e posibil să fi servit și de adăpost pentru episcopul tomitan și personalul auxiliar în secolul al VII-lea, când Tomisul a fost distrus de năvălitori¹⁷⁰.

Alt mare centru monahal din cadrul Episcopiei Tomisului, desigur, că a fost cel de la Niculișel. Această localitate de fapt, mai înainte, purtase și numele de «Mănăstiriște»¹⁷¹, iar un izvor istoric din anul 1599 amintește denumirea de «Monaster»¹⁷². În aceste mănăstiri care funcționau în vremea aceea, probabil și în altele, pe care încă nu le cunoaștem, au trăit călugări «cu vastă cultură teologică și laică»¹⁷³.

Existența mănăstirilor și înflorirea vieții monahale în aceste părți, sint, așadar, atestate și de personalități marcante din istoria monahismului nostru¹⁷⁴, ca: renumiții scriitori de limbă latină și traducători din limba greacă: Sf. Ioan Casian (Fig. 15), Dionisie Exiguul și «călugării sciți»¹⁷⁵, toți din Scythia Minor¹⁷⁶, care ajung pînă la Constantinopol și Roma. Dintre așa numiții «călugări sciți» sint cunoscuți Ioan Maxențiu, un călugăr cult și la curent cu toate problemele teologice ale vremii, Leonțiu, rudă cu generalul bizantin Vitalian, de origine scitică, ca și ei, Petre Diaconul, Ioan și Ahile¹⁷⁷.

Faptul că aceștia erau deja monahi cînd au plecat la Constantinopol și la Roma, dovedește că la sfârșitul secolului al V-lea, în Scythia Minor, erau mănăstiri¹⁷⁸, în care ei s-au format. «Aceste mănăstiri stimulau zelul pentru desăvârșirea duhovnicească. Acest zel a împins probabil pe Casian și pe Gherman să plece la locurile sfinte și în Egipt, unde monahismul era organizat de curînd și în chip sistematic»¹⁷⁹.

Călugării din Scythia Mică, în intervențiile și disputele teologice aveau atitudinea și orientarea care «reflecta conștiința populației băștinașe traco-romanizate și averșiunea ei, pe de o parte contra arienilor și a monofiziților, pe de alta contra grecilor exploratori și, în general a stăpînitorilor bizantini»¹⁸⁰. Astfel ei au jucat un rol important în viața culturală și chiar politică a acestei provincii pe care au reprezentat-o cu demnitate unde au călătorit sau unde s-au stabilit și au trăit, ducînd pînă departe faima locurilor natale.

167. Epifanios, *op. cit.*, în «vol. cit.», p. 173.

168. Diacon P. I. David, *Primii martiri creștini cunoscuți pe teritoriul Patriei noastre*, în «Mitropolia Olteniei», Anul XXIV (1972), nr. 3-4, p. 280; Ioan Alexandru, *Iubirea de Patrie*, Cluj-Napoca, 1978, p. 104.

169. Preot Alex. N. Stănculescu, *Contribuții la descifrarea inscripțiilor de la Murfatlar (Basarabi)*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul CXV (1977), nr. 9-12, p. 1030. 170. Idem, *ibidem*, p. 1033.

171. Constantin C. Giurescu - Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 146. 172. Idem, *ibidem*.

173. Arhim. Prof. Veniamin Micle, *op. cit.*, în «rev. cit.», p. 303.

174. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scriitori teologi în Scythia Minor*, în «De la Dunăre la Mare», p. 65-75; Doctorand Alex. M. Ionișă, *op. cit.*, în «rev. cit.», p. 83.

175. Arhim. Prof. Veniamin Micle, *op. cit.*, în «rev. cit.», p. 303.

176. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici...*, p. 8.

177. Doctorand Alex. M. Ionișă, *op. cit.*, în «rev. cit.», p. 85. 178. Idem, *ibidem*.

179. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici...*, p. 16.

180. Ion Barnea, *Perioada dominatului...*, p. 460.

Unii dintre ei au scris lucrări importante pentru preocupările și frământările din acel timp. Operele lui Ioan Casian ca: *Așezămintele cenobitice* și *Conferințele duhovnicești* se ocupă cu desăvîrșirea creștină, în timp ce tratatul *Despre întruparea Domnului*, combate erezia nestoriană, dezvoltînd pe larg *teologia ortodoxă*¹⁸¹. Lui Dionisie cel Mic sau Exiguul, născut pe la anul 470, care este considerat «unul din întemeietorii culturii medievale occidentale»¹⁸² «îi datorăm calculul erei de la nașterea lui Hristos»¹⁸³. El s-a făcut cunoscut și printr-o remarcabilă activitate de traducător, din grecește în latinește, pentru călugării sciți, a unor opere din Sfinții Părinți: Grigorie de Nyssa, Chiril al Alexandriei, Vasile cel Mare ș.a., din Canoanele sinoadelor ecumenice, precum și unele biografii¹⁸⁴.

Datorită faptului că viața monahală și activitatea misionară și teologică a călugărilor, cu puține excepții, a fost condusă și se desfășura prin Centrul Eparhial din metropola Daciei Pontice, putem spune că monahismul a reprezentat una din coordonatele principale ale vieții bisericești de la Tomis, în perioada de care ne-am ocupat.

*

Din cele arătate mai sus, se poate constata că în secolele IV—VI, la Tomis, a fost și s-a dezvoltat o intensă viață bisericească, care a contribuit, într-o mare măsură, la promovarea culturii în această provincie, la întărirea relațiilor cu Orientul, precum și la lupta autohtonilor împotriva aceluia care căutau să cotopească și să jefuiască această vatră străbună.

Dacă «istoria creștinismului în primele veacuri este și istoria populației daco și greco-romane de pe teritoriul de azi al României»¹⁸⁵, putem spune că și viața bisericească la Tomis, în această perioadă, a reprezentat unul din elementele importante de «etnogeneză al daco-romanilor și al urmașilor lor care sînt românii»¹⁸⁶.

Centrul eclesiastic de la Tomis, la început ca episcopie și apoi ca arhiepiscopie și mitropolie¹⁸⁷ și înființarea a încă patrusprezece episcopii la sfîrșitul secolului V și începutul secolului VI¹⁸⁸, demonstrează o activă și organizată viață bisericească în această metropolă și pe întreg cuprinsul Scythiei Minor — străveche provincie românească. Tomisul a dat poporului daco-roman, și deci Bisericii noastre, pe primul mitropolit în persoana lui *Paternus* în prima jumătate a secolului VI¹⁸⁹.

Această istorică instituție bisericească, prin ierarhii, teologii și monahii săi, care reprezentau interesele și năzuințele localnicilor, a avut un rol deosebit în cultivarea și înfăptuirea vieții spirituale în Dacia Pontică. Rivna lor specifică și zelul misionar ca apărători ai Ortodoxiei¹⁹⁰, în sinoadele ecumenice și locale, față de împărați și de eretici¹⁹¹, i-au făcut vestiți în toată lumea creștină din acea perioadă și peste veacuri. Legăturile lor cu *Sf. Vasile cel Mare*, *Sf. Ioan Gură de Aur*, cu diferiți împărați și cu alte personalități marcante din acel timp, au contribuit constructiv la promovarea teologiei și a științei, în general, în Scythia Mică.

Epifanie Norocel Tomitanul, Episcop-vicar

181. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici...*, p. 13.

182. Ion Barnea, *Perioada dominatului...*, p. 460. 183. Idem, *ibidem*.

184. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Teologi și teologie în Scythia Minor, în secolele IV-V*, în «Biserica Ortodoxă Română», Anul XCVI (1978), nr. 7-8, p. 786. 185. Emilian Popescu, *Inscripțiile...*, p. 21.

186. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scriitorii teologi...*, p. 79. 187. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 30.

188. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 64.

189., Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Teologi și teologie...*, p. 784; Emilian Popescu, *Organizarea bisericească...*, p. 13. 190. Prof. Ilie Georgescu, *op. cit.*, p. 27.

191. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 79.

R é s u m é

La vie ecclésiastique à Tomis aux IV-e—VI-e siècles s'est manifestée de la manière suivante :

1) Par l'annonce de l'Evangile du Christ qui, selon la tradition, au tout début a été proclamé par l'Apôtre Saint André, comme nous le fait savoir Origène et Eusebe de Césarée ainsi que par la propagation relativement rapide de la doctrine chrétienne comme nous le prouve si clairement les sources littéraires, les témoignages épigraphiques et les vestiges archéologiques.

2) Par l'Évêché de la ville de Tomis, le plus ancien centre ecclésiastique (III-e—IV-e siècles) connu jusqu'à présent sur la terre de notre Patrie, ainsi que par, les fameux hiérarques (évêques et métropolités) qui ont tenu le gouvernail de cet évêché dont nous mentionnons : Brétanion, Théotyme I-er, Timothée, Jean, Théotyme II et Paternus qui ont eu une activité pastorale et missionnaire particulière, s'étant faits renommés par leur savoir théologique et leur vie sainte.

3) Par les basiliques de Tomis dont on a découvert jusqu'à présent quatre et qui avaient servi comme cathédrales et lieux du culte des chrétiens. Ces basiliques témoignent d'une préoccupation architecturale au service de l'Eglise et d'une vie ecclésiastique organisée et en sont la preuve de l'implantation du style roman dans ces parages et prouve aussi de la puissance économique des indigènes de ce temps-là.

4) Par le monachisme qui s'est avéré comme un résultat direct et naturel des relations existantes à l'époque entre la Scythie Mineure et les foyers monastiques de la Palestine et de l'Egypte. La vie monacale a été aussi propagée à Tomis par le moine Audius, originaire de Mésopotamie.

Parmi les représentants du monachisme en Dobrougea nous rappelons en premier lieu l'évêque Théotyme I-er, qui, selon les témoignages dont les historiens se font l'écho, menait une vie d'un haut niveau spirituel et avait des préoccupations particulières concernant l'achèvement spirituel dans la vie monacale ; il y a ensuite Jean Cassien qui a écrit des oeuvres importantes à propos de la vie monacale ; Denys le Petit (Exiguu) auquel nous sommes redevables d'avoir établi le début de l'ère chrétienne comme suite au calcul qu'il a fait pour établir la date de la naissance de notre Seigneur Jésus Christ ; nous rappelons en dernier lieu, et non pas comme les derniers, «les moines scythes» qui se sont faits remarquer jusqu'à Constantinople et à Rome où ils se sont rendus pour obtenir gain de cause dans leurs préoccupations théologiques.

Tant les hiérarques de Tomis que les autres clercs et moines représentaient, dans le monde chrétien et politique de leurs temps, la conscience et les aspirations de la population locale et ont contribué pleinement à la propagation de la spiritualité chrétienne dans cette province roumaine entre la Danube et la Mer Noir.

L'Évêché de Tomis qui, durant le ministère épiscopal de Paternus avait abouti à être érigé en métropole, et les autres quatorze évêchés dépendant de cet important centre ecclésiastique prouvent l'ancienneté, la pénétration profonde et la propagation large du christianisme en Scythia Mineure, ainsi qu'une vie ecclésiastique en pleine activité et en plein développement dans la métropole de la Dacie Pontique.

BISERICA POPA SOARE

— Monografie istorică —

Așezare

Biserica Popa Soare, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului»¹ din București, se află pe strada Dr. Burghel nr. 7, sectorul III. Este biserica parohiei cu același nume, adică parohia Popa Soare. Această parohie arondează străzile din suprafața unui poligon neregulat, cuprins în mare între bulevardul Mareșal Tolbuhin, spre nord, străzile Traian și Austrului, spre est, strada Zefirului, spre sud și strada Sfintul Ștefan, spre vest². Cele mai apropiate și cunoscute repere din zonele vecine cu parohia Popa Soare sînt Foișorul de Foc, biserica Sfintul Ștefan și piața Traian.

Nu se cunosc limitele de la început ale parohiei și modificările lor. Se știe însă sigur că, cel puțin pînă la jumătatea secolului trecut, parohia se suprapunea unei subdiviziuni administrative numită mahală. De aceea parohia Popa Soare avea aceeași limite cu mahalaua Popa Soare. Așa se găsește, spre exemplu, în catagrafia din 1838³. Pe atunci mahalaua Popa Soare făcea parte din Vopseaua de Negru. Vopseaua, ca împărțire administrativă, ar corespunde sectorului de astăzi, așa cum mahalaua ar corespunde circumscripției.

Origine

Din punct de vedere istoric și cadastral, mahalaua Popa Soare s-a format prin extinderea orașului, cu aproximație în timpul domniei lui Constantin Basarab voievod Brincoveanu (1688—1714)⁴, datorită prosperității economice din timpul acelei domnii. De altfel, în cursul secolului al XVIII-lea, orașul se întinsese pînă la șoseaua Mihai Bravu de astăzi.

Este de la sine înțeles că mahalaua cuprindea mai multe ulițe, corespunzind străzilor de azi, fără a poseda însă nici cea mai modestă dotație urbanistică a unei străzi : canal, conducte de apă, iluminare etc.

Creșterea orașului se datora unui șir de cauze. Înmulțirea populației a fost cea principală. În afară de creșterea rezultată din nașterile în familiile localnicilor, un procent deosebit îl adaugă cei ce soseau din afara orașului. Mai ales țaranii, fugiți din satele de băștină din cauza clăcii, dijmii, a dărilor excesive către stat, căutau aici adăpost și o viață mai omenească⁵. De altfel, acest centru administrativ și politic al Țării Românești, care era capitala, a atras în același mod și o mulțime de străini,

1. Mai are și un al doilea hram : «Sfintul Nicolae». Pe frontispiciu însă este pictată numai icona cu primul hram.

2. București, Ghid, harta, carourile 327—328. Iată în amănunt limitele, conform planului topografic afișat în altarul bisericii.

— strada Dr. Racoviță numerele 27—39 inclusiv, strada Avram Iancu nr. 19, strada Ștefan Mihăileanu 57 inclusiv și str. Plantelor nr. 76, inclusiv către nord ;

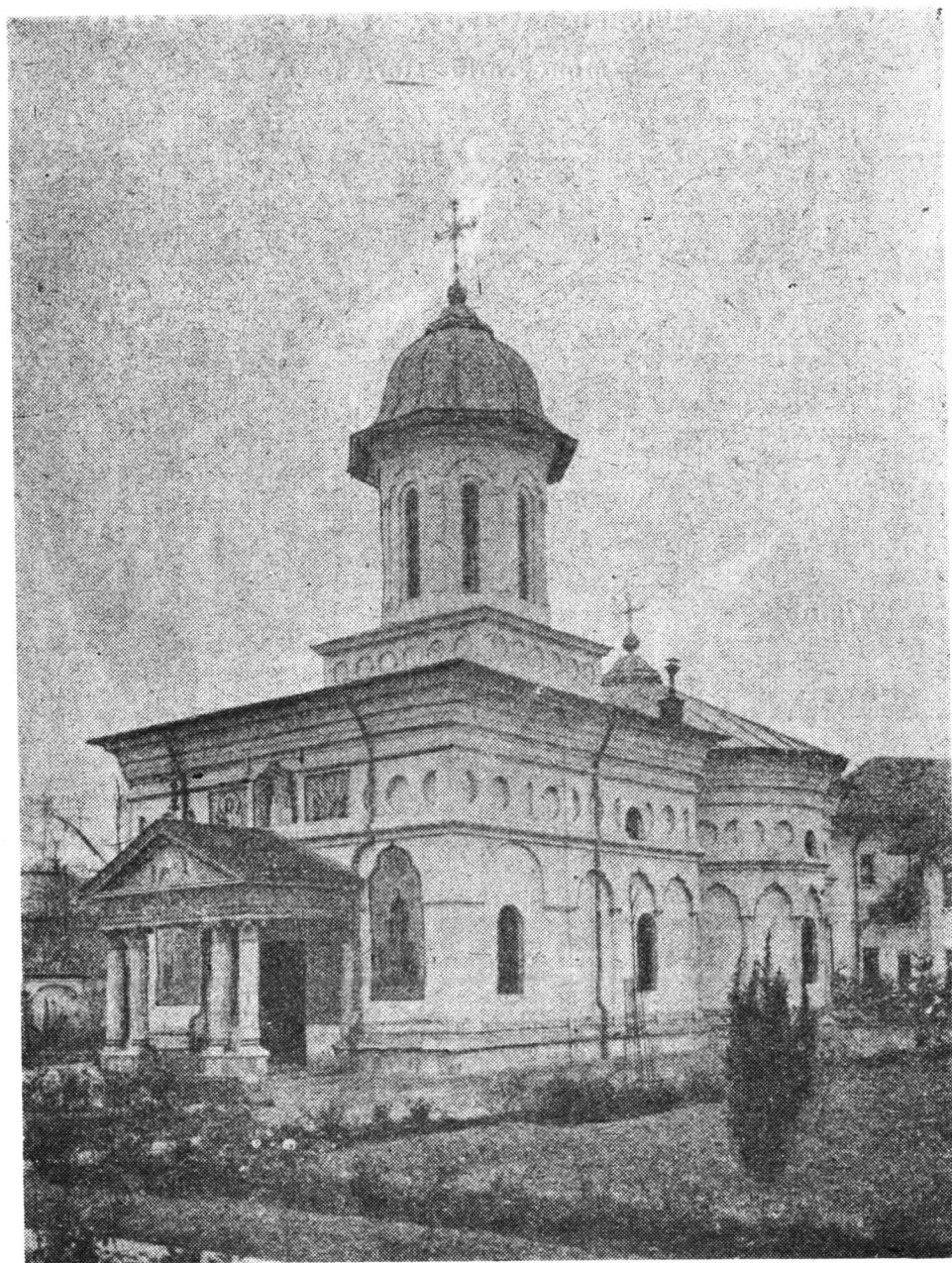
— străzile Austrului, Mecetului 19 și Traian 119, spre est ;

— străzile Zefirului, Dr. Burghel 17—25 inclusiv, Popa Soare 28 și 41 inclusiv, către sud ;

— strada Sfintul Ștefan, pînă la întretăierea cu strada Dr. Racoviță, spre vest.

3. Arh. St. Buc., *Catagrafii 1838*, Buc. nr. 86, f. 9.

4. C. C. Giurescu : *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre*, Buc., 1966, harta nr. 2. 5. N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1938, p. 121.

Biserica Popa Soare din București (infățișare actuală).

cu deosebire din Orientul mijlociu sau din peninsula balcanică. Toți aceștia soseau cu dorința de a se îmbogăți peste noapte.

Este de înțeles că cei ce veneau, săraci și nevoiași, căutau periferia, unde își cumpărau sau luau cu «bezman sau batchiu» (embatic)⁶, un teren pe care, cu încetul își ridicau căsuțele joase și sărace⁷, de multe ori săpate în pământ ca bordeiele sau izbele, acoperite cu paie sau cu coajă de copac⁸.

Noile mahalale erau însă departe de bisericile celor vechi. De aceea se simțea nevoia unei biserici apropiate, chiar în cuprinsul mahalalei respective. În scurt timp ea apărea. Oricât de modestă și mică s-ar fi putut realiza la început, biserica devenea instituția centrală a mahalalei respective. Se mergea pînă acolo, încît și «îndreptarea caselor (corespunzător cu sistematizarea străzilor n.n.) se făcea după parohii, cu biserica la centru»⁹. Astfel lua naștere o nouă insulă demografică, mai mult sau mai puțin populată, în tangență cu orașul. Așa au luat naștere mahalaua, parohia și biserica Popa Soare. În curînd și o stradă avea să poarte acest nume.

Numele

O primă lămurire trebuie făcută în legătură cu numele bisericii. Se reamintește că preotul juca, pe acele vremuri trecute, un mare rol în viața bucureșteanului și a oricărui român. Era prezent în toate momentele mai importante din viața credincioșilor lui, în evenimente ca: nașterea, căsătoria și moartea, căci preotul ținea și evidența stării civile, dar era prezent și la judecăți, vînzări și cumpărări, împăcaciuni și alte pricini¹⁰. Prin forța împrejurărilor, preotul, chiar dacă nu era singurul știutor de carte, dar sigur printre cei foarte puțini cunoscători, cită brumă apucau să știe, era solicitat în multe nevoi ale enoriașilor. De aceea istoricii vechiului oraș scriu că bucureștenii își amintesc cu simpatie de preoți ca: Soare, Radu, Ferea, Nan, Cozma, Petre, Tatu și alții «toți reparatori sau preînnoitori sau fondatori de biserici de mir din strînsura și economiile lor»¹¹. Toți acești preoți au lăsat numele lor unor străzi, mahalale și parohii sau chiar biserici, pentru că au îndeplinit cu dragoste și dăruire rolul de îndrumători obștești în mijlocul poporenilor, între care au trăit, au fost alături de ei și de nevoile lor. Regretatul academician C. C. Giurescu era, de asemenea, de părere că, printre aceștia și preotul Soare «s-a impus în vreun fel oarecare urmașilor»¹². În ade-văr, el s-a impus, în primul rînd, prin ctitorirea primei biserici din mahalala. Documentul care precizează acest merit deosebit al preotului Soare, este primul pomelnic din cuprinsul sbornicului aflat în arhiva acestei biserici¹³: «Acesta (adică Popa Soare, n.n.), iaste ctitorul bisericii cei vechi, după care se numește și mahalaua pînă acum»¹⁴.

Despre vechea biserică se presupune că ar fi fost construită din lemn¹⁵. De aceeași părere a fost și istoricul G. I. Ionescu-Gion. «Strămoșii noștri au ridicat în Bucu-

6. H. Tiktin, *Dicționar german-român*, Buc., 1903, p. 594 și 182.

7. Șt. Pascu: *Petru Cercel și Țara Românească în sfîrșitul secolului al XVI-lea*, Buc., p. 169—170.

8. Ed. Christhull: *Călătorie prin Țara Românească (1702)*, traducere de Caterina Piteșteanu, în «Bul. Soc. Rom. Geogr.», XLI, 1922, p. 201.

9. N. Iorga: *Op. cit.*, p. 81.

10. Gh. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1890, p. 168.

11. *Ibidem*, p. 169.

12. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 101.

13. Inventar, pag. 8, nr. 14. S-a păstrat denumirea de stornic, deoarece astfel este menționat în predoslovie de la începutul său. Inventarul la care se face referință în această lucrare a fost întocmit de o comisie parohială la 1 noiembrie 1969 și se află în păstrarea bisericii.

14. *Sbornicul*, f. 6.

15. Marin Dumitescu, *Istoricul a 40 biserici din România*, Buc., III, 1907, p. 94.

rești, ca-n toate orașele, mai întâi biserici de lemn»¹⁶. În adevăr, acele biserici mici, modeste, de lemn, erau cu mult mai ieftine și mai ușor de construit, decât cele de zid. Deși preotul Soare a fost, probabil, un om mai înstărit decât enoriașii săi, punga sa nu-i permitea o ctitorie de zid, cu mult mai costisitoare. Era nevoie de mijloace materiale mai bogate care nu vor fi posibile decât în 1744.

Rămâne deci bine stabilit că numele bisericii actuale i s-a transmis de la cea veche, pe locul căreia s-a ridicat, probabil, și de la care a moștenit zestrea obiectelor și cărților de cult. În orice caz, de-a lungul secolului al XVIII-lea și pînă astăzi, biserica, parohia, fosta mahală și strada Popa Soare, au înscris acest nume în tradiția populară și azi sînt notorii cunoscute ca atare. Orice alt nume s-ar folosi, pentru denumirea străzii ori a bisericii și parohiei, ar crea o confuzie.

Ctitorul

Cea de a doua problemă pe care o ridică cercetătorului biserica Popa Soare, este aceea a ctitorului. Un istoric dintre cele două războaie mondiale a scris că această biserică «a fost ridicată din zid, prin mijlocirea unui Ene numit și Boldescul»¹⁷. După acest istoric, Ene Boldescul ar fi fost un fel de ispravnic al ctitorului, un antreprenor. Replica drastică la această eroare a fost dată de profesorul Ion Ionașcu¹⁸. Pentru Gh. I. Ionescu-Gion, ctitor a fost «Ion Neguță de la Buzău»¹⁹. Autorul citind, probabil, incomplet sbornicul de pomelnice sau pisană, a prefăcut pe Iane Neguță (turul) în Ion Neguță, deși văzuse și manuscrisul 173 de la Arhivele Statului București, după care îi reproducea exact numele. Credea, probabil, că sînt două persoane diferite.

Profesorul I. Ionașcu, precum și N. Iorga, folosind mai întâi pisană, au scris clar că Iane cupețul Buzoianul, zis și Boldescul, a fost ctitorul Bisericii Popa Soare²⁰. N. Iorga a publicat pisană într-o lucrare a sa, împreună cu alte mențiuni de pe stelele votive, șase la număr, din biserică, sau de pe unele obiecte de cult²¹. În afară de pisană, Iane este menționat și de pomelnicul nr. 2 din sbornic²². În sfîrșit, un alt act de bază, diata sa, cuprinde chiar semnătura «Iane Buz(oianul)»²³. Din această diată B reiese cu pregnanță dovada calității sale de ctitor.

În prima parte a acestei diate s-a scris: «... și pentru două sfinte biserici ce am rînduit să se facă, una mai proastă, cum se va putea, aici la Săseni, în deal, unde ni sînt vile și casele... supusă episcopiei, iar altă biserică, am socotit ca să se facă la București, în mahalao(a) ce să chiamă a Popii Soare, de piatră, pentru care s-a și dat acum cîte taleri 500 în mîna lui Mușat logofăt(ul) de la sfînta Mitropolie, ca să facă gătire».

16. Gh. I. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 161.

17. Gh. D. Florescu, *Din Vechiul București*, Buc., 1935, p. 66.

18. I. Ionașcu, *Un metoh al Pantelimonului : Schitul Grajdana*, Buzău, 1936, p. XXV.

19. Gh. I. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 210.

20. N. Iorga, *op. cit.*, p. 133.

21. N. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, Buc., 1907, p. 331. Iată pisană după reproducerea ei în fotografie: «Această sfîntă biserică iaste zidită și înălțată din temelie, precum să veade, de robul lui D(um)nezeu jupan Iane cup(e)țul de la Buzău. Sep(tembrie) 15 (d)ni, 7253(1744)».

22. *Sbornicul*, f. 6. Iată textul: «Pomelnicul dumnealui Iane Boldescul, ctitorul besericii de zid ce se află acum». În rubrica din dreapta a pomelnicului s-a scris: «Acesta au zidit sfînta beserică cu toată cheltuiala dumnealui pînă la boalte (apoi cu altă cerneală n.n.) și au dăruit și moară pe Buzău, sfîinții Biserici».

23. Arh. Șt. Buc., Episc. Buzău, X/100. Iane Boldescul a lăsat două diate, ambele din 24 septembrie 1744. Prima (același fond X/99 n.n.) cuprinde dispozițiile către soția sa Despa și această lucrare va fi numită diata A. Cea de a doua, care interesează biserica Popa Soare, va fi numită diata B.

Către sfârșitul aceleiași diate a adăugat : «Însă pentru biserica den București, ca să se facă, am lăsat bani gata taleri 1500, cu care socotescu că va ajunge să se facă pe deplin cele ce vor trebui cu zugrăveala, cu cărți(le) cu odăjdii(le) și cu alte odoară. Și după vreme, ce s-ar strica la această biserică, să aibă datorie părintele episcopul... să împlinească din venitul moșiilor ce am lăsat schitului (de la Săseni)»²⁴.

Diata aceasta mai cuprinde și cea de a treia prevedere în legătură cu biserica București. «Și din venitul bucatelor acestora (moșii dăruite bisericii din Săseni *n.n.*), ce se vor strînge, să aibă datorie necurmată sfinția sa părintele episcopul, să dea pe an cîte taleri 60 preoților, pentru ca să mă pomenească nenfcatat»²⁵.

Iane

S-a arătat deja că el a fost neguțător. Despre negustori și comerțul vremii, arhivele Țării Românești dezvăluiesc avalanșa de venetici, pripășiți aici, începînd cu aservirea țării de către turci. Grecii, turcii, sîrbii și armenii erau cei mai numeroși. Numărul grecilor a crescut în perioada fanariotă. În setea lor după îmbogățire rapidă, aceștia acaparau nu numai comerțul, ci și dregătoria mai mari sau mai mici, de pe platforma cărora îmbogățirea urma de la sine.

Iane cupețul din Buzău, făcea parte din această categorie, înrudit se pare cu Verneștii, ei înșiși urmași ai unui Lorinț, nepot de frate al mitropolitului Luca, «înmoștenit» tocmai la Vernești²⁶. Se pare însă că Iane (Iano, Ene, Eni sau Eno), s-a născut aici. Era aclimatizat aici și în mare măsură asimilat. A fost fiul²⁷ unui Paraschiva căpitan, nume grecesc cu semnificație de «Vineri».

Paraschiva se pripășise mai întîi prin Orașul de Floci, apoi în Buzău. Între bunurile imobile pe care le-a acaparat aici a fost și o frumoasă moșie în Vernești. Din această moșie el închina episcopiei Buzăului, la 24 mai 1704, «schitul nostru din valea Prodleașii... cu pogoane de vie 4, făcătoare și tot pometul dinprejurul schitului, cît va trage voinicul cu săgeata în toate părțile»²⁸... În felul acesta se află că Iane avea din ascendență legături cu episcopia și cu Biserica românească în genere.

Despre legăturile lui Iane cu episcopia Buzăului și îndeosebi cu episcopul Metodie (1741—1748), contemporan al său, mărturisesc o seamă de înscrisuri și se constată că ele nu aveau numai caracter spiritual, ci și material²⁹. Cele două diate ale sale, formulate în prezența episcopului Metodie și cu adevăratea sa, demonstrează și prin cuprinsul lor atașamentul lui Iane. Scrise frumos, redactate de un om metodic și calculat, cum trebuie să fi fost întreprinzătorul neguțător, se vede că nu erau de acord cu pravila vremii, în ceea ce privește partea rezervată a patrimoniului lui Iane, deoarece, imediat după moartea acestuia, moștenitorii colaterali i-au atacat diata B cu succes, după cum se vedea. Diata A cuprinde 21 de liberalități, exclusiv în favoarea soției sale, iar cealaltă totalizează 69 liberalități către alte persoane. El nu a avut urmași direcți ; copiii îi muriseră mai înainte³⁰.

Cei ce au întîlnit diatele lui Iane, s-au întreat, probabil, de ce a ales acesta orașul București și tocmai mahalaua Popa Soare ca să-și realizeze viziunea sa înălță-

24. Diata B, disp. 66.

25. Diata B, disp. 31.

26. C. Săndulescu-Verna : *Familii vechi din Vernești* în «Ingerul», XIII, 1941, p. 230 și I. C. Filitti : *Vlădica Luca († 1629), strămoș al poetului buzoian Vasile Cîrlova (1809—1831)*, Buc., 1936, p. 2 și I. Ioanșcu : *op. cit.*, Un metoh..., p. XXIII.

27. Arh. St. Buc., Episcopia Buzău, X/134 și XXVI/90.

28. *Ibidem*, XXV18/7.

29. Diata A și B.

30. Diata B, preambul.

toare. Nu-i era de ajuns Săsenii? În această privință Iane nu a lăsat nici o explicație limpede. Cercetându-se însă în amănunt diatele și alte înscrisuri ale sale, se pot obține unele indicații.

Toate înscrisurile arată că Iane a fost un neguțător cu multiple preocupări. El făcea comerț cu vite³¹, cu carne³² și piei³³. Negoțul său îmbrățișa, de asemenea, cerealele, îndeosebi grâul³⁴ și făinurile³⁵, dar și mierea³⁶ și ceara³⁷. A fost și un iubitor de cai³⁸ pe care îi și neguțătorea. N-a fost strein nici de bani dați împrumut pe cămătă³⁹. Și ceea ce este cu deosebire de reținut, Iane a fost proprietarul mai multor moșii; mii de stînjeni⁴⁰. Cu ajutorul acestora, el a reușit să-și creeze o veritabilă bază materială proprie, pentru comerțul său. Cerealele recoltate pe aceste moșii sau cumpărate, erau păstrate în gropi⁴¹. Pentru cele pe care nu le comercializa în stare brută, avea mori proprii pentru transformarea lor în făinuri⁴². Poseda cirezi de bivoli și vaci, cai pentru șă⁴³ sau de tracțiune, calești, rădvane⁴⁴ și care pentru transport, deci grajduri și șoproane pentru adăpostul acestora. Diata amintește și despre sute de oi⁴⁵, deci el neguțătorea nu numai cărnuri sau piei, ci și lînă, seu⁴⁶, brînzeturi și unt. Dar pentru comerțul cu carne, Iane, în tovărășia unui confrate al său, Lascarache, tot grec după nume, își înjghebase «zalhana»⁴⁷ sau abator propriu, unde efectuau tăierea, tranșarea și conservarea cărnurilor și pieilor. În legătură cu mierea și ceara, Iane Boldescul avea mai multe stupine⁴⁸. Avea încă și zeci de pogoane de vie roditoare, cu case, cu pivnițe, cu inventar de prelucrare și conservare.

Mai pot fi depistate și alte ramuri ale comerțului său. Așezat la Vernești, în imediata apropiere a orașului Buzău, Iane moștenise un bun vad comercial. În magazinele sale se adunau atît produsele muntelui (animale, cărnuri, piei, brînzeturi), cît și produsele apropiatelor podgorii sau ale șesului. Din acest nod geografic și comercial el își dirija mărfurile cu convoaie de care, după mijloacele timpului și în alte orașe ale țării sau chiar peste fruntariile ei. Schelele Brăilei nu-i erau prea depărtate. Nici drumul Brașovului nu-i era greu accesibil prin Bucov și Vălenii de Munte.

Este de așteptat ca Iane să-și fi făcut din București un bun debușeu. Datorită comerțului său, se presupune că a avut și legături cu negustori și oameni influenți din București. A folosit hanuri ale acestora și, probabil, și ale episcopiei Buzăului de la biserica Sfîntul Dumitru din București, metoh al episcopiei. Biserica aceasta a fost reclădită sub patronajul episcopului Metodie⁴⁹. Iată dar că Iane avea un exemplu de urmat și în episcopul Buzăului, chiar în cazul bisericii Sfîntul Dumitru.

Episcopia mai avea în București și un scaun de carne (măcelărie *n.n.*). Însuși Iane Buzoianul luase de zestre de la soția sa, Despa, între altele, un scaun de carne, pe care îl putea aproviziona din zalhanaua proprie. Era instalat, ca și al episcopiei, pe strada Scaunelor⁵⁰ de astăzi și nu prea departe de mahalaua Popa Soare⁵¹. Tot de la soție avea și case în București⁵², împreună cu pivnița pentru păstrarea vinurilor

31. Diata A, disp. 7, 8, 9 și diata B, disp. 2, 3, 18, 19, 30. 32. Diata B., disp. 7.

33. *Ibidem*, disp. 36. 34. Diata A, disp. 13 și Diata B, disp. 63. 35. Diata A, disp. 2.

36. Diata A, disp. 21. 37. Diata B, disp. 30, 39, 40, 47, 53, 59, 61.

38. Diata A, disp. 5 și diata B, disp. 2, 17.

39. Diata B, disp. 22, 23, 33, 34, 37, 40, 41, 44, 45, 48, 54 ș.a.

40. Diata B, disp. 6, 7, 12, 14, 15. 41. Diata A, disp. 13.

42. Diata A, disp. 2 și diata B, disp. 26 și 28. 43. Diata A, disp. 6 și diata B, disp. 3, 4, 8, 9, 31.

44. Diata A, disp. 5. 45. Diata A, disp. 20 și diata B, disp. 16. 46. Diata B, disp. 36, 55.

47. Diata B, disp. 7. 48. Diata A, disp. 10 și diata B, disp. 2, 24, 46.

49. I. C. Filitti: *Biserica «Sfîntul Dumitru» din București*, Buc., 1932, p. 3-8.

50. București, Ghid, caroul 326. 51. Arh. St. Buc., Ms. 173, f. 320. 52. Diata A, disp. 3.

și rachiurilor. Probabil că scaunul său de carne (măcelărie), făcea parte din ansamblul acelei case⁵³.

Această imensă avere, pe de o parte, iar pe de alta pierderea copiilor, pentru care Iane nu s-a putut consola niciodată, l-au determinat să înalțe o biserică mare și frumoasă. Faptul că a ales mahalaua Popa Soare se explică, nu numai prin aceea că el însuși va fi văzut adeseori biserica de lemn de aici în ruină, ci și sfaturile și cunoștințele cu care a contribuit însuși episcopul Metodie. Determinarea lui Iane de către episcop nu s-a realizat numai când pe Iane îl ajunsese «vremea de neputință și cunoscând slăbiciunea trupului»⁵⁴, aproape de moarte. Lucrul acesta s-a realizat cu mult mai înainte. Tot episcopul, în legătură directă cu mitropolitul țării, i-a prezentat pe Mușat logofătul, care în realitate trebuie să fi fost un tehnician «arhitecton», om priecut în construcții destinate cultului și la curent cu cele mai evoluat planuri tehnice.

După felul cum a realizat Biserica Popa Soare, se înțelege că Mușat logofătul a mai condus lucrările și la alte construcții din eparhia Mitropoliei. De altfel, i-a urmat în această funcție un nepot de frate, Nicolae logofătul, menționat la 1792⁵⁵.

Cît suflet a pus Mușat la înălțarea bisericii, o dovedește tocmai pomelnicul al treilea la număr, din sbornicul amintit. În ultima rubrică a pomelnicului s-a menționat: «Acesta au isprăvit biserica de zidu și cu zugrăveala și cu toate cele trebuincioase»⁵⁶.

După recomandarea sbornicului el este socotit ctitor, pentru aportul său în construcție. Aceasta o dovedește și stela funerară montată în interiorul bisericii, în dreptul locului unde i s-au îngropat oasele la 20 ianuarie 1757⁵⁷, împreună cu ale soției sale Păuna și ale probabilului său fiu, preotul Lazăr⁵⁸.

Se poate presupune că planurile bisericii erau deja întocmite de către Mușat, înainte de a fi primit cei 500 taleri în avans. Biserica a fost construită, potrivit celor cuprinse în pisanie, în timpul celei de a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească.

Potrivit inscripției scurte, săpată în piatră pe luneta chenarului ușii de intrare în pronaos, biserica era terminată în anul 7253 (1744), septembrie în 15 zile.

Ambițiile ctitoricești ale lui Iane înmuguriseră și se desăvîrșiseră într-un climat favorabil operelor de artă și binelui obștesc.

Post Mortem

Odată zidită și inzestrată biserica lui Iane cupețul Boldescu, se realizase prima și de fapt cea mai importantă dintre cele trei dispoziții testamentare ale ctitorului. Celelalte două, adică întreținerea bisericii și renta de 60 de taleri pentru preoții ei slujitori, n-au mai putut fi îndeplinite. Imediat după moartea lui Iane Buzoianul, frații și nepoții pe linie colaterală au atacat diata B în justiția vremii. Aceștia scriau într-o jalbă din 5 martie 1767 că «neodihnindu-ne (nemulțumiți fiind cu dispozițiile diatei n.n.), am ieșit înaintea mării sale Costandin Vodă Mavrocordat și cunoscând măriia sa că diata nu iaște făcută după rînduiala pravilei, acea diată au rămas jos»⁵⁹. (A fost anulată n.n.).

Ca urmare, s-a efectuat o nouă distribuire a averii neguțătorului printr-un compromis între clironomi și apelanți. «Am prefăcut această foaie de așezămînt (diata B

53. Diata A, disp. 14 și diata B, disp. 42. 54. Diata B, preambul. 55. Sbornicul, f. 1.

56. *Ibidem*, f. 6. 57. Inventar, p. 19, poz. 2. 58. Nicolae Iorga : *op. cit.*, Inscriptii... p. 331.

59. Arh. Șt. Buc., Ms. 173, f. 279 v – 281 v, II.

n.n), după (noul) așezământ ce ne-au așezat cu dumnealor». Ei primeau nu mai puțin de 600 taleri bani gata, 1050 stinjeni din moșia de cîmp Goniții, 50 pogoane de vie în dealul Vernești, 28 capete de vite, 50 de oi, 70 de stupi și o moară în Smedești⁶⁰.

Ci «socotindu-să între dinșii (rudeniile apelante) ca să nu rămîie pomenirea fratelui (și unchiului) lor de tot jos, din bunăvoirea lor... au lăsat la episcopie două moșioare»... Pe de altă parte, apelanții au dat bisericii din București, în locul celor 60 de taleri anual și a dispoziției de reparare și întreținere a bisericii în viitor, «16 pog(oane) de vie roditoare, cu case de piatră, cu pivniță și cu alte nămestii, ca să fie și chiver-niseală preoților». Preoții «popa Cristea și popa Lazăr», slujitori ai bisericii, nu au păstrat însă via și acareturile, ci socotindu-le ca o dane ce le revenea numai lor, le-au vîndut «în puțin preț, taleri 400». După ce au încasat cei 400 de taleri, cei doi preoți au avut curajul nesăbuit să pretindă episcopului Cosma, urmașul lui Metodie și «embatic pã an cite taleri 60».

Cazul a fost adus înaintea divanului domnesc. Domnul Scarlat Ghica (1764—1766), căruia episcopul îi arătase că diata lui Iane «s-a strîcat prin judecata» lui Constantin Mavrocordat (1744—1748) și averea Boldescului trecuse în stăpînirea rudelor, a îndreptat recursul contra acestora⁶¹. Din aceeași anaforă a mitropolitului Grigore, care era la baza hotărîrii domnești, se află că Boldescu înzestrase cu o moșie și mînăstirea Banu din Buzău «unde iaste și el îngropat».

Dar «Lefter Boldescul» și ceilalți moștenitori ai lui Iane au răspuns că «a ținea (cei doi preoți) și viile date de noi și a lua și acel (em)batic, după diata fratelui nostru, ni se pare că nu va fi cu dreptate»⁶². Așa că Alexandru Scarlat Ghica (1766—1768) a hotărît la 5 martie 1767, ca «episcopia să aibă bună pace de către preoții acelei biserici (din București), iar pentru fapta lor de au vîndut viile, după pravilă, li se cuvîne încă și pedeapsă»⁶³.

În felul acesta biserica Popa Soare a fost privată definitiv de darul Boldeștilor⁶⁴ și de aripa protectoare a episcopiei Buzăului și a episcopilor săi. Ea rămînea, ca cele mai multe biserici de mir, în grija și ocrotirea exclusivă a poporenilor din parohia pentru care a fost zidită.

Biserica

Din orice parte ar veni călătorul în acest foarte liniștit cartier, în raport cu ritmul trepidant al marelui oraș din care face parte, biserica Popa Soare i se descoperă numai de la mică distanță. Pe de o parte, blocurile din jur contribuie la această limitare a orizontului în care s-ar închide locașul, prin înălțimea cu care îl depășesc, iar pe de altă, copacii care ornamează străzile și chiar curtea bisericii, și-au înălțat coroanele bogate, acoperindu-i în mare parte pereții și acoperișul. Noaptea, biserica este ușor de reperat, datorită luminării cu neon a crucii de pe unica-i turlă.

Folosindu-se planul proiecției sale orizontale, precum și complexul de informații istorice la care se referă întreaga această lucrare, se poate afirma fără umbră de îndoială

60. *Idem*, Ms. 172, f. 258—270.

61. *Ibidem*, f. 120—121.

62. *Idem*, Ms. 173, f. 280, II.

63. *Ibidem*, f. 281.

64. Iată ipotetic originea numelui Boldescu. Un oarecare Boldea, întemeietorul moșnenilor Cîrlomănești, și-a lăsat numele satului în care a trăit, parte din Vernești de astăzi, pe la 1500. Se pare că Iane a stăpînit această parte «Boldească» din Vernești (*Marele dicționar geografic al României*, I, Buc., 1898), p. 512—513). Mai există însă în județul Buzău satul Boldești și altă moșie Boldești, așezate pe ambele maluri ale pîrului Istău din fosta plasă Tohani. Se află cam la 46 km. spre nord-vest de orașul Buzău.

doială, că această construcție, în aspectul său inițial a aparținut categoriei de biserici cu plan treflat și cu două turle de zid, dintre care cea de pe pronaos a servit și de clopotniță. Arhitectul N. Ghica-Budești afirmă, ca și alți arhitecți, că bisericile din această categorie sînt cele mai numeroase dar și cele mai frumoase, între bisericile construite în secolul al XVIII-lea ⁶⁵.

În epoca feudalismului dezvoltat, caracteristic primelor trei sferturi ale veacului amintit, după o integrare tot mai accentuată a Țării Românești sub aspect economic și politic, sub dominația imperiului otoman, domeniul construcțiilor bisericesti nu putea rămîne fără să sufere profunde influențe arhitecturale. În această conjunctură nu s-au mai putut construi mari complexe monastice ca în trecut. Acestea presupuneau o mai mare stabilitate în ordinea internă și fonduri deosebit de mari. În schimb, în locul acestora, s-au ridicat multe biserici de enorie, cu plan treflat și cu proporții elegante, atît în orașe cît și prin sate, ctitorite de mici boiernași, de negustori bogați sau de grupuri de moșneni. Din complexul de influențe de diverse proveniențe, altoite pe arhitectura din Țara Românească, a rezultat un nou stil românesc, în care se încadrează și bisericile trilobate ⁶⁶, cum este biserica Popa Soare.

Este sigur că meritul de a fi ales un astfel de model arhitectural pentru biserica Popa Soare, îi revine logofătului Mușat, dar și episcopului Metodie și cu atît mai mult, lui Iane. Toți trei nu puteau rămîne în afara atracției ce o exercitau asemenea bisericilor. Și fiindcă biserica a fost durată în folosul unei parohii de periferie și săracă, precum a fost mahalaua Popa Soare în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, municipiul București l-a catalogat pe Iane Buzoianul cu frumosul calificativ de filantrop și ca urmare, în 1959, a dat numele acestuia unei străzi paralelă cu Calea Griviței și care închide latura de est a cimitirului «Sfînta Vineri» ⁶⁷.

Planul în secțiune orizontală prezintă o construcție în care altarul și cei doi sîni laterali formează trei dintre brațele unei cruci și anume cele superioare. În locul curburii celui de al patrulea braț, treflei i s-a adăugat, în prelungire, un dreptunghi cu latura cea mare orientată de la est la vest. Zona de legătură dintre treflă și dreptunghi apare ca doi umeri intrați în spațiul interior al bisericii, zona «corset».

Acestea fiindu-i liniile exterioare, spațiul interior al bisericii a fost împărțit de la început în altar, naos, pronaos și tindă. Naosul cuprinde spațiul celor două abside laterale și zona «corset». Pronaosul, nedespărțit prin nimic de naos, se desfășoară pe 3/5 din suprafața dreptunghiului, iar tinda pe rest.

De zidul dinspre nord, și anume la joncțiunea dintre tindă și pronaos, se află lipit în exterior și făcînd corp comun cu zidul, un turnuleț semioctagonăl care adăpostește scara circulară de acces la clopotniță (turla de pe pronaos).

Alt amănunt constructiv, vrednic de a fi amintit, este că inițial tinda se sprijinea în afară pe patru stîlpi zidiți din cărămidă. O fotografie din arhiva bisericii arată că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, tinda fusese complet închisă în zid. În interiorul tindei se mai păstrează și astăzi, prinși în zid și tencuieli, umerii capitulurilor de la cei patru stîlpi de susținere. Faptul că amintita pisanie de pe cartușul de piatră se află deasupra ușii dintre tindă și pronaos, dovedește, de asemenea, că tinda se sprijinea inițial pe stîlpi. Ușile de azi ale tindei sînt mai noi decît ușa de acces în pronaos.

65. N. Ghica-Budești: *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIX, p. 12.

66. Gr. Ionescu: *Istoria arhitecturii în România*, II, Buc., 1965, p. 1209.

67. București-Ghid, harta, caroul 201 și 225.

Sub raportul elevației, proiecția verticală prezintă, de asemenea, o construcție armonioasă și proporțională judicios. Faptul că cele trei abside (altarul și sinii), au linia de curbură cu aspectul unor prisme parțial octogonale, presupune că și cele două turle ale bisericii au avut, probabil, forma a două prisme cu câte opt laturi.

În exterior, în sensul înălțimii, începând de jos în sus, se distinge soclul, destul de ridicat, peretele propriu zis și coronamentul. Peretele este împărțit în două registre de un brâu simplu în relief. Registrul superior acoperă cam o treime din cel inferior.

Pe registrul superior s-au scobit în adâncime nișe circulare — medalioane — și semicirculare. În registrul inferior s-au practicat o serie de arcaturi trilobate evazate față de suprafața zidului, unele din ele fiind sprijinite aparent pe semicolonete subțiri, cu un rost mai mult decorativ decât constructiv.

Toate aceste amănunte întăresc convingerea că Mușat «arhitectonul» a păstrat cu rigoare caracteristicile și armonia tipologică a categoriei arhitectonice din care face parte și biserica Popa Soare.

Stricăciuni suferite și reparații

Din complexul de informații culese în legătură cu trecutul bisericii Popa Soare, nu se desprinde nici un indiciu că în primii 90 de ani de la construcția ei (1745—1835), biserica ar fi suferit din cauza cutremurelor sau a incendiilor care au lovit marele oraș în această perioadă. Înseamnă că lucrarea efectuată sub directa priveghere a logofătului Mușat a fost foarte rezistentă, dacă biserica Popa Soare a supraviețuit atât seismului din 1802, despre care Nicolae Iorga scria că «a fost cel mai teribil cutremur pe care îl pomenește principatul român»⁶⁸, și că «dăduse jos clopotnițele de la biserică»⁶⁹, cât și celui din 1804, care a desăvârșit distrugerea. Biserica Popa Soare a supraviețuit acestor teribile și distrugătoare calamități.

Prima mențiune despre vreo reparație, în urma uzurii obișnuite și normale însă, datează din 1773, când Toma brașoveanul cumpără cu bani proprii toată șindrila pentru înlocuirea celei de pe acoperiș. Petcu lumînărarul dăruise 100 taleri în același scop⁷⁰.

Acoperișul a fost refăcut și în 1810. Atunci au fost cheltuiți 1000 taleri de la vătaful Gheorghe și 100 taleri de la jupinița Voica. Ambele sume au fost necesare pentru șindrila. Biserica a mai plătit din fonduri proprii 1000 de lei pentru bătut șindrila pe acoperiș⁷¹.

Între timp s-a pardosit naosul și pronaosul cu lespezi de piatră de către Caliața sau Calina, fiica lui Toma brașoveanul⁷², iar tinda de către Voicana doftorița⁷³. Despre lespezile cu care a pavat «jupineasa Călina, fiica dumnealui jupan Toma»... grăiește și stela votivă din interiorul bisericii, montată în perete la 1793⁷⁴.

În 1836 se înlocuia din nou șindrila de pe acoperiș. Și pardoseala tindei se completa cu 13 lespezi⁷⁵.

Dacă apelul fraților și nepoților de frate ai lui Iane ctitorul Buzoianul a lipsit biserica de fondurile necesare întreținerii ei, cutremurul din 11 ianuarie 1838 a fost calamitatea naturală care i-a adus cele mai mari stricăciuni. Cel puțin turlele, acoperișul și tencuielile au fost distruse cu această ocazie.

68. N. Iorga : *Mîndstirea Vălenii de Munte*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIV, 1924, p. 99.

70. *Sbornicul*, f. 7.

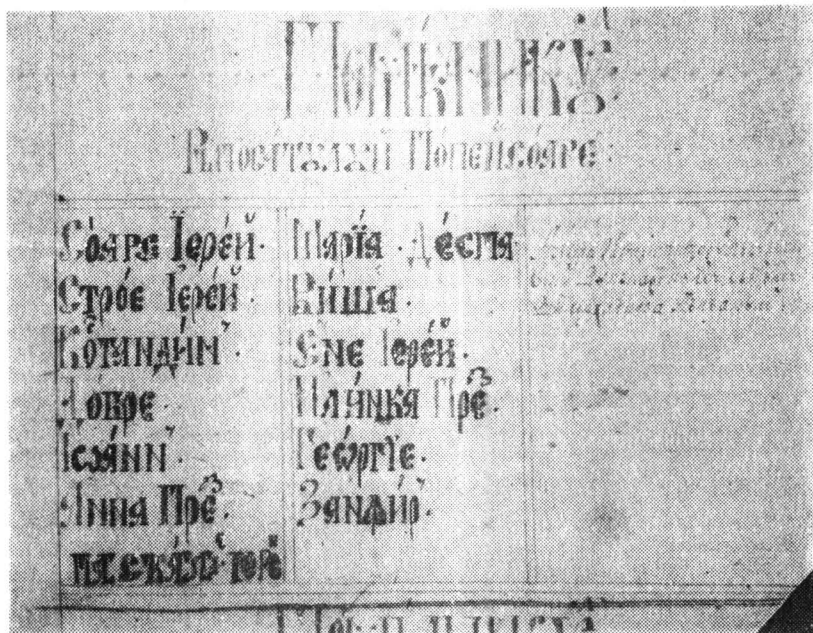
71. *Ibidem*, f. 9.

72. *Ibidem*, f. 7.

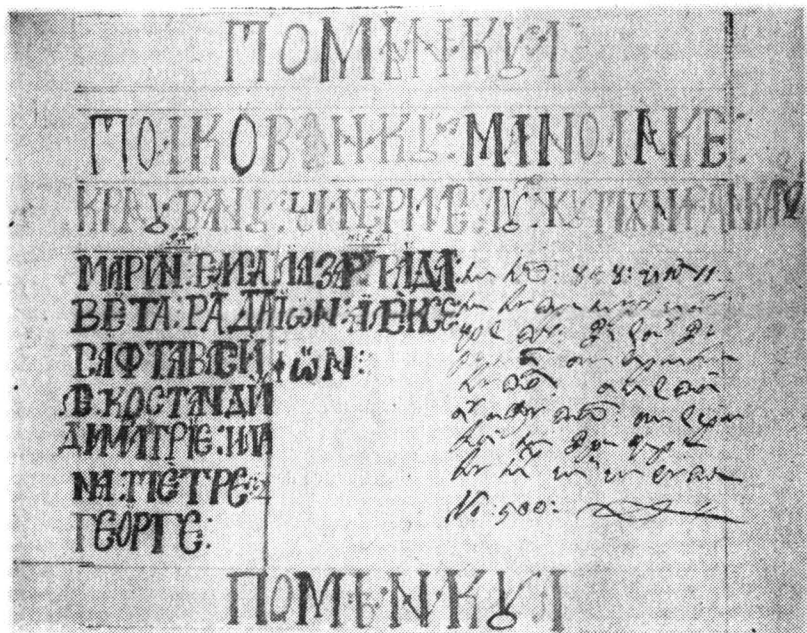
73. *Ibidem*, f. 12.

74. *Inventar*, p. 5.

75. Arh. Arhiepisc. Buc. 3102/1844, f. 25 și 30.

Pomelnicul polcovnicului Craioveanu
(mențiune despre cutremurul din 1838).

Pomelnicul preotului Soare
(citorul bisericii de lemn).

Iată ce a scris Nicolae dascălul în pomelnicul «polcovnic(ului) Manolache Craioveanu, ginerele lui jupan Ivanciu : «... La leat (1)838 ianuar 11, la cutremuru(l) ce au fostu de s-au dărîmat biserica cu tot, acesta au ajutat biserica» ⁷⁶.

Pe un alt document, care a făcut parte din dotația bisericii Popa Soare, s-a scris, între altele, de asemenea, de către Nicolae dascălul, la 29 ianuarie 1838 că : «La liatul 1838, în zioa de... marți, la patru ceasuri de noapte spre miercuri, s-au făcut cutremur mare. Atîta de mare, cit s-au dărîmat... și mulți oameni au omorît... Și multe biserici s-au închis, încît și biserica noastră s-au pecetluit de două ori» ⁷⁷.

La cîteva zile după cutremur, care «s-au făcut la 4 ceasuri și 10 minute turcești din noapte» ⁷⁸, cum a scris și dascălul Nicolae, protopopul Plășii de Sus din București, «popa Pantazi», raporta «cinstitei Ocîrmuirii a sfintei Mitropolii» că, următor poruncii de a se «preumbla prin toată plasa», găsisse 11 biserici «poprite din stricăciunea cutremurului». Aceste biserici au fost : Sfîntul Gheorghe-Vechi, Sfîntul Spiridon-Nou, Broșteni, Manu Cavaful, Popa Soare, Vergului, Sîrbilor, Lucaci, Negustori, Ceauș Radu și Pantelimon ⁷⁹.

Enoriașii au sărit de îndată în ajutorul bisericii. Astfel, Manolache polcovnic Craioveanu, a dărîuit 500 lei ⁸⁰. Cu toate acestea, refacerea și repararea bisericii a durat timp îndelungat. În 1855, cînd Călin Petcu dăruia 10 taleri pentru «prefacerea bisericii» ⁸¹, aceasta nu se terminase încă.

În orice caz, numai în 1838 s-au cheltuit «6110 lei la (re)făcutul bisericii ce au fost dărîmată de cutremur, 710 lei pentru învelișul turle(lor) cu tinichea și bășici, 873 lei pentru 573 ocă fier, pentru legatul bisericii și 450 lei la hierar, pentru lucrul hierului» ⁸².

În 1846 s-a plătit 1650 lei pentru timplă ⁸³. Dincă băcanul dăruia, în același scop, în 1848, zece galbeni ⁸⁴.

Și în 1859 se cheltuia 936 lei «ajutor de la mahalagii, pentru a repara biserica» ⁸⁵.

În sfîrșit, reintrînd în făgașul uzurii normale, în 1860 se cerea aprobarea colec-tării de bani cu o «pantahuză», deoarece «biserica are nevoie de învelitoare, aflîn-du-să de șîndrîlă veche și spartă». Se chibzuise «s-o învelim cu țincu, cam în prețu de 10.000 lei» ⁸⁶.

Din toate acestea se înțelege că șîndrila de pe acoperișul bisericii a fost înlocuită de cinci ori, adică din 30 în 30 de ani aproximativ. În urma cutremurului turlele de zid au fost înlocuite cu altele de lemn, iar șîndrila cu tablă abia după 1860, așa cum se vede în amîntîta fotografie.

76. *Sbornicul*, f. 13 v.

77. I. Corfuz : *Insemnări de demult*, Iași, 1976, p. 192.

Iată întreaga însemnare : «S-au făcut însemnare întru acest Triod ce s-au legat prea vremea cînd era ipitrop jupin Barbu șalvaragiul la Popa Soare.

La liatul 1838, în ziao de sfîntul cuviosul Teodosie începător(ul) de opște, marți, la patru ceasuri din noapte spre miercuri, s-au făcut cutremur mare.

Atîta de mare, cit s-au dărîmat zidu lui Sfîntu Gheorghe cel Nou. Și mulți oameni s-au omorît și multe biserici s-au închis, încît și biserica noastră s-au pecetluit de două ori.

Și de atunca s-au prefăcut al doilea cînd era epitrop jupin Răducan băcan(ul).

Și cu, Neculai dascălul, ce am însemnat aicea, foarte bine am trăit cu dumnealui și cu preotii, șezînd cinci ani la sfînta biserică.

Mă rog cu inima zmerită la tot cititorul, ce va citi să zică : Dumnezeu să-l erte și să-i odihnească oasele unde dreptii se află. (1)838, ghenar 29, Neculaie dascăl(ul)». (Informația dată pe profesorul Cornel Tudor).

78. Arh. Arhiepisc. Buc. 2692/1838, f. 7. 79. *Ibidem*, f. 6. 80. *Sfornicul*, f. 13.

81. *Ibidem*, f. 21. 82. Arh. Arhiepisc. Buc., 3102/1844, f. 31 v. 83. *Ibidem*, f. 77.

84. *Sbornicul*, f. 19. 85. Arh. Arhiepisc. Buc., 3102/1844, f. 229. 86. *Ibidem*, f. 244.

Alte întâmplări, îmbunătățiri și prefaceri

Negreșit că nevoile, greutățile și prefacerile prin care biserica Popa Soare trebuia să treacă, nu s-au sfârșit în 1860, iar cheltuielile nu s-au limitat numai la clădirea proprie a bisericii. Sau cheltuit sume însemnate de bani cu împrejmuirea curții bisericii, împrejmuire exclusiv din lemn și care se deteriora repede. Alte sume, de asemenea, importante, s-au folosit la reconstrucția sau reparația celor 4—5 case proprietate a parohiei, intrate în patrimoniul său prin donații. S-au întreprins cheltuieli și cu construcția «chiliilor», din curtea bisericii. În 1858 pitarul Nicolae Chiroiu⁸⁷ dăruia 500 de lei tocmai «pentru facerea chiliilor», după cum cu un an mai înainte Iordache papugiul dăruia «doi galbeni împărățești»⁸⁸.

O lucrare importantă și anume prima casă parohială, s-a realizat în 1888. Preotul Sachelar Dumitru Zamfirescu scria că din inițiativa consiliului parohial (D. Orbescu președinte, D. I. Roșu, casier și parohul) «s-au făcut în curtea bisericii o casă lângă casa nr. 9 ce i s-a dat nr. 11 (pe strada Ștefan Mihăilescu n.n.). Casa a fost «zidită dintr-o cărămidă, cărămizi 2.500, ceilalți veche, de la casa fostă a rep(osatei) babilii Uții, ce era clădită în fața bisericii»⁸⁹.

Tot din inițiativa consiliului, în 1902, s-a adăugat la vechea construcție a bisericii actualul pridvor. El trebuia să amintească de fosta tindă pe stâlpi. Pe bună dreptate N. Iorga și-a exprimat nemulțumirea pentru aspectul necorespunzător cu care pridvorul a îmbrăcat buna intenție a consiliului⁹⁰. Imitat, se pare, după pridvorul fermecătoarei biserici Stavropoleos, cel puțin în ceea ce privește stâlpii, acela al bisericii Popa Soare nu l-a putut egala. Pentru realizarea unui astfel de efect, era însă nevoie de un alt talent care să echivaleze pe acela al renumitului arhitect Ion Mincu, cel care a restaurat biserica Stavropoleos, făcând din ea o bijuterie de artă excepțională a capitalei.

A fost nevoie apoi de spiritul gospodăresc și inițiativa hotărâtă a penultimului paroh, dintre anii 1924—1964, Atanasie Paraschivescu, pentru a aduce biserica la înfățișarea ei de astăzi, demnă de un monument de artă. O altă fotografie păstrată în arhiva bisericii o înfățișează în vechiul aspect și cu diferența pridvorului din 1902.

Comparându-se această a doua fotografie cu cea publicată de N. Iorga⁹¹ în 1939, se observă că în 1924 s-au înlocuit cele două turlă vechi de lemn, deteriorate și lipsite de armonie, cu o singură turlă din beton armat. Turla a fost ridicată pe pronaos, schimbând cu totul favorabil înfățișarea locașului. Parohul reușise să obțină asistența tehnică a Comisiei Monumentelor Istorice. Cu această ocazie biserica a fost acoperită cu tablă galvanizată și a fost dotată cu instalație electrică și încălzire cu gaze⁹².

Același vrednic preot s-a preocupat și de înfrumusețarea interiorului. Printre altele a împodobit ferestrele cu vitralii încântătoare. Conturul desenelor, culorile pastelate ale acestor vitralii filtrează cu un farmec deosebit jerbele de lumină ce pătrund prin ferestre. S-a creat astfel un interior care predispune la meditație și reculegere. Nu trebuie uitate în această ordine stranele cizelate în lemn de stejar de talentatul sculptor Grigore Dumitrescu în 1937.

87. După catagrafia din 1838 Nicolae Chiroiu era ipistat. Acest pitar, în calitate de deputat al mahalalei Popa Soare a șnuruat, parafat și certificat Spornicul de pomelnice la 6 aprilie 1859. Spornicul avea atunci 44 de file. În 1885 lipseau deja filele 11, 14, 15, 16, 17, 18, 29, 30, 33, 37 și 38.

88. *Sbornicul*, f. 22.

89. *Ibidem*, f. 25.

90. N. Iorga : *Op. cit.*, *Inscripțiile...*, p. 331.

91. N. Iorga : *Op. cit.*, Ist. Buc., ... ultima filă.

92. *Inventar*, p. 20, poz. 7.

Este o operă de reală valoare artistică prin armonia spațiilor, distribuția și miga amănuntelor. Aceluiași sculptor se datoresc și ușile dintre tindă și pronaos.

Preotului A. Paraschivescu se datorează, de asemenea, cafasul sau estrada pentru cor, pardoseala actuală de mozaic din interiorul bisericii, pardosirea curții cu dale, gardul de fier cu soclu de beton care înconjoară proprietatea parohiei, teii, stejarii și brazii plantați în curte și parc, precum și ridicarea din temelii a actualei case parohiale. La sfârșitul acestor lucrări, fostul paroh consemna totul în lapidarele cuvinte «restaurat-u-s-a locașul Domnului»⁹³.

După cutremurul din 1940, zidurile și bolțile bisericii au fost întărite cu tiranți de oțel — beton, tot prin grija aceluiași preot. Datorită acestora biserica a rezistat cutremurului din 4 martie 1977.

Unele reparații de amănunt au fost făcute și în 1968.

Nu este lipsit de interes să se arate că într-unul dintre cele patru apartamente ale casei parohiale se află o sală de 104 metri pătrați. Această sală a adăpostit, între 1924—1930, o grădiniță de copii. Tot aici a fost adăpostită o vreme expoziția picturului și colecționarului de artă Barbu Ionescu. Altă perioadă scurtă sala a fost folosită ca atelier de icoane, al Sfintei Patriarhii.

Parohienii

Referitor la sbornicul de pomelnice, se poate afirma că el constituie o piesă de bază în informarea cercetătorului⁹⁴. Cel puțin două merite deosebite i se pot atribui.

Mai întâi suma mențiunilor sale îl ridică la valoarea de cronică revelatoare a multor evenimente din trecutul bisericii: zidire, reparații, adăogiri la zestre și dotația inițială, așa cum s-a expus deja. În al doilea rând și nu mai puțin important, sbornicul este într-o largă măsură oglinda socială a parohienilor din suburbia Popa Soare. Este suficient să se reamintească meseriașii din diferite bresle: logofeți⁹⁵, luminărari, ceauși⁹⁶, cojocari, căpitani⁹⁷, «doftoroii», șalvarașii⁹⁸, bumbăcari, polcovnici⁹⁹, băcani, cerari, mănulari¹⁰⁰, birjari, pescari, dorobanți¹⁰¹, bogasieri¹⁰², papugii, «ingeneri», pitari¹⁰³, simigii¹⁰⁴ și alții. La toți aceștia, prinși într-o evoluție de aproape două secole, trebuie adăugată masa, deosebit de mare a poporenilor în ra-

93. *Sbornicul*, f. 25 v.

94. Sbornic înseamnă culegere, colecție, adunare, înmânunchiere. Sbornicul de pomelnice al bisericii Popa Soare are forma unui registru cu file neliniolate, copertat cu carton îmbrăcat în piele, cu dimensiuni de 0,30 × 0,20 m. El a fost confecționat în 1792 cu cheltuiala logofătului Nicolae, pe vremea când «era iconom slujind sfintei episcopii a Rimnecului cu scaunul la Craiova».

Acest logofăt era «nepot de frate (al) logofătului Mușat ctitorul», precum scrie pe fila nr. 6 a sbornicului. Au fost scrise, bine-înțelese, numai pomelnicele existente pnă la ace adată de către alt logofăt de la aceeași episcopie, Ioan.

Pomelnicele propriu-zise sînt precedate de două prefețe. Prima denumită «arătare», întocmită se pare de Nicolae, indică normele după care se vor înscrie ctitorii (cei ce fac bisericii daruri însemnate). Ultima este pur și simplu reproducerea predosloviei unui alt sbornic ce se află încă în 1888 în arhiva Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Vezi: C. Erbiceanu: *Sbornicul sau pomelnicul Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în «Bis. Ort. Rom.».

95. Scriitor, secretar, notar. H. Tiktin: *Op. cit.*, p. 922.

XII, 1888—1889, p. 689. 96. Sau ceauș: curier, mesager, *Ibidem*, p. 331.

97. Comandant de steag (100 ostași). *Ibidem*, p. 285.

98. Croitori sau vinzători de șalvari. *Ibidem*, p. 1358.

99. Funcționar polițienesc. *Ibidem*, p. 1204.

100. Comerciant de mărunțișuri. *Ibidem*, p. 947.

101. Ostaș, agent polițienesc. *Ibidem*, p. 565.

102. Comerciant de mode și bijuterii, *Ibidem*, p. 206.

103. Un rang boieresc; în secolul al XIX-lea onorific. *Ibidem*, p. 1176.

104. Covrigar. *Ibidem*, p. 1426.

port cu numărul celor din sbornic, tot pe atât de variată profesional, dar modestă și poate săracă în ceea ce privește starea economică.

Pentru a se vedea însă valoarea exactă ca oglindă a stării sociale pentru populația mahalalei Popa Soare din cuprinsul sbornicului, el trebuie comparat cu catagrafia anului 1838¹⁰⁵.

Aflătoare în «voceseaua de Negru», după diviziunea administrativă de atunci, mahalaua Popa Soare avea 125 de case, care adăposteau în total 518 suflete. În comparație cu mahalaua Olari, care avea 793 de suflete, sau cu mahalaua Sfintul Ștefan, cu 369, ori Mintuleasa cu 190, mahalaua Popa Soare ocupa o poziție de mijloc în ceea ce privește numărul populației. Sub raport profesional, bărbații trecuți de majorat aparțineau în mare aceluși indelețnicii ca cele amintite în pomelnice, dar cu mult mai diversificate. Păstrînd ordinea înscrierii în catagrafie, se remarcă: precupeți¹⁰⁶, slujitori¹⁰⁷, căruțași, croitori, căldărari, muncitori cu miinile, cizmari, pînzari, bum-băcari, argintari, moașe, neguțători, dogari, ingineri, torcători, băcani, plăpămari, ofițeri, cavafi¹⁰⁸, sacagii¹⁰⁹, rotari, lemnari, șalvaragii, ulieri (care confecționau stupi *n.n.*), zidari, pescari, zugravi, circiumari, vizitii, hamali, săpunari, simigii, potcovari, abagii¹¹⁰, mălăieri¹¹¹, legători de cărți, limonagii etc. Printre slujbași se numărau arnăuți¹¹² la comisie sau la case particulare, logofeți¹¹³, ipistați¹¹⁴, scriitori, vătășei¹¹⁵, polcovnici.

Despre parohia Pooa Soare¹¹⁶ se arată că în «curtea bisericii», adică în clădirile numite în pomelnice «chilii», trăiau 15 suflete, chiriași muncitori.

Ca slujitori bisericești se află înscriși: popa Ion sin Ene, duhovnic, român, în vîrstă de 75 ani¹¹⁷, popa Ioniță, în vîrstă de 28 ani¹¹⁸, diaconul Matache¹¹⁹, în vîrstă de 30 ani și un cîntăreț la biserică, în vîrstă de 30 ani, dar al cărui nume este șters¹²⁰.

În 1838, mahalaua avea încă destui streini: 15 sirbi¹²¹, 4 greci, 1 armean¹²² și un ungurean¹²³, adică român din Transilvania. Acesta era «Ion sin Radu, slujitor ipistat»¹²⁴.

Cei trei greci erau: Andrei sin Dumitru, arnăut la boier, Stavru sin Iane, meșter argintar, Dumitru sin Iane, torcător și Sider sin Paraschiva, limonagiu. Armeanul Mihai sin Artin era pînzar. Sirbii aveau meserii diferite. Unii dintre ei se ocupau cu fasonatul lemnului.

În mahala trăiau și persoane «simandicoase». Astfel apar: Catinca Urlăjeanca din boierimea vremii, «caftinloaică slugerească»¹²⁵ și Petrache Orbescu «Clucer caftanliu»¹²⁶. Un descendent al acestuia din urmă și anume Dumitru Orbescu, proprietar, fost avocat, primar al municipiului, deputat și senator, a îndeplinit și rolul de epitrop al bisericii Popa Soare prin 1888¹²⁷.

105. Arh. St. Buc. *Catagrafii*, București, 1838, nr. 86, f. 5—13.

106. Comerciant de zarzavaturi și fructe. H. Tiktin. *Op. cit.*, p. 1239.

107. Servitor, funcționar, *Ibidem*, p. 1444. 108. Cismar. *Ibidem*, p. 317.

109. Căruțor, vinzător de apă cu sacaua. *Ibidem*, p. 1351.

110. Croitor sau vinzător de abale sau dimii. *Ibidem*, p. 2.

111. Rîșnitor și vinzător de mălai: făină de porumb, orz sau mei. *Ibidem*, p. 945.

112. Ostaș, paznic, mercenar (obișnuit de origină albaneză). *Ibidem*, p. 87. 113. Vezi nota nr. 93.

114. Sau epistat: perceptor de dări, responsabil administrativ. H. Tiktin, *op. cit.*, p. 76.

115. Curier, funcționar de sat sau mahala. *Ibidem*, p. 1719.

116. Arh. St. Buc. *Catagrafii*, Buc., 1838, nr. 86, f. 9. 117. *Ibidem*, f. 12, nr. 162.

118. *Ibidem*, f. 8. 119. *Ibidem*, f. 11. 120. *Ibidem*, f. 9, nr. 103. 121. *Ibidem*, f. 8.

122. Vezi nota nr. 118. 123. Vezi nota nr. 118.

124. Arh. St. Buc., *Catagrafii*, Buc., 1838, nr. 86, f. 6. 125. *Ibidem*, f. 7. 126. *Ibidem*, f. 9.

127. *Sbornicul*, f. 25.

Zestrea

De-a lungul existenței sale biserica Popa Soare s-a bucurat din partea enoriașilor săi de o zestre deosebită în bunuri imobile și mai ales mobile. Din prima categorie sînt menționate cel puțin cinci imobile, în afară de «chiliile» din casa parohială.

După ordinea consemnărilor din sbornicul de pomelnice, biserica primise, înainte de 1792, o prăvălie de la Drăghici cojocarul. «Acesta au datu sfintei biserici o prăvălie în București, ce iaste în ulița Salvarağiilor»¹²⁸. Tot în această perioadă, căpitanul Anton «au datu sfintei biserici o casă de cîrciumă în mahalaoa Tîrgului de Afară cel Vechi»¹²⁹.

În 1831 biserica primea de la baba Dobrița «o casă ce o are în mahalaoa Popa Soare»¹³⁰. O altă casă situată în aceeași mahala o primea, în același an, de la baba Mira¹³¹.

Pentru daniile lor, acești enoriași aveau să fie continuu pomeniți, iar cel puțin odată pe an să li se facă sărăcistre sau parastase. Balanțele contabile ale parohiei prevăd destul de des asemenea parastase, alături de cheltuielile făcute anual cu cele două praznice ale hramurilor: Adormirea Maicii Domnului și Sfîntul Nicolae¹³². Se pare că cel de al doilea a fost impus bisericii de amintitul logofăt Nicolae.

În sfîrșit, ultimul imobil, astăzi în ființă, a fost donat de Gheorghe Florescu în 1936. Imobilul dispune de 300 m.p. teren pe strada Zefirului nr. 14, pe care s-a ridicat o casă cu cinci apartamente¹³³.

Se pare că a mai fost și al șaselea imobil. Este vorba de «casa, fostă a rep(osatei) babi Uții», din a cărei cărămidă veche s-a făcut prima casă parohială.

Dintre aceste imobile, cel provenit de la baba Mira a fost vîndut prin 1860 preotului Hristache, slujitor la biserica Popa Soare, cu 1200 de lei¹³⁴.

Cu trei ani mai înainte, deci în 1857, parohia cerea dezlegare să vîndă tot pentru 1200 lei șase stînjeni râmeși după o altă vînzare către o enoriașă Leanca. Solicitantul era muncitorul Iacov sin Vasile. Terenul avea și o «dărămătură de căscioară». Prețul urma să se investească în «chiliile trebuincioase»¹³⁵.

Cumpărătoarea Leanca, menționată mai sus, era o văduvă, de meserie basmangioaică sau boiangioaică. Ea cumpăruse numai 3 stînjeni pentru 170 lei stînjenu din cele două locuri virane ale bisericii¹³⁶.

În același an 1857 se mai cerea aprobarea să se vîndă și «locșorul din tîrg, în mahalaoa Sfîntul Gheorghe-Nou». Locșorul avea 5 × 1/2 stînjeni. Ioniță Palada bogasierul oferea 300 de lei¹³⁷.

La 1 septembrie 1858, Mitropolia aproba vînzarea către: Ion Bălescu cizmar, Leanca văduva basmangioaica și Leana văduva lui Nicolae băcanul. Interzicea însă vînzarea locului din tîrg¹³⁸. Baniî din aceste vînzări erau necesari pentru «meremeturile» bisericii și chiliilor.

Cît despre bunurile mobile, ele sînt foarte numeroase. Se vor menționa cîteva din ele mai importante. Unele din aceste danii și anume în bani, au fost deja amintite în legătură cu reparațiile bisericii.

128. *Ibidem*, f. 8. 129. *Ibidem*, f. 8. 130. *Ibidem*, f. 10. 131. *Ibidem*, f. 12.

132. Arh. Arhiepisc. Buc., 3102/1844, f. 33 (1840); f. 139 v. (1825), f. 152 (1854), f. 135 (1855), f. 208 (1858) și f. 243 (1859). 133. *Inventar*. 134. Arh. Arhiepisc. Buc., 3102/1844, f. 245.

135. *Ibidem*, f. 206. 136. *Ibidem*, f. 196. 137. *Ibidem*, f. 197. 138. *Ibidem*, f. 229.

Logofătul Nicolae, nepotul lui Mușat constructorul, a dăruit «un potir cu cele trebuincioase, de argintu..., o cădelniță de argintu... și ferecătura de argint a unei evanghelii»¹³⁹.

Baba Mușa a adus ca ofrandă două sfeșnice mari de lemn poleite și o candelă de argint¹⁴⁰, iar baba Stanca o pereche paftale de argint¹⁴¹.

Barbu șalvaragiul a dăruit «o icoană cu trei sfinți... și un sfeșnic de aramă»¹⁴². Și Jupinul Tănase bumbăcarul dăruit o icoană de argint iar alta era dăruită de Smandra, fiica babei Mira¹⁴³.

Iancu Lăzărescu dăruia, în 1871, o candelă de argint¹⁴⁴, iar Bălașa lui Calonfir un epitaf și «Sfinta Cruce(a) Răstignirii»¹⁴⁵.

Tot în 1871 biserica primea «o pereche sfeșnice mari» din partea isnafului (breslei) căldărarilor, prin starostea Niță Hristescu¹⁴⁶. Pe sfeșnice se află numele altor șase căldărari.

Un număr deosebit de obiecte de cult au fost repartizate bisericii Popa Soare, socotită «sărăcă», de către primăria orașului în 1892¹⁴⁷. Ele aparținuseră «desființatei biserici a lui Barbu Bellu», situată pe locul de pe Calea Victoriei¹⁴⁸ unde se află astăzi Casa de Depuneri (C.E.C.).

La 9 mai¹⁴⁹ 1917, parohul preot econom D. Popescu-Roșiori înainta protopopiei Plășii de Jos un tabel cu obiectele de cult de care se aflau inscripții¹⁴⁹. Toate acestea și altele se găsesc în dotația bisericii și astăzi.

O mențiune prețioasă din tabelul amintit se referă la cele două clopote: «unul mai mare și altul mai mic. Cel mic purta data de 1787». Clopotul cel mare fusese dăruit de către Nicolae brașoveanul, fiul lui Toma «și ginerele popii Dobrică, pe vremea când a fost episcop al bisericii peste 25 ani»¹⁵⁰. Proveniența celui mic nu se cunoaște. Probabil că el aparținuse vechii biserici de lemn.

Raportul preotului D. Popescu Roșiori mai preciza: «Ambele clopote au fost luate de soldații austro-germani în ziua de 3 mai s.n., ora 11, anul 1917, din ordinul comandamentului». După aprecieri cu totul eronate, se atribuia celor două clopote 150 kg. și o valoare, după cursul zilei, de 1200 lei.

În criza de cupru, pentru fabricarea tuburilor de cartușe necesare războiului, trupele de ocupație jefuiseră 99 de clopote, de la 46 biserici din București. Ele avuseseră în total 23.292 kg. și valoraseră 222.248 lei¹⁵¹.

Cele două clopote existente astăzi în patrimoniul bisericii Popa Soare s-au realizat prin contribuția enoriașilor. Au fost turnate în 1919 și returnate în 1977, așa cum reiese din inventar. Din zestrea destul de mare a obiectelor de cult de care dispune această biserică, se vor aminti și altele, în afară de icoane, care au inscripții și prezintă importanță, fie pentru vechimea lor, fie pentru arta cu care au fost realizate.

139. *Sbornicul*, f. 6.

140. *Ibidem*, f. 8.

141. *Ibidem*, f. 10.

142. *Ibidem*, f. 12.

143. *Ibidem*, f. 12.

144. *Ibidem*, f. 22.

145. *Ibidem*, f. 42.

146. *Ibidem*, f. 23.

147. *Ibidem*, f. 24. Iată lista acestor obiecte: un potir, o stea, o linguriță (toate din argint), un taler cu cupa lui de argint; o cruce cu mărgearne mici și suflată cu argint; o cutie de argint pentru Sfințele Taine; un clopoțel de alamă, o Evanghelie românească legată cu argint și cu evangheliștii desenați pe smalț; un epitrafil; o fală; un procovăț; o pală pentru masă; un stehar negru; o pală pentru terapod; un epitrahil negru; o sfință neagră; un aer de pildă; un antemis.

148. Arh. Arhiepisc. Buc., 2922/1894 (E vorba de biserica fostei mănăstiri Sfintul Ioan, grecesc, dăruită în 1875). Vezi despre ea N. Stoicescu: *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Buc., 1961, p. 287-189.

149. *Idem*, 7566/1117, f. 208.

150. *Sbornicul*, f. 7.

151. Arh. Arhiepisc. Buc., 7566/1917, f. 208 și 139.

Cu totul aparte este un iconostas de veche proveniență, probabil de la biserica de lemn a popii Soare¹⁵². Este sculptat în lemn și atrage prin meșteșugul deosebit cu care a fost realizat labirintul său de amănunte.

Este posibil ca și unele obiecte de cult cu inscripții în limba slavă să provină din zestrea vechii biserici de lemn a popii Soare. Astfel, un potir datat la 7268 (1795) și care la început a fost aurit, poartă inscripția: «Stancio iere(i)a, Călina prezvitera, snă mu Gheorghie¹⁵³. «Snă mu» înseamnă fiul meu.

Pe un alt potir s-a scris, pentru cei ce se împărtășeau din el «Trupul lui Cristos primiți și din izvorul fără de moarte gustați»¹⁵⁴.

Un disc sau anaforniță cu picior are două inscripții. Pe picior sînt gravate cinci nume: Nicolae, Elena, Zamfira, apoi Nicolae, Ecaterina. Deasupra, pe discul propriu zis, scrie în slavonește: «Agnu Bojiu v(e)zmi gresi mirea», adică: «Mielul lui Dumnezeu (care) ridică păcatele (greșelile) lumii»¹⁵⁵.

În sfîrșit, altă anaforniță, fără picior poartă inscripția: «Pomni, G(ospo)di Haği Boni I(ft)odo(r)», adică: «Pomenește, Doamne, pe Haği Boni Iftodor»¹⁵⁶.

Cărțile

Biserica Popa Soare posedă multe cărți de cult. Lista nr. 2 privitoare la obiectele care au valoare istorică sau documentară din inventar, cuprinde un număr de 85 de cărți¹⁵⁷. O altă listă și anume, lista nr. 7, referitoare la cărți, manuscrise sau documente cu valoare istorică sau literară, înfățișează, de asemenea, 109 titluri¹⁵⁸. Cărțile din această ultimă listă sînt editate în secolul al XX-lea, iar cele din lista nr. 2 aparțin veacului al XIX-lea și chiar veacului anterior.

Din secolul al XVIII-lea amintim cele 12 Minee, apărute între 1776—1780 la Rîmnic în traducerea episcopului Chesarie. Se mai află și o Evanghelie editată tot la Rîmnic în 1794 din inițiativa fostului episcop Filaret¹⁵⁹.

Întrucît toate aceste cărți sînt suficient cunoscute din punct de vedere bibliografic, în acest studiu se vor reține numai unele însemnări făcute pe margini sau coperte de către slujitorii ai bisericii din trecut. În general acestea sînt foarte puțin semnificative din punct de vedere istoric. Din aceste mențiuni se pot reține nume de enoriași donatori, de preoți, diaconi, dascăli, țircovnici sau epitropi.

Astfel, pe o Psaltire din 1808, la pagina 9 se amintește de Evghenia Ilie Niculescu (Ceraru) care o dăruise bisericii.

Pe un Apostol din 1856 se pomenește de Nicolae spoitorul, epitrop, de preoții Ion, duhovnic și Hristache, dar și de dascălul Constantin Mărunțelu (1857). Pe altă pagină s-a scris despre preotul Mihai Iencean și popa Ioniță sin popa Radu.

Cartea «Puține Cuvinte Oarecare» dezvăluie numele dascălului Nicolae, care se pare că învăța carte la strană pe copiii preoților și ai unor enoriași. El a scris la 20 februarie 1835 despre sosirea în București a domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica. Această carte fusese dăruită bisericii de însuși mitropolitul Grigorie, fiind «pecetluită cu pecetea preaosfinții sale», împreună cu o a doua carte «Puțul» Sfîntului Ioan Gură de Aur.

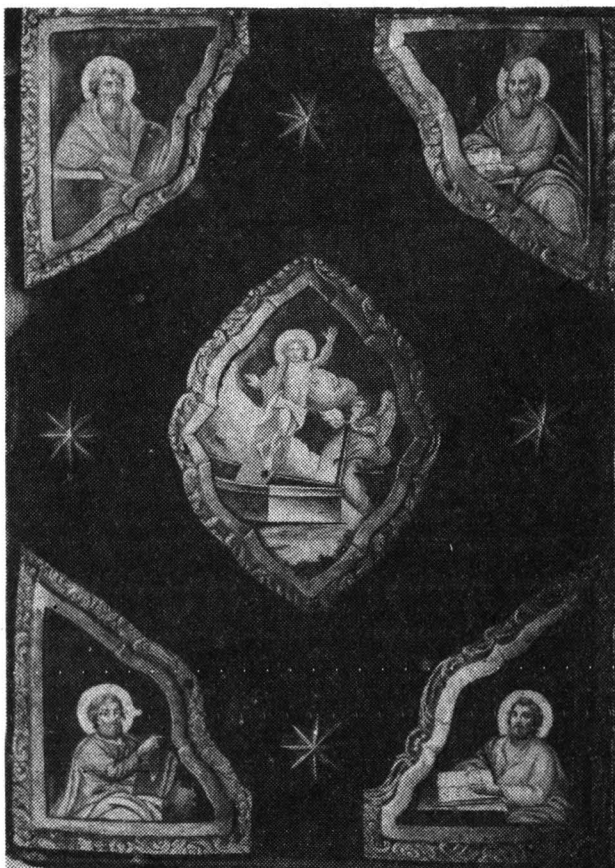
152. *Inventar*. 153. Vezi nota nr. 21. 154. *Inventar*, p. 5, poz. 5.

155. *Ibidem*, poz. 1, Cp. Ioan, I, 29. 156. *Ibidem*, poz. 2. 157. *Ibidem*, p. 7—17.

158. *Ibidem*, p. 51—59. 159. *Ibidem*, poz. 15.

Despre moartea lui Alexandru Ghica, cel care a inițiat etatizarea învățămîntului sătesc și a redeschis aceste școli în 1857 (fuseseră închise timp de 10 ani, după revoluția din 1848), s-a făcut o însemnare și pe un Penticostar din 1854: «La leat 1862, mai, s-au înmormîntat Alexandru Ghica Voevod».

Neculai dascălul a scris și pe amintita carte «Puțul»: «La leat 1841 mai 20, au fost o urgie de la Dumnezeu, pentru ale noastre păcate, ce au trimis asupra noastră o sumă mare de omizi, încît au mîncat toți pomii din toată lumea, nefăcîndu-să nici o roadă...».

Evanghelie grecească
(sfîrșitul veacului XVIII)

Remarcabilă prin aspectul său exterior, este o Evanghelie grecească cu ferecături de argint, iar pe prima copertă cei patru evangheliști pe plăci de smalt și email alb.

Remarcabile sînt și Evangheliile menționate la capitolul zestre. Au ferecături și îmbrăcăminte din argint.

Pictura

Pină în prezent nu s-a descoperit nici o informație care să amintească aspectul și tehnica zugrăvelii inițiale a bisericii și nici numele meșterilor care au realizat-o. Este posibil ca efectele cutremurului din 1838 să fi condus la înlăturarea întregii tencuieli și a zugrăvelii, iar odată cu ele și semănăturile meșterilor respectivi.

După îndelunga restaurare, biserica a fost din nou împodobită cu pictura care se păstrează și astăzi¹⁶⁰.

În aspectul său general, pictura actuală din biserica Popa Soare aparține, neîndoios, curentului realist, care se cristalizase deja la jumătatea secolului al XIX-lea.

Cu toate investigațiile minuțioase ce s-au făcut acestei picturi, nu s-a putut afla semnătura și deci numele pictorului. Soția supraviețuitoare a fostului paroh, preotul Atanasie Paraschivescu, știe de la acesta că autorul picturii ar fi fost pictorul Anton Serafim. În afară de tradiția orală, pictorul acesta mai este indicat și de un epitaf de pînză și aflat încă în dotația bisericii, pe care l-a semnat el însuși. Se cunoaște că acest pictor s-a format sub influența lui Gh. Tătărescu, a cărui manieră de lucru a păstrat-o.

Pictura lui A. Serafim din această biserică s-a desfășurat pe spații largi. Ea nu suferă de înghesuiala imaginilor. Spațiul este împărțit pe panouri mari, limitate de chenare simple, care dau impresia ramelor de tablouri.

Sfinții reprezentanți pe panourile verticale sînt în mărime naturală, au contururi precise, cu chipurile nuanțate, marcate cu talent și largă varietate. Costumația este uneori bogată și chiar fastuoasă. Lipsește fundalul sprijinit de peisaj. Acesta apare excepțional în unele scene biblice.

Pornind de la intrare, pe exteriorul zidului apar în frescă, de o parte și de alta a pridvorului, sfinții apostoli Petru și Pavel. Este lucrarea pictorului Gheorghe Eftimiu, care a realizat-o la stăruința preotului A. Paraschivescu, în anul 1924.

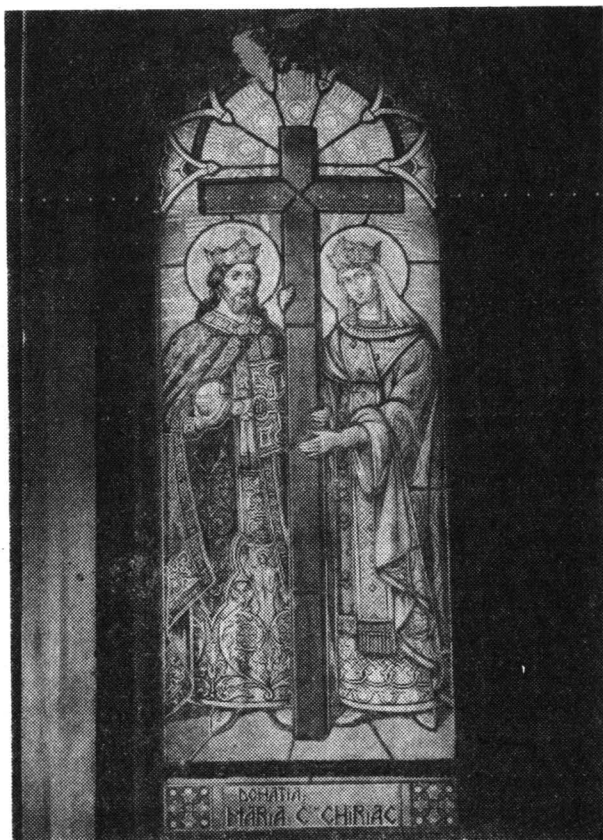
Pictura din tindă a fost în parte acoperită de cafas și scara lui de acces. Sub estrada cafasului se disting pe partea dreaptă a peretelui Iisus și samarineanca la puțul lui Iacov, iar pe cel din stînga Iisus cu copiii.

Pe suprafața dinspre apus a peretelui dintre tindă și pronaos, deasupra ușii, se distinge cu evidență pisană în piatră din 1744, care arată drept ctitor pe Iane Boldescu. Pe același perete, dar pe fața dinspre pronaos, precum și în zona «corset» a pronaosului, pictura a fost deteriorată în parte de cutremurul din 1940, cînd a căzut, mai ales, stratul superficial de tencuială. Reparația s-a mărginit la refacerea tencuielii și acoperirea ei cu un strat de vopsea verde-cenușie.

Două imagini din mozaic strălucitor atrag și rețin privirea vizitatorului, prin nouțata și unitatea lor în cadrul întregului spațiu pictat. Una din ele, a Mîntuitorului Iisus, a fost implantată pe fața interioară a stîlpului ieșit din zidărie, din stînga și pe care se sprijină arcaturile bolților dintre naos și pronaos. Cealaltă, reprezentînd pe Sfîntul Ion Botezătorul, se află pe stîlpul opus, dinspre sud. Ele reprezintă donația familiei Sergiu Soare Millo și au fost montate, odată cu vitraliile, la stăruința preotului Paraschivescu.

Naosul fiind mai bine luminat, iar distanțele de vizionat mult mai convenabile decît în restul bisericii, prezintă și o pictură mai îngrijită, mai bine conservată. Pe calota semisferică, privirea blindă și atrăgătoare a Pantocratorului, îmbie la liniște

160. Arh. Arhiepisc. Buc., 3102/1844, f. 25, 103, 140 (1852), 152 (1854), 186 (1856).

Vitrăliu.

și reculegere. Pe pandantivii de la baza calotei, chipurile celor patru evangheliști par că seamănă învățătura lui Iisus peste credincioși.

Pe perețele din sud apar sfinții ostași Eustație și Gheorghe. Dincolo de fereastră, spre altar, este reprezentat scaunul judecății de apoi. Pe semicalota absidei dinspre sud a fost pictată Nașterea Domnului.

Pe perețele dinspre nord, primul panou îi înfățișează pe sfinții Mina și Dimitrie, iar dincolo de fereastră pe împărații Constantin și Elena. Semicalota absidei de nord cuprinde icoana Învierii lui Iisus.

În altar, pe zona de jos a pereților verticali, se disting imaginile Sfântului Ioan Gură de Aur și Sf. Arhiepiscop Ștefan, în panoul din stînga și a sfinților ierarhi Grigore Dialogul și Vasile cel Mare, pe cel din dreapta. Acest din urmă panou pare a fi cel mai reușit și expresiv din ansamblul picturii murale.

Pictorul Anton Serafim a mai fost solicitat să-și spele opera în anul 1906. Așa cum menționează scurtul istoric din inventar, pictura a mai fost spălată în 1948 de pictorul Gh. Eftimiu, iar în 1967 de pictorul Gh. Teodorescu Romanăți.

Catapeteasma a fost realizată din lemn de brad și de tei. Pentru rinduirea icoanelor după tipic, a fost împărțită în patru registre. Cel inferior cuprinde ușile împărătești, ușile laterale și patru icoane mari flancând aceste uși. Pe cel de al doilea registru sînt montate icoanele celor 12 praznice împărătești. Icoanele sfinților apostoli au fost ordonate pe cel de al treilea registru, iar pe ultimul sînt dispuse cele ale proocilor. Deasupra celor patru registre străjuiește crucea răstignirii.

Cît despre pictura catapeteasmei, ea cuprinde o varietate de talente în cele 38 de icoane din care este compusă. Toate provin, precum s-a mai arătat, din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Zugravii și pictorii autori ai lor au rămas anonimi.

În patrimoniul bisericii se află un număr de 38 de icoane, în afară de cele de pe catapeteasmă. Unele dintre ele sînt îmbrăcate în argint. Uneori poartă și inscripții. Comisia de inventariere a stabilit că două icoane au fost pictate în 1829¹⁶¹.

✓Icoană împărătească din argint
(Domnul Iisus Hristos)

161. *Inventar*, p. 20, poz. 8 și 9.

În altă listă a inventarului mai sînt notate încă cinci icoane îmbrăcate în argint și toate prevăzute cu însemnări relative la donatori. Cea mai veche este datată 10 martie 1833 și a fost îmbrăcată în argint de Ion sin Enache Răducanu și Barbu Bărănescu¹⁶² foști epitropi.

În 6 aprilie 1834 a fost donată icoana Maicii Domnului de către Ioana și Panait¹⁶³. Tot în aprilie 1834 a fost donată și icoana Sf. Nicolae¹⁶⁴. Mențiunea de pe ea precizează că «Această sfință icoană s-a făcut de robul lui Dumnezeu Barbu Salvareu». În realitate Barbu nu era «Salvareu» ci șalvaragiu¹⁶⁵.

Toate aceste icoane au fost zugrăvite în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cît despre zugravi, ei sînt anonimi. Pe una singură apare o notă. «Acest praznic (Sfintul Spiridon *n.n.*), s-a zugrăvit de Gheorghe Stoianodin, student la d(umnealui) I(on) Pîrvulescu, zugrav, și s-a dăruit bisericii Sfintul Spiridon»¹⁶⁶.

Icoană împărătească din argint
(Maica Domnului)

162. *Ibidem*, p. 6, poz. 10.

163. *Ibidem*, poz. 9.

164. *Ibidem*, poz. 11.

165. *Sbornic*, f. 12.

166. *Inventar*, p. 21, poz. 17.

Șirul slujitorilor, Preoți

Soare, Stroeie, Pashalie, Ene (menționați în pomelnicul popii Soare);
Andrei, State, Ioan (menționați în pomelnicul ctitorului Iane cupețul Buzoianul,
zis și Boldescu);

Iane, Mircea (menționați în pomelnicul logofătului Mușat);

Cristian, Flor, Stoica (menționați în pomelnicul lui Nicolae logofăt).

Despre preoții pomeniți în aceste patru pomelnice, toate pe fila 6-a a sbornicului, nu se știe dacă au slujit toți la această biserică sau erau rudenii cu titularii pomelnicelor respective și slujiseră la alte biserici.

Dimitrie, Cristian, Nicolae, Iane, Stroe, Lațco, Stoica, Penciu, Stroe, Gheorghe Pashal, Radu, Stoica, Tănase, Ion, Soare, Radu, Ioan, Stroeie ierodiacon. Toți acești 19 preoți și un diacon sînt scriși în «șirul slujitorilor de pe fila 9 a sbornicului, de către logofătul Stan la 1792. Fiind astfel arătați de el, se consideră că aceștia au slujit, atît la biserica veche de lemn, cît și la cea de zid, după 1744.

Iată alți slujitori semnalati în ordinea cronologică de alte documente.

Lazăr și Cristea (1757—1767)

Stancio 1759

Pashalie 1792

Zaharia 1804

Stroe sin popa Stroe, preot din 1778

Chiriță sin Daia, preot din 1809

Radu sin Voinea, preot din 1787

} Menționați în catagrafia din 1810.

Ion Sin Ene, duhovnic, vîrsta 75 ani

Ioniță sin popa Radu, vîrsta 28 ani și

hirotonit în 1831.

} Menționați în catagrafia Plășii de Jos din 1838.

Același Ioniță (Ion, Niță sin popa Radu

Mihai sin Atanasie (între 1840—1854

Hristea sin Stoian (între 1854—1860)

Tănase la schitul Trivalea

} Menționați în catagrafia din 1858.

Același Ioniță sin Popa Radu 1873.

Dumitru Zamfirescu, econom 1885—1902.

Dumitru Popescu-Roșiori 1902—1922.

Nifon Criveanu 1902—1924.

Atanasie Paraschivescu 1924—1964.

Grigore T. Popescu 1964.

Alți slujitori

Nicolae dascăl 1828—1841

Gheorghe dascăl 1842

Stroe paracliser 1844

Marin dascăl 1845

Ioniță paracliser 1846

Chiriță grăniatic 1848

Oprea paracliser 1848

Ion Nicolae paracliser 1853

Constantin Mărunțelu dascăl 1846—1857

Mărgărit Petrescu cîntăreț 1875.

Petrache Mănescu 1885.

Epitropi

Nicolae brașoveanul sin Toma, ginerele popii Dobrică, timp de 25 ani, înainte de 1829.

Barbu șalvaragiul sin Constantin Barănescu și Ion băcanul sin Iordache Răducanu, între 1829—1850.

Nicolae Vasiliu croitor între 1850—1857.

Dimitrie Orbescu și D. I. Roșca 1888.

Profesor Iuliu Valaori și colonel Petre Minovici 1924.

Dintre aceștia, cuplul Barbu Barănescu și Ion Răducanu și-au sfîrșit gestiunea cu o lipsă de 3.000 lei pentru primul și 3.700 lei pentru al doilea (Arh. Arhiepisc. Buc. 3102/1844, f. 129).

Încheiere

Biserica Popa Soare cu cele două hramuri ale sale, durînd de aproape două secole și jumătate, a fost martora tuturor frămîntărilor sociale și a cuceririlor spirituale ale parohienilor din mahalaua cu același nume. Numai prin simplul fapt că este o zidire anterioară anului 1850, este din punct de vedere intrinsec, artistic¹⁶⁷ și istoric un monument. N. Iorga propunea această categorisire deoarece, «înfrurirea istorică ce străbate o astfel de zidire, o transformă, o spiritualizează, o sfințește, îi dă valoare insușită, înmiată în ochii noștri»¹⁶⁸.

În înțelesul de monument nu trebuie considerată numai biserica propriu-zisă, ci orice altă clădire care îi aparține (chilii, casă parohială, împrejmuiți) și chiar locul din jurul bisericii¹⁶⁹. Despre terenul din jur, savantul citat mai înainte sfătuia să fie transformat «într-un minunat square, deschis pentru toți» locuitorii, oferind un loc de recreație și de încîntare pentru ochi. În cazul bisericii Popa Soare și această recomandare a fost îndeplinită cu prisosință. Parcul din jur este și în prezent întreținut și îngrijit de parohie.

167. N. Iorga : *Ce este un monument istoric*, în «Anuarul Com. Mon. Ist.», din 1914, Buc., p. 134.

168. *Ibidem*, p. 138. 169. *Ibidem*, p. 136.

Viața unui mănunchi bogat de personalități este legată direct sau indirect de fundarea și existența acestei biserici. Ierarhi ca mitropolitul Filaret sau Grigore, sînt adesea amintiți, apoi episcopii Mitrofan și Metodie ai Buzăului au contribuit cu sfaturile lor la determinarea cupeșului Iane spre ctitorie. Înseși Iane Boldescul, om cu deosebită avere, cu întinse relații comerciale și sociale, legat cu proeminenții boieri din Vernești și Cîrlovești din zona Buzăului, cu dragoste către filantropie și Biserică, s-a situat pe treapta cea mai de sus, aceea de ctitor al acestui locaș.

La toate acestea se adaugă rolul de călăuzitori obștești pe care l-au jucat slujitorii bisericii, precum și patrimoniul cultural și artistic, destul de bogat și variat, pe care biserica l-a păstrat și-l posedă.

În sfîrșit, tipul construcției căreia aparține această biserică, trăsăturile sale arhitecturale, armonia liniilor, a dispunerii suprafețelor și volumelor cu toate amănuntele constructive și decorative care le însoțesc, contribuie toate împreună, la situarea bisericii Popa Soare între clădirile istorice și artistice de valoare care împodobesc capitala Țării noastre.

GION D. IONESCU
Pr. GRIGORE T. POPESCU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH IUSTIN ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII ȘI CANADA

Unul din evenimentele cele mai însemnate din întreaga istorie a Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada (astăzi Arhiepiscopie), a fost, fără îndoială vizita Întiiistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, în fruntea unei delegații sinodale, la comunitățile ortodoxe române din S.U.A. și Canada, între 25 aprilie — 14 mai 1979. Această vizită a fost prilejuită de aniversarea jubiliară a 50 de ani de la înființarea Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din continentul nord-american, care s-a produs în urma hotărârilor luate de Congresul bisericesc al românilor ortodocși din America de Nord, ținut la Detroit-Michigan între 25—28 aprilie 1929.

Din anul 1929, Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America și Canada și-a desfășurat neîntrerupt activitatea sa pastorală și românească, sub oblăduirea canonică spirituală a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în strinsă legătură cu neamul din care a odrăslit și cu Biserica-mamă din care își trage ființa. Primul său episcop, *Policarp Morușca*, adresa într-una din cuvântările rostite în timpul păstoririi sale în America, unele cuvinte care rămân în istoria ortodoxiei românești americane, ca un adevărat legământ: «Țara-mamă și Biserica-mamă au datorită să facă efortul de a susține și menaja ramura întinsă peste Ocean, din arborele poporului român... Să ajute în primul rînd Biserica să-și poată împlini misiunea, ca singura instituție în stare să alimenteze conștiința românească și creștinească ortodoxă...».

Din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a participat la aniversarea jubiliară a Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din S.U.A. și Canada au mai făcut parte, pe lângă *Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin*, și următorii: I. P. S. Mitropolit *Teoctist* al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, P. S. Episcop *Antonie*

Ploieșteanul, vicar-patriarhal, P. C. Diac. *I. Bănățeanu*, secretarul Cabinetului patriarhal și Dl. *Nicolae Mihăiță*, secretarul Sectorului Relații Externe Bisericești.

Delegația a sosit la New York, după o scurtă escală la Londra, în ziua de 25 aprilie 1979, fiind întâmpinată la aeroportul Kennedy de I.P.S. Arhiepiscop Victorin, conducătorul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din S.U.A. și Canada, I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud, de clerici aparținând altor jurisdicții ortodoxe din America, de persoane oficiale românești și americane și de numeroși credincioși români stabiliți în America.

Joi, 26 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Iustin împreună cu delegația a fost invitat să participe la dineul pascal tradițional oferit de Arhiepiscopia Greacă, la reședința I. P. S. Arhiepiscop Iacobos. În timpul dineului, I. P. S. Arhiepiscop Iacobos a rostit un cuvânt de salut și a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Iustin, urîndu-i călătorie plăcută și rodnică în S.U.A. și Canada. Au răspuns P. F. Patriarh Iustin și I. P. S. Arhiepiscop Victorin.

Seara, delegația a plecat cu avionul la Detroit, reședința Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române. În întâmpinare au venit numeroși preoți și credincioși din regiunea orașului Detroit, îmbrăcați în costume naționale românești, care au prezentat P. F. Patriarh Iustin buchete de flori și și-au exprimat bucuria de a avea în mijlocul lor pe Întiiștătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Cortegiul de mașini cu membrii delegației a fost condus la hotelul «Hilton» din orașelul Troy de lângă Detroit.

Vineri, 27 aprilie

Dimineața a avut loc primirea oficială a delegației, în catderala «Sf. Treime» din Detroit. La primire au participat preoții Arhiepiscopiei Misionare și delegații mireni membri ai Congresului Arhiepiscopiei, episcopi și clerici, reprezentanți ai celorlalte comunități ortodoxe din America și Canada, care fac parte din Conferința Episcopilor Canonici din America.

În cursul după-amiezii, Prea Fericitul Patriarh a acordat cotidianului «Detroit News», un interviu cu privire la situația Bisericii Ortodoxe și a celorlalte culte religioase din România.

Sîmbătă, 28 aprilie

În cursul dimineții, P. F. Patriarh Iustin a vorbit la posturile de televiziune din Detroit despre semnificația momentului aniversar al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române, exprimînd bucuria cu care delegația sinodală română a venit la Detroit, pentru a participa la festivitățile jubiliare.

La orele 11, P. F. Patriarh Iustin și delegația însoțitoare au fost primiți oficial de Congresul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române, alcătuit din clerici și mireni delegați ai tuturor parohiilor din S.U.A. și Canada, în sala de ședințe a hotelului Hilton din Troy, Detroit. P. F. Patriarh Iustin a rostit o cuvîntare, răspunzînd cuvîntului de bun venit rostit de I. P. S. Arhiepiscop Victorin, președintele de drept al Congresului.

Seara, la orele 18,30, în saloanele hotelului Hilton a avut loc o recepție oficială, iar la orele 19,30 banchetul oficial în onoarea P. F. Patriarh Iustin. Au participat ierarhi, reprezentînd Bisericile Ortodoxe surori de pe continentul american, precum și alți reprezentanți ai autorităților civile americane și române. Numărul participanților a fost în jur de 300. Au vorbit reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și ai altor culte, cărora le-a răspuns P. F. Patriarh Iustin, printr-o cuvîntare primită cu multe emoții și aplauze.

În seara aceleiași zile posturile de televiziune locale au transmis un program în legătură cu vizita delegației sinodale a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu P. F. Patriarh Iustin.

Duminică, 29 aprilie

În cursul dimineții s-a oficiat slujba Sf. Liturghii, dedicată aniversării a 50 de ani de la înființarea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române pe continentul american, în catedrala «Sf. Treime» din Detroit. Au slujit: P. F. Patriarh Iustin, înconjurat de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române și de ceilalți mitropoliți și episcopi membri ai Conferinței permanente a Ierarhilor Ortodocși canonici din America și Canada, după cum urmează: Episcopul *Silas* de la Arhiepiscopia Ortodoxă Greacă din America de Nord și de Sud; Episcopul *John Martin* al Episcopiei Ortodoxe Carpato-Ruse din S.U.A.; Episcopul *Mark Lipel* al Episcopiei Ortodoxe Albaneze din America, Episcopul *Elie* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Antiohiene din America de Nord; Episcopul *Andrei* al Bisericii Ortodoxe Ucrainiene din America; Episcopul *Timotei* al Eparhiei Ortodoxe Grecești din Detroit-Michigan.

După slujba Sf. Liturghii au rostit cuvîntări I. P. S. Arhiepiscop Victorin și P. F. Patriarh Iustin. P. F. Sa a adresat tuturor românilor ortodocși din S.U.A. și Canada un apel călduros la păstrarea unității spirituale ortodoxe, îndemnînd pe cei care s-au desprins din Episcopia Misionară să reia legăturile jurisdicționale cu Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe, respectînd astfel legămîntul făcut de întemeietorii Episcopiei Misionare Ortodoxe în 1929, în frunte cu primul ei episcop, Policarp Moșuca.

Slujba a fost transmisă de posturile de televiziune din Detroit.

La orele 14,00, P. F. Patriarh Iustin împreună cu delegația sinodală română și ceilalți ierarhi ortodocși prezenți la slujbă, au participat la dineul oficial dat de Congresul Arhiepiscopiei Misionare, la care au fost de față circa 400 de persoane. Au rostit cuvîntări de salut și toasturi toți

reprezentanții celorlalte Biserici Ortodoxe și ai altor confesiuni, aflați de față, precum și Dl. Nicolae Ionescu, Ambasadorul României în S.U.A. Șirul cuvântărilor a fost încheiat de P. F. Patriarh Iustin.

Luni, 30 aprilie

În cursul dimineții, P. F. Patriarh Iustin și ceilalți membri ai delegației române, însoțiți de I. P. S. Arhiepiscop Victorin și alți reprezentanți ai Consiliului Eparhial, au fost oaspeții Universității de Stat «Wayne» din Detroit, Michigan. După vizitarea Complexului universitar, rectorul Universității a oferit un dineu. La toastul rostit de rectorul Universității, P. F. Patriarh Iustin a rostit o cuvântare în care a înfățișat relațiile culturale și bisericești dintre S.U.A. și România. Ziarul Universității a relatat despre vizita sinodală română și cuvântarea P. F. Patriarh Iustin.

După dineu s-a vizitat Sala Românească din cadrul Universității, care dispune de o bibliotecă cu cărți românești, precum și de alte materiale documentare referitoare la istoria și cultura poporului român. Sala este frecventată și de numeroși studenți americani de origine română, care studiază la această universitate.

Marți, 1 mai

În cursul dimineții Prea Fericitul Patriarh Iustin și delegația română au făcut o vizită la sediul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din Detroit, după care au plecat, cu mașinile, în Canada.

Primul popas a fost făcut în orașul Windsor, unde s-a făcut o vizită protocolară la Primăria orașului și s-a vizitat Universitatea din localitate.

La orele 19,00, P. F. Patriarh a participat la slujba Vecerniei, în catedrala ortodoxă română «Sf. Gheorghe» din Windsor, în prezența preoților și credincioșilor ortodocși români din localitate, precum și a unor preoți ortodocși aparținând altor naționalități.

După slujba Vecerniei, Parohia a oferit o masă la care au participat circa 250 persoane. S-au rostit cuvântări de bun venit pentru P. F. Patriarh, iar în cuvântul de încheiere Prea Fericitul Sa a adresat îndemnuri de unitate, dragoste și frăție între toți românii trăitori peste Ocean.

Miercuri, 2 mai

Dimineața, s-a plecat cu mașinile la Hamilton. Parohia ortodoxă română din acest oraș, în frunte cu preotul paroh Nicolae Ciurea, a făcut o călduroasă primire P. F. Patriarh Iustin și delegației, în biserica parohială, după care s-a oferit o masă la care au participat membrii Consiliului parohial și ai Comitetului de doamne și alți credincioși. S-au rostit cuvântări.

P. F. Patriarh Iustin a acordat un interviu ziarului cotidian local «The Telegraph».

La orele 13,00 s-a plecat spre Toronto. La sosirea în acest oraș, P. F. Patriarh Iustin a fost salutat de episcopul anglican de Toronto, Lewis Garnworthy, în catedrala «St. James».

După vizitarea universității din Toronto și a colegiului teologic, delegația a plecat cu avionul spre Montreal.

La Montreal, P. F. Patriarh Iustin și delegația au fost întâmpinați de preoții români Gh. Chișcă și Constantin Iuga și de numeroși credincioși români. Președinta Comitetului parohial de doamne a rostit un cuvânt de salut. La hotelul «Les Quatres Saisons» P. F. Patriarh Iustin a avut convorbiri cu membri ai Consiliului parohial și Comitetului de doamne ale comunității ortodoxe românești din Montreal.

Joi, 3 mai

La orele 10,30 s-a transmis în direct un interviu acordat de I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei, în numele P. F. Patriarh Iustin, posturilor de televiziune din Montreal.

În cursul după-amiezii, delegația a plecat cu mașinile la Québec, capitala Statului canadian cu același nume, unde a fost primită de Primul Ministru al Québec-ului, Dl. René Levesque. Între P. F. Patriarh Iustin și Primul Ministru al Statului Québec a avut loc un schimb de vederi privind relațiile dintre Canada și România, precum și obiectivele călătoriei delegației sinodale române în America de Nord.

Vineri, 4 mai

În cursul dimineții, delegația a plecat spre Ottawa, capitala Canadei. În cursul după-amiezii, P. F. Patriarh Iustin și însoțitorii au fost primiți de către Guvernatorul General al Canadei, Dl. Albert Schleger, la reședința sa. Între P. F. Patriarh Iustin și Guvernatorul au avut loc convorbiri privind relațiile dintre cele două țări, Canada și România, situația religioasă din România și aspecte ale activității Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Misionare din America și Canada.

Sîmbătă, 5 mai

La Ottawa, Ambasadorul României în Canada, Dl. B. Popescu, a oferit un prînz în cinstea delegației. În cursul după-amiezii, delegația s-a întors la Montreal și a participat la slujba Vecerniei, în biserica parohială «Sf. Ioan Botezătorul».

Duminică, 6 mai

Dimineața, Sf. Liturghie oficiată în biserica ortodoxă română «Sf. Ioan Botezătorul» din Montreal. A fost pontificată de către P. F. Patriarh Iustin, înconjurat de ceilalți membri ai delegației române, precum și de P. S. Sotirios, episcopul grec de Toronto și Montreal.

A avut loc apoi o agapă oferită de parohie în cinstea Întiiistătătorului Bisericii Ortodoxe Române. Au participat circa 200 credincioși ortodocși români din localitate și alți invitați. Dintre reprezentanții autorităților civile și bisericești menționăm : Maître Claude André Lachance, membru în Parlamentul Federal al Canadei, reprezentantul Guvernului Federal ; Dl. Gerald Godin, membru în Parlament, Guvernatorul Statului Québec ; Dl. D. Manolakis și Dl. Roger Larivée, reprezentanții Primarului orașului Montreal ; P. S. Sotirios, episcop grec de Montreal și Toronto, episcopul Hollis al Bisericii anglicane din Montreal.

Reprezentanții autorităților au rostit cuvântări. Tuturor, le-a răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care a adresat un mesaj de prietenie și dragoste creștină din partea Bisericii Ortodoxe Române și a credincioșilor ei.

Luni, 7 mai

Delegația a plecat cu avionul la Washington, după o scurtă escală la New York.

Pe aeroportul național din Washington, Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost întâmpinat de Dl. Nicolae Ionescu, ambasadorul R. S. România în S.U.A. și de către alți membri ai Ambasadei.

Vizite la Departamentul de Stat și Congresul Statelor Unite

Potrivit programului vizitei, Prea Fericitul Patriarh Iustin a făcut vizite unor membri ai Senatului și Camerei reprezentanților, precum și Departamentului de Stat.

La orele 16,00 Prea Fericirea Sa a vizitat pe Senatorul Claiborne Pell la sediul Senatului American din clădirea Capitolului. Întiiistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a fost invitat în sala de ședințe a Senatului, unde a avut convorbiri cu mai mulți membri senatori, printre care Edouard Kennedy, Frank Church, Spark Matsnngs ș.a.

Marți, 8 mai

La orele 10,00 Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit la hotelul «The Madison» din Washington pe Dl. Alf Lohne, vicepreședintele Asociației Mondiale adventiste de ziua a șaptea și pe Dl. Howard D. Burbank, directorul general al aceleiași organizații, cu care s-a întreținut asupra situației religioase din România.

La orele 15,00 delegația a fost primită la Secretariatul de Stat al S.U.A. de către Dl. George S. West, Asistentul Secretarului de Stat pentru problemele europene.

Cu acest prilej Prea Fericitul Patriarh Iustin a făcut o prezentare a situației religioase din țara noastră, cu referire specială la Biserica Ortodoxă Română.

În continuare, Prea Fericirea Sa a mai făcut vizite Senatorului Howard Motzenbaum de Ohio, la biroul său din clădirea Senatului și D-lui Brademas, membru al Congresului S.U.A. și membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Seara, Ambasadorul României la Washington a oferit un dineu în saloanele Ambasadei, în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 9 mai

Primirea Prea Fericitului Patriarh Iustin la Casa Albă, de către Dl. Jimmy Carter, Președintele Statelor Unite ale Americii

La orele 12,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin împreună cu delegația sinodală română și însoțit de I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America, a fost primit la Casa Albă de Dl. Jimmy Carter, Președintele Statelor Unite ale Americii. Președintele Carter și-a exprimat bucuria de a primi pe conducătorul Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Patriarh Iustin a transmis președintelui S.U.A. un mesaj de salut și urări de fericire personală din partea Președintelui R. S. România, Dl. Nicolae Ceaușescu. Președintele Jimmy Carter a mulțumit pentru mesaj și a rugat pe Prea Fericitul Patriarh Iustin să transmită Președintelui Nicolae Ceaușescu cele mai bune urări de sănătate și succes în activitatea laborioasă pe care o desfășoară.

Prea Fericitul Patriarh Iustin și membrii delegației au făcut, în continuare, următoarele vizite :

— La Dl. Charles Vanik, deputat în Congresul S.U.A., președinte al sub-comisiei pentru comerț internațional ;

— La Președintele Camerei Reprezentanților din Congresul S.U.A., Dl. Thomas P. O. Neill ;

— La deputatul Clement Zablocki, președintele Comitetului Congresului pentru relațiile externe.

Seara delegația a plecat cu avionul la New York.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, oaspete al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America

La orele 19,30, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și însoțitorii au participat la dineul oferit de Conferința permanentă a episcopilor ortodocși canonici din S.U.A. și Canada, la sediul Arhiepiscopiei Grecești din New York. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit o cuvîntare, răspunzînd cuvîntului de salut rostit în numele Conferinței episcopale, de I. P. S. Arhiepiscop Iacobos.

Joi, 10 mai

În cursul dimineții membrii delegației au vizitat Academia «Sf. Vasile cel Mare» de lângă New York, instituție de învățămînt general și de caritate al Arhiepiscopiei Grecești din America de Nord și Sud.

Delegația a fost primită în capela școlii de către corpul didactic și elevi, cărora Prea Fericitul Patriarh Iustin le-a vorbit despre Biserica Ortodoxă Română.

La orele 16,00 a avut loc o recepție dată în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin de către Conferința permanentă a episcopilor ortodocși canonici. Au participat episcopii membri ai Conferinței, clerul și funcționarii Arhiepiscopiei Grecești.

După recepție, Prea Fericitul Patriarh Iustin a acordat un interviu ziarului grec «The Orthodox Observer».

Vineri, 11 mai

Dimineața, delegația a fost primită de Primarul orașului New York, Dl. E. Koch.

La orele 13,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin și membrii delegației au participat la recepția și dineul oferit de Fundația interreligioasă «Appeal of Conscience», la sediul acestei organizații din New York, al cărei președinte este rabinul Arthur Schneier. Au participat, printre alții, reprezentantul Vaticanului la O.N.U., episcopul anglican de New York, Milton Wood, Senatorul Roy Goodman și alți reprezentanți ai cultelor religioase din New York.

La cuvîntul de salut și toastul rabinului Schneier a răspuns Prea Fericitul Patriarh Iustin, printr-o cuvîntare în care a vorbit despre relațiile româno-americane și despre libertatea de conștiință și religioasă de care se bucură cultele religioase în România.

Sîmbătă, 12 mai

La invitația I.P.S. Arhiepiscop Iacobos, s-a făcut o călătorie la Boston, pentru a vizita Seminarul teologic «Holy Cross» și Colegiul elen din localitate. S-a oficiat un polihroniu în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin, în capela Seminarului în prezența studenților și corpului didactic.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a vorbit despre învățămîntul teologic din România.

Duminică, 13 mai

Prea Fericitul Patriarh Iustin a săvîrșit Sf. Liturghie, înconjurat de un sobor de episcopi, preoți și diaconi, la Catedrala greacă din New York în prezența a numeroși credincioși ortodocși români și greci din New York și împrejurimi. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh a rostit o cuvîntare în care a vorbit despre sensul unității și relațiilor panortodoxe. Prea Fericitul Patriarh Sa a reînnoit apelul de reunificare a tuturor românilor din America de Nord sub jurisdicția spirituală a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 14,00 I.P.S. Arhiepiscop Iacobos a oferit un banchet la hotelul «Plaza» din New York, în onoarea Prea Fericitului Patriarh

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin vorbind la banchetul oficial oferit de Congresul Arhiepiscopiei

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin oferind „Crucea patriarhală” unor preoți ortodocși români în Catedrala

<https://www.ortodoxia.ro/> <http://www.biserica.ro/>

„St. Petru și Paul” din Detroit

Primirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Neofit, în Casa Albă, de către DI. Jimmy Carter, Președintele S. U. A.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin este salutat în Catedrala Ortodoxă Greacă din New York de către
Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscopul Iacobos.

Iustin. Au participat circa 300 de invitați, printre care menționăm : Dl. Aristedes Duzoglou, președintele Asociației Internaționale a Grecilor din România ; Rabinul Arthur Schneier, președintele Fundației «The Appeal of Conscience» ; Nicholas Katapodis, ambasadorul Greciei la O.N.U. ; Dl. N. Ionescu, ambasadorul R.S. România în S.U.A. ; Dl. Teodor Marinescu, ambasadorul R.S. România la O.N.U. ; episcopi ai Arhiepiscopiei Grecești și numeroși credincioși români și greci.

Au rostit cuvântări și toasturi Dl. Aristedes Duzoglou, Rabinul Arthur Schneier și Arhiepiscopul Iacobos.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a răspuns printr-o cuvântare, în care a vorbit despre relațiile româno-americane și despre unitatea și frățietatea interortodoxă.

Delegația sinodală a Bisericii Ortodoxe Române s-a reîntors în Patrie în ziua de 15 mai.

*

* *

Primirea la cel mai înalt nivel în ierarhia bisericească și civilă din S.U.A. și Canada, făcută Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și delegației care l-a însoțit, a arătat pe deplin prețuirea de care se bucură pe continentul nord-american Țara noastră, Biserica Ortodoxă Română și personal, Patriarhul ei.

Prezența Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile semicentenarului Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada, căldura cu care a fost întâmpinat și însoțit pretutindeni de clerul și credincioșii Arhiepiscopiei, au constituit mărturii de nezdruccinat ale viabilității relațiilor dintre românii-americani ortodocși și Biserica-mamă, între care totdeauna a existat și va exista o sfântă unitate de neam și de credință.

Nicolae MIHĂIȚĂ

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA DRAGALINA, JUDEȚUL IALOMIȚA

Situată în mijlocul Bărăganului, la răscrucea drumurilor ce vin și duc spre București, Constanța, Călărași și Slobozia, lângă gara Ciulnița, parohia Dragalina a trăit în ziua de 3 iunie a.c., unul dintre cele mai însemnate momente spirituale — tîrnosirea bisericii din parohia lor.

Dintru început, credincioșii adunați din diferite sate de deal și de munte, înfrățiți acum pe lanurile aceluiași ogoare dătătoare de piine, au dorit ridicarea unui sfânt lăcaș de închinare și i-au pus temelia ridicîndu-i zidurile pînă la acoperiș în anul 1939.

Abătîndu-se vremurile de grea încercare peste noi, ca și peste întreaga omenire — războiul — lucrările s-au sistat. Credincioșii au folosit o capelă improvizată, dar cu gîndul mereu la terminarea bisericii, începută cu atîția ani în urmă.

După eforturi susținute de preotul Iacob Mihail, împreună cu consiliul și comitetul parohial și cu sprijinul neprecupețit al Centrului eparhial și la indemnul P. C. Protoiereu Cosma P. Drăghicescu, s-au colectat sumele necesare pentru terminarea lucrărilor. Astfel, în ziua de 3 iunie 1979, s-a aprobat de P. F. Părinte Patriarh Iustin, ca slujba de tirnosire să fie oficiată de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, însoțit de diaconii: Popescu Constantin și Nicanor Motorga de la Sfinta Arhiepiscopie.

La coborire, P. S. Episcop Roman este întâmpinat de către pensionarul Iancu Ion și de către P. C. protoiereu Cosma P. Drăghicescu, însoțiți de numeroși credincioși veniți să asiste la slujba solemnă a sfințirii bisericii lor.

Într-o atmosferă de profundă trăire spirituală, se începe serviciul divin după rînduială.

Predica zilei a fost susținută de preotul Negoită P. Ion, de la parohia Sfinții Voievozi-Slobozia.

La sfîrșitul slujbei a luat cuvîntul P. C. Protoiereu Cosma Drăghicescu, care arată semnificația și importanța actului ce se sărbătorește în parohia Dragalina, elogiînd eforturile depuse de preotul paroh Iacob Mihail, de Comitetul și Consiliul parohial, precum și de credincioșii acestei parohii, în realizarea mult doritului ideal de a vedea biserica terminată.

Aduce calde mulțumiri Prea Sfințitului Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, pentru înaltul patronaj al acestui moment festiv și îl asigură că și pe viitor va face totul ca preoțimea din cuprinsul Protoieriei Slobozia să fie la înălțimea misiunii încredințate.

A luat cuvîntul preotul paroh Iacob Mihail, arătîndu-și nevrednicia pentru momentul de care se bucură astăzi și anunțînd statistic fondurile și autorii lor, așezînd în prima linie donația sfintei catapetesme prin preotul Ion Runcan, care, în fruntea unei delegații de credincioși de la parohia Piuă Pietrii, a venit să se întilnească în mod fericit cu donația lor.

În continuare, citează sumele provenite de la Sfinta Arhiepiscopie, de la parohiile vecine și contribuția credincioșilor parohiei. Aduce prinos de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, care veghează continuu, ca bisericile de pe tot cuprinsul Patriei noastre să-și desfășoare activitatea în lăcașuri cît mai bine gospodărite și pentru care s-au alocat fonduri cu multă dărnicie.

Aduce mulțumiri P. S. Episcop-vicar Roman Ialomițeanul, care s-a ostenit să săvîrșească slujba de tirnosire și P. C. Protoiereu Drăghicescu Cosma, care n-a precupețit nici un efort pentru ca lucrările să fie stimulate și realizate într-un timp cît mai scurt.

Mulțumește tuturor preoților care l-au ajutat și s-au ostenit să ia parte la sfînta slujbă, precum și tuturor credincioșilor participanți, care au trăit o zi de neuitat din viața lor duhovnicească.

În încheiere, ia cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-vicar Roman Ialomițeanul care, evidențînd însemnătatea actului săvîrșit, a spus printre altele: «am așezat la piciorul sfintei mese — osemite ale sfinților, ale acelora care s-au jertfit pentru Hristos. Ele stau la temelia credinței noastre, pentru că ei au luptat și au apărât-o de-a lungul veacurilor, iar nouă ne revine îndatorirea pentru a o cinsti și a o păstra cu toată sfințenia. Prea Sfinția Sa se face mijlocitor între credincioșii întregii asistențe față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care se bucură de asemenea realizări și

indeamnă pe toți cei prezenți ca să împodobască biserica pe care a sfințit-o, cu viața creștinească a fiecăruia.

În incheiere, Prea Sfinția Sa a felicitat pe toți, care s-au străduit pentru terminarea sfântului lăcaș de închinare, binecuvîntîndu-i și urîndu-le sănătate și spor în tot lucrul bun.

Festivitatea s-a încheiat cu o agapă frățească, într-o atmosferă de adevărată trăire frățească și creștină.

ASISTENT

SFINȚIREA BISERICII «SFINȚII CONSTANTIN ȘI ELENA», PARCUL CĂLĂRAȘI

Printre bisericile monumente de artă ale Capitalei se află și frumoasa biserică «Parcul Călărași» la întîlnirea vechilor drumuri: Șoseaua Mihai Bravu și Calea Călărașilor. Aci în vechea barieră a Vergului, cum se numea odată, la poarta frumoaselor parcuri ce se coboară spre Balta Albă, biserica închinată «Sfinților Împărați Constantin și Maica sa Elena», strălucește de departe și străjuiește cu candelile aprinse evlavia credincioșilor ei.

Începută în anul 1942, prin vrednicia preotului de atunci Const. Sirbu, este ridicată și desăvîrșită în timp de 7 ani pentru ca să fie tîrnosită în anul 1949, în anii puterii populare.

Înzestrată cu o deosebită arhitectură ce impune ochiului trecătorilor și cu o pictură aleasă, vreme de 30 de ani ea a fost martora frămîntărilor spirituale și istorice, a preocupărilor și căutărilor de mai bine și mai frumos ale credincioșilor.

Intrucît frumoasa pictură veche s-a deteriorat, conducerea parohiei a inițiat restaurarea ei și, pe lîngă aceasta a mai făcut, și alte îmbunătățiri și înzestrări frumoase.

Astfel la începutul lunii octombrie, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, înconjurat de un distins sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhală, a venit să săvîrșească ceremonia sfințirii acestor lucrări.

După sfințirea obișnuită a apei și ocolirea tradițională a bisericii cu stropirea cu aghiazmă și ungerea cu Sfîntul Mir, slujba a continuat în biserică, în prezența unui număr mare de credincioși. Cele două hirotonii săvîrșite în cadrul Sfintei Liturghii au îmbogățit ceremonialul și au produs momente de neuitat pentru mulți credincioși sub conducerea cîntărețului bisericii Gh. Calias, au impresionat pe toți.

Predica zilei a fost rostită de preotul Gh. Sorescu, slujitor la această biserică, care a dezvoltat tema iubirii de aproape și mai ales «iubirea de vrăjmași».

P. C. Preot Dinu Provian a salutat prezența P. S. Episcop în mijlocul credincioșilor din parohia «Parcul Călărași» pentru ca să vină și să sfințească locașul lor de închinare și să le dea arhierasca binecuvîntare. «Pentru un bun creștin — a continuat P. C. Sa — Biserica este stîncă pe care se clădește învățătura dumnezeiască și

mintuirea. Dumnezeu a dobândit-o, a curățit-o și a sfințit-o cu sfânt singele Său, ca să fie pentru vecie, sfântă și fără de prihană.

Aduce mulțumiri P. F. Patriarh și Conducerii de Stat, asigurându-i că preoțimea sprijină toate eforturile pentru mai bine și consideră că fiii Bisericii sint nu numai credincioși buni, dar și fii loiali ai patriei noastre».

P. C. Preot Constantin Nichita, parohul Bisericii și Președintele Consistoriului mitropolitan, a prezentat o bogată dare de seamă asupra lucrărilor ce s-au executat la biserica parohială, de la începuturile ei din 1942. Arată lucrările făcute în timpul parohiatului său de 15 ani, clopotniță nouă, placarea pridvorului cu mozaic, construcția gardului, așezarea catapetesmei și în fine, pictarea din nou a bisericii în tehnica frescă. Așezarea icoanelor hramurilor și a pisaniei la fațadă au copleșit lucrările de îmbunătățire și de înfrumusețare a bisericii. În încheiere, aduce mulțumiri Conducerii de Stat pentru libertatea acordată cultelor și pentru concursul dat în aprobări, forme și materiale necesare. De asemenea P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, care prin slujba săvârșită cu atita evlavie, a oferit credincioșilor momente de adincă pietate religioasă, văzîndu-și încununată și strădaniile lor.

În numele enoriașilor a vorbit consilierul parohiei A. Aloman.

Răspunzînd vorbitorilor P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, după ce aduce binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, asupra credincioșilor și a lucrărilor lor ale căror daruri au fost sfințite și bineprimite de Dumnezeu, constată că slujitorii acestei biserici, pe lîngă preocupările pe care le au în administrația centrală bisericească, își îndeplinesc cu rivnă obligațiile lor duhovnicești, slujind cu frică și cu cutremur și aducînd rugile lor înaintea sfîntului altar. A apreciat, în mod cu totul deosebit, cîntarea tuturor credincioșilor și participarea credincioșilor la slujbe, căci «ei sint haina și podoaba bisericii». Hrana spirituală de care are nevoie credinciosul se află pe deplin în biserică. Cuvintele vieții veșnice le găsim numai în biserică și aici învățăm cum putem să mergem spre veșnica dorință de a fi nemuritori. Prin taina sfîntei euharistii primim în noi însuși trupul și singele Domnului Iisus Hristos. Dacă în viața pămîntească avem nevoie de aer și în viața sufletească avem nevoie de aer. Aerul vieții noastre sufletești este rugăciunea, care ne înviorează, sufletele și ne curățește simțirile, ne luminează ochii cei sufletești, ca să putem vedea cele duhovnicești. *Sfătuiește pe credincioși să iubească biserica, căci aici se roagă, împreună cu noi, Maica Domnului, îngerii, cetele sfinților, care poartă spre tronul ceres rugile noastre.*

Ca totdeauna cuvîntul arhieresc al P. S. Episcop Roman, împodobit cu parfumul clasic al mărturisirilor Sfinților Părinți, a înmiresmat sufletele credincioșilor participanți la această frumoasă sărbătoare duhovnicească lăsînd în urmă o bucurie duhovnicească de neuitat.

Așfel, ziua sfințirii bisericii «Parcul Călărași», a constituit, pentru cei ce au participat, clipe de sfînte aduceri aminte.

Pr. DAVID POPESCU

UN NOU DOCTOR ÎN TEOLOGIE: P. C. Preot Gheorghe Drăgulin

La 23 iunie 1979 a avut loc la Institutul teologic din București susținerea publică a tezei și decernarea oficială a titlului academic de «Doctor în teologie» P. C. Preot Gheorghe Drăgulin de la parohia Hagiul din Capitală.

Teza de doctorat în teologie a Pr. Gheorghe Drăgulin intitulată: *Ecleziologia tratatelor areopagitice și importanța ei pentru ecumenismul contemporan* a fost alcătuită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae de la Institutul teologic din București și a fost publicată în revista «Studii teologice», XXXI (1979), nr. 1-4, p. 54-300 și în extras.

Comisia de examinare, aprobată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, a fost alcătuită din: P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, Rectorul Institutului teologic din București — ca Președinte al Comisiei — P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae — îndrumător principal; P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic din București, P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan Ică (Institutul teologic din Sibiu); P. C. Arhidiacon Prof. Dr. Ioan Zăgrean (Institutul teologic din Sibiu); Prof. Dr. Nicolae Chișescu (Institutul teologic din București) și P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu (Institutul teologic din București).

Erau prezenți, de asemenea, la susținerea publică a tezei, membri ai Corpului didactic al Institutului teologic din București, doctoranzi în teologie străini și români, preoți din Capitală și membri ai familiei.

Examinarea candidatului la titlul de doctor în teologie s-a desfășurat la un înalt nivel academic, demonstrând încă o dată calitățile intelectuale ale P. C. Pr. Gheorghe Drăgulin, un exemplu de preot cărturar, un studios profund al teologiei, care a dedicat pregătirii tezei de doctorat peste 15 ani de muncă neîntreruptă.

După ce a răspuns la întrebările membrilor Comisiei, P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic din București, președintele Comisiei de examinare, l-a proclamat oficial pe P. C. Pr. Gheorghe Drăgulin «Doctor în teologie» cu media generală; 8, 77.

Noul doctor în teologie al Institutului teologic din București a depus apoi jurământul pe Sf. Evanghelie, potrivit prevederilor regulamentare.

La sfârșit, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, președintele Comisiei de examinare, a felicitat pe noul doctor în teologie pentru obținerea celui mai înalt titlu academic, îndemnându-l să continue, cu aceeași rivnă, activitatea intelectuală în slujba Bisericii noastre strămoșești. După ce a primit felicitările celorlalți membri ai Comisiei, P. C. Pr. Dr. Gheorghe Drăgulin a mulțumit tuturor, angajându-se să muncească și în viitor cu aceeași conștiinciozitate, pe tărîmul scrisurii bisericesc și al muncii pastorale, onorînd astfel cel mai înalt titlu academic.

*

P. C. Pr. Dr. Gheorghe Drăgulin s-a născut la 14 aprilie 1929 în localitatea Scutelnici (Meteleu), județul Buzău, din părinții Ioan și Dumitra, agricultori.

A urmat cursurile Seminarului teologic «Chesarie Episcopul» și ale Liceului «B. P. Hașdeu» din Buzău, pe care l-a absolvit în anul 1950. După ce a frecventat cursurile Facultății de Filologie, a urmat pe cele ale Institutului teologic de grad universitar din București, obținînd licența în teologie în anul 1956 cu teza intitulată «Argumentarea istorică a divinității creștinismului».

Între anii 1956—1959 a urmat cursurile de doctorat ale aceleiași Institut, secția sistematică, specialitatea: *Teologia fundamentală și Istoria religiilor*, avînd ca îndrumător pe Pr. Prof. Dr. Petru Rezuș.

Este căsătorit cu Prof. Mariana Popescu-Argeș, fiică de preot, și are doi copii; Augustina și Paul.

În anul 1963 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Ceauș-Radu din Capitală, devenind paroh la 1 august 1976, iar din 1 ianuarie 1977 funcționează, pînă astăzi, la parohia Haگی din Capitală.

Activează în cadrul Societății orientale și în Corala preoților.

Pe lîngă munca pastorală, P. C. Pr. Dr. Gheorghe Drăgulin a publicat numeroase articole și studii, dintre care amintim următoarele; 1. Preocupări actuale de bizantinologie, în revista «Mitropolia Olteniei», nr. 5-6/1957; 2. Ortodoxia în teologia contemporană, în revista «Ortodoxia», nr. 1/1959; 3. Revelație și eshatologie, în revista «Studii teologice», nr. 1-2/1959; 4. Wladimir Guettée și Ortodoxia, în revista «Ortodoxia», nr. 3/1959; 5. Maitri și Agape. Iubirea de oameni în budism și creștinism, în «Ortodoxia», nr. 4/1959; 6. O replică ortodoxă din veacul trecut la infailibilitatea papală, în «Ortodoxia» nr. 1 și 2/1961; 7. Gala Galaction și relațiile dintre culte, în «Glasul Bisericii», nr. 5-6/1961; 8. Din contribuția Bisericii Ortodoxe la Mișcarea ecumenistă. Wl. Guettée și revista «L'unité chrétienne», în «Glasul Bisericii», nr. 5-6/1965; 9. Părerii noi despre Ortodoxie în literatura protestantă contemporană, în revista «Glasul Bisericii», nr. 1-2/1966; 10. Duhul Ortodoxiei și năzuințele creștine contemporane după unitate, în revista «Ortodoxia», nr. 1/1969; 11. Biserica din satul Meteleu-Lipănescu (Buzău) și slujitorii ei, în revista «Glasul Bisericii», nr. 1-2/1969; 12. Chipul preotului ortodox contemporan, slujitor evanghelic al lui Dumnezeu și al oamenilor, în revista «Ortodoxia», nr. 3/1973; 13. Din relațiile românești cu Epirul în veacul al XIX-lea, în revista «Glasul Bisericii», nr. 5-6/1973; 14. Propovăduirea Cuvîntului și cultul în Biserica Ortodoxă, în «Studii teologice», nr. 3-4/1975; 15. Sf. Nicodim de la Tismana și curentele vieții religioase din veacul al XIV-lea, în revista «Mitropolia Olteniei», nr. 11-12/1976; 16. Generozitatea umană și atitudinea ecumenistă în scrierile lui Gala Galaction, în «Glasul Bisericii», nr. 1-3/1977; 17. Studiu istorico-bisericesc despre parohia Ceauș-Radu din București, în revista «Glasul Bisericii», nr. 7-9/1977; 18. Sf. Vasile cel Mare și Școala alexandrină, în revista «Mitropolia Olteniei» nr. 1-3/1979; 19. Opera Sf. Dionisie Areopagitul în teologia românească, în «Ortodoxia» 1979; 20. Filocalia. Inițiativa vasiliană și continuitatea ei pînă în zilele noastre în revista «Studii teologice» 1979; 21. Doctrina trinitară a Sf. Vasile cel Mare în discuțiile teologilor contemporani, în revista «Glasul Bisericii» 1979; 22. Legături economice, danii bisericești și acțiuni ale intelectualilor din Muntenia pentru susținerea unității naționale cu Țara Bârsei, în revista «Glasul Bisericii» 1979 (ultimele patru articole se află în curs de tipărire).

De asemenea, P. C. Pr. Dr. Gheorghe Drăgulin este autor a numeroase recenzii și prezentări de cărți.

În plus, este o prezență mereu activă în cadrul conferințelor de orientare ale clerului.

Ca fiu duhovnicesc al aceleiași Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor ne permitem să adresăm și noi noului doctor în teologie succese tot mai remarcabile în munca pastorală și în activitatea cărturărească.

Lector Dr. CEZAR VASILIU

PR. FERARU GHEORGHE

La 9 decembrie 1936, în comuna Stoina, județul Gorj, în familia țărănilor săraci Feraru, se naște al cincilea copil dintre cei șase, Gheorghită, care la 13 ani părăsește satul natal, îndreptându-se spre Craiova, unde se înscrie și frecventează mai întâi cursurile unei școli profesionale iar mai apoi pe cele ale Liceului teoretic, ca să se califice pentru o muncă cinstită și utilă societății. Dar nu după multă vreme, simte înalta chemare de a deveni slujitor în ogorul Domnului și astfel urmează cursurile Institutului teologic din București, unde și-a agonisit, prin muncă stăruitoare, o temeinică cultură teologică, și după a căror absolvire, ocupă funcțiile de contabil la Casa de ajutor a Clerului și pedagog la Seminarul teologic din București, funcții în care dă dovadă de deosebită conștiinciozitate, prestanță și onestitate.

Numit preot, în noiembrie 1974, la parohia cu hramul «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil» din satul Căldăraru, comuna Cernica, județul Ilfov, pășește cu tot elanul tinereții, cu toată dragostea și priceperea, întărit și îmbărbătat de nobile ambiții, muncind asiduu pe teren pastoral și gospodăresc.

În scurtă vreme, preotul Gheorghe Feraru, devine model de conduită, respectuos, harnic și bun slujitor al altarului. Zi de zi aleargă pe ulițele satului pentru a determina pe credincioși să colaboreze cu munca și cu obolul lor la restaurarea și înfrumusețarea Sfintei biserici, și reușește, după trudă și migală, să îmbine armonios exemplul personal de muncă cu încrederea în rezultatul muncii pentru enoriașii săi. Zi de zi, alături de cei cărora le-a câștigat definitiv atașamentul și împreună cu mesoterii, a schimbat, începând cu temelțiile, atît interiorul cit și exteriorul bisericii, aducînd-o în faza de pictură, urmărind și alte proiecte de viitor.

Moartea fulgerătoare a frînt elanul său tineresc, spulberînd pentru eternitate planurile sale frumoase făurite spre aplicare, pentru binele bisericii și mîntuirea sufletelor bunilor săi enoriași.

Ca să cuprîndem în cuvinte tragicul moment al morții părintelui Feraru, este cu neputință, după cum cu neputință este să redăm în imagini persoana celui dispărut. Era bun, ca un părinte, convins că nici geniul, nici gloria, nici dragostea, nu reprezintă unitatea de măsură a sufletului ales, ci numai bunătatea; iubea adevărul, căci adevărul «este ca roua cerului; ca să-l păstrezi curat, trebuie să-l strîngi într-un vas curat». Cit a trăit a făcut numai bine, mărturisind adesea celor care l-au cunoscut că «nimic nu este statornic în lume ca fapta bună care este nemuritoare». Era cinstit, căci «cîntea este ca și tinerețea; odată pierdută nu se mai redobîndește». Era cumpătat în toate, căci spunea: «în cumpătare stă forța spiritului». Era de-o voință și hotărîre ce ne-a uimit pe toți: harnic, încrezător în forțele proprii, dornic de viață curată și plin de speranță, iubitor de frumos și integru în tot ce întreprindea; iată virtuți și calități ce formau corolarul frumosului interior al celui ce a fost părintele Feraru.

Așadar, cînd bunii săi enoriași își căpătaseră încrederea în păstorul lor iubit, cînd se bucurau împreună de rodul muncii lor pentru înfrumusețarea bisericii din sat, cînd inimile lor băteau la fel, moartea nemiloasă l-a smuls din mijlocul celor care l-au iubit și pe care i-a iubit, din mijlocul celor care l-au stimat, de la copil pînă la bătrîn, cărora și el le arăta stima și respectul său.

A plecat lăsînd în urmă durere și regrete: în parohie, în rîndurile preoților din Protoieria II Ilfov, în sinul familiei sale dragi. Căci părintele Gheorghită a fost un

bun soț, și un bun părinte celor două odrasle dragi ale sale. Își temeluisă un cămin durabil și fericit, unde împreună, soț și soție, își creșteau cu multă dragoste și atenție cei doi copilași. A știut să slujească lui Dumnezeu și aproapelui cu prețul vieții sale, sacrificându-și tot timpul, toată puterea de muncă, toată priceperea pentru binele Bisericii, al familiei și al întregii obști creștinești încredințate lui spre luminare și mîntuirea sufletelor lor.

Iată dar, pentru ce, sfîrșitul venit pe neașteptate în ziua de 14 februarie 1979 a făcut mai grea și mai dureroasă despărțirea părintelui Gheorghe Feraru de familia sa, de enoriașii săi și de toți cei care l-au cunoscut și l-au prețuit.

Corpul neinsufletit a fost depus în biserica parohială din satul Căldăraru, slujba prohodirii oficiindu-se în ziua de 20 februarie 1979, după Sfînta Liturghie, de un mare sobor de preoți, cîntăreși și elevi seminariști, în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomîțeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor și P. C. Pr. Marin Ungureanu, protoiereul Protoierei II Ilfov.

În cuvinte adînc mișcătoare, P. S. Episcop Roman Ialomîțeanul, a evidențiat lucrarea preoțească pilduitoare a regretatului preot Feraru, rîvna neobosită pentru podoaba Casei Domnului, grija față de enoriașii încredințați lui, grija față de legea strămoșească și față de biserica pe care a renovat-o, a înzestrat-o și a împodobit-o cu odoare și cărți de ritual.

A împărțășit, de asemenea, încercatei sale familii, binecuvîntarea de mîngiere și îmbărbătare, și prețuirea părintească a P. S. Sale.

În continuare, P. C. Pr. Protoiereu Marin Ungureanu a arătat, în duioase cuvinte, că viața preotului decedat a fost exemplară în ceea ce privește misiunea harismatică, activitatea administrativ-gospodărească, legătura cu Sfîntul altar, cu credincioșii și cu trebuințele lor spirituale.

Din partea păstorișilor, epitropul-casier, Zamfir Victor, în cuvinte simple dar pline de sinceritate, a adus prinosul de durere al locuitorilor satului, a adus omagiul și mărturisirea tuturor credincioșilor, care plîng dispariția mai înainte de vreme a preotului lor, care știa să le fie aproape și gata la ajutor totdeauna. «Ei vor păstra vie în sufletele lor amintirea celui ce le-a fost părinte, sfătuitoar, îndreptător și luminător, cald-rușător și permanent mistuit de rîvna de a fi la înălțimea chemării preoțești».

În dangătul prelung al clopotelor, în cîntările preoților, dascălilor de biserică și elevilor seminariști, sicriul împodobit cu alesele flori ale primăverii, purtat pe umeri de preoți și credincioși, făcînd înconjurul bisericii cu litania care se psalmodiază la prohodul preoților: «Ajutor și acoperitor s-a făcut mie spre mîntuire...», a fost coborît în mormîntul săpat în stînga Sfîntului altar, sub privirile înmărmurite și pline de jale ale familiei și enoriașilor săi, care au ținut din adîncul inimii, ca bunul lor păstor să-și odihnească corpul neinsufletit în curtea bisericii, pînă la obșteasca înviere.

Dumnezeu să-l primească printre liturghisitorii Altarului ceresc, iar pe noi să ne întărească spre a-i păstra neștearsă amintirea!

Pr. CONSTANTIN GH. POPA
Parohia Bălăceanca

† Preotul IOAN AVRAMESCU

A trecut la cele veșnice, în ziua de 12 mai a.c., distinsul preot Ioan Avramescu de la parohia Filip din orașul Vălenii de Munte, județul Prahova. Vestea morții sale a umplut de mîhnire pe enoriașii lui și pe toți cei ce l-au cunoscut. Deși bolnav de multă vreme, nimeni nu se aștepta, acum la plecarea lui dintre noi.

Născut în ziua de 30 noiembrie 1914, în comuna Podenii Vechi, județul Prahova, urmează școala primară în satul natal și merge apoi la Seminarul teologic din Rîmnicul Vilcea, departe de familie, pregătindu-se temeinic pentru viitoarea misiune preoțească.

Facultatea de teologie a urmat-o la București, iar în iulie 1942 este hirotonit diacon. În 1945 aprilie, este hirotonit preot pe seama bisericii Filip din orașul Vălenii de Munte, județul Prahova, pe care nu o va părăsi decît în 1972, cînd se pensionează pe motiv de boală.

Slujba înmormîntării sale s-a făcut în ziua de 15 mai 1979, la Vălenii de Munte, de un mare sobor de preoți în frunte cu P. C. Preot Ilie T. Vasile — Protoieru al Protoieriei Vălenii de Munte.

După slujba prohodului, organizată după toată rînduiala, a luat cuvîntul P. C. Protoieru Ilie T. Vasile, care a evidențiat, în cuvîntul de aleasă cinstire, personalitatea și activitatea preotului Ioan Avramescu, și care adresîndu-se enoriașilor printre altele a spus: «Cu Sfîntul har al preoției v-a botezat, v-a sfințit, v-a cununat, v-a spovedit, v-a grijit și miruit, ați dobîndit mîngiere, alinare și iertare. Dreapta lui, care acum este rece și nemișcată, v-a binecuvîntat, v-a mîngiat, iar acum se odihnește».

În continuare, P. C. Protoieru, în numele preoților din Protoieria Vălenii de Munte, aduce un ultim omagiu decedatului, pr. Ioan Avramescu, care multă vreme a fost secretarul Protoieriei Vălenii de Munte.

A vorbit apoi P. C. Preot Alexandru Ivănescu — Secretarul Protoieriei Vălenii de Munte și paroh al Parohiei Podenii Vechi, care, în numele credincioșilor din satul natal al preotului Ioan Avramescu, aduce un ultim omagiu decedatului și asigură că în pomelnicul bisericii locale, va fi înscris de acum, și numele pr. Ioan Avramescu.

În încheiere, a vorbit preotul Ionescu B. Alexandru, actualul paroh al parohiei Filip — Vălenii de Munte care, de asemeni, vorbind în numele credincioșilor din parohia răposatului, transmite regrete și compasiune familiei și-i asigură că părintele Ionică va fi veșnic în rugăciunile lor către Atotputernicul.

După «Veșnica pomenire», trupul neînsuflețit al vrednicului preot Ioan Avramescu, a fost ridicat și purtat pe umeri de preoții soborului slujitor și după ce s-a înconjurat Sfîntul lăcaș, a fost transportat și înhumat sub lespedeza dinainte pregătită, în cimitirul din orașul Vălenii de Munte.

Veșnică să-i fie pomenirea!

ASISTENT

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL GALAȚI

În cursul lunilor mai și iunie 1979, la Centrul arhiepiscopal Galați și în cadrul Eparhiei s-a desfășurat în continuare o intensă activitate sub conducerea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim, ajutat de P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul, din care menționăm aspectele mai însemnate.

1. Slujbe arhieresti

În zilele de 30 mai — Înălțarea Domnului — și 10 iunie — Duminica Rusaliilor — Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim a oficiat liturghia arhierescă în catedrala arhiepiscopală din Galați.

2. Sfințiri de biserici

— Resfințirea bisericii filiale din Seimenii Mici, județul Constanța.

În ziua de duminică, 27 mai, I. P. S. Arhiepiscop Antim a săvârșit resfințirea bisericii din Seimenii Mici, filială a parohiei Seimeni, protopopiatul Medgidia. La această biserică, în ultimii ani, au fost executate reparații interioare și pictură, prin osîrdia preotului paroh Averdeche Simion și a enoriașilor.

La praznicul sfințirii, din soborul clericilor au făcut parte: P. C. Protoiereu Virgiliu Nicolae, pr. Petculescu Gheorghe din București, fiu al satului, pr. Moise Onofrei — misionar protopopesco, pr. Savu Constantin — secretarul protoiereiei, pr. Miu Gheorghe și diaconii Eugen Drăgoi, secretar-eparhial și Necula Nica de la catedrala arhiepiscopală.

După oficierea resfințirii bisericii s-a săvârșit sfânta liturghie arhierescă. Un număr însemnat de credincioși au dat răspunsurile liturgice în comun, sub îndrumarea cîntărețului Dumitru Dumitru. Predica zilei a fost rostită de preotul Petculescu Gheorghe. Între altele, vorbitorul a făcut și o prezentare a istoricului localității, care a fost înființată la începutul celei de a doua jumătăți a secolului XVII.

Prima biserică a fost de lemn, iar în 1904, credincioșii au construit actuala biserică, avînd în frunte ca preot pe bunicul preotului Petculescu Gheorghe. De asemenea predicatorul a evidențiat rolul pe care l-a avut pe aceste meleaguri preotul învățător Dumitru Chirescu, din Cernavodă — tatăl compozitorului Ioan Chirescu — care a înființat școli în satele dobrogene, scriitorul Stanie Greavu și alții.

Inainte de sfirsitul slujbei, I. P. S. Arhiepiscop a acordat preotului paroh Averche Simion rangul bisericesc de iconom, pentru activitatea pastoral-misionara si gospodareasca meritorie.

Dupa aceea, P. C. Protoiereu Virgiliu Nicolae a adresat Inalt Prea Sfantiei Sale un calduros cuvint de bun venit, aratind ca prezenta I. P. S. Sale in protopopiatul Medgidia este o binecuvintare si un imbold pentru preoti si credinciosi de a lucra mai departe cu daruire, pentru bunastarea Bisericii si inflorirea Patriei noastre.

Preotul paroh a prezentat apoi un raport asupra activitatii desfasurate in cei 11 ani, de cind i s-a incredintat aceasta parohie cu doua biserici. In acest timp el a reusit sa le repare pe amindoua, fiind ajutat de organele parohiale si de enoriași, precum si de fiii satului, intre care, la loc de cinste se afla preotul Petculescu Gheorghe si cirtiva credinciosi din Bucuresti. Tuturor le-a adus multumiri.

I. P. S. Arhiepiscop, luind cuvintul, a exprimat bucuria de a se afla intr-o parohie activă, in care preotul si credinciosii se straduiesc pentru buna intretinere si infrumusetarea sfintelor locasuri. De la aceasta lucrare n-au lipsit nici fiii satului, plecati in alte parti, care, in frunte cu preotul Petculescu Gheorghe, din Bucuresti, au tinut sa isi dea obolul lor.

Referitor la preotul invatator Dimitrie Chirescu, originar din Ialomița, dar care s-a stabilit in Dobrogea, I. P. S. Sa a aratat ca acesta a slujit cauza poporului nostru cu deosebita vrednicie si a fost ctitor de biserici si de școală românească la Cernavoda si in imprejurimi.

In continuare a vorbit despre rolul picturii in sfintele locasuri, pictura fiind o podoaba duhovnicească de mare pret. Ea inalta sufletul catre cele spirituale si ne ajuta sa intelegem mai bine invatatura Bisericii noastre de credinta.

In incheiere, I. P. Sa a multumit celor care au contribuit si s-au ingrijit de reparatia si impodobirea bisericii si i-a indemnat sa staruie mai departe in dragoste catre sfintele locasuri si, pentru tot ce se infaptuieste in localitate de conducatorii nostri pentru binele obștesc. Tuturor le-a impartasit binecuvintari arhieresti.

Cu prilejul acestei sfantiri de biserica, credinciosii parohiei au trait momente de aleasa bucurie in Domnul si de multumire sufleteasca.

— Resfintirea bisericii Mavromol din Galați.

Duminică, 3 iunie, a.c. I. P. S. Arhiepiscop Antim a oficiat slujba resfintirii bisericii Mavromol, monument istoric din municipiul Galați, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului». Din soborul clericilor au făcut parte: P. C. Pr. Ioan Teoharie — consilier administrativ bisericesc, P. C. Pr. Mălăia Stanciu — protoiereul locului, Pr. Buruiană Gheorghe — misionar protopopes, Pr. Ciupercă Gh., Pr. Vicol Nicolae, Pr. Enică Nicolae, preotul paroh Copceac Petre și diaconii Eugen Drăgoi — secretar-eparhial și Necula Nica, de la catedrala arhiepiscopală. Predica zilei a fost rostită de preotul Buruiană Gheorghe.

P. C. protoiereu Mălăia Stanciu a rostit cuvint de intimpinare si de multumire adresat I. P. S. Arhiepiscop, pentru grija parinteasca pe care o poarta sfintelor locasuri, clerului si credinciosilor.

P. C. preot paroh Copceac Petre, cu sufletul plin de bucuria lucrării savrșite, plăcută lui Dumnezeu și oamenilor, a adus Arhipăstorului respectuoase multumiri din partea organelor parohiale și a enoriașilor pentru darul duhovnicesc pe care l-au primit, prin marea slujbă arhierescă de care s-au invrednicit și de tot sprijinul venit de la Centrul eparhial.

I. P. S. Arhiepiscop Antim, exprimindu-și mulțumirea sufletească pentru resfințirea sfântului locaș, a arătat între altele că această biserică este o ctitorie voievodală, zidită de Duca Vodă și soția sa Anastasia Doamna, în ultima jumătate a secolului al XVII-lea și este a doua ca vechime între monumentele istorice bisericesti din municipiul Galați. În chiliile acestei mănăstiri, domnitorul Grigore Ghica a înființat o școală superioară, care a adus un spor de cultură în viața poporului nostru.

În continuare a arătat că «sfințirea de astăzi este un moment care constituie incununarea stăruințelor pe care credincioșii acestei parohii le-au depus, sub permanenta îndrumare a păstorului lor, preotul Petre Copceac».

Mulțumind preotului paroh, organelor parohiale și enoriașilor, care s-au îngrijit cu dragoste de buna podoabă a casei Domnului, I. P. S. Sa i-a binecuvîntat și le-a urat bun spor mai departe în ceea ce ține de zidirea sufletească și împlinirea datoriilor către întreaga obște, pentru pace și progres.

Întreaga asistență a credincioșilor a trăit cu acest prilej momente de profundă evlavie și de mulțumire sufletească, aflîndu-se în comuniune spirituală cu ctitorii și binefăcătorii acestui sfînt locaș dintru începuturi și pînă în prezent.

Resfințirea Bisericii parohiale Garvăn, județul Tulcea.

Duminică, 17 iunie, P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul a săvîrșit resfințirea bisericii Garvăn, din protopopiatul Tulcea, care, prin grija preotului paroh Popescu Dumitru și a enoriașilor a executat în ultimii ani o serie de reparații de întreținere și pictură nouă în frescă.

Prea Sfinția Sa a fost însoțit la slujbă de P. C. inspector bisericesc Dumitru Găureanu, P. C. protoiereu Ionescu Nicolae și de alți preoți din parohiile vecine. Predica zilei — la Duminica tuturor sfinților — a fost rostită de preotul Tiutluca Stelian.

Cu acest prilej preotul paroh a fost hirotesit iconom stavrofor pentru activitatea desfășurată la această parohie.

La sfîrșitul slujbei, P. C. Protoiereu a salutat prezența P. S. Sale la această parohie, iar preotul paroh a făcut un scurt istoric al bisericii și a prezentat aspecte din activitatea sa pastoral-misionară și gospodărească.

P. S. Episcop-vicar Epifanie a mulțumit preotului paroh, organelor parohiale și credincioșilor pentru lucrarea atît de frumoasă pe care au dus-o la bun sfîrșit, i-a felicitat și le-a făcut urări de sănătate și bună sporire. Tuturor le-a transmis binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim.

3. Hramuri

La 21 mai, de sărbătoarea Sf. Împărați Constantin și Elena, cei întocmai cu apostolii, P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul a oficiat slujba de hram la biserica Sf. Împărați I din orașul Constanța, păstorită de preoții Aurel Cazacu și Coadă Constantin.

Preotul Vechiu Neagu, misionar protopopesc a rostit predica zilei. La sfîrșitul slujbei, P. C. protoiereu Dumitru Stănei a făcut o prezentare a activității preoților din protopopiatul Constanța, iar preotul paroh Aurel Cazacu a vorbit despre istoricul bisericii și despre activitatea desfășurată de parohie.

P. S. Episcop-vicar Epifanie, încheind seria cuvîntărilor, a subliniat între altele rolul Sf. Constantin cel Mare în răspîndirea creștinismului în Imperiul Roman și în

apărarea dreptei credințe și a unității Bisericii la Sinodul din Niceea. Tuturor celor de față le-a împărțit binecuvântarea I. P. S. Arhiepiscop Antim și a Prea Sfinției Sale.

Hramul mînăstirii Coçoșu, județul Tulcea.

La 10 iunie, Duminica Rusaliilor și a doua zi de Sfînta Treime, P. S. Episcop-vicar Epifanie a oficiat slujba hramului la mănăstirea Cocoșu, străveche vatră duhovnicească, în care își duc viața în rugăciune și ascultare un număr de monahi slujitori și ostenitori.

După cum se știe, din anul 1973, în biserica mare a acestei mănăstiri se află așezate în raclă sfințele moaște ale martirilor Zotikos, Attalos Kamasis și Filippos, care au pătimit la Noviodunum — Isaccea, în secolul IV și au fost înmormîntați în cripta bazilicii paleocreștine din Niculițel, descoperită în vara anului 1971, de unde au fost mutate aici.

Și în anul acesta, urmînd tradiția înaintașilor, mulți credincioși din localitățile învecinate, au venit să se închine la Sf. locaș și să se îndulcească de hrana spirituală a sfințelor slujbe.

P. S. Episcop-vicar Epifanie în cuvîntul de învățătură, pe care l-a rostit la terminarea sfîntei liturghii arhieresti, a vorbit despre darurile Sfîntului Duh, revărsate asupra Bisericii, care întrețin și sfințesc viața noastră în comuniunea evlaviei, ca să fie roditoare de fapte bune. Duhul Sfînt a luminat pe apostoli și pe sfinții părinți, care ne-au transmis învățătura cea adevărată, care vine de la Hristos. P. S. Sa a îndemnat pe toți cei de față să păstreze cu evlavie această credință, propovăduită de Biserică, prin care poporul nostru și-a întărit unitatea sa sufletească de-a lungul veacurilor.

În incheiere, a transmis viețuitoților mănăstirii și închinătorilor, binecuvîntarea I. P. S. Arhiepiscop Antim.

P. Cuv. Gherasim Stăvărache, în numele soborului și al credincioșilor care erau de față, a mulțumit I. P. S. Arhiepiscop Antim și P. S. Episcop-vicar Epifanie pentru bucuria duhovnicească de care i-au învrednicit cu prilejul sărbătoririi hramului mănăstirii.

4. Vizite canonice și de lucru

I. P. S. Arhiepiscop Antim a vizitat în ziua de 1 mai, a.c. mănăstirile Cocoșu și Celic Dere, monumente istorice și Metocul Saon din județul Tulcea.

La 6 mai a vizitat parohiile Sf. Împărați — Galați, Tulucești, Frumușița și Foltești din protopopiatul Galați.

P. S. Episcop-vicar Epifanie a vizitat la 3 mai parohiile: Basarab și Vișoara din protopopiatul Medgidia și parohia Cobadin din protopopiatul Constanța.

La 6 mai P. S. Sa a vizitat de asemenea parohiile Sf. Andrei — Palas din Constanța și Valea Seacă și Sipote din protopopiatul Medgidia.

5. Conferințele de orientare pe trim. II/1979

În ultima parte a lunii mai, a.c., s-au ținut la sediile protopopești din eparhie, conferințele de orientare ale preoților pe trim. II/1979, și anume: la 23 mai la protoierețiile Galați, Medgidia și Babadag, iar la 24 mai la protopopiatele Tecuci, Constanța, și Tulcea.

Conferințele de la protopopiatele Babadag și Tecuci au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim, iar la Constanța, de P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul. La celelalte protopopiate au prezidat delegați chiriarhali de la Centrul eparhial: P. C. arhim. Ieronim Motoc — vicar-administrativ — la protopopiatul Medgidia, P. C. pr. Teoharie Ioan — consilier administrativ bisericesc — la protopopiatul Tulcea și P. C. pr. Găureanu Dumitru — inspector bisericesc — la protopopiatul Galați.

Tema conferinței: «Inițiative și contribuții românești în cadrul Organizației Națiunilor Unite». A fost susținută de următorii referenți: la Galați, pr. Arhip Mihai — Tg. Bujoru; la Tecuci, pr. Tenie Ioan — Corod II; la Constanța, pr. Crețu Constantin — Constanța; la Medgidia, pr. Drăguș Enache — M. Kogălniceanu; la Tulcea, pr. Gavrilă Dumitru — Parcheș, iar la Babadag, pr. Popescu Dumitru — Topolog. Conferințele au fost deschise de P. C. Protoierei, care au salutată prezența Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Antim, a P. S. Episcop-vicar Epifanie și a delegaților chiriarhali.

La conferințele la care a participat I. P. S. Arhiepiscop, de la Babadag și Tecuci, I. P. S. Sa, între altele a subliniat importanța și actualitatea temei pentru orientarea preoțimii în lucrarea pastoral-socială. Ea ne pune în legătură cu activitatea deosebit de rodnică pe care o desfășoară conducerea statului nostru, în frunte cu Președintele Nicolae Ceaușescu, în cadrul Organizației Națiunilor Unite, pentru crearea de condiții prielnice de colaborare între toate popoarele lumii, pentru pace și progres. Biserica noastră sprijină cu hotărâre această activitate prin slujirea cu devotament a aspirațiilor poporului nostru pentru unitate, independență și prosperitate și se angajează să lucreze în acest sens nu numai îndeplinind o datorie cetățenească, ci și din convingerea sa religioasă.

Tema conferinței a fost temeinic studiată și bine prezentată de către preoții referenți, care au folosit bibliografia selectivă indicată de Cancelaria Sfintului Sinod și au făcut o lucrare unitară.

La discuțiuni au luat parte un număr mare de preoți, care au venit cu completări și sublinieri în legătură cu politica înțeleaptă a statului nostru și azeziunea Bisericii Ortodoxe Române și a cultelor religioase, față de poziția conducerii țării noastre.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim, P. S. Episcop-vicar Epifanie și delegații Centrului eparhial au sintetizat discuțiile și le-au dat un caracter practic, legat de activitatea preoților la parohii, ca sarcini. Au arătat că epoca noastră este favorabilă lucrării Bisericii, pentru sprijinirea statului nostru în tot ce întreprinde pe plan intern și extern pentru pace și progres și că fericirea noastră a fiecăruia atarnă de binele țării.

Ca omagiere a conducătorului Patriei noastre, și în același timp ca angajament al clerului și credincioșilor din eparhia noastră, de a sprijini în continuare activitatea poporului nostru. În prezent și viitor, a fost citită telegrama I. P. S. Arhiepiscop Antim, adresată Președintelui R. S. România, Nicolae Ceaușescu, cu prilejul sărbătorii de 1 Mai. Întreaga preoțime a primit cu vii aplauze, textul acestui mesaj.

În partea a doua a conferinței au fost prezentate rapoarte de activitate socială, de către preoții rinduiți și care au fost analizate la discuțiuni în lumina îndatoririlor sacerdotale și cetățenești ale slujitorilor altarelor.

Conferințele de orientare din protopopiatele eparhiei s-au desfășurat cu un real folos pentru preoțime. Clerul bisericesc a primit un spor de cunoștințe și de îndrumări

practice care sînt deosebit de necesare în activitatea pastoral-socială pe care o desfășoară în mijlocul credincioșilor, slujind Biserica străbună și poporul nostru.

6. Conferința administrativă cu P. C. Protoierei pe trimestrul II/1979

La 15 iunie a.c., a avut loc la Centrul eparhial Galați, conferința administrativă cu P. C. protoierei, pe trim. II/1979. Ședința a fost prezidată de I. P. S. Arhiepiscop Antim. Au participat la lucrări P. S. Episcop-vicar Epifanie Tomitanul, P. C. vicar ad-tiv, P. C. părinți consilieri, P. C. inspector-bisericesc, P. C. protoierei și unii dintre angajații cu munci de răspundere de la Centrul eparhial.

Ordinea de zi a cuprins probleme actuale de activitate pe fiecare sector de la Centrul eparhial, protopopiate și parohii.

Pe marginea rapoartelor cu probleme administrativ-bisericești, culturale, economice și sociale de la Centrul eparhial, s-au purtat ample discuțiuni, iar P. C. protoierei au arătat activitatea desfășurată la protopopiate și parohii.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim a dat îndrumările necesare și a insistat pentru o cit mai rodnică activitate și strînsă colaborare între Centrul eparhial, protoierii și parohii.

ARHIM. IERONIM MOTOC
Vicar-Administrativ

EPISCOPIA BUZĂULUI

ȘTIRI DIN CUPRINSUL EPARHIEI

TRECERI LA CELE VEȘNICE

Pr. Cristea Marin

În noaptea de miercuri spre joi 7 iunie 1979, s-a mutat întru odihna cea veșnică vrednicul slujitor al altarului Pr. Cristea Marin.

S-a născut la data de 29 mai 1910 în comuna Cotorca din părinții Ion și Alexandrina Cristea. Școala primară a făcut-o în satul său natal. Seminarul teologic la Buzău și Facultatea de teologie la Chișinău, fiind declarat licențiat în teologie cu calificativul «foarte bine».

În toamna anului 1936, în luna septembrie, ziua 6 s-a căsătorit cu Maria Popescu, fiica Pr. Traian Popescu, ctitorul bisericii din parohia Ghizdița-Zărnești.

La data de 24 februarie 1937 este hirotonit diacon și la data de 1 martie 1937 — preot, fiind numit ca preot ajutător la parohia Ghizdița-Zărnești cu data de 1 aprilie 1937. A avut doi copii — Aurelia și Vasile care sînt în viață.

Părintele Cristea Marin a venit la Zărnești într-o biserică nouă, măreață și elegantă, unde a continuat să zidească biserica sufletească în inimile și cugetele credincioșilor acestei parohii. S-a identificat pe sine cu adevărata misiune a preoției. Figura sa însoțită de permanentul zîmbet, blîndețea și smerenia sa, rămîn ca o icoană vie în memoria credincioșilor acestei parohii.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 10 iunie 1979, fiind săvîrșită de un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Grigore Petrache — protopop, care, în numele Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim, a transmis familiei îndurerate și credincioșilor parohiei sincere regrete și rugăciuni pentru fericita odihnă, cu condoleanțe și arhieresti binecuvîntări.

Au mai luat cuvîntul Pr. Popescu Gheorghe, fost protopop, care a evidențiat personalitatea și activitatea depusă de către răposatul preot, prin lucrările făcute la biserică și la cimitir, slujind biserica și credincioșii acestei parohii cu drag și cu multă credință.

Vorbitorul a încheiat cu aceste cuvînte: «Să rugăm pe Bunul Dumnezeu să-i așeze sufletul său drag și bun în latura dreptilor, unde nu este durere, nici întristare și nici suspin, Amin».

Preotul Constantin Oancea, Tundeni — Buzău

În ziua de 8 iunie 1979 s-a stins din viață Pr. Constantin Oancea, pensionar în vîrstă de 79 de ani.

Născut în anul 1900, în comuna Fundeni, județul Buzău, din părinți evlavioși, Ștefan și Maria, termină școala primară în satul său natal, după care urmează Seminarul teologic din Buzău, pe care-l termină în anul 1923.

După căsătorie cu Emilia Flais este hirotonit preot chiar în satul său natal, în anul 1923, păstorind aici peste jumătate de veac.

Dumnezeu le-a binecuvîntat casa cu doi copii: Camelia și Adriana care au primit o educație aleasă și au făcut cinste familiei prin serviciile ce le ocupă în societatea noastră.

Trupul lui neînsuflăit a fost adus din București, unde se stabilise după pensionare, la cei dragi, respectîndu-i-se dorința de a fi înmormîntat la biserica pe care a slujit-o 53 de ani.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită de un sobor de 10 preoți, în ziua de 10 iunie 1979, ziua Rusaliilor. Deschiderea slujbei s-a făcut de către Pr. Grigore Petrache — protopop de Rîmnicul Sărat, care a fost însoțit de P. C. Pr. Gheorghe Popescu — fostul protopop, care l-a cunoscut foarte bine din timpul vieții sale.

S-au rostit cuvîntări de către preoții Spiru Alexandru — paroh și Negulescu Marin — de la Catedrala Episcopiei Buzăului, care au evocat personalitatea și activitatea frumoasă desfășurată de adormitul întru Domnul.

Șiruri de credincioși din parohie și din satele vecine au trecut prin fața catafalcului ca semn al dragostei și prețuirii de care s-a bucurat, luîndu-și rămas bun, cu ochii înlăcrimați și rugăciuni pentru odihna sufletului său.

Dumnezeu să-l odihnească cu dreptii întru împărăția Sa.

Preotul Chelaru Anastase, Vintilă-Vodă — Buzău

În ziua de 10 iunie 1979 a încetat din viață vrednicul preot pensionar Chelaru Anastase, în vîrstă de 85 de ani, de la parohia Vintilă-Vodă din județul Buzău. S-a născut la 26 august 1894, în comuna Pietroasele, județul Buzău din părinții Neculae și Tarsica Chelaru. Au fost la părinți șase copii. Termină școala primară în satul său natal și Seminarul Central din București în anul 1916.

Se căsătorește cu Amelia Georgescu — fiica preotului Ștefan Georgescu din comuna Vintilă Vodă la data de 23 octombrie 1916.

Dumnezeu le-a binecuvîntat casa cu patru copii și anume: Ștefan, Elena, Iulia și Romus, cărora le-a dat o educație bună, sănătoasă și aleasă.

La 21 noiembrie 1916 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Simileasca. La 1 aprilie 1918 se transferă la parohia Sărulesți și la 1 mai 1919 la Vintilă Vodă, unde deservește această parohie pînă la 1 februarie 1972, cînd s-a pensinat.

A slujit cu drag la monumentala biserică, monument istoric, care datează din 1532, fiind zidită sub domnitorul Vintilă Vodă. Figura blindă, chip cuvios și smerit,

pătruns de duhul evlaviei și al bunătații, a răspândit în jurul său bunătața, dragostea și iubirea față de toți oamenii și față de Dumnezeu. A reparat biserica din Sărulești după bombardamentul din războiul mondial și biserica din Vintilă Vodă în urma cutremurului din 1940.

A fost un om de acțiuni obștești, înființând și activând ca președinte în instituții ca Banca Populară în acea vreme, și altele. A fost un bun cunoscător al Apiculturii, fiind numit ca președinte pe regiune; a ținut cursuri de popularizarea apiculturii sistematice, scriind diferite articole în reviste. Pentru frumoasele realizări pe țărîm bisericesc și social a fost răsplătit de conducerea Episcopiei cu rangul de «Iconom stavrofor».

Služba prohodirii a avut loc în ziua de 12 iunie 1979, la care a fost prezent un sobor de 11 preoți în frunte cu P. C. Pr. Stamate Dima — protopop, care a transmis din partea P. S. Episcop Dr. Antim, care l-a cunoscut îndeaproape, sincere regrete, condoleanțe, mîngieri duhovnicești și arhieresti binecuvîntări familiei îndoliate și enoriașilor din această parohie.

Au mai luat cuvîntul, scoțînd în evidență figura luminoasă a acestui distins preot, activitatea bogată depusă de regretatul defunct, preoții Diamandescu Nicolae — fost protopop, Moroianu Robe — paroh și Dragnea Duță din partea credincioșilor.

Și-a dat obștescul sfîrșit, încredințîndu-și sufletul în mîinile Cerescului Părinte, lăsînd în urmă vălul întristării și al durerii în sufletele celor dragi și scumpi: soție, copii, rude, preoți și credincioși.

Dumnezeu să-l ierte și cu dreptii să-l odihnească.

Pr. Sandu Tudor, Mănești — Buzău

În ziua de 30 iunie 1979 a încetat să mai bată inima celui ce a fost preot la parohia Mănești, anume Sandu Tudor — pensionar în etate de 73 ani.

Născut la 19 mai 1906 în satul Udați din comuna Albești, județul Buzău, din părinți evlavioși, Anton și Maria Tudor, fiind șapte copii la părinți, din care patru băieți și trei fete.

Viața creștină pe care a trăit-o în familia părinților săi, a făcut ca încă din copilărie să i se imprime adînc în suflet dragostea față de Dumnezeu și de Biserică. Crescut lingă vatra bisericii, legănat de melodiile duioase ale cîntărilor noastre bisericesti și în mireasma de tămîie, în sufletul său a încolțit gîndul cel bun de a-și dedica viața sa lui Dumnezeu, și Sfîntei Sale Biserici.

Școala primară a făcut-o în satul său natal și Seminarul teologic îl termină în 1928. Facultatea de teologie din București, o termină în anul 1934, luînd licența cu distincția «Magna Cum Laude».

Se căsătorește la 21 ianuarie 1929 cu fiica preotului Ion Găzdaru, anume Stela Găzdaru, avînd mai tîrziu la casa lor trei copii pe nume: Iulia, Ligia și Corneliu, care au primit la casa părintească o creștere bună și o educație aleasă.

La data de 25 aprilie 1929 este hirotonit diacon și la 26 aprilie 1929 — preot de fostul Episcop Ghenadie.

A făcut serviciul ca preot în parohiile Vernești, Lipia I și Mănești.

Fire blândă, sinceră, prietenoasă, cumpătat, modest, cinstit, drept-săritor și, ajutător la nevoie, Pr. Sandu Tudor a știut să se facă iubit și apreciat de toți cei care l-au cunoscut, precum și de enoriașii săi pe care i-a botezat, cununat, înmormîntat și ajutat.

Devotat slujitor al Sfintului Altar, respectînd toate îndatoririle sale preoțești, distins cîrturar prin articolele scrise în diferite reviste ca «Izvoarașul», unde a cules cîntece și culegeri de folclor, în revistele «Ingerul», «Glasul Bisericii», prin scrierile sale istorice bine documentate și-a atras respectul, admirația și simpatia fraților preoți, intelectualilor și credincioșilor.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită marți 3 iulie a.c. de un sobor de preoți, avînd în frunte pe P. C. Pr. Guță Gheorghe — consilier economic și P. C. Arhidiacon Dumitru Stoica, delegați de la Centrul Eparhial.

Personalitatea și activitatea bogată a defunctului a fost arătată în cuvîntările ținute de Pr. Stanciu Gheorghe — coleg de școală, Pr. Drăghici Toader — fost paroh, Dumitru Radu din partea enoriașilor și P. C. Pr. Guță Gheorghe, care a transmis din partea P. S. Părinte Episcop mîngîieri duhovnicești, regrete, condoleanțe și rugăciuni pentru odihna sufletului său. Sicriul cu corpul neînsuflețit al Pr. Sandu Tudor purtat pe umerii preoților tineri a fost depus în mormîntul nou săpat de lîngă Sf. Altar.

Veșnică să-i fie pomenirea.

Încheierea cursurilor anului școlar 1978—1979, la Seminarul teologic din Buzău

Cu aprobarea P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu, încheierea anului școlar 1978—1979 a avut loc în ziua de 24 iunie a.c.

În dimineața acestei zile s-a oficiat Sf. Liturghie și Te Deumul de mulțumire pentru ajutorul și binefacerile primite de la Dumnezeu în acest an școlar, pentru profesorii și elevii Seminarului.

După Sfînta Liturghie, în sala de festivități a Seminarului, s-a desfășurat un program festiv, cu elevii Seminarului, îmbrăcați în haine de sărbătoare, părinții profesori, preoți din Municipiul Buzău, părinți ai elevilor și alți invitați.

Au participat ca delegați ai Eparhiei Buzăului P. C. Pr. Manea Cristîșor — inspector Eparhial și P. C. diacon Nicolae Popescu — secretar eparhial și delegatul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos P. C. Pî. Consilier cultural Igor Jechin.

Serbarea a început cu un program artistic, compus din poezii și cîntece patriotice și religioase executate de elevii și de corul Seminarului, dirijat de către P. C. Prof. Arhiepiscop Tudor Mihalache.

Darea de seamă asupra desfășurării activității școlare în anul școlar 1978—1979 a fost prezentată de P. C. Pr. Teofil Dumitrescu — director, care a arătat succesele pe linia învățaturii, comportarea elevilor, disciplina și stăruința corpului didactic de a imprima elevilor dragostea de carte, purtare bună, dragoste față de Dumnezeu și de aproapele, iubire și devotament față de Patria noastră scumpă și de conducătorii ei iubiți.

În încheiere P. C. Părinte Director a felicitat pe elevii reușiți și absolvenții anului V, dându-le îndrumări de a fi folositori Bisericii și Patriei noastre Republica Socialistă România. A adus mulțumiri și recunoștință profundă Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, D-lui Președinte al Departamentului Cultelor Ion Roșianu, Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Dr. Antim Nica al Tomisului și Dunării de Jos și Prea Sfințitului Părinte Episcop Dr. Antim Angelescu al Buzăului pentru grija ce o poartă învățămîntului teologic de la Buzău.

A luat cuvîntul apoi delegatul Arhiepiscopiei Tomisului, P. C. Pr. Consilier cultural Igor Jechiu, care a împărtășit binecuvîntările arhieresti din partea I. P. S. Arhiepiscop Antim Nica și a îndemnat pe elevii Seminarului de a-și închina activitatea slujirii poporului român și slujirii Bisericii Ortodoxe Române.

P. C. Părinte Inspector Eparhial Cristișor Manea, în cuvîntul rostit, a adus binecuvîntarea P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu tuturor celor de față și a dat prețioase sfaturi atît elevilor în general, cît și absolvenților în special.

În încheiere s-a făcut înmînarea premiilor elevilor meritoși.

După încheierea programului festiv a urmat tradiționala agapă cu absolvenții.

Pr. GH. GUȚĂ

R E C E N Z I I

Valdo V i n a y, *Le Confessioni di Fede dei Valdesi riformati*. Con documenti del dialogo fra «prima» e «seconda Riforma», Torino, Ed. Claudiana, 1977, 209 p.

Cunoscutul profesor de istoria creștinismului la Facultatea de teologie valdeză din Roma, astăzi pensionar, este unul dintre cei mai cunoscuți ecumeniști protestanți italieni, autor, între altele, a celui mai complet studiu în italiană asupra «Reformei Protestante».

Prin lucrarea de față, Prof. Valdo Vinay completează editarea «Mărturisirilor de credință» ale Bisericii reformate valdeze italiene adăugându-se la acelea publicate de Giovanni Gonet sub titlul «Confessioni di Fede Valdesi prima della Riforma» (Mărturisiri de credință valdeze înainte de Reformă) tot la Torino, în editura Claudiana, în anul 1967.

Prin lucrarea «Mărturisirile de credință ale valdezilor reformați», Prof. Valdo Vinay permite cititorului, îndrăgostit de istoria și teologia uneia dintre cele mai zbuicimate Biserici reformate, lectura documentelor de bază, editate critic, privind acceptarea Reformei protestante de către tenacea Biserică Valdeză și, implicit, separarea ei oficială de Biserica Romano-Catolică la Sinodul de la Chamforan din anul 1532, cind valdezii au abandonat punctele fundamentale ale mărturisirii de credință medievale, care caracterizase mișcarea valdeză pînă la acea dată.

Dacă înainte de anul 1532, anul separării oficiale de Biserica Romano-Catolică cu prețul a numeroase persecuții și martiri, valdezii aveau o *ecleziologie* aplecată spre donatism, la Sinodul de la Chamforan ei acceptară o Mărturisire de credință specific protestantă, nă lipsită de elemente de radicalism, manifestate de un Guglielmo Farel sau Escolampadio. Este bine să precizăm că a fost vorba de acea Mărturisire de credință care a stat la baza cunoscutei «Confessio gallicana» din anul 1559.

În prima parte, autorul descrie, cu obiectivitate, contextul istoric al apariției celor 14 documente, pe care le prezintă ulterior, care alcătuiesc Mărturisirile de credință ale valdezilor reformați, documente care privesc corespondența fruntașilor valdezi de atunci, denumiți «barba», ca Georges Morel și Pierre Masson cu Escolampadio și cu Martin Bucer (anul 1530), declarația oficială de aderare la Reformă în Sinodul din Chanforan din anul 1532, Mărturisirea de credință definitiv italiană din anul 1662 și actul declarativ din 17 februarie 1894. Se prezintă și o scurtă istorie a Mărturisirilor de credință valdeze, cu precizarea schimbărilor privind conținutul.

Prin acceptarea Reformei protestante la Sinodul de la Chanforan din anul 1532, Biserica Valdeză și-a păstrat propria existență ca grup confesional, devenind o Biserică reformată între celelalte din Europa, amestecată, ca și acestea, în tensiunile politico-religioase și militare ale secolelor următoare.

Lucrarea Prof. Valdo Vinay, unul din cunoscuții istoriografi ai mișcării Reformei secolului al XVI-lea, completează editarea completă a Mărturisirilor de credință valdeze, fiind un instrument prețios de lucru pentru cercetătorii istoriei bisericești medievale.

Antonimo, *Storia delle persecuzioni e guerre contra il popolo chiamato valdese*. A cura di Enea Balmas, Torino, ed. Claudiana, 1977, 325 p.

Opera de față, îngrijită de Enea Balmas, se înscrie pe linia editării, într-o ediție modernă, a scrierilor istorice care prezintă situațiile dramatice trăite de Biserica valdeză în secolele XVI și XVII în văile Piemontului, din nordul Italiei, datorită persecuțiilor din partea Bisericii Romano-Catolice.

Lucrarea este împărțită în trei părți: a. Introducerea lui Enea Balmas; b. Traducerea în limba italiană, făcută de Carlo Alberto Theiler și adnotată de Balmas, a lucrării unui Anonim intitulată «Histoire des persecutions et guerres faites (...) contre le peuple appelé Vaudois», datînd din anul 1562; c. Reproducerea în fotocopie a originalului lucrării.

Introducerea lui Enea Balmas prezintă narațiunea Autorului anonim din secolul al XVI-lea, insistînd asupra valorii istorice a episoadelor și schițînd portretele unor personalități ale mișcării valdeze, ca și a protagoniștilor catolici de tristă reputație, aprigi persecutori ai valdezielor. Autorul prezintă apoi istoria edițiilor franceze și latină a acestei «Istории a persecuțiilor și războaielor (...) împotriva poporului numit Valdez», sau a unora dintre părțile ei ca de ex. «Histoire des Martyres», apoi diferitele ediții de pînă acum ale lucrării, mai precis șapte la număr, între care una latină, în mai puțin de cincizeci de ani.

Enea Balmas discută apoi problema controversată a autorului acestei «Istории a persecuțiilor...» suferite de valdezi. Excluză identificarea cu Scipione Lentolo, susținută de unii istorici, Balmas, printr-o atentă lectură a Prefaței și o amplă, analiză a textului, încearcă să reconstituie trăsăturile esențiale ale fizionomiei sale istorice, ajungînd la concluzia, logică de altfel, că Autorul anonim al lucrării medievale «Histoire des persecutions et des guerres (...) contre le peuple appelé Vaudois» nu aparține poporului văilor valdeze din nordul Italiei și că nici măcar n-a vizitat văile și satele descrise, neștiind să le situeze corect topografic.

După Balmas, autorul anonim al lucrării ar fi scris bazîndu-se însă pe povestirile, scrise sau orale, ale locuitorilor văilor valdeze.

Mai mult, Enea Balmas arată caracterul literar net al lucrării, mesajul său apologetic-religios, care pare mai degradă, adresat hughenoiților francezi decît valdezielor din Piemont. În acest contest nu surprinde recurgerea autorului anonim, cu intenția de a da curaj și încredere coregionalilor săi, la o religiozitate vetero-testamentară, care prezintă pe hughenoiți ca «popor ales», alături de care acționează «Le Seigneur des armés».

Avind în vedere toate aceste considerente, Balmas concludă că trebuie revizuită atribuirea unei valori istorice, reale, în sens de izvor istoric, acestei lucrări, cum reiese din numeroasele note critice care însoțesc majoritatea evenimentelor prezentate.

Partea a doua a lucrării prezintă traducerea italiană a Istoriei persecuțiilor valdelilor, cu adnotările de care am amintit mai sus.

În sfârșit, pentru a putea fi controlată traducerea și pentru o mai mare obiectivitate, este reprodusă în fotocopie lucrare în întregime, în original.

Lector Dr. Cezar VASILIU

Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907. Volumul I, Edit. Academiei R. S. România, București, 1977, 573 p.

Volumul de față se înscrie în amplele preocupări ale cercetătorilor de istorie din țara noastră, de a pune în lumină lupta seculară a poporului nostru pentru libertate și dreptate socială. Volumul a fost tipărit în anul în care întregul nostru popor a aniversat împlinirea a șapte decenii de la marea răscoală a țăranimii, care «a conservat din generație în generație, trăsăturile specifice ale întregului nostru popor: hărnicia și justetea, omenia și dreptatea, cinstea și curajul» (p. VII).

În volum sînt cuprinse 446 de documente din perioada 1893—1910, unele apărute și pînă acum în ediții parțiale, dar care nu respectau întocmai exigențele normelor științifice. Cele mai multe sînt rezultatul unei ample și temeinice investigații documentare a unor variate și numeroase fonduri de arhivă locale și centrale, autorii afirmînd că accentul principal al acestei ediții «cade pe documentele de arhivă» (p. X). Astfel, volumul are meritul de a oferi izvoare documentare în mare parte inedite, care introduse în circuitul științific vin să adîncească aspecte mai puțin cunoscute și să îmbogățească documentația legată de acest eveniment.

Volumul începe cu o introducere documentată și cuprinzătoare, în care se relevă importanța colecției și se reliefează unele aspecte mai importante ale documentelor.

Amploarea evenimentelor din 1907 a polarizat în jurul lor întreaga viață politică a țării. Autoritățile de stat au urmărit cu înfrigurare desfășurarea luptei țăranimii, în vederea înăbușirii ei, ceea ce a concurat la reflectarea răscoalei pe plan documentar în cele mai variate genuri de izvoare și sub aspectele cele mai diferite pe care le-a ridicat, făcînd ca răscoala să fie subiectul central oglindit în presa vremii, în anul 1907. Dezbaterile parlamentare, memoriile unor oameni politici și personalități culturale marcante din perioada 1907—1910 au gravitat în jurul evenimentelor din 1907.

O mare cantitate de izvoare documentare despre răscoală, pe care le-au emis autoritățile vremii, au intrat în diferite fonduri de arhivă. Forțele militare însărcinate cu înăbușirea răscoalei, instanțele judiciare care aveau misiunea anchetării delictelor și a judecării proceselor intentate țăranilor implicați în răscoale, organele școlare și bisericești au lăsat nenumărate mărturii documentare despre participarea învățătorilor și preoților alături de țăranii răsculați în primăvara anului 1907.

Valorificarea acestui imens material documentar, unic prin bogăția și prin datele pe care le oferă, cu privire la problema agrară, la situația și lupta țăranimii,

nu s-a putut face decît selectiv, căutîndu-se să se prezinte ceea ce este caracteristic, ceea ce exprimă esența fenomenelor.

O pondere însemnată în prezentarea documentelor cuprinse în volumul de față revine contractelor de învoieli agricole, tablourilor și rapoartelor privind situația învoielilor, înainte și după răscoală în 10 din cele 32 de județe de atunci ale țării. S-au cercetat pentru depistarea acestor documente fondurile prefecturilor din județele: Botoșani, Dorohoi, Suceava, Iași, Neamț, Bacău, Putna, Covurlui, Rimnicu Sărat, Buzău, Prahova, Ilfov, Argeș, Olt, Vilcea, Romanai, Dolj. Un bogat material documentar în domeniul relațiilor economice dintre moșieri, arendași și țărani provine din fondurile Ministerului de interne, Ministerului Justiției și Consiliului Superior al Agriculturii (înființat în 1907), de la Arhivele Statului din București. Un alt grup de izvoare relative la condițiile de învoieli agricole în perioada răscoalei și, în general, la situația social-economică a țărănimii au fost selectate din Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (Arh. I.S.I.S.P.) și de la Biblioteca Academiei R. S. România — secția manuscrisă.

După caracterul preponderent al prevederilor, contractele de învoieli agricole se împart în trei categorii: pentru arendare de pămînt, pentru pășunat, pentru angajarea la munci agricole.

În privința formelor de arendă pe regiuni sînt de observat următoarele: contractele de învoieli din Moldova prevedeau mai ales arenze în bani, dar care se converteau, de obicei, în munci, pe cînd în Muntenia și Oltenia, ele aveau ca obiect mai ales dijma.

Contractele agricole, ca și rapoartele și tablourile privind condițiile de învoieli învederează exploatarea crîncenă a țăranilor de către moșieri și arendași. «Ele constituie acte de o puternică forță demascatoare la adresa regimului agrar bazat pe dominația economică a moșierimii asupra satului, mărturie elocventă ale încălțării economice a țărănimii muncitoare.

Existența unor arendași și administratori de moșii străini exprima un fapt real din perioada respectivă, iar setea de înavuțire asupra țărănimii, comportarea abuzivă etc. erau caracteristici comune tuturor exploataților din lumea satului românesc, indiferent de naționalitate» (p. XII).

Volumul evidențiază cu claritate că marea răscoală din 1907 a fost un produs obiectiv al condițiilor social-economice și politice ale României, care a înroșit pămîntul țării cu sîngele celor peste 11000 de țărani uciși, alături de jertfa cărora s-a adăugat și jertfa multor învățători și preoți ai satelor răsculate pentru libertate și dreptate socială.

Volumul reprezintă o bogată sursă de informații inedite, îndreptățind continuarea publicării documentelor.

După cum volumul «Marea Răscoală a țăranilor din 1907», Edit. Acad. R. S. România, București, 1967, cuprindea un număr de documente și în foto-reproduceri, iar la sfîrșit un «Indice de persoane» și «Indice geografic», considerăm că ar fi fost necesar să se fi procedat la fel și în volumul de față, după cum să fi avut și o «Incheiere» la sfîrșit, într-o limbă sau două de circulație, care să pună în circuitul istoricilor problematica culegerii documentelor, iar «Lista registrelor» se cerea prezentată bilngv.

Pr. I. IONESCU

Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Ed. Acad. R. S. R. București, 1977, 168 p + 122 pl. din care 10 hărți

În acest volum, primul în acest domeniu în România, sînt cuprinse depozitele de bronzuri din România deja publicate, în curs de publicare sau inedite, din Bronzul mijlociu pînă la Hallstattul tîrziu (secolele XVI—VI î.e.n.), păstrate în muzeele din România și din străinătate.

Spre deosebire de corpul depozitelor de bronz de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului, redactat de același autor pentru volumul *Die Sichern in Rumänien*, care va apărea în *Prähistorische Bronzefunde* sub redacția profesorului H. Müller-Karpe din Frankfurt a/M, lucrarea de față conține toate depozitele de bronz din România, de la Bronzul mijlociu pînă la Hallstattul tîrziu, precum și mai multe descoperiri recente de depozite de bronz.

Pentru a realiza această lucrare, au fost întreprinse în ultimii 25 ani numeroase călătorii de studiu în muzeele din țară și străinătate, în cursul cărora autorul a desenat piesele de bronz din depozitele respective.

În ceea ce privește muzeele din străinătate unde se găsesc bronzuri din această epocă provenite din teritoriul României, incluse în lucrarea de față, menționăm pe acelea din R. P. Ungară (Budapesta, Debrețin și Nyiregyháza), R. S. F. Iugoslavia (Virșet), Austria (Viena), Republica Federală Germania (Mainz, Berlinul Occidental) și Suedia (Göteborg).

Studiul pieselor efectuat direct în muzeu, ne-a dat posibilitatea de a ilustra în mod exhaustiv textele privind depozitele și de a introduce numerele de inventar, indicînd, pentru unele muzeu mai importante, nu numai noile numere de inventar, dar și numerele vechi.

De un real folos în întocmirea acestui volum ne-a fost manuscrisul *Repertoriului arheologic al României*, ale cărui date au fost completate cu cele ale inventarelor muzeelor române și străine, precum și cu cele ale publicațiilor privitoare la aceste descoperiri, operații foarte migăloase făcute cu binevoitorul concurs al Dr. Mircea Rusu de la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca.

Desigur, reconstituirea inventarului unora din aceste depozite mai ales din Transilvania (inclusiv Maramureșul, Crișana și Banatul) este încă susceptibilă de îmbunătățire, căci, pe de o parte, descoperirea lor datează din secolul al XIX-lea și pe de altă parte piesele din inventarul lor au fost răspîndite în diferite muzeu și colecții particulare. Ceea ce explică unele indoilei exprimate în text, precum și separarea prin linii punctate în planșe a pieselor despre care există certitudinea că aparțin depozitelor respective.

Din punct de vedere al metodei, s-au deosebit depozitele sigure de cele nesigure ale Bronzului mijlociu și ale Hallstattului mijlociu, precum și depozitele sigure de cele nesigure aparținînd unei faze neprecizată a Bronzului tîrziu sau începutul Hallstattului. În cadrul acestor categorii depozitele respective sînt prezentate în ordine cronologică, în serii sau pe regiuni și, pentru fiecare regiune sînt menționate, după alfabet, depozitele din interiorul și din exteriorul Carpaților, precum și din Dobrogea. În acest fel, autorul s-a străduit să facă cunoscută pentru fiecare etapă a epocii bronzului și Hallstattului frecvența depozitelor de bronzuri, atît pentru tot teritoriul României cît și pe regiuni, adică pentru Transilvania (inclusiv Maramureșul, Crișana și Banatul), Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea. Pentru fiecare depozit,

s-a ținut seama de condițiile cunoscute ale descoperirii, de conținut, de lucrările publicate ca și de informațiile date de registrele inventare ale muzeelor sau de diferite persoane.

În partea finală a lucrării s-au inclus 403 planșe care reproduc desene, 10 hărți, precum și indicațiile privind proveniența ilustrațiilor și indicele locurilor.

Corpusul depozitelor de bronzuri este precedat de o introducere din care rezultă constatările următoare:

1. Metalurgia bronzului pe teritoriul României datînd din Bronzul mijlociu pînă la Hallstattul tîrziu a fost foarte activă mai ales în Transilvania (inclusiv Maramureșul, Crișana și Banatul), cum rezultă din cele 393 depozite de bronzuri din această regiune, din care 24 din Bronzul mijlociu, 358 de la sfîrșitul epocii bronzului, — începutul Hallstattului și 11 din Hallstattul Mijlociu.

Această activitate a fost mai restrînsă în regiunea extracarpatică a României, de unde provin 45 de depozite, din care 6 din Bronzul mijlociu, 34 de la sfîrșitul epocii bronzului — începutul Hallstattului și 4 din Hallstattul mijlociu.

De asemenea în ceea ce privește Dobrogea, de unde provin 9 depozite, din care 2 din Bronzul mijlociu și 7 de la sfîrșitul epocii bronzului și din Hallstattul vechi.

Activitatea cea mai intensă s-a desfășurat în timpul Hallstattului A, căruia aparțin marile depozite, turnătorii de la Uioara, Gușterița, Spălnaca, Cincu, Band și Aiud care conțin aproximativ 10.000 de piese.

2. Aceste depozite n-au fost publicate decît parțial, un corpuz pentru spațiul carpato-dunărean fiind în curs de publicare, privind numai descoperirile de la sfîrșitul epocii bronzului — începutul Hallstattului, ca anexă la volumul *Die Sicheln in Rumänien*, redactat de autorul lucrării de față.

3. Din punct de vedere al repartizării teritoriale s-au constatat că depozitele Bronzului mijlociu al Transilvaniei sînt grupate mai ales în aria civilizației din NE României, de-a lungul văilor Someșului și Crișului; sînt mai puțin frecvente în spațiul culturii Wietenberg pe valea Mureșului.

Pentru regiunile extracarpatică și Dobrogea, este greu de discutat această problemă, pentru că nu se cunosc decît cîteva depozite din acea epocă.

În ceea ce privește bronzul tîrziu, în aria culturilor Suciu de Jos, Otomani, Wietenberg și Noua din N-V din centrul și din S-E Transilvaniei, s-au deosebit trei grupe de depozite (seria Domănești), caracterizate printr-un aflux de piese de argint de origine locală și central-europeană, față de care cele de origine orientală și meridională sînt foarte rare. Pentru restul teritoriului corespunzînd regiunilor extracarpatică și Dobrogei, s-a constatat existența a două grupuri, din care unul orientat în aria culturilor Noua, Coslogeni, Vlădești — Fundenii Doamnei și Zimnicea — Plovdiv (seria Drajna de Jos — Oinac), care, în afara pieselor de origine transilvăneană și central-europeană, conține și alte piese de tip orientat.

Cinci alte grupuri de asemenea depozite au fost identificate pentru faza Hallstatt A 1 din Transilvania (seria Cincu-Suseni), fiind localizate în N-V Transilvaniei, în zona Mureșului Mijlociu și Inferior, precum și în Banat. Aceste grupuri conțin piese în majoritate de origine transilvăneană și central-europeană și, în mult mai mică cantitate, de origine meridională și nordică, prezentînd destul de numeroase trăsături comune. Din acest punct de vedere, trebuie să menționăm mai degrabă grupuri de depozite teritoriale, avînd unele particularități, decît variante locale.

Pentru regiunea extracarpatică, nu se cunosc cu certitudine depozite în Moldova, Muntenia și Oltenia datînd din această epocă. Nu este exclus ca unele depozite din Moldova, de unde lipsesc piesele de origine orientală, tipice pentru civilizația Nouă, să dateze din această epocă. Totuși s-a semnalat un astfel de grup de depozite în Dobrogea, caracterizat prin piese de origine transilvăneană și central-europeană.

Două grupuri de depozite au fost identificate în centrul și în S-E Transilvaniei (inclusiv Banatul) datînd din faza Hallstatt A 2 (seria Jupalnic-Turia) și caracterizate prin piese evolute, cea mai mare parte începînd uneori din faza anterioară, precum și altele de un alt tip care continuă în timpul fazei următoare a Hallstattului B 1.

Pentru regiunea extracarpatică a României, nu se pot atribui fazei Hallstatt A 2 decît cîteva depozite în Muntenia și în Oltenia.

Depozitele de bronzuri din Transilvania aparținînd fazei Hallstatt B 1 (seria Moigrad — Tăuteni) au în general aceeași repartitie teritorială ca depozitele de la sfîrșitul epocii bronzului, constîtuind trei grupe mai importante la N-V, în centru și în S-E. Din inventarul lor, în afară de piesele de argint locale și central-europene, fac parte și cîteva piese de origine nordică.

Ca și pentru etapa precedentă a Hallstattului A 1, se cunosc puține depozite ale Hallstattului B 1, provenite din regiunea extracarpatică a României și din Dobrogea.

De altfel, și pentru faza următoare Hallstattul B 2 (seria Fizeșu — Gherlei — Sîngeorgiu de Pădure) se cunosc mai puține depozite, mai ales în centrul și în S-E Transilvaniei, ele conțin și cîteva piese de fier, cum ar fi depozitul de la Bîrlad, singurul din această fază care este situat în regiunea extracarpatică.

În sfîrșit, din ultima fază a Hallstattului vechi, Hallstattul B 2 (seria Somartin — Veteș), datează cîteva depozite din N-V și din centrul Transilvaniei, din inventarul cărora fac parte un mai mare număr de obiecte de fier.

În ceea ce privește problema răspîndirii depozitelor Hallstattului mijlociu, s-au deosebit trei grupuri de astfel de descoperiri, din care două în Transilvania, în văile Someșului și Mureșului Mijlociu (seria Vințu — Coldău) și unul în Oltenia (seria Bilvănești — Ghidici) și în Banat, caracterizate prin unele piese de podoabă, de port, de harnașament, prin vase și roți de car de luptă de bronz, ca și prin cîteva unelte de fier.

O poziție specială, prin tipul de colier, la nodozităși, este aceea a depozitului din vestul Banatului. Prin faptul că nu poate fi localizat cu precizie, nu știm în ce măsură ar putea fi pus în legătură cu al treilea grup de depozite din valea Dunării Inferioare.

Pentru Hallstattul tîrziu, nu se cunoaște la ora actuală decît un singur depozit în Banat, la Drencova, avînd un mic număr de piese în inventarul său; ar fi deci prematur să facem considerații de ordin tipologic și cronologic ca pentru celelalte depozite de bronzuri de pe teritoriul român, datînd din Bronzul mijlociu pînă la Hallstattul tîrziu.

4. Problema categoriilor de depozite și semnificației lor n-a făcut încă obiectul unor studii speciale pentru spațiul carpato-dunărean. S-au menționat numai mai multe categorii de depozite, în care se reflectă preocupările și îndeletnicirile de bază ale posesorilor lor.

În ceea ce privește cauzele teaurizării depozitelor, discuția a avut mai ales ca obiect factorii interni (transformări sociale și lupte între triburi) și externe (invazii). Ținând seama și de condițiile în care s-au descoperit câteva depozite (în riuri, lângă o stîncă), s-a presupus că unele din aceste depozite ar putea fi votive.

5. Din punct de vedere tipologic, s-au deosebit în inventarul depozitelor de bronzuri, tipuri de origine locală, central-europeană, orientală, meridională și nordică. Studiul lor și publicarea rezultatelor în colecția *Prähistorische Bronzefunde*, sub direcția A. Müller-Karpe, dau posibilitatea de a obține o evidență precisă a tipurilor și variantelor obiectelor de bronz datînd din Bronzul mijlociu pînă la Hallstattul mijlociu.

6. În ceea ce privește cronologia depozitelor de bronzuri, pentru Bronzul mijlociu s-au deosebit trei faze de depozite, care corespund cu începutul mijlociu și sfîrșitul acestei epoci, și aceste faze au fost sincronizate cu civilizațiile contemporane. De asemenea, pentru sfîrșitul epocii bronzului — începutul Hallstattului, au fost stabilite șase faze pentru Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, corespunzînd clasificărilor cronologice ale lui H. Müller-Karpe și W. A. v. Brunn. În ceea ce privește regiunea extracarpatică a României, inclusiv Dobrogea, au fost deosebite mai puține faze, nefiind atestate a momentul actual decît citeva faze contemporane cu cele ale Transilvaniei. Se află în curs de studiu problema corelațiilor acestui sistem cronologic cu altele din acel spațiu al centrului, al sud-estului și al estului European.

Pentru depozitele Hallstattului mijlociu s-au precizat două serii de depozite de bronzuri, din care unul pentru depozitele din Transilvania (seria Vințu — Coldău) și altul pentru depozitele din Oltenia (Bilvănești — Ghidici), serii sincronizate cu aspectele culturii Basarab din Oltenia și Transilvania.

7. Serii de depozite de bronzuri se sincronizează astăzi mai bine cu așezările și necropolele acestei epoci a spațiului carpato-dunărean, constituind astfel o bază mai largă pentru sistemul cronologic propriu acestei epoci.

8. Ar trebui să fie soluționată problema analizelor chimice și spectroscopice a obiectelor de bronz datînd mai ales de la sfîrșitul epocii bronzului pînă la Hallstattul mijlociu. Va fi necesar să se efectueze în viitor un mare număr de analize spre a stabili particularitățile centrelor de producție ale obiectelor de bronz din aceste epoci în spațiul carpato-dunărean.

Stelian MARINESCU

Ignace P e n a, Pascal C a s t e l l a n a, Romuald F e r n a n d e z, *Les stylites syriens*, Jérusalem, Franciscan Printing Press, 1978, 224 p.

În primii ani ai secolului al V-lea, un monah sirian, numit Simion, a inaugurat un mod special de asceză, urcîndu-se în vîrfurile unui stîlp sau coloană și rămînînd acolo, neîntrerupt, vreme de 37 ani. Era un om care considera, în contextul mentalității aceluia secol, că fuga de lume este cel mai adecvat remediu pentru o viață în completă unire cu Dumnezeu, prin rugăciune și mortificarea trupului. Acest nou mod de asceză a fost treptat deprins și de alți monahi, mai ales în Siria secolelor al V-lea și al VI-lea, avînd imitatori pînă în vremea arabilor. Sanctuarul de la Qal'at Sim'an sau alte construcții ridicate în jurul acestor stîlpi după moartea stîlpnicului sau stilitelui au devenit, timp de secole, locuri de pelerinaj, asemănătoare Locurilor Sfinte.

Unul din cunoscătorii vieții acestor asceți neobișnuți, Rev. Delehayé — care le-a consacrat o lucrare remarcabilă — a scris că nu este posibil să se alcătuiască o biografie completă a acestor stiliți deși a încercat și el, ca și autorii prezentei lucrări, s-o facă.

În *prima parte*, Rev. Ignace Pena descrie diferitele feluri de stilpi sau coloane, cu accesoriile lor, ca și viața neobișnuită pe care au dus-o acești originali asceți, adesea asistați de ucenici devotați sau tulburați deseori de pelerini entuziaști sau mulțimi de simplii curioși, veniți din depărtări pentru a cunoaște acest neobișnuit mod de aștează. Este partea cea mai importantă a lucrării.

În *partea a doua*, Rev. Ignace Castellana descrie diferitele urme de coloane, însoțite de desene sau chiar fotografii, din țara Sf. Simeon Stilnicul, cercetate personal de autor cu ocazia unor călătorii de documentare realizate în condiții destul de grele. Arheologii vor mulțumi autorului pentru unele descoperiri meritorii, chiar dacă nu vor fi totdeauna de acord cu opiniile acestuia.

În *partea a treia*, Rev. Romuald Fernandez prezintă cultul stiliților acordat uneori chiar în timpul vieții, dar mai ales după moarte, în sanctuarele care se ridicau în jurul coloanelor respective.

Autorul face o serie de considerații personale privind simbolismul reprezentărilor stiliților și asupra iconografiei lor, care se abate de la canoanele clasice, precizând că stilismul nu este renașterea unui fenomen păgîn, ci o invenție a monahismului sirian, despre care vorbește chiar Fericitul Ieronim.

Lector Dr. Cezar VASILIU

Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, 1978.

În ultimul volum al tratatului său de dogmatică, autorul prezintă partea a cincea a materiei, cuprinzând expunerea celor șapte Taine practicate de Biserica Ortodoxă, și partea a șasea, cuprinzând eshatologia sau viața viitoare.

De proporții aproape egale — prima parte a volumului avînd 210 pagini și cea de a doua, 249 pagini — aceste mari capitole de doctrină creștină rotunjesc chenarul dogmatic al Ortodoxiei, expusă de părintele Stăniloae ca o împlinire a promisiunii Cuvîntului, în viața celor ce-l cred și îl urmează. Ambele capitole sînt o demonstrație a dinamismului harului prezent în Biserică, a harului care nu mai este numai cel al Logosului-creator, ci și cel ce emană și din trupul înviat al lui Hristos — Mîntuitor al lumii.

Partea a cincea, intitulată *Despre Sfintele Taine*, conține două subîmpărțiri de inegală extindere: I. *Sfintele Taine în general* (p. 7—34) și II. *Sfintele Taine în special* (p. 35—210). Așa cum la începutul primului volum capitolul introductiv prezintă contribuția intensă a autorului la tezaurul doctrinei ortodoxe, prin prelucrarea datelor cunoscute, într-o viziune proprie, tot astfel introducerea în misterologie aduce un suflu de prospețime în înțelegerea Tainelor, ca fiind în esența lor componente ale acțiunii mîntuitoare a Creatorului, Care le aplică în Biserică Sa Unică — ea fiind în fapt «extensiunea Tainei lui Hrisaos în lume» (p. 13). Activitatea lui Dumnezeu în lume are căi palpabile de exprimare în scopul de a realiza o strînsă unire între El și creația Sa de caracter *personal*.

«Baza generală a Tainelor Bisericii este credința că Dumnezeu poate lucra asupra creaturii în realitatea ei vizibilă» (p. 9). Adevărul ultim și cel mai liniștitor al credinței creștine este «unirea lui Dumnezeu cu întreaga creație» (p. 9) iar «Tainele pun în relief, ca și întruparea Domnului, marea însemnătate a trupului omenesc și valoarea lui eternă ca mediu transparent al bogățiilor și adâncurilor dumnezeiești» (p. 16).

În aceste treizeci de pagini de introducere în doctrina despre Taine, autorul insistă asupra realismului hristologic al Tainelor. Întruparea Logosului în natura umană — aceasta însăși fiind sinteză materiei create — a desființat bariera între materie și spirit, căci odată cu înălțarea trupului omenesc la viața treimică, ea a căpătat o valoare nouă. De atunci, materia nu mai este «numai un simbol separat de har, care ocazionalizează și tâlmăcește în mod intuitiv lucrarea nevăzută a harului, ci ea însăși e plină de puterea dumnezeiască» (p. 21). Această afirmație întărește ca o concluzie viziunea autorului care — în volumul întâi al lucrării — vedea creația lumii ca fiind plasticizarea rațiunilor divine. Spirit și materie — își au proveniența și baza existenței lor în Dumnezeu, Creatorul și Proniatorul.

În capitolul II se înfățișează pe rînd cele șapte Taine, începîndu-se cu A. *Taina Sfîntului Botez*. Subtitlurile acestei expuneri sintetizează gîndirea dogmatică a Bisericii, în cîteva idei semnificative: 1. *Unirea între apă și Duhul Sfînt, (acesta) ca sîn al omului nou*. 2. *Eficiența multiplă a actului Botezului și a declarației rostite de preot* în care se subliniază caracteristicile acestei Taine, ea fiind: moarte a omului vechi și renaștere; putere de creștere spirituală continuă; refăcere a chipului lui Dumnezeu în om și ușă de intrare în Biserică.

Colaborarea materialului patristic la expunerea autorului asigură autenticitatea Tradiției și strălucirea expresiei. Prezența scrierilor lui Nicolae Cabasila, a sfinților Chiril al Alexandriei și Grigore de Nazianz, a lui Teofan al Niceei sau Maxim Mărturisitorul aduc gravitatea textului lor și întărirea noilor formulări ale autorului. Așa de pildă, textele pauline specifice acestei Taine sînt îmbogățite prin explicarea morții noastre în Hristos ca fiind o continuă predare a noastră lui Dumnezeu dimpreună cu Hristos Care a făcut ca noi înșine să ne putem preda «întru miros de bună mireasmă» duhovnicească și să fim primiți ca atare de Dumnezeu-Tatăl. În același fel este tratată și B. *Taina Mirungerii* (p. 64—80), care este prezentată ca formînd un «singur tot» cu cea a Botezului; dar în două părți distincte. Se accentuează aici *Lucrarea specială a Sfîntului Duh în Taina Mirungerii și Semnificația actului văzut al Mirungerii*, ca fiind persistența Duhului Sfînt în «comuniunea continuă cu cel botezat» (p. 73). Se subliniază de asemenea specificul ortodox al preoției universale în creștinism, oferindu-se argumentele sfințului Chiril Alexandrinul.

A treia Taină a inițierii este intitulată, la capitolul C. *Dumnezeiasca Euharistie*, expunerea ei fiind precedată de 1. *Legătura între cele trei Taine ale inițierii* (p. 81). Corelația Tainelor inițierii e dată de însăși baza credinței și viețuirii creștine în Biserica cea una, Euharistia fiind «actul de realizare și sporire continuă a unității depline a Bisericii... desăvîrșind și în acest sens lucrul început la Botez și la Mirungere» (p. 90). De altfel, Euharistia «este prin excelență Taina unității Bisericii» (p. 91). În continuare, autorul supune atenției cititorului interpretarea patristică privind 2. *Prezența reală a trupului și sîngelui Domnului în Euharistie și prefacerea plinii și vinului*, în care se accentuează caracterul ontic al Împărtășaniei, care este împărtă-

șirea cu Dumnezeu însuși și nu numai cu harurile Lui, ca în celelalte Taine (p. 92—104), după care tratează despre 3. *Euharistia ca Jertfă și ca Taină*.

Se remarcă acum că, în genere, prin Taină Dumnezeu ne împărtășește lucrarea Sa — ceea ce se petrece și în Taina Euharistică atit de completă și prisositoare — pe cînd în Jertfă, se dăruiește Persoana lui Hristos, dar și noi ne dăruim în săvîrșirea Jertfei, odată cu Cel ce se aduce, (p. 104—107), întrucît Hristos ne introduce, ca preot, la Tatăl. Aducîndu-ne prin Jertfa Sa la Tatăl, Hristos realizează — și apoi de fiecare dată, în Euharistie, întărește — comuniunea persoanelor participante. În cadrul acestei comuniuni «se inaugurează o relație personală sau o treaptă nouă la relației personale a lui Hristos cu fiecare persoană» și într-o legătură a fiecărei persoane, cu celelalte. În subtitlul 4. *Preotul ca săvîrșitor al Euharistiei*, autorul vorbește despre caracterul specific al preoției în Biserică, după credința ortodoxă, reliefînd rolul rugăciunii comunitare, în special în rugăciunile epiclezei euharistice (p. 107—118).

D. Capitolul privind *Taina Mărturisirii* cuprinde două subîmpărțiri: 1. *Instituirea Tainei și practicarea ei de la începutul Bisericii* (p. 122—127) și 2. *Elementele constitutive sau fazele Tainei*, în care se subliniază valoarea spirițială a mărturisirii păcatelor (p. 128), sensul și valoarea epitimilor recomandate de preot (p. 134) și momentul-cheie, dezlegarea păcatelor, formulată de preot în numele lui Hristos (p. 141). Autorul accentuează — puterea pe care o imprimă Taina aceasta pentru ca penitentul să găsească în spovedanie curajul unui angajament personal de schimbare a vieții sale. Specific autorului este, în acest capitol, asistența sa asupra legăturii de încredere și iubire ce se stabilește între preotul mărturisitor și credinciosul penitent.

E. Tratînd apoi despre *Taina Hirotoniei*, paginile următoare pîtrund din nou în analiza ontologiei Tainelor. Se expune 1. *Deosebirea Hirotoniei de celelalte Taine*, 2. *Preoția nevăzută a lui Hristos, izvorul preoției văzute din Biserică*, 3. *Preoția și unitatea Bisericii*, 4. *Instituirea preoției și existența celor trei trepte ale ei, de la începutul Bisericii*, 5. *Caracterul duhovnicesc al preoției slujitoare creștine și preoția generală*, 6. *Succesiunea apostolică și 7. Aspectele văzute ale Hirotoniei și puterea nevăzută acordată prin ea*.

În ceea ce privește locul între celelalte Taine, autorul consideră că Hirotonia e condiția celorlalte Taine, dar ea «nu-și poate implini menirea fără acelea» (p. 145). Căci «dacă preotul și episcopul sînt organe văzute prin care Hristos însuși ca subiect împărtășește celor ce cred darurile Sale și pe Sine însuși, ei nu-și pot lua de la ei înșiși această calitate... nici comunitatea creștină nu poate impune lui Hristos aceste organe» ci ei sînt «plantați chiar prin hirotonia lor, ca centre și ca mijloace intermediare, vizibile, ale harurilor» — de către Hristos (p. 145). Cu osebire este interesantă partea privind preoția în unitatea Bisericii — întrucît referirea preotului ca permanent trimis și lucrînd din puterea lui Hristos, mențin în aceste legături nevăzute și pe cei ce primesc de la el darurile harului lui Hristos. De asemenea, plină de interes este expunerea caracterului duhovnicesc al preoției generale, prin accentul special al Ortodoxiei, în înțelegerea creștinului ca unul ce se aduce cu preotul, în Hristos, jertfă lui Dumnezeu-Tatăl.

F. În capitolul privind *Taina Nunții* sînt remarcabile părțile privind: 1. *Locul Nunții între celelalte Taine*, în care Taina aceasta e prezentată ca una prin care un om se așează într-o relație specială și strînsă cu un semen al său, prin care poate vedea pe Dumnezeu, iubirea făcînd transparentă ființa fiecăruia din cei doi (p. 178);

și 4. Aspectele constitutive ale Tainei și semnificația lor pentru puterea spirituală acordată prin ea în care, analizându-se rugăciunile citite la Nuntă, se conchide că în ele se face aluzie la «greutățile care pot surveni în familie și la crucea pe care ele o reprezintă și pe care ei (cei doi) trebuie să o poarte cu răbdare, ca să ia cununa din cer» (p. 197).

În finalul primei părți din acest volum se tratează, G. Taina Maslului, întâi definițiv, în 1. Definiția și scopul principal al Tainei, apoi descriptiv, în 2. Scopurile secundare ale Tainei. Taina Maslului este prezentată ca fiind «prin excelență Taină a trupului», prin ea punându-se în relief valoarea pozitivă acordată de Dumnezeu trupului omenesc» (p. 203).

De remarcat este viziunea complexității omului subliniată de rugăciunile ce se citesc la această Taină, pentru că, «pe cât de imposibil este să se separe între trup și suflet, tot atât de imposibil este să se separe între omul total și influența fenomenelor văzute și a forțelor rele nevăzute, asupra lui» (p. 205). Taina Maslului deci aduce puterea harului curățitor pentru ca bolnavul să se însănătoșească atât truște cât și sufletește, iar la acțiunea de invocare a harului participă de regulă mai mulți credincioși și, obligatoriu, minimum doi preoți — indicînd «voința Bisericii de a pune mai multe forțe ale ei în mișcare, în comuniune de rugăciune și dragoste» (p. 207).

După misteriole începe a șasea și ultima parte a lucrării, intitulată «Eshatologia sau viața viitoare», împărțită în două mari capitole: I. Eshatologia particulară (p. 218-350) și II. Eshatologia universală (p. 351-459). Ambele aceste părți încep printr-o parte teoretică, relevîndu-se sensul morții și al nemuririi sufletului, în prima, iar în a doua se analizează diferitele opinii și interpretări privind modul, sensul și scopul sfîrșitului «chipului actual al lumii», al chipului ei înnoit, adăugîndu-se reflecții bogate despre natura trupurilor înviate. Abia după pregătirea cititorului cu largul preambul în ambele capitole, se trece la Judecata particulară, în primul și la Judecata universală, în al doilea.

A. Primul capitol se distinge printr-un suflu de puternic optimism, care destinde pe cititor din crisparea produsă, de obicei, de gîndul morții. Astfel, moartea nu are neapărat un caracter tragic pentru creștin, ea fiind «taina prin care trebuie să trecem ca, să intrăm în sensul deplin al existenței» (p. 213), «puntea universală de trecere spre existența veșnică», făcînd «să se reveleze ființei noastre misterul ei de persoană» (p. 214). Moartea «dă sens creației», «arată trăsăcendența lui Dumnezeu și a vieții noastre depline în El, ca împlinirea ei» (p. 215-216) etc. Se prezintă opiniile altor confesiuni sau ale altor credințe privind existența sufletului după moartea trupului, folosindu-se din plin scrierile sfinților părinți ai Bisericii, cum și concluzia bogatei lecturi a gînditorilor moderni de care autorul ne face părtași în aceste pagini.

B. Sub titlul «Nemurirea sufletului» (p. 233—244) ni se înfățișează temeurile scripturistice ale acestei fundamentale credințe creștine și se contraargumentează opiniile lipsite de teme ale eterodocșilor (în special, P. Althaus).

C. Judecată particulară (p. 244-350) începe cu explicarea Necesității ei, trecîndu-se apoi la 2. Esența iadului și posibilitatea unui iad etern, 3. Autorul și criteriul judecării particulare, 4. Martorii, acuzatorii și apărătorii de la judecata particulară — după care se prezintă credința creștină despre iad și 5. Starea sufletelor între judecata particulară și cea universală. Un variat aparat critic înfățișează arena discuțiilor din vechime și a celor actuale privind acest subiect. Se combate opinia școlii protestante ca și a gîndirii antropozofice și spiritiste (p. 245—259) susținîndu-se realismul ortodox

bazat pe Scriptură și Tradiție și accentuându-se nota importantă în problemă: respectul acordat de Dumnezeu libertății omului face ca acesta să-și câștige însuși dreptul la bucuria eternă sau la tristețea eternă. În special este combătută teoria reîncarnărilor, prin care omul este depersonalizat, iar cosmosul devine un mecanism prin care lucrează arbitrarul. În concepția creștină despre viața sufletului după moarte, iadul este definit ca fiind rezultatul respingerii lui Dumnezeu de către om, din aceeași libertate cu care ar fi putut opta pentru Dumnezeu. Importanța perioadei dintre Judecata particulară a fiecăruia și Judecata universală constă în aceea că «cei care nu vor putea ieși din iad până la judecata universală nu vor putea ieși în veci din iad» (p. 261). Iadul ca «paradox al libertății» este o concluzie teologică în eshatologie (p. 269). Judecătorul sufletelor noastre este Fiul, Hristos cel pătimitor și înviat, iar «criteriul după care se va definitiva soarta veșnică va fi efortul sau lipsa efortului nostru de a ne apropia de El... (criteriu pe care) nu-l ia Hristos din afară, ci El însuși este acest criteriu» (p. 279).

În cele două subtitluri care urmează se vorbește mult despre nevăzutele puteri care sînt martori ai acuzării sau ai apărării sufletului judecat, dar martori care numai se adaugă mărturiei proprii a conștiinței fiecăruia, luminată de starea spirituală în care se prezintă lui Dumnezeu. Îngerii sînt arătați ca slujitori ai lui Dumnezeu și ai omului, constituind o relație atît în timpul viețuirii, cît și în cel al judecării sufletelor. «Alături de ei și mai mult decît ei, Maica Domnului, mucenicii și sfinții sînt chemați în cîntările înmormîntării să se roage lui Hristos, ca să se milostivească spre cel decedat și să-l izbăvească din muncile sau chinurile veșnice» (p. 297). O incursiune în ideea de sobornicitate a Bisericii face din aceste pagini adevărate imne de slăvire a iubirii lui Dumnezeu, prezent în iubirea comunitară a membrilor Bisericii.

În aceeași atmosferă sînt tratate și paginile următoare ale acestei părți (p. 301-350), care aduc texte scripturistice și patristice în conturarea doctrinei ortodoxe despre starea sufletelor între judecata particulară și cea universală: e vorba de comuniunea sfinților, a celor care se odihnesc «în sinul lui Avraam», în «corturile dreptilor», rugîndu-se fierbinte pentru sufletele celor în nesiguranță. Cîteva subtitluri indică cu pregnanță conținutul bogat și specific al Ortodoxiei noastre, privind necesitatea rugăciunii Bisericii, pentru cei morți. Iată cîteva: *Sporirea în comuniunea cu Dumnezeu a sufletului celor decedați în credință*; *Comuniunea dreptilor întreolaltă și a Bisericii de pe pămînt cu ei*; *Rugăciunea Bisericii pentru cei răposați și starea sufletelor din iad* etc.

Cu cele de mai sus se ajunge la ultimul capitol al cărții, *Eshatologia universală* care oferă cinci mari împărțiri: A. *Sfîrșitul chipului actual al lumii și desăvîrșirea ei*; B. *Chipul înnoit al lumii și modul trecerii chipului ei actual în cel înnoit*. C. *Natura trupurilor înviate*. D. *Judecata universală* și E. *Viața de veci*.

Este, poate, această ultimă sută de pagini, una dintre cele mai liniștitoare imagini care se prezintă minții noastre, întrucît aici mai mult ca oriunde, omul cel drept nu mai are a se teme de asupriri și neînțelegeri, încercări și căderi. Sinul Tatălui îi primește, cum a primit și trupul lui Hristos, și alături de El, întrucît cei ce au urmat lui Hristos s-au făcut asemenea Lui și vor fi chemați «de-a dreapta Tatălui». Simfonia finală primește în orchestrarea ei toate stihiiile lumii regrupate conform planului creațional al Tatălui, restabilite în buna lor orînduire, de Fiul și sfințite în Duhul. «Înaintarea creației spre sfîrșit (p. 353) va avea o concluzie, una așteptată de toți cei ce au crezut în Creatorul ei. «Propriu-zis, numai la acea Judecată

se va descoperi sensul istoriei omenești, adică numai în lumina descoperită a slavei lui Hristos» (p. 356).

Se fac în acest capitol aprecieri asupra opiniilor eronate ale unor creștini, în privința sfârșitului lumii, combătându-se hiliasmul în toate formele lui și subliniindu-se înțelegerea constructivă a Ortodoxiei creștine în acest sens, întrucit se vede în judecata universală o valorizare deosebită a istoriei omului, în întregul genului uman și pentru fiecare ființă umană în parte. Este deosebit de important faptul că pentru orice om «istoria ca întreg» are o deosebită valoare, «ea fiind implicată în ideea creștină de comunitate adîncă a întreg neamului omenesc și de colaborare în vederea ridicării ei spre scopul final — care e Dumnezeu (cf. p. 362-379).

În paginile următoare se analizează temeiurile scripturistice privind dogma despre sfârșitul lumii la a doua venire a lui Hristos, se readuce în discuție transparența lumii noi, avînd drept cauză caracterul ei pnevmatic, cum și frumusețea și incoruptibilitatea acestei lumi (p. 386-400). Se reia de asemenea ca un refren, misterul materiei înduhovnicite (p. 414), ideea care vine să întregască pe cea inițială care vedea lumea creată ca raționalitate divină plasticizată. În capitolul C — *Natura trupurilor înviate* se combate concepția, variat exprimată și azi, de nuanță originistă, susținîndu-se cea acceptată de consensul Tradiției, despre «întregimea personală a trupurilor înviate și unirea între ele» (p. 409). O acuratețe în tradiția «dreptei socoteli» face pe autor să infirme și unele opinii ale citorva teologi moderni (Berdeaev și Lossky) în ceea ce privește sufletul și trupul după moarte. Ortodoxia românească se vadește prin aceasta a menține cumpăna între exagerările uneia sau alteia dintre opiniile citorva mari teologi din aria Ortodoxiei. Părintele Stăniloae conchide că «trupul omului este tot așa de mult destinat eternității în unicitatea lui, ca și sufletul lui, ca și persoana lui», căci trupurile înviate rămîn neschimbate după ființă, dar voi fi înduhovnicite (p. 414-415). Creștinismul, spune autorul, admite un fel de materialism mistic, cunoaște o sfință materie, căci sfinț este Trupul Domnului, prin a cărui pornire se sfințesc și trupurile noastre» (p. 417).

În capitolul D. — *Judecata universală* se arată puterea autorității supreme a Judecătorului, pe care fiecare o va experia ca pecetluire a destinului său propriu (p. 431). Criteriul acestei din urmă judecăți generale, rămîne iubirea, modul în care a fost respectată porunca nouă dată de Hristos, dar și primirea iubirii noi aduse de Hristos. Întrucit iubirea înseamnă comuniune, raiul va fi comuniunea celor ce au iubit iubirea; și, în aceeași măsură, se va repeta calea, dar întors, pentru cei ce nu au trăit în iubire. «Nepuțința dialogului va face inutilă și rugăciunea» pentru aceștia, care acum vor cădea în «singurătatea părăsirii și uitării de către toți, în extrema opusă sobornicității». În aceasta constă iadul (p. 439).

În sfîrșit, despre viața de veci (p. 442-458), autorul scrie pagini de densă teologie, mergînd pe urma sfinților Grigorie și Nyssa, Chiril Alexandrinul și Maxim Mărturisitorul. Expunerea atrage pe cititor spre dezmărginirea spațiului și timpului. Ideea de «spectază» este interpretată ca o veșnică depășire a treptei de iubire ajunse, înspre Dumnezeu. Iar depășire a treptei de iubire ajunse, înspre Dumnezeu. Iar viața viitoare «va fi o Duminică fără sfîrșit sau paradisul regăsit și eshatologia inaugurată, clipa aurorii cu al ei minunat *deodată* și lumina fără asfințit a zilei a opta, în care Dumnezeu va fi totul în toate» (p. 449).

Cum spuneam la începutul prezentării acestei lucrări, recenta operă a Părintelui Profesor D. Stăniloae este rezultatul unei rar întîlnite experiențe de gîndire și trăire

a adevărilor creștine, fiind mai puțin un «manual didactic» și mai mult o teologhisire pe temele dogmaticii ortodoxe, accesibilă unui cititor pregătit în cunoașterea primară a dogmelor.

Pentru cultura religioasă românească această carte reprezintă o culme a meditației, o explozie a iubirii de Dumnezeu și un indicator pentru a ajunge la ea. Sint pagini de înălțare a cugetului și a sufletului, de care noi, cei de azi, avem atita nevoie.

Drd. A. L. M.

Gala Galaction, *Opinii literare*, ediție de Gheorghe Cunescu, Editura Minerva, București, 1979, 362 p.

Interesul cititorilor pentru scrisul lui Gala Galaction crește neincetat. Opere complete, monografiile, studii, articole substanțiale în diverse publicații periodice, pregătirea unei sărbători de proporții cu prilejul celor 100 de ani de la nașterea sa (1879), sărbătorire la care va lua parte și Biserica, interviuri și amintiri ale unor personalități de prestigiu, cu un cuvânt se desfășoară o febrilă activitate, care arată înainte de toate cât de actuală este opera acestui fascinant scriitor și militant social. Scrisul său are valoarea și vibrația estetică a unei erupții neistovite. Parcă scrie azi, deși evocă o lume de mult apusă, parcă stă de vorbă cu noi, deși au trecut aproape două decenii de la prăstivirea sa întru Domnul. A fost și a rămas în istorie o personalitate simbolică și «semn» de contradicție (Luca 2, 34) așezat la hotarul dintre două lumi, dintre cele văzute și cele nevăzute, acolo unde se decide soarta neamurilor și a înșilor. «La răspîntie de veacuri» e mai mult decît un sugestiv titlu de roman, este un indicator de drum, un îndreptar care arată deopotrivă și spre trecut și spre viitor. Două vorbe dar cât de semnificative pentru sensul operei întregi și cât de elocvente ca indicații pentru o autobiografie! De la debuturile cu povestiri fermecătoare, pline de interes omenesc, pînă la torențialul *Jurnal*, opera lui Gala Galaction urmărește statornic un scop funcțional, care tinde spre edificare morală și spirituală. Pe urzeala acestor trăsături tipice se înfiripă spontan analize psihologice de incomparabilă finețe, inegalabile frumuseți ale expresiei, năvalnică poezie stilizată sau lătentă. O gândire vastă domină întreaga viziune artistică, ca un ferment lăuntric al unei creații de tulburător lirism, de poem cu ample mișcări de elegie. Tonul grav și unic, elevația graiului poetic, devenit muzică simfonică, tainicul acord al valorilor superioare, conferă operei lui Galaction o originalitate care chiar și sub formele ei cele mai simple este totdeauna ținător de profundă.

Gala Galaction avea despre literatură și despre artă în general unele «opinii», o parte din care neobositul săi editor le-a adunat în acest volum, intitulat foarte bine «opinii literare». Părintele Gh. Cunescu, fost elev al Părintelui Profesor Gala Galaction, după absolvirea studiilor de specialitate, i-a rămas ucenic, înscris la școala fără termene fixe, fără absolvire, la școala infinită a operei literare. S-a consacrat operei marelui nostru scriitor și dascăl, care, pe lângă lucrările cunoscute, lucrări majore, cu o identitate editorială bine definită, mai are încă o activitate publicistică risipită în publicații minore și efemere. Editorul ne informează că sînt în totul peste 200 de articole, dintre care mai mult de jumătate apar în volumul de față. Celelalte probabil că așteaptă să fie publicate în ediții îngrijite cu aceeași de-

voțuire pe care Părintele Gh. Cunescu a arătat-o la toate lucrările lui Galaction editate de P. C. Sa. De pildă, editînd opera lui Galaction «O lume nouă», Părintele Gh. Cunescu scrie un savant studiu introductiv, de emerit istoriograf (ed. 1970, pag. 1-80). Sau editînd însemnările din călătorie ale lui Galaction, sub titlul «Prin țară» (1975), Părintele Gh. Cunescu scrie în loc de prefață un cuprinzător cuvînt introductiv, un tabel bio-bibliografic și multe și substanțiale note, indispensabile pentru înțelegerea textului. Lucrarea este o culegere selectivă alcătuită de P. C. Sa.

Textele lui Gala Galaction sînt interpretate și editate și de alți cercetători, dar opera lui Galaction are un anume orizont, pe care istoriograful teolog și preot îl intuiește mai ușor și mai exact. Între istoricul editor al textului și autorul editat se leagă un fel de prietenie care adîncește și luminează înțelegerea și lucrările editoriale. Fericitul Augustin cunoștea acest lucru cînd spunea așa de frumos: «Nu putem cunoaște pe nimeni decît prin prietenie» (nemo nisi per amicitiam cognoscitur). Sînt afinități infailibile.

Volumul este împărțit în trei mari capitole :

1. Despre scriitori și cărți (titlul aparține editorului) ;
2. Povestea cărților mele (titlul aparține scriitorului) ;
3. Arta scrisului (titlul aparține scriitorului).

De la început și pînă la sfîrșit culegerea aceasta este revelatoare. Ea îl înfățișează pe Galaction în laboratorul său de creație, în mijlocul dezbaterilor literare, în miezul problemelor de cultură veche sau modernă. Curiozitatea sa este universală, iar atitudinile sale intelectuale și sociale sînt îndelung cumpănite și nu se afirmă decît după ce au fost eliminate toate ipotezele și alternativele. Nimic superficial, nimic improvizat, nimic pripit sau pătînitor. Mari dificultăți morale sînt dezlegate cu ușurința cu care un atlet foarte exercitat ridică o mare greutate. Nu face niciodată speculații, afirmațiile sale nu sînt abstracții sau doar categorii finale, capsule logice, ci intuiții directe ale vieții reale, care nu sînt speculative ci psihologice. Analizele psihologice, deși îl îndepărtează de vastele sinteze, ele au darul să-i descopere infinitele bogății ale investigațiilor sale realiste și operate totdeauna pe viu. S-a crezut că ar fi vorba de o «predispoziție romantică» exprimată în setea de himeric policrom. Unele din operele sale de ficțiuni ar putea face această primă impresie, dar simultan este evident că ele nu sînt decît pretexte prin care se urmărește transpunerea în viață a principiilor și a valorilor superioare. În această ordine de idei s-ar putea spune și despre Gala Galaction că este un «realist fantastic». Opiniile lui Galaction, făcute pe marginea operelor altora și în legătură cu idei fără conținut, ne dezvăluie postamentul pe care este construită propria lui operă. Acest postament este impresionant. Rădăcinile operei lui Gala Galaction se prelungesc pînă în inima pămîntului, iar tulpina și ramurile acestui titanic «stejar» se înalță pînă dincolo de stele. Cultura lui este uriașă, iar intuițiile lui, uimitoare iluminării în tenebrele lumilor.

Iată, bunăoară, părerea lui Galaction despre artă. Mai întîi mărturisește că știința frumosului, estetica, despre care se zice că rezolvă științific și salutar problemele artei, l-a dezamăgit : «Știința a frumosului ! Divină estetică !... Cît de mult am dorit eu să pătrund sub plaoanele ei poliedrice și liliale (dacă ar fi așa, căci eu nu le-am văzut niciodată) și să silabisesc taina arcanelor ei... Nici Pythagora mistuit de

dorul să cunoască tainele religiunii egiptene n-a tinjit mai mult ca mine de dorul de a gusta misterele esteticii și beatitudinea explicărilor ei infailibile! Dar nu mi-am izbîndit dorul și nu mai cred în izbîndirea lui» (96).

Pe vremea «războiului literar» dus în jurul citadelor: «artă pentru artă» și «artă cu tendință» (1894—1895) Galaction în mod firesc operează pentru arta cu tendință. Concepția sa coincide cu concepția lui Tolstoi: «Concepția lui Tolstoi despre artă m-a legitimat pe mine față de mine însumi și m-am susținut în toată activitatea mea de scriitor».

În cărticica sa: «Ce este arta?» Tolstoi, după ce examinează diferite concepții vechi și noi asupra artei, «dă acest răspuns vrednic să fie adoptat, servit și predicat de toți artiștii adevărați: *Arta este o funcțiune socială*».

«Cînd am dat, întîia oară, peste această definiție am făcut ca negustorul din Sfînta Evanghelie: «Aflînd un mărgăritar de mult preț, s-a dus, a vîndut toate cîte avea și l-a cumpărat» (Matei 13, 45-46).

Așa am făcut și eu. Am uitat toate cîte le citisem despre artă și despre înțelesul și menirea ei și m-am oprit aici: *Arta este o funcțiune socială*.

«Neapărat, față de atîtea și atîtea teorii despre artă — înalte, pretențioase, sibilice, ermetice, siderale... teoria lui Tolstoi este casnică și iubitoare de oameni.

«Arta trebuie să ne servească. Arta trebuie să ne facă mai buni. Arta trebuie să sporească omenia și dragostea dintre noi.

«Arta care îmi dă fermentații spurcate sau absurde, care pervertește inima copilului și sapă sănătatea lui sufletească și trupească trebuie denunțată... Într-o societate de oameni care se simt legați prin dreptate, cinste și egalitate, arta nevropată și provocatoare de nevroză trebuie prohibită.

«Artistul este tainicul nostru mandatar. El este profetul și mijlocitorul nostru, la altarul sacrelor idealuri. Poate el să ne trădeze? Poate el să atenteze la igiena noastră sufletească? Putem noi admite ca tocmai el, cel menit să ne servească, înaintea Binelui, Frumosului și Adevărului, tocmai el să ne vîndă libidinei, urii și slujeniei?».

Referindu-se la sine, Gala Galaction scrie: «M-am străduit să nu pingăresc sufletul cititorilor mei ci să-l ajut să sporească în frumusețe morală și în solidaritate frățească. Fie ca militant al iubirii creștine, fie ca apologet al lui Israel, fie ca prieten al nedreptăților și al muncitorimii, am căutat de-a pururi să fac din literatura mea ceva ca vinul și untdelemnul bunului Samaritean, pentru rănile călătorului căzut între tilhari pe drumul dintre Ierusalim și Ierihon» (347-349).

Poetul trebuie să țină seamă de noi, iar poezia «să fie interpreta și apologeta inimilor și a durerilor noastre» (350).

Încă din 1919, adresîndu-se scriitorilor și artiștilor de toate vîrstele, îi chema să fie dîntii cetățeni, antene de recepție a ideilor noi, portdrapel al idealului democrației în marș biruitor, interpreți ai aspirațiilor populare: «Într-un ceas cînd mulțimile poporului sînt în fața doctrinelor celor noi și a revendicărilor legitime, un scriitor nu poate să rămînă multă vreme dezorientat și nesigur pe pașii lui. Turnul de fildeș iubit de cîțiva artiști pretențioși și rezerva orgolioasă a celor ce se tem de năvala mulțimilor, toate acestea le socotim azi nepotrivite și zestrea unui trecut abolit» (Gala Galaction, *Unde merge literatura?* în «Tribuna poporului», 1 februarie 1945, cit. de Pr. Gh. Cunescu în vol. *O lume nouă*, 1970, p. 66).

Opera literară și îndeobște orice formă artistică necesită și talent, dar și muncă. Vorbind despre Sonatele lui Mihai Codreanu crede că această operă dificilă s-a putut realiza numai muncind ziua și noaptea» (81).

Scriitorii și artiștii ale căror profiluri literare le schițează — unele sînt adevărate portrete — sînt toți mărețeilde de muncă și de sacrificii făcute pentru frumusețe și pentru plăsmuirile artistice. Arghezi, Caragiale, Mihai Codreanu, Coșbuc, Delavrancea, Demetrius, Goga, Eminescu, Iulia Hașdeu, Hogaș, Ibrăileanu, Macedonski, D. D. Pătrășcanu, Slavici, Vlahuță și mulți alți ne dezvăluie o față nouă a istoriei literaturii române, eroică și sublimă, așa cum se răsfrînge în oglinda magică a lui Gala Galaction, ca niște desene în pirogravură, care nu au nimic anecdotic. Sînt chipuri de foc, cu combustione internă de mare tensiune, ca în tablourile lui Goya.

Uneori se elucidează în treacăt o controversă problemă de vocabular și lexicografie ca neologismul. A fost o vreme cînd «neologismul se părea un musafir imobil și vrednic de dat afară, în favoarea cuvîntului băstinaș, despre care se credea că are exact aceleași dimensiuni și culoare ca și țizul său venetic. Trebuia să treacă vremea, ca să ne convingem de adevărul că neologismul aduce, mai întotdeauna, nuanțe și vibrații pe care se cuvine să le romanizăm»... (215).

Sau observații adînci în legătură cu cuvîntul scris: «Cine poate să creadă că acest lucru de nimic, cuvîntul scris, va fi în stare, în spațiul citorva decenii să dezagrege și să transforme sufletul unei imense burghezii franceze, atît de devotate pînă atunci, tronului și altarului?

«Cuvîntul scris, acest inponderabil, atît de disprețuit și de străin de deprinderile părinților noștri, purtători de giubea și de mătăni, a început, în rezistența noastră lume, opera lui transformatoare.

«Nimic nu poate să-l mai oprească, nici o iscusință omenească nu poate să paralizeze acțiunea lui; nici o putere reacționară nu e în stare să-i corupă căile și să-l adoarmă.

«Trăim într-o lume în care foiesc și se răsfață mii de păcate, din Orient și din Occident. Am ajuns, sporînd teritoriul și populația noastră, să sporim viciile cele vechi și să îndrăgim altele noi.

«Pe aceeași măsură, iată crește puterea cuvîntului care denunță, mustră, stirpește și amelioară.

«Să semănăm cuvîntul liber și cîstit, cu nepăsătoare abundență! Este sămînța care nu moarte niciodată, chiar cînd ar fi să aștepte generații și generații» (344).

Concluzia lui Gala Galaction se impune lapidar: «Sînt artist, sînt poet, sînt mandatarul tainic al neamului meu și nimic din toate cite îl frămîntă nu poate să mă lase nepăsător!».

«E adevărat, că, mai întotdeauna, un artist este, după purtarea lui printre noi, un copil zănat, un furat de iele...».

«Dar, în inima acestor rătăcitori prin stele, valurile aspirațiilor, durerilor și controverselor contemporane se adună vijelioase ca într-o bulboană! Cu voia sau fără voia lui, un mare artist este și un mare cetățean» (346).

Opiniile literare și artistice ale lui Gala Galaction nu sînt teoretice și legate de un sistem estetic, deși e perfect în curent cu astfel de teorii. Finețea simțului său psihologic i-a ținut loc de sistem și de metodă. De aceea poziția sa nu e nici îngustă, nici servilă, este atitudinea moralistului care se reazemă pe realități, pentru care

chiar și ideile nu sînt abstracții goale, ci sînt idei trăite, crîmpeie de viață, al cărei tragism profund ne stăpînește pe toți. Vremea care trece ne-ngroapă.

«Ne îngroapă pe noi și toate cele din jurul nostru. A îngropat marile cetăți de odinioară, celebra «Agora» din Atena și gloriosul «Forum» din Roma. Pînă mai acum o sută cînzeci de ani, acolo unde se discuta soarta lumii antice și unde răsunară cuvintele lui Cicerone, era un obor de vite! *Campo Vaccino* moștenise gloria elocinței latine!

...«Și cu toate acestea, inima omului este răspîntia tuturor contrastelor!... Nu numai inima mea și a ta, dar a lui Solomon, a lui Kant, a lui Schopenhauer...

«Întorcem spre trecut priviri nostalgice, dar așteptăm ziua de mîine».

«Cercetăm trecutul, dar credem în viitor».

«Admirăm colbul vremii și presimțim eternitatea» (238).

Moralistul își încheie misiunea acolo unde preotul afirmă adevărul credinței (cf. 276, 291, 299) și al vieții veșnice (79, 116, 291, 303).

Părerile despre literatură și artă ale lui Gala Galaction sînt, după cite vedem, foarte bogate, foarte sistematice, foarte vii, foarte actuale. Ele nu se încheagă într-o doctrină filosofică, căci poetul Gala Galaction este ucenicul Eternului Învățător și este preotul înțelepciunii din Sfintele Scripturi. Un înalt spirit ca Gala Galaction, un apostol al Bisericii Ortodoxe alimentat de la izvoarele tradițiilor creștine, nu mai are nevoie de nici o doctrină oarecare, pentru că posedă întregul Adevăr.

Gala Galaction a fost și rămîne un mare scriitor, în deplina accepție a cuvîntului, un suflet viu, zbuciumat și suferind, înfiorat de simțămîntul slăbiciunilor omenesti, știind însă să găsească în Dumnezeu secretul puterilor sale (cf. II. Cor. 12, 10).

Și de bună seamă că acesta este și secretul simpatiei și interesului pe care publicul îl manifestă pentru opera sa. Cititorii găsesc în această operă un umanism profund și integral creștin, un echilibru și un optimism atotbiruitor, adevărul și realismul unei activități artistice legată strîns de viață de toate zilele. Găsesc o învățătură înaltă și simplă, concretă și totuși vibrînd de idealuri care se pot lesne împărtăși; e adevărat că nu impresionează ca virtuozitățile dialectice sau scinteierile științifice, dar face altceva și mult mai mult: luminează cugetele și face inimile mai simțitoare și mai dornice de mai multă bunătate.

Pr. Prof. SEBĂSTIAN CHILEA

NOTE BIBLIOGRAFICE

Lucian Roșu, *Considerații cu privire la structura societății dacice înainte de Burebista*, în «Revista muzeelor și monumentelor», 3, 1978, p. 44—53.

Încă din secolul al VI-lea î.e.n. izvoarele istorice îi cunoaște pe strămoșii noștri geto-daci prezenți ca un singur popor de-a dreapta și de-a stînga Dunării pînă în Munții Slovaciei.

Ocupîndu-se de explicarea fenomenelor și proceselor economice și social-politice din perioada secolelor VI—I î.e.n., istoriografia noastră a mers, în general, pe linia considerării societății geto-dace din această perioadă, ca aflîndu-se în faza «democrației militare», ultima și cea mai înaintată etapă de destrămare a relațiilor gentilico-tribale. Consultarea apropiatilor săi, în legătură cu soarta ce urma să-i fie hotărîită regelui prizonier Lizimah de către Dromichaites, ar fi fost, se afirmă, o dovadă că societatea geto-dacică se afla în această vreme (pragul sec. IV—III î.e.n.) în stadiul de democrație militară.

Autorul arată că, a formula ipoteze asupra structurii unei societăți pornind de la considerente de ordin suprastructural, și trecînd pe plan secundar dezvoltarea economico-socială este un mod invers de a pune problema. Cercetările arheologice, făcute în ultimii douăzeci de ani în nordul jud. Mehedinți, au dus la rezultate «de o importanță covârșitoare pentru cunoașterea metalurgiei fierului la geto-daci. Descoperirea, pe raza comunei Ci-reșu, a mai multor movile de zgură (14) a obligat cercetarea acestora pentru a cunoaște natura și rostul lor în această zonă». Existența a două tipuri de cupatoare de reducere a minereului de fier datate în aceeași epocă (sec. V—IV î.e.n.)

unul mai primitiv și altul mai evoluat, denotă gradul procesului de difuzare și generalizare a metalurgiei fierului la geto-daci. Cele 14 cupatoare de redus minereul de fier, descoperite pînă acum pe o suprafață de cca 6 km², nu puteau fi proprietatea unei mici comunități sau unui trib. Ele trebuiau să formeze monopolul unei mari uniuni tribale care controla nu numai zăcămintele de minereu de fier din această zonă, dar și activitatea acestui centru metalurgic. Necesitățile de armă și unelte de fier se vede că erau foarte mari în această epocă de mari transformări economice și sociale și de conflicte războinice, atît între uniunile tribale, cît mai ales între acestea și populațiile din afara spațiului dacic, care încercau pătrunderea în zona Carpaților și Dunării. Aceste descoperiri constituie unul dintre elementele materiale care atestă o adîncire a diferențierilor sociale în această perioadă de sfîrșit a primei vîrste a fierului și cea de-a doua vîrstă, perioadă în care stratificarea societății geto-dace este demonstrată și pe planul prelucrării argintului, prin descoperirile de la Agighiol, Poiana, Peretu, Poroina sau Porțile de Fier, care demonstrează o «artă princiară», adică existența unei aristocrații locale avute care, în afară de obligațiile militare, în principal, era și beneficiara celui surplus realizat ca urmare a dezvoltării agriculturii și meșteșugurilor și aceasta ca rezultat al generalizării metalurgiei fierului și relațiilor de schimb, atît între uniunile de triburi cît și lumea mediteraneană și egeică cu care aveau

stabilite legături direct și prin intermediul orașelor grecești de pe țărmul de vest al Mării Negre. Ca urmare, în această vreme a secolilor IV—I î.e.n. nu mai poate să fie vorba de existența, ca o caracteristică, a relațiilor gentilice. Lumea geto-dacică intrase pe făgașul constituirii în formațiuni statale încă de la sfârșitul secolului IV și începutul celui de al III-lea. Se poate admite că epoca lui Dromichaite reprezintă începutul procesului de închegare a unor formațiuni teritoriale, cu caracter statal pe baza acelor uniuni tribale existente anterior, în Cîmpia Dunării. Aceste formațiuni statale, dintre

care unele la începutul secolului II pot fi considerate state, — cele amintite de Trogus Pompeius, ca fiind conduse de Oroles și Rubobostes, personalități cu puteri depline asupra supușilor lor. Burebista, conducătorul primului stat dac, nu este de conceput că a realizat un stat centralizat prin concentrare, sub autoritatea sa, a unor uniuni de triburi, ci, prin aducerea sub ascultarea sa — pașnic sau războinic — a altor formațiuni statale și state care cu puțin timp mai înainte se constituiseră ca «un produs al societății ajunse la o anumită treaptă de dezvoltare».

Decebal Ț o c a, *O importantă descoperire arheologică*, în «Revista muzeelor și monumentelor», 5, 1978, p. 58—63.

Arheologul Vasile Boroneanț, împreună cu cercetătoarea Maria Bitiri, în cadrul unor cercetări întreprinse de Institutul de Arheologie în anul 1975, pe raza comunei Ciuperceni de lângă Tr. Măgurele, jud. Teleorman, în apropierea Dunării, au identificat noi vestigii istorice care atestă că istoria vieții omenești pe teritoriul țării noastre a început cu un milion de ani în urmă. Cu acest prilej s-a descoperit în cariera de pietriș o mare cantitate de silex aflat în depuneri naturale, infirmându-se ipoteza mai veche, după care silexul folosit de oamenii care au trăit în epoca paleolitică pe teritoriul țării noastre ar fi fost adus din Balcani.

În iulie 1977, arheologul Vasile Boroneanț, reluând cercetările arheologice descoperă o mare cantitate de silex de culoare maronie, aceeași cu cea a uneltelor de prund; este descoperit un arici de mare pietrificat, iar mai apoi șase piese faunistice și primele unelte omenești. În două puncte de lucru se descoperă un strat geologic cretacic. Pe acest strat erau depuse prundișuri de tip Frățești-Cindești din pleistocen, începutul epocii cuaternare. Între aceste prundișuri, a căror vechime se stabilește a fi din Villafranchian, găsește unelte de prund de tipul cioplitoarelor, toporașelor de mină, răzuitoarelor și o numeroasă faună străveche. Prin comparație, uneltele s-au dovedit a fi identice cu cele descoperite pe Valea Dirjovului, a Dîmbovnicului. Peste aceste depuneri de prundiș se suprapuneau depuneri groase de loess, depuneri în care descoperă o așezare foarte bogată în u-

nelte de silex, așezare de tip aurignacian, din paleoliticul superior. Aceste importante descoperiri au prilejuit la fața locului, la sfârșitul lunii octombrie 1977, o dezbatere științifică multidisciplinară, între specialiști, ajungându-se la unele concluzii unanime «de o deosebită valoare științifică pentru istoria vieții omenești pe teritoriul țării noastre și cu largi implicații pentru cea din Europa», din care reținem:

— succesiunea depunerilor descoperite la Ciuperceni nu a suferit nici o intervenție ulterioară a omului, stratigrafia geologică fiind normală;

— depunerea identificată ca aparținând perioadei cretacică veche de cca. 75 milioane de ani este unică în Cîmpia Dunării;

— fauna care îi aparține (specii de arici de mare, scoici și corali) are caracter de unicat;

— uneltele descoperite în depunerile prundișurilor de Frățești-Cindești sînt de același tip cu cele descoperite pe valea Dirjovului de către C. S. Nicolăescu-Plopșor și sînt dintre cele mai vechi descoperite pe continentul nostru (aproximativ un milion de ani).

— așezarea de tip aurignacian, dovedește posibile legături existente între populațiile paleoliticului din Balcani cu cele din Europa Centrală;

— depozitele de silex cretacic au constituit materia primă pentru paleoliticul, neoliticul și epoca de bronz care s-au dezvoltat în această parte a țării.

Importanța acestor descoperiri ne relevă cât de veche este istoria pământului românesc și ce rol important l-a avut valea Dunării de-a lungul istoriei noastre, pentru care înțelegem de ce dacii o considerau apa sfântă și o beau înainte de a porni în lupte, ca o comuniune cu înaintașii lor și ca o datorie sfântă, în același timp, de a apăra pământurile în care se găseau ei îngropați, dar care erau vii în conștiința lor, alcătuit cu toții o mare familie, marele neam al tracilor, cel mai mare după inzi.

În legătură cu neîntrerupta locuire a văii Dunării, a se vedea și: Vasile Boroneanț, *Locuirea neolitică din Ostrocul Banatului de la Gura Văii*, în «Drobeta», 1974, p. 117—128; idem, *Descoperiri aparținând culturii Verbicioara din regiunea Porților de Fier*, în «Drobeta», 1976, p. 14—29; idem, *Arta rupestră din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari (jud. Caraș-Severin)*, în «Revista muzeelor și monumentelor istorice și de artă», 1, 1977,

p. 23—34; Eugen Comșa, *Considerații cu privire la cronologia relativă a culturilor neolitice din preajma Dunării și nordul Peninsulei Balcanice*, în «Drobeta», 1974, p. 19—23; M. Davidescu, *Cercetările arheologice din Ostrocul Banatului — Golu — Gura Văii (jud. Mehedinți)*, în «Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă», 1, 1977, p. 37—42; Elisabeta-Ancuța Rușinaru, *Cu privire la cercetările arheologice din zona Hidrocentralei «Porțile de Fier» II*, în aceeași revistă, nr. 2, 1977, p. 90—92; «De la moși-strămoși», în «Scinteia». 29.X.1978, p. 2.

În insula Ostrocul Mare s-au descoperit măturări arheologice, odată cu începerea lucrărilor la hidrocentrala Porțile de Fier II, care datează de mai bine de 7000 de ani, ce «aduc noi măturări despre strămoșii noștri daci»; Florea Mogoșanu, *Mezoliticele de la Ostrocul Corbului, o nouă așezare de tip Schela Cladovei*, în SCIVA. 3, 1978, p. 335—351.

Pr. I. IONESCU

L. W. B. — *Report, 1-2/1978*¹, Ein lutherischer Materialband, über Menschenreche, 220 p.

Acest număr dublu de revistă cuprinde — după cum indică titlul — o selecție bogată de documente tratând despre «drepturile omului», elaborate în cercuri luterane sau de singulare persoane de confesiune luterană și anume între a 5-a adunare generală a «Alianței luterane mondiale» de la Evian (Elveția) în 1970 și a 6-a adunare generală ținută la Dar-es-Salaam (Tanzania) în 1977.

Problema «drepturilor omului» este azi mult discutată, fiindcă ele nu sînt încă respectate pretutindeni pe mapamond. Și dacă pacea adevărată nu poate să fie fără dreptate, dar nici dreptate fără respectarea drepturilor fundamentale ale omului. De aici și importanța lor în viața umană, individuală și socială. Și dacă există acord în recunoașterea importanței și respectării drepturilor omului, nu există însă acord, sub diferite influențe, în interpretarea lor.

Evident, problema «drepturilor omului» nu este și nici nu poate să fie străină

Bisericii creștine, fiindcă membrii ei aparțin societății umane.

Problema «drepturilor omului» are un istoric.

La 10 decembrie 1948 «Organizația Națiunilor Unite» publică: «Declarația generală a drepturilor omului» în care se afirmă că: «Toți oamenii sînt liberi și sînt născuți egali în privința demnității și drepturilor. Ei sînt înzestrați cu rațiune și conștiință și trebuie să trăiască împreună, în spiritul paternității. Fiecare om are dreptul la viață, libertate și securitate personală» (art. 1 și 3). Apoi O.N.U. a publicat la 11 decembrie 1966 «Pactul internațional privind drepturile cetățenești și politice» și la 1 martie 1976: «Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale». Dar de «drepturile omului» e vorba și în «Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii» din 1776, precum și în Constituția franceză din 1789, asemenea și în «Magna Chartum Libertatum» de la 1215 din Anglia. Dar concepții despre anumite

1. Este urmașa fevistei «Lutherische Rundschau». Numărul dublu prezent este primul din noua serie. Apare de patru ori pe an.

inalienabile drepturi ale omului se află acum în filozofia antichității, d.p. la Cicero și Seneca. Aici e vorba de valori «exterioare» ca respectarea vieții, dreptul la libertate și scutul proprietății. Aceste drepturi erau primate ca expresia unei legi naturale generale.

În conceptul creștin «drepturile omului» derivă din demnitatea umană specifică, omul fiind creat după chipul lui Dumnezeu. Ele sînt expresia demnității umane specifice și sînt cuprinse în însăși învățătura Bisericii: dreptul la muncă, la viață, libertate de conștiință, egalitate, lipsă de apărare. Ele sînt valori sociale comune și creștinii sînt obligați, prin credința lor, să le respecte înșiși și să intervină pentru respectarea lor.

Redăm cîteva elemente din studiile privind drepturile omului publicate în revista menționată mai sus.

Astfel, se spune, aprecierea demnității omului n-o putem exprima mai bine decît cu cuvintele Bibliei despre crearea omului, că Dumnezeu adică l-a creat pe om după chipul Său, predîndu-i pămîntul întreg și grija de toate creaturile Sale. Prin faptul că l-a creat pe om: bărbat și femeie, se arată că întreg neamul omenesc formează o unitate... Iisus s-a făcut om, confirmînd prin aceasta demnitatea nu numai a omului singular, ci a întregului neam omenesc. Omul creat după chipul lui Dumnezeu trebuie să respecte în semenii săi același chip al lui Dumnezeu cu toate trebuințele necesare existenței lui pămîntești — drepturile omului — pentru cîștigarea fericii în viața veșnică. Dorința de putere însă l-a făcut pe om să nu-și respecte semenii. Dar Iisus

i-a dat demnității omului o nouă valoare indicîndu-i drumul slujirii (Matei XX, 28).

Fiecare om are obligații față de comunitatea, în care numai își poate el dezvoltă liber și deplin personalitatea sa. În exercitarea drepturilor sale omul, este supus numai limitelor impuse de lege exclusiv cu scopul de a recunoaște și respecta drepturile și libertățile celorlalți oameni...

...Intervenția pentru «drepturile omului» și lupta pentru afirmarea lor, nu-i altceva decît împlinirea poruncii despre iubirea aproapelui. Iisus din Nazaret a murit pe cruce pentru ca omul să-și recîștige demnitatea de om. Drepturile omului nu sînt o invenție modernă, ele sînt cuprinse, după conceptul creștin, acum în faptul că Dumnezeu a creat omul după chipul Său. Aceste drepturi nu și le-a arogat omul, nici nu le-a răpit, ci îi sînt recunoscute din tot începutul.

Drepturile omului au să ocrotească și să cultive individualitatea omului singular și *universalitatea* omenirii.

Drepturile omului, în conceptul creștin sînt *universale* și *indivizibile*. Străduindu-se pentru înfăptuirea lor trebuie să înceapă cu omul singular. Creștinul prin viața sa trebuie să arate felul în care drepturile proprii se împacă cu drepturile semenilor și ale omenirii întregi... Fiecare om trebuie să-și dea seama că respectarea demnității și drepturilor semenilor săi înseamnă și respectarea demnității proprii. Drepturile omului sînt drepturi și obligații ale omului singular, ale omenirii și ale societății umane. Ele implică responsabilitate pentru toți oamenii contemporani și pentru generațiile viitoare.

A l p h o n s Van Dyk. *Vaterreligion und Mutterreligion in der heutigen Zeit* (Religie paternă și religie maternă în timpul de azi). În «Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft», nr. 4/1978.

Problema feminină antrenează azi multă discuție, mergînd însă spre rezolvare pozitivă, în sensul de a recunoaște femeii egalitate deplină în orice privință, cu bărbatul. Faptul este de altfel în deplin acord cu învățătura creștină, exceptînd pretinsa hirotonie a femeii, în privința căreia atitudinea confesiunilor creștine se deosebește, d.p. Bisericile Ortodoxă, Romano-Catolică și în parte cea Anglicană n-o recunosc.

De problema feminină se ocupă și studiul cu titlul de sus, dar sub alt aspect religios.

Credincioșii multor religii — scrie autorul — cu evlavie adresează rugăciuni lui Dumnezeu ca «Părintele ceresc» plin de iubire. Dar multe popoare din antichitate aveau altă concepție despre divinitate. Ele adorau cu totală dăruire pe Dumnezeu-Mama, din care a apărut, în

chip misterios, viața cu toate formele ei de manifestare. Evident, azi lucrurile s-au schimbat. Și trebuie reținut — subliniază autorul — că trecerii de la Mama-Zeită la Tatăl-Zeu îi corespunde o transformare și sub aspect social, adică se face o deplasare în societate de la influența feminină la influența masculină.

Aprecierile acestor divinități sînt diferite. După unii, în contrast cu divinitățile feminine de altă dată, marelui Dumnezeu patern al religiilor universale este suveranul drept și bun care conduce oamenii liberi. Instinctul și brutalitatea ar fi notele caracteristice religiilor și culturilor orientale feminine, în contrast cu libertatea și viața morală din societățile moderne aflate sub influența bărbatului. Este o apreciere care n-are însă adeviziune generală. Există o mare excepție — scrie autorul studiului de față. Figura Mamei-zeițe din India are o vechime de cel puțin 4500 ani. Ea se trage dintr-o lume antică, dispărută pentru «apusul cult» de azi, — dar trăind mai departe în credința închinătorilor ei. Figura aceasta n-are semne de brutalitate.

În dezvoltarea societății umane, a culturii și religiei a existat o epocă matriarhală, dar, — subliniază autorul — n-a existat niciodată un timp în care bărbatul să fi fost total trecut pe plan secundar. Asemenea este cunoscut că dintr-o ordine religioasă și socială diferențiată, în care atît elementele masculine cît și cele feminine își aveau locul lor pozitiv, uneori cu accentul pe cele feminine, — succesiv s-a dezvoltat o ordine religioasă și socială cu caracter predominant și, în ultimele secole în Europa, chiar cu caracte-

ter total sub influența bărbatului. Nu se poate susține că imaginea «mamei divine» ar fi fost singură determinantă pentru formele religioase ulterioare. Existența unui «Dumnezeu ceresc» este atît de înrădăcinată în toată istoria cunoscută a religiilor încît, «această noțiune despre o divinitate transcendentă poate fi fixată foarte bine și într-un timp mult anterior apariției culturilor mai înalte în Orientul apropiat». Simbolica feminină s-a afirmat în antichitate dominant în regiunea riu-rilor Eufrat și Tigris, iar în regiunea Nilului, unde domina «divinitatea — bărbat», femeia joacă un rol ca mamă, soție și soră. În religiile ulterioare din Orientul apropiat simbolica feminină dispăre: în iudaism, creștinism și islamism.

Sînt semne pentru timpurile acelea trecute — scrie autorul — că contrastul dintre bărbat și femeie atît de tipic pentru cultura de odinoară, dispăre în domeniul socialului și cu ezitare în cel religios, dificultate fiind aici hirotonia femeilor, neacceptată de toate Bisericile creștine.

În religiozitatea indiană pînă azi se recunosc bine note feminine și materne, fără să fie vorba. însă de întoarcere la vechiul matriarhat religios.

Azi — încheie autorul — contrastul dintre bărbat și femeie dispăre și va trebui să dispară în toate formele vieții și pretutindeni pe mapamond. Între bărbat și femeie trebuie să fie deplină egalitate în toate domeniile vieții umane. Neacceptarea hirotoniei femeilor de către unele Biserici creștine, pentru motive de doctrină religioasă revelată, — adăugăm noi — nu prejudiciază cu nimic drepturile femeii.

Prof. Dr. W. A. Visser't Hooft, Geneva, *Un die Einigung der Kirchen Jesu Christihente* In «Universitas», 12/1778.

Relațiile ecumenice dintre Biserici au intrat azi — scrie autorul — într-o perioadă nouă a istoriei lor. Ea ar putea fi numită «perioada universalității» sale.

Mișcarea ecumenică — lucru știut — voiește unitatea tuturor Bisericilor, ce se bazează pe Iisus Hristos. Noul acestei perioade constă în faptul că toate Bisericile creștine participă la dialogul ecumenic și sînt conștiente că fiecare are de îndeplinit o anumită misiune în domeniul acesta. Pînă acum s-a realizat un scop urmărit

de inițiatorii acestei mișcări și anume faptul că Bisericile creștine discută împreună, dîndu-și seama că «problemele lui Iisus Hristos» depășesc limitele confesionale, că ele trebuie să lucreze împreună și împreună să caute căile care duc la reunirea lor. Deci ne aflăm într-un moment important al istoriei bisericești.

Bisericile sînt obligate să se cunoască reciproc. Dialogul le stă la dispoziție. (În paranteză notăm că dialogul după unii este de trei feluri): 1) dialogul tehnic care

urmărește numai înțelegeri practice; 2) dialog deghizat în monolog, în care fiecare de fapt vorbește cu sine însuși și încearcă să-i domine pe ceilalți și 3) dialogul autentic care voințe să stabilească relații spirituale între oameni). Scopul mișcării ecumeniste este să realizeze unitatea adevărată a Bisericii, după rugăciunea Mîntuitorului «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

Dar pînă acum «marile probleme» dintre Biserici încă n-au fost rezolvate. D. p. în problema intercomuniunii nu s-au făcut pași remarcabili.

Fiecare ecumenism, ce merită acest nume, prezintă o mișcare de concentrație, de întoarcere la izvoarele învățaturii creștine. La începutul mișcării, la conferința de la Stockholm (Suedia) din 1925, s-a spus: «Cu cît mai mult ne apropiem de Hristos cel crucificat, cu atît mai mult ne apropiem noi unii de alții». Iar în 1952 la conferința pentru «Credință și Constituție bisericească» din Lund (Suedia) s-a decis ca activitatea teologică să nu se mai limiteze numai la comparații între deosebirile doctrinare, ci să se ocupe de tema centrală: «Hristos și Biserica». Progrese se pot face numai dacă adîncim împreună Evanghelia lui Iisus Hristos. Teologia care a arătat că Hristos este centrul Sfintei Scripturi, i-a dat și dialogului ecumenic substanța sa doctrinară.

Elementul de legătură și centrul învățaturii creștine îl formează Iisus Hristos pe care toți creștinii îl recunosc ca stăpîn al Bisericii. Viitorul ecumenismului este în funcție de acest principiu fundamental. Mișcarea ecumenică este sau hristocentrică sau ea nu există.

Atitudinea Bisericilor față de societatea modernă trebuie să se orienteze după atitudinea Mîntuitorului în viață, adică să aibă caracter de slujire. (Matei XX, 28). Bisericile trebuie să se deprindă a lucra împreună în sensul poruncii despre iubirea față de aproapele în marile probleme ale vieții omenirii. Atitudinea aceasta este unul dintre factorii ce contribuie la dezvoltarea mișcării ecumenice.

Mișcarea ecumenică nu urmărește doar crearea unei «secte ecumenice», ci voințe să adune într-o unitate Bisericile, în care și prin care am primit noi credința noastră creștină, pentru ca Bisericile împreună să contribuie la aplicarea învățaturii creștine în viața cotidiană. Dar simpla coexistență a Bisericilor nu-i suficientă pentru aceasta. Bisericile trebuie să-și manifeste vizibil credința în Dumnezeu, — trebuie să activeze pentru consens în adevărurile de credință creștină. Iar faza în care se va ajunge la luarea de hotăriri în privința aceasta, evident, va fi perioada «hotăririlor ecumenice». — Deci «dialogul ecumenic» trebuie cultivat mereu.

Priv. Doz. Dr. Theodor Nicolau, *Eine Demonstration der Einheit. Zum orthodoxen Verständnis der Katholizität der Kirche* (Demonstare a unității. Pentru înțelegerea ortodoxă a catolicității Bisericii). In «Ökumenische Information», 51/1978.

Înțelegerea mai adîncă a catolicității Bisericii ne-o oferă simbolul de la sinodul al doilea ecumenic (381) care mărturisește credința creștină în Biserica «cea una, sfîntă, catolică (sobornicească) și apostolică», — însușiri ale Bisericii care nu trebuie înțelese separat. Simbolul menționat cuprinde credința în plenitudinea învățaturii creștine.

Catolicitatea Bisericii, ca plenitudinea mesajului mîntuirii aduse de Hristos, se exprimă în două feluri: 1) cantitativ și 2) calitativ.

1) Catolicitatea cantitativă corespunde în primul rînd misiunii Bisericii de a da posibilitate tuturor oamenilor, din toate

timpurile și locurile, să dobîndească mîntuirea adusă de Hristos. Biserica nu cunoaște limite rasiale, istorice, geografice, culturale sau de timp. Toți oamenii pot intra în comunitatea bisericească, formînd o turmă sub un unic păstor, Iisus Hristos (Ioan X, 16). Biserica are misiunea divină să propovăduiască Evanghelia pînă la marginea pămîntului (Fapte I, 8; XIII, 47). și să înlesnească tuturor cunoașterea adevăratului Dumnezeu și dobîndirea mîntuirii în Hristos.

Această catolicitate exterioară, orizontală cuprinde ecumenicitatea, adică universalitatea Bisericii. Ecumenicitatea înseamnă răspîndirea teritorială a Bisericii

pe întreaga ecumene (pământul locuit). În răsărit catolicitatea Bisericii se caracterizează prin plenitudinea interioară a credinței: Ortodoxie, în apus îndeosebi prin accentuarea universalității.

2) Catolicitatea calitativă (interioară) a Bisericii este în legătură cu înțelegerea Bisericii ca oglindire a Sfintei Treimi. Izvorul este Dumnezeu cel întreit. Catolicitatea Bisericii este prin natura ei ctitoria lui Dumnezeu. Ea se realizează în primul rând în rugăciunea comună și în viața sacramentală a comunității locale. Expresia Apostolului Pavel «Biserica lui Dumnezeu în Corint» (1 Cor. I, 2) arată limpede că comunitatea locală este «Biserica lui Dumnezeu» în sens plin. Biserica locală este catolică, fiindcă are plenitudinea și certitudinea mântuirii. Centrul ontologic al acestei «plenitudini» este săvârșirea Sfintei Euharistii. Astfel comunitatea euharistică unită în jurul unui Episcop, deși legată de o localitate, are caracter catolic, firește dispunând de unitate de credință și dragoste cu celelalte Biserici locale. Aceste două laturi ale catolicității: catolicitatea ortodoxiei și catolicitatea credinței celei unice și a iubirii celei unice ale Bisericii întregi, sînt inseparabile. «Elementul de legătură» în tre catolicitatea Bisericii locale și catolicitatea Bisericii universale este Episcopul, tipul și imaginea lui Hristos. Unitatea în jurul Episcopului înseamnă unitatea în Hristos. Hristos este capul invizibil al Bisericii catolice, căci «unde-i capul (Hristos) acolo este și trupul» (Iqan Hrisostom). Episcopul dispune de succesiune apostolică și are deosebită răspundere pentru interpretarea și predarea corectă a tradiției apostolice și a unității credinței. Iar ca conducător al Bisericii locale, fiecare Episcop are același rang cu ceilalți Episcopi.

Dar față de această înțelegere veche bisericească-ortodoxă a Episcopatului se pune problema primatului jurisdicțional al Episcopului din Roma existent în Biserica Romano-Catolică. Problema aceasta este dificultatea principală în dialogul ortodox-romano-catolic. Ar exista însă — subliniază autorul, teologul ortodox — o bună bază de înțelegere între Biserici și anume acceptarea unui «primat de onoare», din partea Episcopului de Roma, cu păstrarea egalității de rang între Episcopi. Egalitatea aceasta implică independență și colegialitate. Independența se manifestă în exterior, în cadrul Bisericilor locale. În exterior, cînd e vorba de probleme ce privesc mai multe Biserici locale sau Biserica universală, se hotărăște în mod colegial de către Episcopi, — în sinod. Acesta hotărăște ceea ce în Biserica «a fost crezut pretutindeni, totdeauna și de toți». (Vincentiu de Lerin). E cazul celor 7 sinoade ecumenice ale vechii Bisericii neîmpărțite. Au fost numite ecumenice, fiindcă au formulat credința Bisericii catolice în «ecumene» și Episcopii adunați acolo au vorbit în acord cu învățătura lui Hristos.

Catolicitatea Bisericii în concept ortodox — subliniază autorul — nu favorizează nici individualismul în Biserica și nici concentrarea Bisericii sub un «conducător vizibil», dar nici expresia un «adunări confuze». Catolicitatea este ființa absolută și neschimbată a Bisericii. Ea este plenitudinea Bisericii locale în legătură cu Episcopul, — o plenitudine care se manifestă în unitatea Episcopatului, în unitatea credinței și în unitatea dragostei Bisericii de pretutindeni și de totdeauna.

Albert R a u c h¹. Katholische Kontakte zur Orthodoxie. In «Ökumenische Rundschau», 1/1979.

Fiind vorba de un studiu în legătură cu Ortodoxia, rezumăm din el ideile principale.

Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de Bisericile Ortodoxe din Răsărit s-a schimbat fundamental — scrie autorul

— după al doilea Conciliu Vatican. Pe cînd mai înainte se încerca a lega de Roma părți ale Bisericii Ortodoxe prin crearea «Bisericilor unite», azi relația față de Bisericile Ortodoxe autocefale și autonome e total alta. În documente

1. Msgr. Dr. A. Rauch, aparține Centrului episcopal romano-catolic din Regensburg, cunoaște bine limba română și ne-a vizitat de cîteva ori Biserica noastră.

oficiale acestea sînt acum numite chiar «Biserici surori» și Papa Paul VI de repetate ori a menționat de o unitate «aproape perfectă» în Ortodoxie. Întîlnirile dintre Ierarhi ortodocși și Papa de la Roma, vizitele reciproce și activitatea «secretariatului Vatican pentru unitate» a creat o atmosferă total nouă între Bisericile Ortodoxe și Romano-Catolică. Chiar dacă «dialogul ecumenic cel mare» e dus direct de Vatican cu Bisericile răsăritului, fiecare conferință episcopală romano-catolică locală are posibilitatea, chiar și obligația, să intre în contact direct cu creștinii ortodocși și cu conducătorii lor. În ultimii 12 ani a activat în direcția aceasta și «Comisiunea ecumenică a Episcopilor germani», care a luat contact cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol și cu alte Biserici Ortodoxe, stabilind un program de colaborare practică cu simpoziune teologice, schimb de literatură teologică, schimb de profesori — conferențieri și acordarea de burse pentru studii.

Prin simpoziune se urmărește, evident, apropierea între teologi și o mai bună cunoaștere reciprocă a învățaturii celor două Biserici. Și nu s-au început discuțiile cu probleme controversate, ci cu Sfintele Taine ale Bisericii, care în răsărit și apus s-au integrat în anumite forme în viața bisericească. O parte din lucrările simpoziunelor a fost publicată. Astfel «Sf. Euharistie — semn al unității», Regensburg 1971; «Botez și unctiona cu Sf. Mir», Regensburg 1972; «Pocăință și Mărturisire», Regensburg 1972. Despre intercomuniune, hirotonie, căsătorie și Sf. Maslu s-au publicat numai referate.

Zece ani după întîlnirea dintre Patriarhul Atenagora și Cardinalul Döpfner, de Sf. Paști ale anului 1977 o delegație a Comisiunii ecumenice a Conferinței Episcopilor Germani l-a vizitat pe Patriarhul ecumenic Dimitrie. A urmat o discuție, la care a participat și Mitropolitul Meliton de Chalcedon, președintele comisiunii pentru externe a Patriarhiei ecumenice. Față de 1967 situația era acum schimbată, fiindcă Biserica Ortodoxă își dăduse asentimentul pentru crearea unei «Comisiuni ortodoxe generale» care să colaboreze cu o Comisiune romano-catolică la pregătirea unui dialog oficial între cele două Biserici. S-a mai constatat că simpoziunile de la Regensburg au con-

tribuit la întărirea încrederii în relațiile dintre cele două Biserici și la o mai bună cunoaștere a învățaturii lor.

Dialogul ecumenic, urmărind înlăturarea sciziunilor dintre Biserici, firește, stă în serviciul acelei unități, pentru care s-a rugat Mîntuitorul «ca toți una să fie» (Ioan XVII, 21). Unitatea aceasta, evident, are caracter eshatologic, fiindcă ea își va ajunge împlinirea deplină abia cînd «va veni iarăși Mîntuitorul». Totuși ea este «ca un bob de sămîntă pus în actualitatea acestei lumi», crescînd împreună cu dezvoltarea Bisericii.

În același serviciu stă și noua serie de simpoziune de la Regensburg, contribuind la pregătirea «dialogului ecumenic». În prima serie de simpoziune s-au discutat, în lumina învățaturii celor două Biserici, Sfintele Taine, seria a doua se ocupă de «Biserica cea una». Se va discuta despre «relațiile singularelor Biserici locale față de «Biserica cea una», despre importanța succesiunii apostolice pentru existența Bisericii celei Una; despre «elementele constitutive ale adevăratei succesiuni apostolice» ș.a.

Conform înțelegerii menționate se face schimb de literatură teologică și schimb de profesori ținînd conferințe privind restabilirea unității bisericești.

Asemenea se acordă burse pentru studenții ortodocși la institute teologice romano-catolice și invers. Studenții teologi români beneficiază de aceste burse. Din anul 1976 stă la dispoziția ortodocșilor în Regensburg și «Institutul bisericesc răsăritean». În biserica «Institutului» se săvîrșesc regulat servicii divine după ritualul ortodox. Iar faptul că teologi ai diferitelor Biserici Ortodoxe convin zilnic cu teologi romano-catolici, evident, va da o nouă generație de teologi ortodocși și romano-catolici, conduși de mai multă dragoste și înțelegere reciprocă.

Dar e întrebarea: cum vede Biserica Romano-Catolică unitatea cu Ortodoxia? În problema aceasta trebuie considerat faptul — scrie autorul — că amîndouă Bisericile recunosc «Biserica cea una, sfîntă, catolică (universală, sobornicească) și apostolică», ca realitate existentă. Această Biserică unică nu-i elaborată treptat prin străduința comună, d.p. prin mișcarea ecumenică, ci ea este realitate dată. Altceva este forma ei de apariție vizibilă, concretă, în spațiu și timp. În

privața aceasta sînt de înlăturat unele impedimente de ordin istoric, național ș.a.

Un impediment principal îl constituie faptul că în ultimele veacuri unele părți ale Bisericilor Ortodoxe autocefale au fost unite cu Roma. Dar azi — scrie autorul — nu se va mai înființa nici o nouă «Biserică greco-catolică» (uniată) într-o țară a Ortodoxiei. Azi sînt contacte directe între Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe autocefale și autonome.

O altă problemă controversată este, desigur, infailibilitatea Papei de la Roma. Evident, în problema aceasta vor trebui încă duse discuții. Biserica Ortodoxă este convinsă de infailibilitatea Bisericii. Ea crede în infailibilitatea învățăturilor de credință formulate de Sinoadele ecumenice. Dar că aceeași Biserică infailibilă se poate exprima în materie de învățură și viață creștină prin gura Papei de la Roma, — pentru faptul acesta Ortodoxia nu găsește temei în tradiția primului mileniu. Dar poate că partenerii de discuții romano-catolici — notează

autorul — n-au putut expune convingător pînă acum că Papa de la Roma nicicînd nu trebuie privit separat de Biserică, și că oficiul său stă în serviciul unității Bisericii, și nu alături sau deasupra ei.

Dezvoltarea dogmelor nu-i contestată direct de Ortodoxie, dar ea nu simte necesitatea ca d.p. învățătura despre Maica Domnului să fie expusă în dogme noi.

Da, prin păstrarea tradiției apostolice, prin cultivarea, conform tradiției, a moștenirii liturgice a tradiției duhovnicești a părinților bisericești, Biserica Ortodoxă are de spus lucruri importante Bisericii de tradiție apuseană, dar — continuă autorul — de ajutor Bisericilor răsăritene poate, să le fie și experiența Bisericilor apusene d.p. experiența secularismului, fiindcă acesta a apărut în apus.

Dar, încheie autorul, un răspuns creștin comun dat problemelor vremii, ar fi fructul cel mai frumos al străduințelor pentru unitatea Bisericilor din Răsărit și Apus.

Diac. Prof. O. BUCEVSKI